SATE ȘI MĂNĂSTIRI DIN ROMÂNIA

N. IORGA

SATE ȘI MĂNĂSTIRI
DIN ROMÂNIA

N. IORGA

SATE și MĂNĂSTIRI
DIN
ROMĂNIA

EDIȚIA A II-A

EDITURA LIBRĂRIEI
PAVEL SURU
BUCUREȘTI
CALEA VICTORIEI, 85

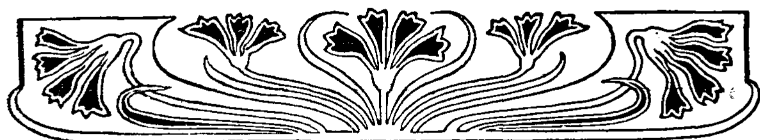
PREFAȚĂ

Și această carte iese în a doua ediție. Și ea n'a fost dorită numai de aceia la cari mă gândiam acum zece ani, ci de toată lumea, — și de aceia cari au deprins din nou a fi ceia ce toți eram datori a rămâneà totdeauna. Semn bun între semne bune!

Am schimbat ilustrația după fotografii și desemnuri din Biblioteca Academiei Române, ca și pentru „Drumuri și Orașe" a cării copertă e împodobită cu o reproducere a frumoasei vederi de Satmari din târgul dela Câmpulung.

Cetitorule sau cetitoare, care vei cetì sau recetì aceste rânduri pe drumuri de țară, apropiindu-te cu evlavie de monumente și cu iubire de oameni, trimite un gând bun și celui care a scris aice. El n'a vrut mai mult decât atâta.

Maiu 1916.

PREFAŢĂ LA EDIŢIA I.

Acesta e al doilea [1] volum din lucrarea ce am plănuit asupra Românilor şi ţerii lor întregi, libere şi supuse.

Prin el vreau să fac cunoscut Ţinuturile României supt o îndoită înfăţişare: aceia a satelor de astăzi şi a naturii de care sunt încunjurate şi aceia a frumuseţii istorice, întrupată în mănăstiri şi biserici, cea mai scumpă şi rară, cea mai adevărată şi originală a lor podoabă.

Pentru aceasta am călătorit trei luni de zile, aproape neîntrerupt, cheltuind pretutindeni banii miei şi fără nădejdea unei despăgubiri băneşti din partea publicului, care nu va crede poate că mi se cuvine măcar o despăgubire morală.

M'am întors cu această carte şi cu un sentiment mai puternic despre însuşirile alese ale ţerii şi poporului nostru. Amintirile mele despre oameni sunt mai toate bune, şi, dacă am întâmpinat neplăceri, aceasta a fost totdeauna la târgoveţi, la fruntaşii lor, şi nu la săteni. Între ţerani m'am simţit oricând ca între oamenii cei mai vrednici, mai de omenie şi mai gata de ajutor.

Cartea de faţă ar trebuì să îndemne la călătorii în România, pe mulţi dintre aceia cari cred că numai frumuseţile străinătăţii sunt vrednice de văzut. Cei ce vor fi

1. Cel d'intăiu e *Drumuri şi oraşe din România*. Ediţia a II-a, Bucureşti, Suru, 1916.

ispitiţi să străbată ţara, vor fi mulţămiţi. Traiul şi drumul sunt ieftene. Dacă se cetesc atâtea plângeri prin ziare, motivul e numai înfumurarea celor mai mulţi călători, cari socot că niciun pat, nicio mâncare, nicio trăsură nu sunt vrednice de nişte oameni aşà cum sunt ei. Nicăiri poate nu sunt atâţia *snobi* (adecă oameni cu moftturi) ca la noi, şi, dacă snobul supără pe alţii, el îşi strică totdeauna şi lui plăcerea. Fireşte că acel vine cu gura mare, fornăind cuvinte şi batjocurind orice e mai prejos decât în Bucureşti, va fi rău primit şi uşile se vor închide înnaintea nasului său prea mare şi prea supţire. Dar oricine va venì cu cuviinţă în orice colţ al ţerii nu va aveà să se plângă de ce va întâmpinà. Poporul nostru e bun.

Am scris mai mult pentru acel public care preţuieşte şi foloseşte scrierile mele. El nu e strălucit, în el nu se întâmpină oameni bogaţi şi de neam mare, cari n'au nevoie nici de ceia ce spun eu, nici de limba în care spun; în el nu se întâmpină ***intelectuali*** fini, cari caută sentimente prefăcute, idei de o falşă originalitate şi cuvinte abătute dela înţelesul lor obişnuit, cum se află în bătrânele literaturi europene: aceşti intelectuali şi oameni învăţaţi nici nu înţeleg felul mieu de a scrie, care e acela în care s'a scris până la introducerea modelor apusene, felul de a scrie al cronicarilor şi tălmăcitorilor bisericeşti, care corespunde felului de a vorbì al poporului. Mă îndrept către cei mulţi, umili şi săraci: către învăţătorul şi preotul din sate, către cetitorul de peste munţi, om cu inima curată, către tinerii din şcolile înnalte şi către acei ce le-au părăsit de puţină vreme pentru a intrà în viaţă. Sunt încredinţat că aceia ce spun aice e pe înţelesul şi pe inima lor.

În anul viitor li voiu înfăţişà, urmând desfăşurarea planului mieu, descrierea Ardealului, a părţilor ungureşti locuite de Români şi chiar a Bucovinei şi Basarabiei. [Vor fi retipărite tot de editorul mieu de azi, că-

ruia îi mulţămesc în deosebi pentru îngrijirea sa prietenească. (1916.)]

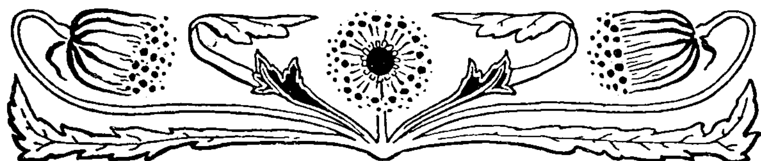
O lucrare de total asupra Ţerii-Româneşti şi poporului românesc va venì la sfârşit. [O voiţi? (1916.)]

Inscripţiile dela bisericile şi mănăstirile descrise aici se dau în cartea mea *Inscripţii din bisericile României* (Bucureşti 1905).

N. IORGA

CARTEA I-a

MOLDOVA.

1. Spre Botoşani.

Două spinări de dealuri pe o câmpie strălucind la soarele de Iulie în verde, în aur, în toate colorile florilor verii. O apă îngustă, şuviţă mişcătoare de argint, lunecă răpede între ele, pe un pat de pietriş. În apropierea ei, se văd câtevà căsuţe albe, vite albe ce pasc supt paza unui băieţandru. Linia trenului taie cevà mai departe valea, mergând alături cu vesela apă de munte.

Pe unul din dealuri, care se ridică de-odată într'o singură undă moale, se urmează aproape drept şi se mântuie prin scrijelături ciudate, sticlesc în rând turnuri, şi mai vechi şi mai nouă, şepte la număr. Lângă acela care strânge asupră-i mai multă lumină, se pitulează un meterez de cetate, o movilă gălbuie de ţernă răscolită şi de pietre clădite unele dintr'însele în înnălţime, iar altele revărsate în neorânduială. Doi colţi negri se ivesc de-asupra.

Aşà, pe coastele şi culmile de dealuri s'au clădit totdeauna târgurile şi oraşele Românilor. Recunoşti sămănarea capricioasă a caselor, bielşugul arborilor, mândria turnurilor sfinţite. E, de sigur, o aşezare de-a noastră, şi zidurile acelea de pe movilă arată silinţile ce s'au cheltuit odată pentru păstrarea acestui oraş.

Cele şepte biserici, între care a Sfântului Gheorghe, a Sfântului Dumitru, a Învierii, a Sfântului Ioan, a Mirăuţilor, sunt bisericile Sucevei, şi cetatea de lângă dânsele e aceia

care a văzut plecând fără nădejde pe ostaşii cei mulţi şi bine înnarmaţi ai lui Ioan-Albert, regele Poloniei. E unul din cele mai mândre şi sfinte locuri ale neamului nostru, dar apa aceia, a Sucevei, care curge de vale, limpede şi senină parcă ar despărţì două grădini, e hotarul vamal şi taie Suceava vechii Moldove de trupul Romăniei.

A noastră e întinsa gară de jos, cu coperemintele ei de tablă roşie, măreaţă clădire de folos şi de paradă, cu păreţii de cărămidă aparentă şi satele multe şi largi. Şi a noastră e aşezarea din faţa Sucevei, unde iarăşi se înnalţă turnuri de biserică din verdeaţa bogată a livezilor.

Aici sunt Burdujenii: satul şi târgul.

Odată erà în aceste locuri numai o mănăstire, a Todirenilor, pe care o întemeiè pe la 1600 un frate după tată al Voevozilor Ieremia şi Simion şi al Mitropolitului Gheorghe, Movileştii: Toader Movilă. Satul urmaşilor lui *Burduja*, ai «Grosului», prin urmare: Burdujenii, duceà în preajma zidurilor încunjurătoare ale mănăstirii aproape domneşti o viaţă sărăcăcioasă.

Ruperea Bucovinei, nenorocirea ţerii, aduse fericirea acestui umil colţişor de viaţă ţerănească, şi, mai mult decât fericirea, întinderea şi îmbogăţirea lui. Putinţa câştigului cu mărfuri strecurate supt ochii vameşului şi supt baioneta jandarmului ademenì pe Evrei, cari veniră, crescură şi se înmulţiră. Mai târziu, în vremea lui Mihai Sturza, se făcù un târg pentru aceşti oaspeţi fără iubire, al căror număr se ridică în zilele noastre la 500 de capete de familie, — Românii, cu funcţionari cu tot, fiind pe lângă ei vre-o 90 de gospodari.

Apoi marele proprietar de pământ, al cărui grâu găsià tot mai multă trecere pe pieţele lumii dela 1830 încoace, avù nevoie de braţe, şi el le căută aiurea. Astfel veniră şi rămaseră ţerani ruşi din Bucovina apropiată. Satul păstră numele său vechiu, dar urmaşii lui Burduja se adăugiră prin muncitorii de pământ veniţi din nou. Limba noastră

slujì drept mijloc de înţelegere între Rutenii din sat şi Evreiĭ din târg.

Dela gara uriaşă drumul duce întâiu printre cochetele

Biserica mănăstirii Todirenii la Burdujeni.

vile pe care Statul le-a clădit pentru funcţionarii gării şi vămii. Apoi de-a lungul şoselei se ivesc curatele căsuţe ale

fruntașilor târgului, pe lângă căsuțe țărănești cu scheletul de lemn solid și coperemântul de șindilă sau de draniță. O Primărie de cărămidă aparentă, o școală cu geamurile sparte. Evreii desfășură apoi până în mijlocul îngustului trotuar de piatră mărfurile lor ieftene și rele: în liniștea unei seri obișnuite, când nu se fac afaceri, negustorii în caftane se primblă alene sau privesc din pragul locuințelor murdare, pe când femeile-și strâng copiii, cari schiaună ascuțit.

Curtea mare a bisericii e încinsă încă de zidurile, acum în ruină, ale mănăstirii de odinioară. Un turn greoiu apără intrarea. În dreapta, se înnalță altul, mai mic și mai nou, lângă o intrare astupată. Biserica, schimonosită astăzi printr'un urît pridvor jos, e croită în liniile nobile ale arhitecturii religioase din veacul al XVI-lea, mai ales din zilele lui Petru Rareș. Păreții se sprijină pe patru puternice *contraforturi;* un altul, ca o masă de piatră dintr'o singură bucată, poartă în litere latine însemnarea «Kos. 1596 Bt.», ceia ce pare a cuprinde numele lui Constantin Batiște (Baptista) Vevelli, cunoscut boier grec al Domnilor Moldovei, — poate 'n însușirea de ispravnic al clădirii.

Zugrăveala e mai nouă: ea a fost făcută de un Veniamin dn Troada, la 1785, când clădirea s'a reparat, supt egumenia Grecului Anania, Mitropolit de Sivas.

Biserica din sat, la care mă duce preotul vechii mănăstiri, priceput și harnic pictor și săpător de icoane, e un dar al arhiereului Filaret Scriban, cleric cărturar și sprijinitor al Unirii. Tot el a făcut și Spitalul. În biserică e îngropat fratele lui Filaret, Neofit, episcop titular de Edesa.

Satul e bine împrejmuit cu garduri de răchită. Casele sunt în mare parte acoperite cu șindilă; odaia de oaspeți, cu grinzile ei încrucișate de-asupra, cu ferestile destul de mari, dar care nu se deschid, cu scoarțe frumoase care acopăr lavița ce urmează de jur împrejur păreții, e foarte cuviincioasă. Grădinile, în care se pun toate felurile de legume, sunt minunat lucrate. Adăugându-se lucrul lemnelor

şi scoaterii pietrei, sătenii au cu ce-şi petrece, câştigând, vremea care nu li se cere la câmp. Banca populară merge binişor.

Ţeranii nu se simt Ruşi, ci «Moldoveni», «Români», dar între ei vorbesc ruseşte, — nu de altă cevà, dar pentru că «aşà au apucat dela părinţi» şi, iarăşi, pentru că femeile întrebuinţează numai cu greu limba ţerii; şcoala-i îndeamnă însă pe o cale mai bună, şi copiii nu mai ştiu limba părinţilor lor. «Auzi cum cântă copila româneşte», îmi spune un ţeran, la izbucnirea veselă a unui glas argintiu. Oamenii sunt veseli, vioi, fără sfială: ei nu se apleacă să sărute mâna «boierului», ci dau «bună-ziua» fără multă mirare. Sfaturile ce le împarţi, le ascultă şi par a se gândì să le urmeze. Amintirile lor din oaste cuprind ideile *politice* trebuitoare pentru starea lor: unul ar dorì să aibă în casă icoane româneşti — în locul celor polone şi rutene — şi chipurile Regelui şi Reginei — în locul acelor ale Suveranilor Germaniei — dar nici unele, nici altele nu se pot cumpărà, fiindcă nu e nimeni să le vândă.

*
* *

Dela Burdujeni spre Botoşani, în trăsura bunişoară, cu cai iuţi şi focoşi, a unui birjar evreu rupt în coate, care a slujit în oaste şi vorbeşte destul de înţeles româneşte.

De-o parte, apa Sucevei, cu vederea oraşului numit dela dânsa. De alta, valuri blânde de pământ foarte roditor, pe care grâne înnalte aşteaptă încă secerişul şi porumbul cu foile largi şi grele îşi leagă rodul supt spicul auriu, pe când păşunile sunt smăltate de o nemărgenire de flori galbene, de lumânărele înnalte şi drepte, de busuioc vânăt, de cicori ca nişte picături de cer senin, de coada-şoarecului albă, cu floricelele adunate strâns în mănunche. Pe drumul uscat vântul rece înnalţă nori de praf alb, prin care răzbat cară încete cu boii cuminţi, privind dulce cu ochii mari negri şi umezi, căruţe cu calul înhămat supt arcul de lemn care se obişnuieşte şi în toată Rusia, săteni frumoşi în cămăşi foarte

curate, purtând pălăria de pâslă cu margeni mari peste pletele ce fâlfâie, ţerance, mai mult ofilite, îmbrăcate urît în *polcuţe* şi rochii de cit din oraş, cu cosiţele tuflite supt *barizul* negru, tot de cumpărătură. O trăsurică încărcată cu sifoane poartă numele domnului fabricant Şmilovici, al cărui vizitiu botos duce marfa dela un crâşmar de sat la altul.

Dintru întăiu, satele au încă înfăţişarea bună: case cu şindilă stau lângă acelea pe care le acopere stuful aşezat frumos în pături sau căzând în miţe putrede; fereştile sunt chiar şi la acestea din urmă mărişoare, fereşti de târg, prin care poate venì lumina.

Plopenii arată o foarte frumoasă biserică, din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, întemeiată de marele boier Lupu Balş, a cărui soţie se odihneşte lângă lăcaş, supt o piatră cu armele Cantacuzinilor, familia ei. Preotul şi poporenii au reparat dăunăzi marea clădire, care ar împodobì şi un oraş.

Salcea are o biserică mai nouă, care e încunjurată însă de plantaţii de brazi şi de flori. Gospodăria proprietarului, care e d. Alexandru Cantacuzino-Paşcanu, se poate socotì printre cele mai bune din ţară: un heleşteu se revarsă la soare cu luciul său de oţel; apele lui dau puterea electrică, prin care se luminează *curtea;* în cuprinsul ei se îngrămădesc coşarele şi magaziile, şi un păstor mână un cârd de viţei sperioşi, cari zburdă nebunateci în jurul trăsurii.

Dumbrăvenii, pe cari-i împarte un proprietar român şi un arendaş evreu, — dintre Evreii cari caută să se apropie şi să se confunde cu noi. Curtea celui d'intăiu se pierde în vechea măreţie a unor uriaşi copaci de pădure, cealaltă râde la soarele vesel. Supuşi şi uneia şi alteia, ţeranii se adăpostesc în case sărăcăcioase, prezărite prin marile livezi neîngrijite.

Satele scad de acum, în întindere ca şi în frumuseţă. Pro-

prietarul nu mai stă în ele şi toate puterile au trecut asupra arendaşului evreu, care de cele mai multe ori — căci sistemul e exploatarea americană, în bloc, a moşiilor arendate — nu stă nici el în curtea boierească părăsită [1]. Apar pe rând, răspândite între sămănăturile de aur şi sămănăturile verzi, în câmpia îngălbenită de florile lui Iulie, învineţită de busuioc, stropită cu albastru şi alb de cicoare şi coada-şoarecului, satele Huţanii — ai cărui locuitori au fost aduşi din Bucovina, patria acestor Huţani sau Huţuli, Români slavisaţi din cele mai vechi timpuri —, Glodenii, Baisa.

Siretiul, peste podul şubred al căruia se trece în câtevà învârtituri de roate, e aici o apă destul de îngustă, curgând potrivit de răpede printre malurile de lut, roase de dânsul în vremile de creştere, ale primăverii. După câtvà timp, zarea se înnegreşte de pădurea Baisei, întunecată pe fondul albastru-deschis al cerului.

Pădurea e mică. Dar, când ai ajuns pe culmi şi prinzi a te coborî, priveliştea e deosebit de frumoasă. De sus, se văd turnurile albe ale bisericilor botuşănene, pe un depărtat deal în faţă. Iar drumul se întinde mai departe pe o culme, între văi adânci, pline de bogăţia copacilor bătrâni.

* * *

Pe drumul din dreapta se merge la mănăstirea Agaftonului sau, cum se zice de obiceiu, a Gaftonului. Biserica se şi zăreşte, înnălţându-şi turnurile de lemn din verdeaţa livezilor satului. Apoi ea se ascunde, când trăsura se înfundă într'un drum săpat, care merge până la poalele dealului. Printr'un sat sărăcăcios se ajunge, urcând o culme, la «Gafton».

Acum aproape două sute de ani, un sihastru care luase numele călugăresc de Agafton, întemeiè un schit în marea

1. Împrejurările din 1907 au adus însemnate schimbări. (1916.)

pustietate de codru, în ochiul de pădure, de lângă Botoşani. Domnii înzestrară, pe rând, cu danii micul schit al lui Agafton, pe lângă care se oploşiseră câţivà călugări încă. Într'un tărziu, ei fură înlocuiţi cu maice, care, în acest Ţinut al Moldovei-de-sus, bogat în neamuri vechi, nu erau culese din pribegele satului sau din sfărâmăturile vieţii în lume. Astăzi o sută şeizeci de maice, în fruntea cărora stă ca stariţă o rudă a celui d'intăiu episcop bucovinean, Dosoftei Herescu, locuiesc în căsuţele curate ca un păhar. Un spirit nou a suflat până şi în această singurătate. Maicele vorbesc, cu oarecare pricepere, de războiul din Asia, dintre Ruşii creştini, dar răi, şi Iaponesii «cari sunt ca nişte Jidani», dar ştiu să se bată. Serbarea patriotică dela 2 Iulie a lăsat urme în aceste suflete liniştite, şi maica stariţă ar dorì să aibă un chip al lui Ştefan-cel-Mare, despre pomenirea căruia vorbeşte cu mândrie. O călugăriţă, maica Ana, a fost şi la Putna, ca tovarăşă a noastră de cale, şi încă odată, acum treizeci de ani, ea a făcut, cu toată sărăcia şi greutăţile şi piedecile, drumul la mormântul lui Ştefan-cel-Mare.

*

Dela Baisa se ating uşor Botoşanii, cari se ascund însă în dosul unui înnalt deal lutos, curmat de drumul năruit şi strâmb. În faţă se vede numai capela cimitirului, căscând cele două fereşti ale turnului ca nişte ochi goi, de mort. În urmă însă privirea cuprinde un vălmăşag de dealuri şi văi întinse peste zarea largă şi acoperite cu catifeaua moale a păşunilor, a orzurilor, ovăsurilor verzi, cu aurul aspru al miriştilor, cu valul de aur în mişcare al grâului gata de secere. Gaftonul e la dreapta, la stânga în vale se ascund coperişurile roşii ale Stănceştilor, unde şi acum locuiesc Calimachii, cari au dat patru Domni Moldovei.

Drept înnainte, strada Gaftonului duce, printre căsuţe de sat, către centrul de destrăbălare şi murdărie, de mucedă decadenţă al marelui oraş stăpânit de Evreime.

2. Spre Hârlău.

Când te întorci în urmă să vezi Botoşanii, din stradele de livezi ale căruia ai ieşit abia, — oraşul ţi se înfăţişează în toată curăţia şi nobleţa idealului: cu multele turnuri innalte de biserică răsărind din desişul verde al arborilor. În jos se revarsă o mahală, cu casele mici şi rare ca ale unui sătucean.

Şoseaua, minunata şoseà netedă, aleargă înnainte spre Hârlău. Porumbul înnalt aşteaptă încă binecuvântarea unei ploi ca să lege rodul. Grâul de aur e în secere: paiele sunt strânse în snopi groşi, răspândiţi în bună orânduială pe lărgimea goală a lanurilor secerate; pe când în altele, pe care se mai clatină mătasa spicelor, ţeranii în cămăşi albe, cu brâul roşu, cu pălăriile largi de pâslă neagră, femeile în tulpane taie, aduşi de şele, sau privesc cu secerea în mână, ca nişte zei şi zeiţe ai ogoarelor hrănitoare. În curând meşterii clăditori vor ridicà ariile înnalte şi maşinele vor desface din paiu bobul pânii de toate zilele.

Drumul coteşte în stânga, îndreptându-se spre o pădure printr'un ţinut de sămănături încă neculese şi de fânaţe cu toate florile, care îmbălsămează aierul dimineţii. Pădurea se vesteşte prin bătrâni străjeri, cireşi cu trunchiul adânc scrijelat, ca şi cum încordarea unor muşchi uriaşi ar ţineà sus împleticirea crengilor frunzoase. Apoi oastea trunchiurilor dese-dese, supţiratece, înnalte, se desfăşură şi în dreapta şi în stânga, pe când din cerul foarte albastru cade lumină, linişte şi singurătate.

În cete răzleţe, sălcii vechi, cu trunchiul învârtit, sucit, împietrit parecă într'o zvârcolire. Tei înfoiaţi înnalţă încă, în această vreme tărzie, spre înnălţime mirosul mângâietor al florilor lor mărunte şi smerite: între flori, teiul e ce este privighetoarea între păsări.

Un ochiu în pădure adăposteşte un sat, Copălăul, ale cărui case samănă, în răspândirea lor liniştită, cu o turmă

de oi împrăştiată la păşune. Apoi iar pădurea Coşulei, — dincolo de care aşteaptă vechea mănăstire a lui Mătieş Vistierul lui Petru Rareş, cu zidul de împrejmuire suind în zimţi dealul şi cu măiastra pisanie, — pădure lungă şi deasă, strânge de amândouă părţile drumul cel mare.

Frumuşica îşi îndreptăţeşte numai puţin numele. E un târguşor care mărgeneşte câtvà timp drumul mare cu căsuţele lui destul de albe. E «sabăş», aşà încât Evreii stau afară, în uşă, cu femeile şi copiii, bucurându-se de ziua odihnei hotărîte în lege. Deci nu e hrană pentru drumeţ: un hangiu armean găseşte doar cevà covrigi uscaţi, iar din cârciuma unui Român iese la iveală o sticluţă cu vin. Casa acestuia din urmă are trei odăi în şir: pe păreţi se vede regele Milan al Serbiei şi regina Natalia, precum şi un vechiu portret al regelui Carol.

Armeanul ni spune că am scăpat de o primejdie: pădurea Coşulei are hoţi, cari au dezbrăcat pe un «Jidan» şi pe un Lipovean. Vizitiul, un Român, adauge că e vorba numai de «pârlaci», adecă hoţi mici, cari nu iese decât în calea străinului lacom şi fricos, de şi l-ar puteà lăsà în pace şi pe acela. Subprefectul şi-a trimes jandarmii, şi drumeţii vor fi iarăşi slobozi şi nesupăraţi. Dar tot vizitiul ne roagă să-l apărăm la întoarcere prin tovărăşia unuia din aceşti jandarmi.

Acum trăsura trece chiar printr'un sat, Uricenii, lung şir de cătune înnădite, pe când în stânga livezile foarte verzi şi bălanele copereminte de stuf arată locul Flămânzilor.

Sunt case nouă — şi se tot clădesc — care prezintă un coperiş bine pieptănat, ochi de fereşti bine deschişi şi o faţă curată, pe care o împodobesc brâiele albastre. Din cele vechi chiar, niciuna nu tânjeşte într'o rână şi nu dovedeşte neîngrijirea unui gospodar prea lăsător în voie. Toate curţile sunt împrejmuite cu bune garduri de nuiele sau de cetini înflorite. În cuprinsul lor se văd coşere strâns împletite, pomi roditori sădiţi des şi păduri de popuşoaie înspi-

cate. Câte o gospodină se ivește, foarte în treabă cu ale casei, pe când *omul* ei lucrează la câmp.

Am ajuns într'o întindere de dealuri goale, uscate, prin îngustele tăieturi verzi ale cărora pasc cirezile mândre, care înnalță arcul desăvârșit al coarnelor lungi, și oi strâns întovărășite. Se văd țarcuri și ocoale, păstori călări străbătând câmpul.

Hârlăul e în fund, după câtevà întortocheturi în cale: acolo unde câmpul prinde iarăși a înverzì, unde casele încep să se ivească și câte un turn de biserică apare hăt încolo.

Întri printre căsuțe curate, și ai ajuns în centru fără să ți se pară că ai pătruns într'un cuib de Evreime. Stradele sunt largi, drepte, pavate cu bucăți de piatră sfărîmată, și măturate. În schimbul de mărfuri dintre județele Botoșani și Iași, Hârlău, care duce la Cotnari, la Târgu-Frumos, are o oarecare însemnătate. O diligență vine din capitala celui d'intăiu județ, și birjile evreiești circulă necontenit spre Hârlău și dela Hârlău înnainte.

Altă dată însă, Hârlăul erà cu totul altfel de centru. Cu mult înnaintea Evreilor și a birjelor, cei d'intăiu Domni ai țerii Moldovei și-au avut aici reședința dela Răsărit, din șes, lângă leneșa și mica apă a Bahluiului, care se strecoară, curată încă, supt înnălțimile din dreapta, unde strălucește sus schitul lui Zagavie, reședința învățatului Vlădică Amfilohie de Hotin, fost student la Roma, care tălmăcià din italienește cea d'intăiu Aritmetică și cea d'intăiu Geografie, tipărită în 1795. Aici, la Hârlău, Ștefan fiul Mușatei a fost încunjurat de oastea lui Sigismund, regele Ungariei, și a învins-o. De aici au pornit atâtea scrisori, atâtea hotărîri, atâtea drumuri ale lui Ștefan-cel-Mare și ale urmașilor săi până pe la jumătatea veacului al XVI-lea.

Apoi «cetatea Bahluiului» decăzù. Numai după vre-o cincizeci de ani, ea se ridicâ din sfărîmăturile ei. Radu Mihnea, «nepotul» lui Petru-Vodă Șchiopul și urmașul lui Petru Rareș, al lui Ștefan-cel-Mare, fu aruncat de vântul schim-

bărilor în Scaunul Moldovei, din care stăpânì *împărăteşte*. Suceava, Iaşii nu-i ajunseră ca reşedinţe, şi el drese, pentru

Biserica din Hârlău.

vară, Curţile din Hârlău. Şi astăzi, în puţinele sfărâmături ce au mai rămas în picioare, pe movila străpunsă de colţii de piatră, de lespezi care au fost praguri de porţi, se

vede cărămida lui Radu lângă vechea țesătură de bolovani a Domnilor străvechi; țevile pentru apă dela baie trec și supt unele și supt altele, dar ele sunt, de sigur, fapta acestui Radu.

În față cu locul gol pe care se ridică vechea Curte, se înnalță, strălucitoare în găteala ei nouă de cărămidă aparentă, de piatră răzăluită, de rotile de smalt verde și galben, biserica lui Ștefan-cel-Mare, de care nu s'a atins urmașul său Radu. Mică și armonioasă, cu turnul supțire și gingaș, ea înfățișează tipul neschimbat al bisericilor de pe acest timp. La intrare, aceleași rânduri de arce de piatră cuprinzând ușa și aceiași podoabă de piatră săpată a fereștilor înguste. Zugrăveala, care e destul de frumoasă, e mai veche decât anul 1608, când se înseamnă, prin zgârieturi, moartea unui fiu de preot; ba într'un loc se vede scrijelat un an din veacul al XV-lea. De almintrelea, nu e biserică mai bogată în zgârieturi decât aceasta: Români ca Năsturel, Drăgan, Poloni ca Boguszenski și atâția alții au lăsat în slove albe, săpate, amintirea lor pe zidurile vechii clădiri, care arată să fi fost părăsită îndată după moartea, în 1625, a lui Radu Mihnea restauratorul. Leșii nu s'au sfiit a pătrunde și în altar, unde iscăliturile lor se întind ca o ață de paianjăn, și mai târziu preoți români, ca Pavel Gafencu din 1754, au avut tot atât de puțină sfială față de Dumnezeu și față de trecut.

Petru Rareș a lăsat biserica cealaltă, cu turnul înnegrit, încunjurat cu ocnițe, care a stat și ea multă vreme părăsită, pierzându-se și piatra cu pisania și amintirea ctitorului, până ce marele gospodar, «seniorul feudal» ce a fost în aceste părți Iordachi Cantacuzino Vornicul, din jumătatea d'intâiu a veacului al XVIII-lea, a dres și această biserică a Sfântului Dumitru, arătând în lespedea sa amintitoare că «de cine este zidită dintr'nceput nu se știe». Două alte biserici, dintre care una, cu tonuri roșietece, se vede pe deal de departe, sunt dintr'o epocă mai tărzie și n'au ctitori vestiți. Tuspatru bisericile sunt astăzi și prea multe și prea

mari pentru un târguşor alcătuit mai mult din Evrei, cum este Hârlăul din 1904, în care acum cinci sute de ani erà totuşi atâta viaţă ostăşească, atâta viaţă românească.

Poate nicăiri nu se află alături lucruri mai deosebite, mai duşmane între ele, mai greu de gâcit unele prin altele decât în acest colţ al Moldovei-de-sus. Sâmbăta a prefăcut Hârlăul într'un târguşor pustiu, unde credincioşii Legii Vechi gustă în cerdacuri, după poveţe religioase străvechi, odihna desăvârşită: la hanul unde ni se face, zimbind, o socoteală «boierească», adecă foarte umflată, fetele, care au luat premiile cele mari la şcoala românească, nu cutează să înfrângă sfinţenia «sabăşului» scriind preţurile. A doua zi un val zgomotos de muşterii în cămăşi albe, brâie roşii, pălării largi, în fuste, polcuţe şi barizuri, va năvălì tot, încunjurând pe Evreul şiret, încet, guraliv, care-şi potriveşte «gheşefturile». O elegantă trăsură dusă de doi cai focoşi ne duce acum în spre castelele, «curţile» fraţilor Ghica, d-nii Constantin Ghica, din Delenii lui Maxut, şi Grigore Ghica din Delenii Cantacuzinilor.

Casa celui d'intăiu îşi deschide toate ferestile asupra unei nesfârşiri de dealuri verzi, de văi aurite, care se opresc la o linie albastră, ce samănă cu faţa mării îndepărtate. Trandafiri mari înfloresc încă, zeci de brazi cu ácele întunecate încunjură locuinţa, apa împuţinată de secetă ţâşneşte din largul basin ale cărui lebede s'au adăpostit într'un ungher de răcoare. Cu gesturile unui general în retragere care ar fi şi un mare magnat, d. Constantin Ghica ne călăuzeşte prin potecile strălucitei grădini.

Colo însă, către Hârlău, la margenea pădurii, marele arendaş evreu Berman Iuster îşi are fabrica de sticlă, ale cării produse, şi mai bune şi mai reze, şi mai limpezi şi mai opace, îşi găsesc drumul până şi în prăvăliile muntene. Nisipul de cvarţ vine din Galiţia, meşterii au sosit din Boemia,

din Belgia. Aici poate fi folos pentru România, dar nu e neamul nostru, nici trecutul lui.

Mai departe, un drum ce se tot suie, atinge satul Delenii, cu şcoala lui mare, cu cele şese sute de case de lut şi stuh, destul de sărace, care se risipesc, ascunse, până foarte departe. O poartă ca un arc de triumf se bolteşte înnaintea noastră; ea poartă stema Moldovei şi data de 1807. Casa, foarte mare, cu două rînduri în faţă şi trei în dos, care se vede acum, cu grădina ei, cu parcul ei, încunjurate de un puternic zid datând din veacul al XVIII-lea, e, cu toate reparaţiile — dintre care una se face cum —, unul din rarele exemplare de arhitectură privată din acest veac. Iordachi, fiul acelui Iordachi Cantacuzino care a dres biserica Sf. Dimitrie din Hârlău, a durat aceste case, cu saloanele întinse ca ale unui rege, cu picturile frumoase, cu oglinzile de Veneţia în cadre de metal auriu, cu frumoasele plafoane în romburi de lemn negre şi albe. Casa gospodărească a mai avut norocul de a nu adăpostì până astăzi decât gospodari desăvârşiţi, din neamul Ghiculeştilor, care porneşte, în această ramură, din Maria, fata lui Iordachi: d. şi d-na Grigore Chica, între cei zece copii ai lor, înfăţişează încă, în acest timp de împrăştiere şi rătăcire a oamenilor, viaţa de odinioară în ce aveà ea mai blând-patriarhal, mai intim şi dulce, mai mândru şi mai primitor şi zimbitor totodată. Când moda franceză de astăzi va dispăreà, când arendaşii evrei nu vor mai fi de folos, astfel de familii, care s'ar puteà ocrotì prin crearea de majorate, vor fi printre temeiurile vieţii naţionale, una singură şi în adevăr utilă.

Tot Iordachi Cantacuzino a dres, dincolo de zidul de împrejmuire al Curţii, puternica biserică, al cării ctitor d'intăiu e un Cantacuzin şi mai vechiu, Toderaşco Iordachi de înnaintea anul 1700. Dar numai al doilea Delean, Iordachi, fu întemeietorul mănăstirii vecine a «Sfântului Nicolae din lacuri».

Drumul merge pe cărări şi potece, între fânaţe şi peteci

de pădure, lăsând la dreapta cariera adâncă, în fundul răscolit al căreia zac pietrele de moară din Deleni, acum cu totul învinse de morile de abur cu pietre fine, franceze. Carpenii supţirateci şi foarte înnalţi tremură din frunze o chemare, un îndemn către schitul care a rămas acum numai în sama lor.

Trei brazi stau în fruntea cărării, părinţi portari ai Sfântului Nicolae. Lângă dânşii o aripă de ziduri se pierde între florile albastre, galbene, vinete ale buruienii îmbielşugate. Biserica însăşi e întreagă: clopotul atârnă încă în turnul de zid, cele două toace aşteaptă să fie atinse cu ciocanele puse pe margenea ferestruii, icoana stă încă expusă pe mesuţa împărţirii anaforei, pomelnicul ctitorilor în tripticul zugrăvit e deschis încă în altar. Dar de douăzeci de ani rugăciunea n'a bătut din aripile ei sigure în cuprinsul bisericii părăsite, zugrăvelile se ascund supt praf şi supt aţa paianjenilor, lemnul sfânt al icoanelor crapă. Lumea de sus merge pe alte drumuri şi lumea de jos are multe şi grele nevoi; numai florile câmpului înnalţă mirosul lor de tămâie sălbatecă spre ferestile moarte şi vântul cel trist al Miazănopţii cântă în vecernii de iarnă rugăciunile morţilor.

3. Spre Cotnari.

Prin Hârlăul de Duminecă, vesel, zgomotos şi foarte tărcat, spre Cotnari.

Dealuri ca valul mării uşor atinse de un vânt prielnic, mirişti, clăi şi snopi. Câte o frumoasă *Curte* albă, unde stau vara «boierii» — une ori de ieri, de alatăieri şi ei — în mijlocul moşiei lor, arendate pe mulţi ani de zile —, câte opt sau zece —, la Evrei cu multe arende. Câtevà căruţe ce vin dela târg: într'una din ele, săteni în cămăşi murdare se uită acru şi plini de ură la birja noastră, pe care o conduce un Evreu urît şi bun de gură.

Un drum rău, care suie şi pogoară, duce îndată la Cotnari.

Pănă acum trei sute de ani erà aici un târg frumos, bine locuit, bogat şi luminat, în care stăteau Saşi şi câţivà Unguri vechi cât Moldova şi, unii, mai vechi decât dânsa. În mijlocul lor se ridicà biserica uriaşă a lui Despot-Vodă, care voià să facă din aceşti catolici ce nu-şi uitaseră legea, nişte luterani ca dânsul; o şcoală, cu un dascăl sas, din Bistriţa Ardealului, se zidise lângă marea biserică nouă.

Pănă acum o sută de ani erau încă aici neamuri de vechi orăşeni foarte înstăriţi, cari ştiau să-şi scrie numele cu litere latine; erà un şoltuz, erau nişte pârgari ai oraşului, erà un pârcălab şi un pivnicer şi atâţia «oameni buni», cari aveau un nume şi o avere. Şi se arătà cu mândrie dealul «la piscup», dealul «lui Vodă», dealul «Mândrului», unde se făceà cel mai bun vin din Moldova, vinul gros şi tare, de care se uimiau străinii.

Pănă acum vre-o treizeci de ani, pănă la focul cel mare din 1873, biserica lui Despot, unde odată slujià în fiecare zi un Vlădică socinian, adus din Polonia, erà întrebuinţată încă pentru slujbă. Atunci un foc din vecinătate atinse acoperemântul, şi focul, găsind în sfârşit o pradă vrednică de dânsul, sparse fereştile, nimicì lemnăria, crăpă zidurile groase şi dădù jos vârful masiv al turnului. Catolicii cei noi, oameni săraci, puţini, trăind în căsuţe acoperite cu stuh, nu se încumetară să învie trecutul, care rămase mort şi în această mândră amintire a lui.

Doar viile mai rodiau încă pe dealuri, pentru Stat, care luase averea mănăstirilor, pentru negustorii evrei din Iaşi şi din Hârlău, pentru unii oameni mai norocoşi şi mai harnici. Filoxera venì, ca un blăstăm dumnezeiesc, şi desrădăcinâ viţa binefăcătoare. Sădirea din nou cu viţă americană, de care dă exemplu pepiniera Statului, n'a înnaintat îndestul ca să se vadă o îndreptare mai întinsă a lucrurilor.

Deci, afară de primărie şi de câtevà case de fruntaşi, uliţele întortochiate şi strâmte ale Cotnarilor-sat nu pot arătà decât căsulii foarte păcătoase, fără nicio gospodărie vrednică de laude. Biserica ortodoxă, care e veche —, făcută

de Ştefan-cel-Mare, pe când cea catolică ar fi fapta Cătălinei, iubita marelui Domn, — n'are turn şi nu se deosebeşte prin nimic. Zidirea lui Despot, în care întri printr'o poartă joasă, rău săpată în piatră, supt cel mai vajnic şi greoiu turn ce este în toată Moldova, înşiră în zădar ferestile ei mari şi florile de piatră în care se opriau bolţi ce au perit. Râpa pe care se razimă păretele ei din stânga fuge de supt temeliile adânci, crăpând zidul în două, şi peste un număr de ani rămăşiţele focului se vor prăbuşi în adânc.

Iar, de jur împrejur, dealurile de lut, dogorite de secetă, muncite şi scormonite de alte puteri decât slabele puteri ale omului, se întind în cea mai goală şi mai urîtă nenorocire, fără o zdreanţă verde din marea bogăţie care le înveşmântà odinioară.

4. Spre Târgu-Frumos.

Tot înnainte, drum pustiu prin praf. În primăverile bune e, în adâncul acestui pământ răscolit şi săpat, o nesfârşită bogăţie de ierburi înnalte, în care miile de albine bâzâie, îmbătate, grăbite, voioase de prada lor dulce. Acum soarele nemilos, pe care niciun nor, nicio bură de ploaie nu-l stâmpără, a nimicit răbdător aproape orice urmă de verdeaţă. Numai ici şi colo, câte un heleşteu scăzut răsare alb în mijlocul trestiilor bogate ca o pădure. Departe, se văd arii de grâu, şi o maşină de treier se îndreaptă către una din ele, în silinţile liniştite a zece părechi de boi, cari înnaintează ritmat în negurile prafului.

O fântână cu colac se deschide 'n margenea drumului. În locul obişnuiţilor fluturi albastri, harnici drumeţi cari au nevoie să se răcorească, ea e încunjurată de alţi călători, Evrei disgraţioşi, cu surtucul fără guler, surtucari de prin sate, ţerani, cari-şi aşteaptă în tăcere rândul. Caii toropiţi de căldură scutură capetele lor coperite de muşte şi fac să sune clopoţeii. Pe când cirezi înnaintează de-a lungul mi-

riştilor, întipărind pe cer semnul coarnelor puternic arcuite, cete de oameni de tot felul şi de toată mâna urcă şi coboară, pierzându-se şi răsărind pe culmea albă a dealului. Sunt săteni călări, ca nişte regi ai Dacilor de de mult, şi cosaşi ce şi-au mântuit lucrul, şi secerători în grupe, şi tovarăşi de cale, dintre cari mulţi poartă pălăria cu margenile mai scurte, legată cu panglică roşie, iar femeile lor vălul pe cap, cămaşa bogată în arnice şi strâmta fotă neagră a locuitorilor dela munte. Cevà mai departe, la dreapta şi la stânga, vederea se deschide în voie, pe când, în fund, dealurile se înşiră, ca un uriaş fund de scenă tivit cu albastrul vineţiu al înălţimilor celor mai depărtate. O bisericuţă albă răsare singură pe un deluleţ; un târg destul de mare — mult mai mare decât Hârlăul — stă tras în linie dreaptă, cu două biserici mari, vechi în frunte, iar, în valea prăpăstuită din dreapta, căsuţe de sat se prăvălesc în mijlocul livezilor.

E Târgul-Frumos, foarte veche aşezare, cu biserică dela Petru Rareş, asupra căreia nu s'a oprit însă niciodată gloria ţerii. Şi la Târgul-Frumos e iarmaroc, e bâlciu.

Înnaintea înnaltei şcoli e linişte; drumul gării nu arată decât cete de ţerani ce privesc bucuroşi de pe băncile de afară ale cârciumei; în gară e îngrămădeală de Evrei, cari se strigă, stau la învoială şi-şi învârt birjele. Dar ca să vezi bâlciul trebuie să treci înnainte, spre miezul Târgului-Frumos.

Cu mânile în buzunarul pantalonilor, cu mânile la spate sau răzimaţi de stâlpi, Evreii aşteaptă înnaintea prăvăliilor boltite; sunt veseli; copiii lor, strânşi supt aripile mamei, cântă în limba lor nemţească schiloadă; fete foarte frumoase şi gătite privesc drumul bine pietruit, care e aleia bâlciului.

Şi el dă tot lucruri nouă: ţerani în cară şi, cei mai mulţi, în căruţe, ducându-şi acasă cumpărăturile, părechi îmbrăţişate, care au lăsat banii la cârciumar, drumeţi singurateci, cari se poticnesc agale până-i zburătăceşte un birjar care

trece răpede, chiuind, urlând și suduind. Apoi Țigani cu fețele și piepturile de aramă, cu părul de câlți și hainele roșii ca focul și negre ca păcura: ei se duc spre șătrile din margenea târgului, unde așteaptă carăle de zdrențe, unde caii uscați pe coaste smulg iarba gălbie a șesului vitreg, unde cânii fricoși și copiii voioși și nerușinați în goliciunea lor de gândaci zburdă de o potrivă, în ciuda foamei, prin praful, gunoiul și rămășițile scârboase ale drumului. Un sălaș s'a așezat de-o parte, roată, în jurul focului dumnezeiesc, pe care l-au robit și din care-și ieau vioiciunea și bucuria. Bătrânul cu barba sălbatecă, bătrâna cu ochii rătăciți, cum se cuvine să fie ochii unei gâcitoare și vrăjitoare, tinerii și tinerele ca niște zei ai luminii ascunși în mantaua zdrențăroasă a cerșitorilor, dănciucii și dănciucele cari stau acum drepți cu toată cuviința la ședința sfatului de *ciurdeală* care iea birul iarmarocului. Vre-un «boier» trufaș trece iute spre casă sau vine dela stația de aier, foarte apropiată, a Strungăi.

Într'acolo și noi.

Raiul sămănătorilor, pe care-l părăsisem, începe iar, și de pe florile care cad în fiece an din mânile darnice ale firii, vântul de sară culege mirezme alese, care plutesc lin și se pierd spre zări, amestecându-se cu mirezmele milioanelor de milioane ale florilor surori. În fund, craiu-nou ține strajă 'n cerul vioriu.

Carele, căruțele, drumeții se tot împuținează. Ca totdeauna, taina sfântă a serii pecetluiește buzele noastre ca în biserică.

Dar iată că Evreul de pe capră începe a vorbì, într'o românească mai bună decât aceia pe care o vorbià, de sigur, tată-său. «Ce iarmaroc, mare iarmaroc!» E panoramă, și doi copii groși, pe cari el i-a dus cu trăsura, dar tot nu crede că pot fi în adevăr așà de groși... Acum mai e cevà câștig, dar nu ca în Bucovina, unde sunt altfel de lucruri și altfel de oameni, și atâta rânduială! Aici oamenii cei mari

fură: şi, dacă ar furà aşà mai puţin, aşà pe ascuns, dacă s'ar ţineà de cuvânt după ce au furat: dar aşà e vai şi amar !».

În fund, din marea pădure neatinsă, vestită în timpuri pentru hoţii ei, se vede eleganta casă cu două rânduri, galeria cu sticlă, aleile Strungăi, pe care le încunjură de o potrivă răcoarea, aierul limpede, taina, poesia, balsamul pădurii, unde înnegresc brazii, printre copacii vechi ai şesurilor şi dealurilor. Orchestra cântă şi lumea se primblă. La întors, plânsetele de vioară se prelungesc în noapte prin pacea câmpului şi luna lunecă prin seninul cerului vioriu.

4. Mănăstirile de lângă Iaşi.

Birja străbate, dela gara gotică a Iaşilor înnainte, străzi prin care se despică praful alb, străzi foarte sărace, în care gospodăria fiecăruia e de o potrivă cu administraţia pentru toţi: în sate nu se află case de acestea, făcute şi acoperite cu cârpeli din tot ce se poate culege mai ieften: lemn, şindilă, tinichele văpsite şi nevăpsite. Împrejmuirea lipseşte; în locul gol şi foarte murdar de lângă casă, şoproane se apleacă într'o rână, adăpostind porci slabi cari rătăcesc, grohăind, flămânzi, după murdăriile aproapelui. Nici livezi, nici porumburi. Ţiganii păcătoşi umblă alene prin prăfăria secetei. Din Bahluiul aproape cu totul secat, prefăcut, unde mai este apă, într'un noroiu verde şi negricios, se înnalţă duhori putrede.

În dreapta însă şi în faţă te mângâie frumuseţa trecutului, care n'a perit: revărsarea de biserici şi case a Iaşului de o parte, iar, de alta, dealurile încununate cu mănăstirile ctitorilor domneşti.

Spre *Galata*, drumul urmează prin şesul ars de soare, unde trăieşte numai o iarbă mică, aspră, negricioasă, pe

care o caută caii lăsaţi slobozi şi cârdurile de oi lânoase, cu picioarele supţiri şi ochii de supunere blândă. Şoseaua se înnalţă pe încetul. Un sergent comandă o ceată de soldaţi în bluze murdare, cari împing sau se fac a împinge la deal o mare sacă plină. În chiotele de îndemnare, ei întră pe supt un mare turn negru, cu două rânduri, al cărui acoperemânt de tablă a rămas numai pe jumătate. Aceasta e Galata.

Zidul cel tare, acoperit cu vechi ţigle prăfuite şi sămănat cu bageaguri tot de ţigle, închide casele, drese, ale egumenului de până mai dăunăzi şi chiliile, iarăşi prefăcute, înnaintea cărora închişii — dezertori şi nesupuşi — sunt trecuţi în revistă de alt sergent. Biserica se înnalţă în mijloc, căruntă, neîngrijită, dar tare ca granitul. Petru Şchiopul, biet Domn cucernic şi bun, o clădì cu dragoste şi cu multă cheltuială, luându-se după modèle din Constantinopol, care se deosebiau foarte mult de zidirile lui Ştefan-cel-Mare şi ale celuilalt Petru, Rareş, înaintaşul Şchiopului. Pridvorul e o întreagă clădire deosebită, alipită la trupul bisericii: răzimat pe două contraforturi zimţuite, el are două rânduri de ocniţe şi e străbătut de trei fereşti. Biserica însăşi e mult mai înnaltă şi mai încăpătoare decât cele vechi, dar podoabele, afară de aceleaşi ocniţe, lipsesc cu totul; fereştile sunt mici şi goale; cele două turnuleţe n'au putere, şi eleganţa lor e mai slabă decât în bisericile trecutului de lupte.

Cetăţuia vine aproape în faţă, despărţită prin valea adâncă pe unde trec liniile căii ferate, vale de spini şi de pustiu prin care rătăcesc porcii slabi ai mahalagiilor din apropiere. Dealul se înnalţă de odată, cu coastele-i pârlite şi săpate în gropi risipite, — pe care le-au înlocuit acum plantaţiile încă şubrede şi sămănăturile mănăstirii-model cu aspri călugări ţerani. E aşà de uşor de luptat, încât trebuie să crezi că în acest loc a fost de la început cetăţuia de apărare a târgului domnesc, a târgului de negoţ şi po-

pas din vale, care se desface din vârful înnălţimii mai frumos decât de oriunde aiurea, înşirând toate grădinile, tot haosul caselor sale albe, toată cununa veche a bisericilor, de la pestriţul lăcaş al Lipovenilor din dreapta, cu turnurile învârtite, până la marea Mitropolie gălbuie, cu stilul apusean, de împrumut, până la bisericile mărunte către Copoul a cărui cazarmă masivă se vede limpede la capăt.

Ctitorul bisericii din Cetăţuia, astăzi înnoită între zidurile frânte de care fusese încunjurată la început, a fost Duca-Vodă, a cărui Domnie căuta să imite pe a lui Vasile Lupul, ocrotitorul acestui Grec cu noroc. În biserica lui Duca se vede urma Trei Ierarhilor lui Vasile. Pridvorul samănă cu acel de la Galata, dar fereştile sunt lucrate măiestrit în piatră şi au caracterul gotic de la bisericile lui Ştefan; cele de pe laturile naosului sunt încadrate fin cu ciubuce însemnate jos cu două rosete. Turnurile sunt iarăşi asemenea cu ale Galatei, dar la mijlocul lor trece un brâu de piatră împletit. Acelaşi brâu de ciubuce încinge toată biserica, tivit sus şi jos cu câte o horbotă de frunze şi flori săpate. El înseamnă şi toate nervùrile bolţii. Uşa de întrare în naos mai are un cadru pe care sunt aplicate frumoase şi originale rosete. Până şi mormântului Doamnei Maria, fiica lui Duca, e o mică lucrare de artă în această ultimă înfăţişare moldovenească a frumoasei arhitecturi de ţară.

Cele mai multe picturi sunt vechi sau reproduc pe cele de la început. Pe păretele din dreapta, cum pătrunzi în naos, vezi pe ctitor, frumos bărbat cu barba rotundă, cu cuca 'n care sunt împlântate pene de struţ, cu haina de brocard verde, peste care e aruncată alta fără mâneci, purtând guler şi margeni de blană şi şireturi de aur pe piept. Fiul său Constantin are aproape aceiaşi îmbrăcăminte: coconul poartă o pălăriuţă roşie, cu blană jos şi pene de struţ la o parte. Doamna Anastasia e înveşmântată într'o rochie de brocard siniliu, prin care trec mânecuţi de mătasă albă cusută cu fir; din pieptarul de fir se prelungesc bete aurii ce se înfăşoară pe mâni. Domniţele Ecaterina, Ileana, care a fost so-

ţia lui Nicolae Costin, Ruxandra, Maria au rochii de acelaş fel, roze şi roşii. Pălăria tuturora e ca a «coconului»

Poarta mănăstirii Cetăţuia de lângă Iaşi.

Constantin.

Zidurile vechi au rămas întregi pe trei părţi, cu spărturile înguste din care odată trăgeau puştile; numai spre Galata

malul a lunecat cu tot ce purtà pe dânsul. A rămas măreaţa clopotniţă, timbrată cu una din cele mai frumoase înfăţişări ale bourului Moldovei. Neatinsă s'a păstrat vechea «baie» — de fapt: cuhne — domnească supt cupola în care adânc s'au înfipt rădăcinile buruienii. Dar din cămările lui Duca bogatul, ale frumoasei şi neastâmpăratei Doamne Anastasia şi ale copilelor domneşti erà în picioare numai un horn afumat de focurile vechilor ospeţe şi o splendidă sală cu bolţi gotice pe care le pecetluiau la încheieturi delicate rozete de piatră; într'un colţ un sfânt din zilele creştine răsăriă încă sfios, şters de vreme ca şi cum l-ar fi cuprins o ceaţă.

Gânduri bune au adus aici reparaţii şi clădiri nouă, care se potrivesc ori ba cu ceia ce ni-a lăsat, în sigura lui rezervă artistică, trecutul; au venit oaspeţi cari n'au învăţat încă din pagini de istorie toată evlavia datorită locului unde sunt; ctitorul aşà de binevoitor al mănăstirii nouă, Mitropolitul Pimen al Moldovei, va şti, de sigur, să facă, pe lângă bună gospodărie şi bună slujbă, tot ce trebuie ca să nu fugă sfioasa poesie de trecut căreia-i plăceà între ruinele neatinse de nimeni.

De la Cetăţuia un drum şerpuitor apucă odată printre porumburi dese, cu frunzele adesea strânse şi uscate de secetă. Nicăiri nu se vede o locuinţă, iar la capăt priveliştea Iaşilor e închisă de dealuri. De odată într'un fund, ocrotitor, de vale vezi *mănăstirea Hlincea.*

Ceia ce loveşte mai mult e negrul zid de împrejmuire, cu totul neatins: şi aici Domnul ctitor îşi va fi gătit tainiţa pentru apărarea sa şi a averilor sale. Biserica e mică, cu un singur turn şi un pridvor liber; ea a fost dreasă pe vremea lui Ştefăniţă Lupu. Nicio inscripţie mai veche nu se păstrează, dar pe păretele din dreapta se văd încă trei chipuri: două poartă căciula din vremea lui Mihai Viteazul, dar şi a lui Vasile Lupu, iar cel de-al treilea, îmbrăcat în roşu şi cu o pălărie roşie pe cap, are înfăţişare de cardinal. Această zu-

grăveală mai nouă aşteaptă încă o cercetare amănunţită pentru a spune ce înţelege să reprezinte.

Stâlp din „Sala Gotică“ a palatului dela Cetăţuia.

În faţă cu dealul Cetăţuii, *Frumoasa* se vede adâncită, cu cele patru turnuri de tinicheà care sticlesc la soare, clă-

dire cinchită, ciudată, al cării rost nu-l prinzi de la început. Drumul la dânsa merge printre case de sat curăţele şi se mântuie înnaintea porţii turnului înnalt pe care e scrisă întrebuinţarea de astăzi a clădiri : spital militar pentru boale de ochi.

Bolnavii cu căutătura tulbure sau cu capu 'n cârpe răsar din toate ferestile, alţii aşteaptă pe bănci prânzul, care se pregăteşte supt un şopron. Unii dintre dânşii se află în primejdia grozavă a orbirii, dar flăcăii sunt altfel veseli, şi sosirea căruţei cu pâne neagră, sunetul goarnei de chemare sunt primite cu o mare bucurie.

Biserica se ridică albă, înnaltă, clădită într'un stil cu totul neobişnuit la noi. Arhitectul lui Grigore Ghica, din jumătatea d'intăiu a veacului al XVIII-lea, chemat a înlocuì vechea biserică de pe la 1590 a lui Balica, a lucrat după norme apusene, şi a făcut o zidire religioasă în stilul Renaşterii, cu fronton antic, cu coloane, cu fereşti înnalte şi largi, fără desfăşurarea de linii a bisericilor Răsăritului. Frumoasa impune prin proporţiile ei mari, care întrec pe ale oricării biserici din Ţara-de-sus, dar «frumuseţa» ei stă mai ales în interior, cu atât mai mult, cu cât frontonul disarmonic e rău păstrat, cojit şi stricat încă printr'un adaos de lemn roşu şi de sticlă. Înnăuntru priveliştea e însă în adevăr măreaţă: turnurile de tinicheà, fără zid şi croite numai ca *acoperişuri de turnuri,* cresc prin boltirea lor întinderea, liberă de orice piedeci, a clădirii luminoase. Opt stâlpi de marmură vărgată cu roşu împodobesc şi sprjină, întinzându-se sus, cu capitèle de stuc albastru, aurit. Pe păreţi se văd sfinţi foarte frumoşi şi chipurile Ghiculeştilor: Grigore-Vodă cu faţa rotundă, barba înfoiată, Doamna, fiii, Scarlat şi Matei, copii cu privirea blândă, cu toată cuca greoaie şi hangerul înfipt în brâu, apoi sus, moşii şi strămoşii, fanariotizaţi la reparaţie, cu bărbi negre şi albe, cu aceleaşi cuce obişnuite numai în veacul al XVIII-lea. Icoana de argint, închinată Maicei Domnului de Ecaterina Ruset, Doamna lui Constantin Mavrocordat, scânteie în faţa catapitesmei, ale cării aurării par nouă.

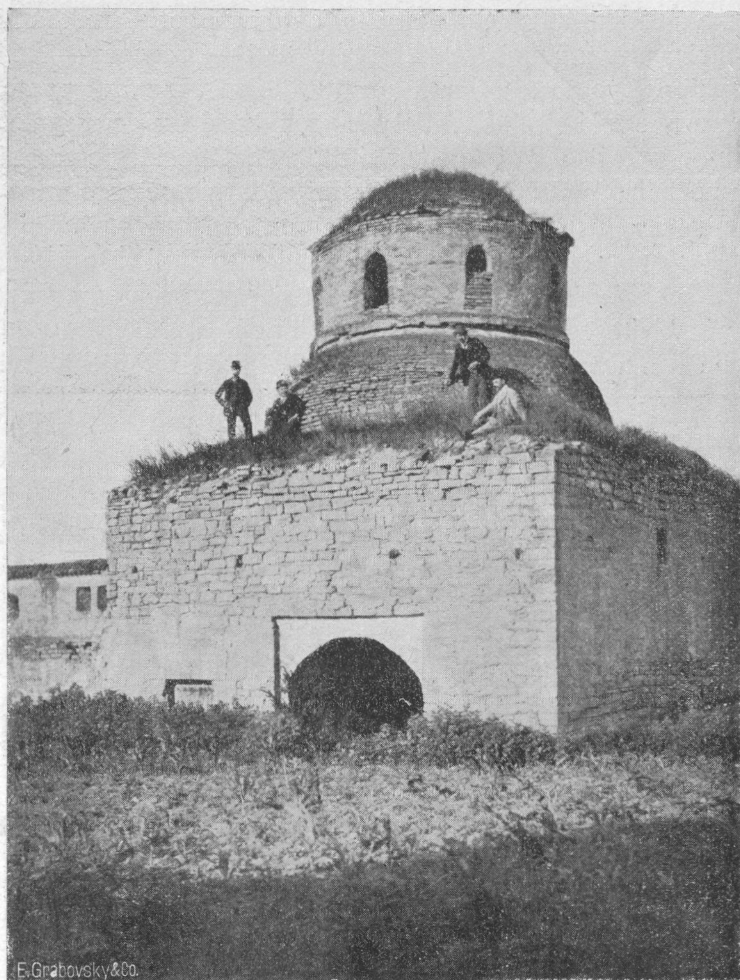
Toată această înfățișare nouă și veselă se datorește lui Mihai Sturza, Domnul de 'naintea anului 1848, care a ridicat pentru tatăl său și frumosul mauzoleu de marmură albă de lângă biserică. Strălucirea «Frumoasei», o adevărată Mitropolie, n'a ținut însă multă vreme, și astăzi, dacă ea se bucură încă de o îngrijire care nu se dă unora din vecinele sale, poporănii, pompa oficială, o încunjurime vrednică de dânsa lipsesc puternicei biserici din veacul al XVIII-lea ultim monument pe care un Fanariot l-a durat pentru ca să amintească trecerea lui prin țerile noastre. În loc de călugări sunt bieți soldați bolnavi, și pustiu de mult e paraclisul lui Grigore-Vodă, în care se macină pe încetul jețul domnesc cu săpăturile alese.

Și acum, pe șoseaua prăfuită, supt soarele de amiazi, care face să scânteie locomotiva harnică a unui tren ce înnaintează. În dreapta, o frumoasă casă mai veche, de care birjarul nostru leagă numele lui Cuza. Hanul Socolei dă ieften pâne albă, brânză veche și ouă proaspete, împreună cu bere ieșană de «Zimbru» și vin limpede din podgoriile Cetățuii sau ale Copoului: cărți poștale ilustrate și o «Istorie a lui Ștefan-cel-Mare» de acel ce scrie și aceste rânduri, tăiată, dar necetită de domnișoara ce a câștigat-o la premii. împodobesc masa odăii curate, unde se întinde pânzătura pentru prânz.

Mai departe, casa nouă, cu două rânduri, a unui «șef» politic din vremile noastre [1]. În fața grădinii întinse, umbroasă ca o pădurice, a lui Rivalet — unde atâtea chefuri s'au desvoltat fără privitori, pentru trecerea vremii «boierilor» veseli —, o sumă de clădiri gălbii, împodobite cu zugrăveli, cu smalțuri, cu lemnării de vile, se perândează pe înnălțime în jurul unei biserici rotunde, gârbove, fără caracter și frumusețâ, care pare să dateze cel mult din veacul al XVII-lea, de și a înălțat-o întâiu Sultana, una din fetele lui Lăpuș-

1. Minunea de grădină a lui Mihai Sturza e sălbătăcită, și nimeni nu mai caută odihnă și frumusețâ pe aleile ei astupate de mult.

neanului, tiran evlavios el însuşi. Firma arată că aici e o casă de nebuni, şi un anunciu adauge că întrarea fără «autorizare specială» e oprită.

„Baia" Ducăi-Vodă la Cetăţuia.

Dacă nu ţii samă de această poruncă, te găseşti ca în-

tr'un orăşel nou şi mort, ale cărui trotoare se coşcovesc, ale cărui uşi crapă, ale cărui ziduri se vor aplecà în curând. Nebunii nu veniseră încă în această imensă reşedinţă, care a costat, se zice, milionul şi care mai cereà multe mii de lei pentru a fi mobilată. Ei nu vor venì — credeam — încă multă vreme, şi la sosirea lor zidurile se vor nărui poate. Între cele mai strălucite idei ale vremii noastre de megalomanie trufaşă, a fost de sigur şi aceia de a închide pe nebuni în nebunia de risipă a acestui palat zădarnic pe care priceperea şireată a unui antreprenor evreu l-a făcut după chipul şi asemănarea nebunilor de tot felul, a celor fără răspundere şi a acelor asupra cărora ar trebuì să apese cea mai grea, mai strivitoare din răspunderi, dacă ar fi o adevărată rânduială în această ţară de oligarhi ai politicei răufăcătoare!

6. Ţinutul Vasluiului.

Adun aici călătorìi nouă şi vechi, foarte vechi.

Nu merge încă drumul de fier la Vasluiu. În zori de ziuă trăsura lui «moş Costachi», fratele mamei, vine să mă iea la Roman. E cinci ceasuri dimineaţă când clopoţeii sună la poartă; şi afară e o lumină albă, limpede, *nevinovată;* aş zice o lumină tăcută, fiindcă tăcerea e desăvârşită, şi totuşi lucrul cel mai mare e lumina tânără şi nouă.

Sămănături şi iar sămănături... E în Iulie luminosul, roditorul, şi oamenii seceră pe lanuri. De câte ori au mai secerat de atuncea şi câţi s'au schimbat printre sămănători, seceraţi şi dânşii pe câmpul de muncă necontenită a vieţii!

Iată hanul de la Bâra, la jumătate de drum. E un han creştin, şi liniştit, şi curat, şi umbros, cu perdele de cit date jos, şi mirositor, — îmbălsămat de sulcină. Pe când se găteşte mămăliguţa pentru drumeţi, ochii mei urmăresc şirul de tablouri care înfăţişează sosirea în Mexic, închisoarea, osânda, moartea, pe câmpia de împuşcare, şi pompoasa îngropare a frumosului Împărat Maximilian, cu ochii buni şi lunga barbă blondă!

Apoi undevà o pădure, deasă şi lungă, prin bălticelele căreia se zbate un roiu de fluturaşi albaştri. Copaci bătrâni păzesc tăcerea, pe care o sfarmă numai un fâlfâit de aripi grăbite, o ciocănire de bardă, o pârîitură uşoară în vreascuri şi sunetul argintiu al clopoţeilor cari îngână mersul cailor obosiţi.

Acum se apleacă soarele cald spre sară: cel d'intăiu fior de taină străbate largul şes încunjurat din toate părţile de dealuri moi, blânde. Ne apropiem de târguşorul Negreşti.

Iată viile din stânga, iată velniţa părăsită. Cele d'intăiu case boiereşti se văd în împrejmuirea lor de crengi uscate şi spini. Iată în sfârşit «curtea», cu casa nouă şi cea veche, cu grajdurile din fund, cu coşerul de răchită, cu bucătăria năpădită de ierburi pe coperişul de ţernă, cu cele două grădini din faţă, cu cerdacul cenuşiu şi cu geamlâcul din fund. Am ajuns, şi clopoţeii sună mai bucuroşi, când trăsura suie, într'o ultimă silinţă a cailor, dâmbul prin care se întră pe poartă. Ai noştri ne aşteaptă, şi ochii bucuroşi se opresc asupra moşului puternic, asupra mătuşei triste, asupra celor trei verişoare în albe rochii de vară.

Aşà a fost an de an, multă vreme, din copilărie până în tinereţă, şi puţine locuri îmi sunt mai duios cunoscute decât acest Ţinut al Vasluiului.

Văd moşia Negreştilor: ariile de aur, munca treieratului, cu vuietul maşinei zorite care înghite snopii şi varsă bogăţia grăunţelor. Aud glumele şi rîsetele şi strigătele, şi-mi trece încă înnainte cutare icoană ştearsă şi văd anume priviri.

În deal, e vierul moş Malancea, care păzeşte strugurii brumaţi cu suliţa în mână, suliţă adevărată, cu vârful de fier ruginit. Malancea e nalt, negru şi foarte slab, crunt şi bun, după împrejurări. Are un lan de popuşoiu, trei lei pe lună, un bordeiu supt pământ, un cotoiu pe cuptorul bordeiului şi un cocoş de-asupra, lângă ogeacul ce fumegă fum

albastru, supţire ca o poezie şi mirositor ca o floare de fân.

Colo e dealul cu fluturi mulţi: fluturii albi cu dungi şi cu ochiuri, fluturii galbeni tiviţi cu albastru, ale căror aripi se mântuie cu un pinten, fluturii portocalii, cei roşii pe fond negru ca un cărbune, cei roşii cu mici pete negre şi micuţii fluturi albaştri. Dincoace e şipotul de apă rece şi limpede, care aleargă pe pietricelele curate, fără să le ascundă. Departe, e livada copacilor bătrâni sălbătăciţi, grădina moartă, casa cu două rânduri, în care abia ici şi colo se mai descopere un geam întreg şi ale căreia uşi încuiate de rugină le spargem cu zgomot, în triumfala noastră vânătoare după stafii. Alături, ce paşnică stă biserica mică, de lemn negru!

La mijloc, Evreii stăpânesc, într'un lung şir de căsuţe şi bolte: ce bine-mi mirosiau băcăniile cu multe saltare şi borcane, cu migdale, bomboane proaste şi siropuri vechi! Iarmarocul cel mare umple maidanul de cară şi de oaspeţi de la ţară, şi atunci scrânciobele se învârt nebune, de parcă vreau să frângă oasele muşteriilor, caii de lemn ai caruselelor se rotesc până li ameţesc călăreţii, iar panorama sticlitoare de oglinzi şi de mărgele chiamă prin cântecele de durere ale orgei sale pe aceia ce vreau să vadă războaie depărtate, ţeri necunoscute şi pe tânăra Dolores, care, deşi făcută din ceară albă, îşi mişcă în chinuri pieptul de gumă, când stă să-şi deà sufletul înnaintea publicului !

În toate părţile aleargă drumuri de ţară şi şosele. Pe unul dintr'însele ajungi la o veche casă de gospodari, unde cine vine trebuie să mănânce trei zile strudelă de nuci şi să beà vin vechiu, — osândă pentru cei bătrâni şi mare bucurie pentru cei tineri şi pentru copii. Pe altul te duci spre o vie cât o grădină, unde pândeşte un câne straşnic, legat puternic în crama de lemn vechiu. Aiurea, sunt fâneţele înnalte şi copăceii de porumbrele sălbatece. În sfârşit, pe drumul cel lung care trece printre două dealuri rotunde, te urci spre culmea încununată cu o frumoasă casă de ţară, cu o întinsă livadă şi o vie minunată, unde trăià un patriarh

bucuros între copiii săi, pentru cari se ascuţià secerea morţilor cumplite. Şi ce mai rătăciri la lumina lunii, pe drumuri albe, între câmpii adormite, lângă păduri vrăjite, ce mai trezire a gazdei în mijlocul nopţii, ce mai sfaturi cu şerbet de cireşe amare şi cu apă limpede în păharele brumate de frig!

Sau serile de linişte în grădină: un cer ce scânteie ca o catapiteasmă. De jur împrejur, lungi zări argintii. Pe dealuri ard focuri de păstori foarte depărtate, şi de acolo vin prelungite chemări de bucium: tu-tu-tu-tu... Din mijlocul nostru un glas se înnalţă şi cântă. Şi pare că noi toţi cântăm, pare că pământul şi cerurile şi pădurile şi şesurile cântă. Stele se deslipesc de pe boltă ca fermecate şi curg în fulgerătoare săgeţi de lumină albă.

Atâta veselie erà în firea acestui Ţinut, care nu e nici la munte, nici la şes şi se împărtăşeşte de o îndoită frumuseţă !

Iarăşi Negreştii, dăunăzi. Drumul începe dela o gară elegantă a liniei Iaşi-Bucureşti. E în Maiu, şi verdeaţa primăverii, care creşte văzând cu ochii, învăleşte tot în veşmântul ei îmbielşugat. Dealurile împădurite şi cele pe care le acopăr sămănăturile se contopesc în aceiaşi armonie tânără şi luminoasă.

Negreştii sunt însă alţii. Tot Evreii pe amândouă laturile stradei de negoţ; însă ce ponosite şi întunecate sunt dughenile sărăcăcioase! A plouat, şi copiii negustorilor de nimica-toată se înfrăţesc cu porcii — totuşi un dobitoc atât de oropsit înnaintea credincioşilor Legii Vechi — în ştioalmele murdare, din care aruncă stropi pe hainele trecătorilor. Un Ţigan idiot cară apă, poticnindu-se prin pietrele învălmăşite.

Curatele case boiereşti din trecut s'au dus aproape cu totul. Un foc uriaş a topit partea cea mai bună a târgului: pe locul bucuriilor, cântecelor, visurilor copilăriei mele se ridică astăzi clădiri hâde pe care nu le mai cunosc. Cei

de atunci sunt morţi sau împrăştiaţi în lume. Până şi ruinele au fost rase în vârtejul prefacerilor, şi o casă nouă, fără niciun caracter, se ridică pe locul romanticei clădiri părăsite de odinioară.

În Ţinut, proprietarii au fost mai pretutindene înlocuiţi prin arendaşi: Evrei, Armeni, Greci, Bulgari; micii arendaşi români s'au dus. Numai la Ţibăneştii d-lui Carp se poate găsì gospodăria, bielşugul, frumuseţa vechilor timpuri.

Vasluiul cuprinde multe amintiri din vremea lui Ştefan-cel-Mare, şi în căutarea acelor amintiri am plecat cu puţine zile înnainte de serbarea comemorativă a marelui Domn.

Satul Scânteie e sărac şi risipit, cum sunt cele mai multe din aceste părţi, dar dealurile încunjurătoare par că-l curăţă şi-l înnalţă. Jos vâjâie moara cu aburi a unui German din Bucovina, care vreà să fie privit ca Român şi iubeşte ţara, a cării bucurie de oaspeţi o împărtăşeşte. Sus, pe culme, stă biserica lui Ştefan-cel-Mare.

Două reparaţii au schilodit-o şi au îngreuiat-o; de mult o pătură groasă de var acopere vechile zugrăvituri. Dar uşa de intrare în naos arată încă ciubucele împletite delicat, săpate cinstit în piatră.

În jos mergi către drumul cel mare al Moldovei, care, venind dela Bârlad spre Iaşi, făceà un popas aici la Scânteie. Şuviţe de apă murdară, pe care în curând soarele le va sorbì cu totul, se furişează încă într'o vale mocirloasă, ca aceia în care, la alt «Pod-Înnalt», Ştefan zdrobì în 1475 oştile beglerbegului Rumeliei. Aproape sunt casele fără nume ale unei Ţigănii murdare, şi un moş cu barba de câlţi suri şi ochii şireţi şi răi trage din luleà în margenea potecii.

În sus, drumul apucă spre Şcheia, sat bine întemeiat pe culmea unui deal săpat în gropi de către aceia cari altă dată vor fi căutat piatră aici; e o bună şcoală nouă şi un învăţător harnic şi mulţămit cu menirea lui. Între casele

ţeranilor se amestecă vre-o două-trei ai căror locuitori sunt Evrei, chiriaşi, veniţi pentru a face negoţul lucrurilor mici şi proaste, care şi el îmbogăţeşte pe acest neam.

Jos se desfăşură până departe tot Ţinutul minunat, bogat în păduri şi lanuri. De cealaltă parte a satului, pe culme, Vasile Lupu, pribeag în aceste părţi, de frica Tatarilor, a durat într'o vară o biserică de lemn pentru ascunzătoarea sa. Ea nu-şi are părechea aiurea. Clădită întocmai după chipul bisericilor de piatră, ea are şi cadrul fereştilor şi ciubucul de împrejmuire făcute dintr'un lemn tare, de stejar, care ţine de două sute cincizeci de ani. Pomelnicul începe şi astăzi cu numele lui Vasile Voevod.

7. Spre mănăstirea Adam.

Un birjar evreu, gros, gras, cu urechile stacojii şi faţa pistruiată, om hazliu şi care nu beà apă, fiindcă «faci broascî la puntici», ne duce prin mahalalele Bârladului spre mănăstirea Adam.

«Strada Principală», foarte puţin vrednică de acest nume, trece printre căsuţe de oameni săraci, dintre care unele sunt năruite sau arse. O mare firmă, «Adam şi Eva, Regia Monopolului Tutunurilor», cu desemnul corespunzător, chiamă pe clienţi. La sfârşit, drumul e cuprins între clădirile cochete, de cărămidă aparentă şi piatră, ale cazarmei roşiorilor Prinţului şi între şesul modâlcos, lutos şi sterp pe care cazarma şi-a pus gunoaiele fumegânde în locul florilor de câmp care lipsesc.

În curând suntem pe şoseaua cea lată a Galaţilor.

În urmă, întinsul oraş presărat din bielşug abià se mai vede. Turnurile de biserici, care dau caracterul oricării aşezări româneşti, sunt puţine, sărace şi urîte. Clădiri mai însemnate nu se zăresc. Bârladul se mântuie de vale prin prelungiri asemenea cu ale unui sat, fără strade, fără apărare, fără trăinicie.

Ieri noaptea cerul erà înroşit de flacările care mistuiau vre-o zece căsuţe de acestea, aprinse, în fundul unei râpe, dela o claie de fân dogorită de secetă. Dela una nu rămăseseră decât stâlpii de cărbune strălucitor. Limbile de foc nu mai luptau cu coperemintele de şindilă sau de lemn şi tablă ale celorlalte; ele năvăliau pe ferestile sparte, căscau ca o gură de lumină locul uşilor tăciunite şi împroşcau cerul negru cu scânteiele lor răpezi. Gospodarii de prin prejur stropiau coperemintele lor sau aşteptau pe prispă, în tăcere, voia vântului şi a lui Dumnezeu. Pompierii în trăsurile lor, roşiorii zingănind pripit din săbii, alergau neorânduiţi, încă bezmetici de somn, spre vatra nenorocirii, unde clăile de bucate, stânjenii de lemne, pradă mai grea a vălvătăilor, luminau ca ruguri păgâne. «Cum am venit, aşà să ne întoarcem», strigà un sergent, în fruntea flăcăilor lui. Şi, pe când pe deal mahalagii îmbrăcaţi pe apucate socotiau vinovăţia pompierilor, cari vin târziu, nepregătiţi, şi nu sunt vrednici de «subvenţia Primăriei», din zarea de întunerec, unde numai din când în când fluturà câte o jerbie de flacără nouă, veniau strigăte de chemare şi de groază şi mugetul prelung, desnădăjduit al vitelor...

Pe aici secerişul grâului şi chiar treieratul lui s'au mântuit. Miriştile ţepoase cuprind singure câmpul. Fâneţele sunt doar colţurile din râpe, unde puţină iarbă verde ademeneşte vitele.

Cel d'intâiu sat prin care treci, pare foarte sărac: el se potriveşte cu monotonia arsă a pustiului. Al doilea, care poartă numele glorios de Griviţa şi e alcătuit din împroprietăriţi cari au luptat la 1877, începe prin gospodării rele, neîngrijite, care încunjură căsuţa de stuh. Cevà mai departe însă, drumul cel mare al Galaţilor trece printre locuinţi frumoase, cele mai frumoase dintre casele de ţară ce am văzut până acuma; coperemântul de tablă se razimă pe păreţi bine potriviţi şi trainici.

Îndată laşi calea cea mare de negoţ şi te înfunzi într'un

drum de ţară, care apucă spre dreapta. Un deal foarte înnalt se înfăţişează, înveşmântat sărăcăcios în iarba măruntă şi în buruieni albe, ţepoase. În vârf un lan de orz se desfăşură până departe. Iar, după ce ai trecut de dânsul şi ai ajuns pe culmea podişului, Ţinutul întreg se schimbă. Dealuri cu liniile largi se taie între dânsele, croite în lanuri verzi şi aurii: crestături foarte adânci, brazde veşnice ale unei vechi arături sălbatece, le despică. Porumbul, slăbănog, ofilit şi îngălbenit pe alocure, foile largi, foarte verzi, ale tutunului, asezat în cinci şiruri, cânepa stufoasă, câte un pâlc de orz, de ovăs cu paiul scurt vrâstează întinderea. Ici şi colo câte o cireadă: vitele blânde privesc liniştit, cu genunchile înduplecate. Păduri se înşiră spre dreapta, şi în umbra lor *Sârbii*, adecă Bulgarii, fac grădinărie.

Te urci, în sfârşit, spre mănăstirea Adam. Un sat risipit şi urît îi stă înnainte, pe când dealurile vecine desfăşură scoarţe lungi de sămănături tărcate. Mănăstirea e nouă: întâiu adăpost al câtorvà călugări, ea cuprinde astăzi vre-o sută şi cevà de maici, care — cum spun ele — primesc leafă «fiindcă merg de fac slujbă la biserică». Altfel, nimic deosebit şi nou, nimic interesant chiar decât un funcţionar care se plânge de leafa prea mică, de legile prea puţin practice, de nevoia de a înşelà şi a minţì pentru a-şi păstrà o situaţie şi de neputinţa de a trăì cu un venit aşà de mic. Eu mă mir cum *poate* trăì cinevà cu un astfel de suflet !

Întorsul dela mănăstire nu mai are niciun farmec. La vale apar ascunse lucrurile ce se desfăceau, pline de ispita necunoscutului, la deal. Icoana selivisitului, îngrijitului, limbutului funcţionar care găsià toate rele în ţara lui, care înlăturà orice putinţă de îndreptare şi se mulţămià cu tânguirea că leafa e prea mică, mă urmăreşte : pare că-l aud spuind, cu un zâmbet de nepăsare şi de despreţ, că ar fi bine să ne ieà Muscalii. Sus se adună groşi nori negri şi un vânt de nerăbdare strânge praful grămădit de secetă, îl înnalţă în nori gălbui, cari adaugă la întunecimea

cerului de furtună, îl răsucește în vârtejuri înnalte și-l lasă să cadă asupra drumeților.

Peste o jumătate de ceas, cele d'intâiu picături de ploaie, așteptate de atâta vreme, stropesc drumul. Apoi norii mânați de vânt trec mai departe, și îndată un ropot tare se răpede asupra orașului prăfos și a împrejurimilor însetate. În Iași, ploi scurte au căzut încă de ieri, și cârduri de nori plutesc, luptându-se cu vântul, asupra țerii întregi bătută de secetă.

8. Spre Agiud.

Înviorate în lanurile înnegrite, sămănăturile răsar mai vesele pe întinderile mănoase ale județului Tecuciu, pe care-l străbate acuma trenul. Satele ce apar sunt frumoase și acoperemintele de tablă roșie, dese. Undevà în fața liniei stă o mare curte mai veche și alta nouă, cochetă și împodobită, cu cea mai bună înfățișare.

Dela Tecuciu înnainte se simte apropiarea largului râu prăpăstuit al Siretului. E tot mai multă verdeață; arborii împodobesc și ocrotesc câmpia.. Puternica apă care desparte în două Moldova se deșiră în șuvițe limpezi pe patul gros de prund, ce și l-a pregătit ea însăși; de o parte, malul e înnalt, scorburos, de alta, el se pierde în desișuri zâmbitoare.

Noua fabrică de zahăr dela Mărășești, gătită ca o vilă; gara spațioasă prin care se îmbulzesc «boieri» și funcționari cu mult ifos, cam caraghios. Evrei îngândurați de grija câștigului, țerani obosiți, slabi și murdari, soldați pe care-i aduc și-i ieau trenurile.

Peste puțin suntem la Agiud.

Agiudul e într'un Ținut cu totul șes, deși vecin cu munții înnalți ai Putnei. E un vechiu târg, ale căruia începuturi se ridică până în veacul al XIII-lea, când Ungurii veniți de peste munte se întinseră până în Siretiu, în țara nouă a

episcopului Cumanilor, păstor de lege catolică la margenea Tătărimii. Agiud e un nume cu sufix unguresc, cum se află câtevà în Ardeal și foarte multe în Țara Ungurească; apropiatul Sascut, cu noua-i fabrică de zahăr, amintește în numele său o «fântână săsească» *(Szász-Kút)*.

În micul târg de astăzi sunt ulițe de sat, cu căsuțele mărunte și curate, printre care se vede locuința mai chipoasă a unui fruntaș și funcționar: lângă gară, un castel frumos se înnalță din mijlocul unui vechiu parc. E apoi colțul oficial, cu primăria cochetă, semn al vieții nouă, e colțul bisericii, curat, liniștit, veșnic. E strada Evreilor, de-alungul caldarâmului puternic și neegal al căreia se înșiră prăvălii, de sigur mai curate decât cele din Bacău, — căci Evreul nu cade în desăvârșita murdărie asiatică decât acolo unde e singur cu ai lui. Sunt unghiuri de petrecere, ca «expoziția de fizică amusantă pentru revolizarea științelor culte», care vine de-a dreptul dela Moși, și teatrul d-nei Popoff, cu «Arca lui Noe, o iluziune modernă care prezintă în miniatură o formă de corabie». Câte curente deosebite, unele stâlcite și schimonosite, nu se întâlnesc și în acest punct de provincie, pe care trenul îl leagă — și totuși nu-l leagă — cu tot restul lumii!

9. Târgul-Ocnei.

De aici înnainte, linia principală merge la Ițcani. În stânga, un tren încetinel pornește la deal spre Târgul-Ocnei, spre Ținutul de păduri, de cherestele, de sare, de păcură al Carpaților Bacăului și spre granița dela Palanca, de către Secuimea Ardealului.

Lunca Siretiului, o perdeà de înnalte dealuri, cele mai multe împădurite, rămâne în urmă, închizând zarea, până ce depărtarea o topește în albastru. Linia trece printr'o largă vale, în care porumbiștile, mai înnalte decât în alte părți, și mai toate în floare, se pleacă ușor supt bătaia vân-

tului. Dealuri şi în dreapta şi în stânga, neîntrerupte, dar blânde şi acoperite cu veşmântul catifelat al pădurilor. Într'un loc, supt ele se desfăşură în valuri movile joase, făcute, vădit, de mâna omului şi care vor fi cuprinzând în adâncul lor mormintele unor puternici şi unor voinici din vremea cea mai veche, a cării poveste n'a scris-o nimeni, ca s'o putem şti astăzi.

Pe şoseaua ce merge alături cu calea ferată, se coboară

Biserica din Borzeşti. Bacău.

din când în când cară şi drumeţi. Trenuri de marfă duc scânduri şi clădării de lemne de foc. La o gară, plină de ţerani vânjoşi şi mândri, o ţerancă oacheşă, tânără, vinde cu 60 de bani un mare coş de zarzăre, care ar face câţivà lei; dar coşul chiar nu vreà să-l vândă, fiindcă se teme de bărbatul ei, mai bătrân decât dânsa, care l-a cumpărat cu câţivà bani dela un bâlciu. «Nu se poate, domnule, coşul nu-l dau: mă bate unchiaşul». Adecă bărbatul, ceia ce se şi lămureşte îndată prin mărturisirea că soţul e bătrân.

După halta Rădeana, de-asupra unui sat frumos, cu casele acoperite cu șindilă, gospodărește clădite și orânduite — în această privință valea Trotușului întrece orice parte a șesului moldovenesc, — se înnalță, oblojită cu schele, o mare biserică fără turn, cu ferești înguste, cu un coperiș nou, prea zgârcit, și care se razimă pe două grosolane picioare de zid [1]. E biserica din Borzești, clădită de Ștefan-cel-Mare. Poporul spune că aici și-a petrecut copilăria împărătescul viteaz de mai târziu, și de aceia, acum câtevà săptămâni, mii și mii de oameni au alergat la Borzești, pentru a comemorà pe mântuitorul neamului său.

Și mai înnainte urmează dealurile zimțuite, de un verde adânc supt cerul mânios, de furtună, — cele din stânga mai mari, mai felurite, mai frumoase decât cele din dreapta. În umbra lor, sămănături de porumb și, ici și colo, vii sucite pe haragi. Tot sate înstărite, cu casele bine acoperite și clădite trainic.

Acum, în fund se trage o perdeà albastră. Dealurile din care e făcută se taie între ele, amestecându-se și întrecându-se până la înnălțimi așà de mari, încât unele rup pânza norilor, care atârnă pe pieptul lor ca o salbă ușoară. Albastrul acesta siniliu, catifelat, e prins în cadrul armonic al înălțimilor verzi, mai apropiate.

Muncelele acestea sunt, hotărît, mai felurite și mai prietenoase decât mândrele muncele sămănate cu pietriș și pătate de păcură ale văii Prahovei.

Linia se arcuiește acum, și în curând trenul e oprit în gara cea mare dela Târgul-Ocnei, care fierbe de lume în așteptarea și primirea zilnică a oaspeților pentru băile din Slănic. Hamali trec încovoiați sub bagaje, tineri eleganți stau de vorbă în atitudini ca la fotograf, Evrei poftesc la

1. Ele au fost inlăturate, dar așà de stângaciu încât biserica amenință ruină (1916.)

«oteluri». Afară aşteaptă o sumă de birji curate, pe capra cărora ţerani cu pălăriuţe rotunde mână iuţii cai mărunţi de rasă moldovenească.

Ocna începe printr'un bulevard foarte cuviincios, bine pavat cu piatră din aceste părţi. O gospodărie comunală bună, care se vede şi mai departe: este o piaţă cu un întreit felinar, este o grădină publică; cele trei biserici, din veacul al XVIII-lea, mari, puternice, elegante, sunt foarte bine ţinute; locurile sunt împrejmuite. Stradele româneşti, care se înfundă şi la vale, pietruite aspru şi aproape lipsite de lumină, au case — dintre care unele foarte frumoase — de o îngrijire şi o curăţenie desăvârşită. Hanurile le ţin şi Armenii: acela în care ne aşezăm, e o clădire cu trei rânduri: cel de jos are păreţii foarte groşi, de cărămidă, şi bolţi grele; celelalte sunt mai mult din lemnărie, şi rânduri lungi de scări drepte şi rare se ţese de-asupra unei curţi plină de verdeaţă, unde până târziu noaptea slujnicile ţipă, oaspeţi noi sosesc şi cânii latră îndărătnic.

Partea din strada de căpetenie pe care o au Evreii e mai curată decât în alte locuri: descopăr o papeterie, o legătorie de cărţi, o fotografie; târgul a căpătat de curând o şcoală practică de meserii.

Dintre bisericile Ocnei, una, Precista, e făcută pe ruinele unei vechi clădiri de pe la 1680, abià către mijlocul veacului al XIX-lea. Sf. Nicolae nu e mult mai veche, nici Sf. Treime. Înnaintea lor a fost înnălţată bisericuţa de lemn, pe un deal rotund, care poartă numele de ***biserica domnească***. Ea n'are nicio frumuseţă şi nicio podoabă, dar ctitorul ei nu e altul decât Dediul, socrul lui Mihai-Vodă Racoviţă şi tatăl frumoasei Doamne Ana. El erà Cămăraş de Ocnă când a întemeiat micul lăcaş umil, şi în clădire a zidit şi pietre de mormânt mai vechi decât vremea sa.

Cămărăşia Ocnei erà dregătoria îngrijitorului salinelor, care luà în arendă veniturile lor. Cămăraşii, adese ori Greci, erau oameni bogaţi, cari se îmbogăţiau şi mai mult.

Vestitul Ursachi, apoi Vistiernic-Mare, a trecut şi el pe la Ocnă, şi lui i se datorià biserica veche care a fost înlocuită cu Precista de astăzi. Sistemul dării în arendă a ţinut încă multă vreme, şi după Regulamentul Organic. La urmă, Grigore-Vodă Ghica luă asupra Statului grija salinelor.

El făcù o puternică temniţă, căreia i se zice *Castelul* şi în cancelaria căreia se vede chipul, cu nasul coroiat şi cârlionţii la tâmple, al frumosului Domn, într'o strălucită uniformă.

Spre ocnă şi spre acest Castel ne îndreptăm.

O mare magazie e în legătură cu liniile căii ferate, ce are în apropiere o staţie. Ai zice un depozit de mărfuri. Dar, suiţi pe pârleazuri, soldaţii stau cu puştile în mână, ţintind cele ce se petrec înnăuntru. Alţi soldaţi se află în curte, şi o sentinelă păzeşte la întrarea unei case cu înfăţişarea de administraţie publică.

Aici osândiţii pentru grele păcate lucrează la scoaterea lespezilor de sare.

Te cobori pe nişte solide scări de piatră în curte. Un condamnat cu boneta de flanelă, de coloare cenuşie, pe ceafă, cu mânile la spate, cu ochii batjocuritori, se primblă în lung şi în lat, pe când altul cu faţa lungă ciolănoasă, dobitocească stă nemişcat lângă dânsul. Un tren minuscul se pregăteşte având un singur vagon de persoane, jos, strâmt şi fără de fereşti. Ofiţerul de serviciu are bunătatea să ne ieà în acest vagon.

Uşa se închide, şi trenul porneşte într'un întunerec desăvârşit; numai din când în când, la trecerea pe dinnaintea unei lumini, o pată roşie lunecă asupra noastră, şi piere.

Am ajuns. Înnainte, se deosebeşte abià un drum negru, umed, supt păreţi uriaşi de sare, de pe cari se scurg picături de apă: de jos, din adâncimi răsună o necontenită izbitură de ciocan răbdătoare.

De pe margenea galeriei, toată priveliştea de grozăvie şi nenorocire, de muncă grea şi de suferinţă, se desfăşură

la lumina limpede şi crudă a electricităţii. Sarea neagră alcătuieşte tavanul, păreţii, pământul, stâlpii şi sprijinitorile unei nemărgenite sale, ca o vedenie din mările veşnic îngheţate. Ciocănaşii, — hoţi în uniforma lor de un galben mundar ori numai în cămăşi şi încinşi cu brâie, sau şi ţerani tocmiţi cu doi lei mia de chilograme—, caută să niveleze terenul menit să se afunde necontenit. Ei îşi aleg o întindere, o hotărăsc prin toporul lor greu cu vârful ascuţit şi coada foarte supţire; apoi o ciocănesc pe de desupt şi, când sunetul nu mai e acela al sării celei tari şi bine lipite, ei trec pe supt bolovani o pârghie de fier, cu care deslipesc tot blocul. El se taie apoi în bucăţi şi e vândut astfel, iar fărâmăturile se dau la moara de sare, care lasă pe urmă supţirea şi mărunta noastră sare de masă, pusă îndată în mici saci de pânză.

Întinderea câmpului de muncă, lumina electrică ce se resfrânge pe zidurile de sare, faţa de oţel negru a acestora, tăcerea desăvârşită a atâtor oameni, vuietul înnăbuşit al topoarelor, figurile rase, hainele murdare dau acestui loc caracterul unui colţ de iad, în care rătăcesc veşnic stafii chinuite şi nemângâiate.

Locuinţa, copleşită de blesteme, a nenorociţilor e destul de departe, în castelul lui Grigore Ghica. Un pătrat de ziduri înnalte, foarte tari, în cele patru unghiuri ale cărora soldaţi păzesc, sus pe vârf, în cerdace de lemn. Clădirea însăşi are două rânduri, scări, arcade, ca în casele cele mari din vechime. Ea încunjură o mare curte interioară.

Sentinela, învoirea dela director, temniceri şi o poartă Toate la un loc fac, precum spune întovărăşitorul nostru, cea mai tare temniţă din ţară.

Sentinelă, învoire dela director, temniceri şi o poartă înnaltă. Osândiţii se împart în trei, prin felul lucrului ce fac în acest moment, — al patrulea grup fiind acela, veşnic preschimbat, care loveşte în lespedea de piatră cu ciocanele grele. Unii îşi află de lucru prin curte, şi acei cari au de dus

o poruncă se răpăd şi aleargă cu o încordare sălbatecă a muşchilor, ca şi cum la capăt ar fi libertatea, — pentru câţivà numai, răi din fire, libertatea de a face rău; alţii stau la tejgheaua din *bazar,* unde vând ceia ce au lucrat în timp de multe săptămâni: sculpturi grosolane în alabastru, colane de mărgele, linguri de lemn, linguriţe de os, condeie, bricege, satâre, cuţite, care li stau în mână, fluiere şi câte alte mărunţişuri, făcute cinstit, ca de oameni cari au nesfârşit de multă vreme de pierdut, fiind osândiţi pe câte cinsprezece, douăzeci şi mai mulţi ani, iar unii pe viaţă, *vieţaşi.* Baii se ieau de un supraveghetor, şi, după ce Statul şi-a cules partea, ei se strâng pentru a fi daţi lucrătorului atunci când porţile închisorii i se deschid. Pănă atunci e foarte mult pentru atâţia din ei, dar gândul lor e pironit numai asupra acelui moment, şi astfel ei îşi fac socotelile, se bucură de câştig, se roagă a li se luà şi lor cevà şi strigă bucuroşi sumele ce li se cuvin pentru ca supraveghetorul să le încaseze şi să le treacă în răbojul lor.

Alţii sunt acum în lucru, prin încăperile rândului al doilea, în ateliere destul de curate: strungari, mărgelari, săpători, pe când fierăria lucrează jos, cu trei Ţigani grozavi, sălbateci la privire. O biserică e deschisă totdeauna; câte o icoană atârnă de-asupra unei uşi, flori cresc într'o oală şi un căţeluş vesel se poartă printre osândiţi, privindu-i cu ochi buni şi lingându-li mânile aspre care au vărsat sânge.

Jos, în dormitoare, o laviţă de scânduri e împărţită prin lăicere, care sunt şi cearşafurile celor cari vor mai adormì, peste câtevà ceasuri, o noapte pe lemnul suferinţelor răsplătitoare. Acum câte un bolnav piroteşte, şi pristavul fiecării odăi primeşte pe vizitatori.

Osândiţii nu se pot pune toţi laolaltă. Ei nu samănă decât prin supunerea lor obişnuită — «revoltele» se întâmplă numai pentru mâncare, se manifestă numai prin răspingerea ei şi prin zgomot, şi se potolesc la sosirea directorului-general, pe care-l primesc, ca aici, dăunăzi, în genunchi —,

prin asigurările, întărite cu jurământ, că nu sunt vinovați și că au căzut asupra lor păcatele altora, și prin rugămințile naive, făcute către orișicine, de a stărui ca să li se ierte din pedeapsă. Altfel, între ei sunt oameni de treabă, cari au ucis la o furie de dragoste — ca un frumos flăcău din Ardeal, foarte cuviincios, care așteaptă să plece în curând, — săteni de o moralitate obișnuită, cari au dat cu parul sau cu cuțitul într'o ceartă pentru pământ — așà e un țeran ungur, care vorbește cu lacrimile în ochi de clipa când, după douăzeci și cinci de ani de ocnă, va ajunge să-și vadă copiii, pe cari i-a lăsat acasă, și copiii acestor copii. Sunt—cei mai nenorociți, mai rătăciți și mai mișcători dintre toți și soldații trimeși la munca silnică pentru jignirea sau lovirea superiorului. Un biet flăcău tânăr, cu ochii unui copil căruia-i vine a plânge, frumos încă în hainele-i schiloade, are de stat șese ani pentru că, bătut de un sătean ca dânsul, care purtà însă galonul de caporal, «a greșit» și i-a dat o palmă. Se așteaptă alți doi tineri, cari vor fi pironiți pe cinsprezece ani în acest iad, pentru că au fost pârâți că ar fi voit să bată pe ofițerul ce-i lovise fiind de sentinelă și fusese dat în judecată pentru aceasta (el însuși a căpătat trei luni abià). Șese ani, cinsprezece ani se dau ușor de cine n'a văzut niciodată ocna și nu știe nici cum se simte în inima lui cel ce trebuie să sufere bătaia, bătaia crudă și nedreaptă. Șese ani, cinsprezece ani în aierul umed, în întunecimea salinelor, care dau oftică, reumatismuri și nebunie, pe când acasă mama bătrână orbește plângând, copiii rătăcesc pe la gardurile oamenilor și nevasta iubită se face o rea, ca să aibă ce să mânânce. Șese, cinsprezece ani pentru o «greșală», pentru o vorbă nebună ce se smulge din buze amărîte și găsește urechea unui pârîtor nemernic!

Cei mai puțin interesanți și cei mai mulțămiți sunt degenerații și monștrii, cari au ucis pentru plăcerea de a vedeà murind și cari n'au niciun fel de păreri de rău: la ocnă e întunerec, dar nu stai totdeauna supt pământ; odaia de dormit e ca și cea de acasă, iar mâncarea mai bună și tot-

deauna sigură. Având şi o leafă, de câţivà bani pe zi, şi câştigul dela vânzarea lucrurilor ce au fabricat, ei se pot privì chiar, cu mândrie, ca un fel de funcţionari ai Statului. Toate felurile de schimonosire a feţei se întâlnesc printre dânşii: capete întreite, cu cefe umflate, orbite scorburoase, fălci de fiară, ochi morţi, ochi reci, scânteietori şi iuţi ca de şerpe. Un deţinut cu o faţă măruntă şi slabă, de maimuţă, e Alexandrescu, care a tras cu revolverul în Ion Brătianu, iar greoiul individ cu capul mic care scrie la o masă, e un funcţionar, vechiu şi «onorabil» funcţionar, care a ucis pe nevastă-sa la o beţie şi a tăiat-o în douăzeci şi patru de bucăţi. Aceştia sunt «intelectualii» printre acei cari n'au nicio îndreptăţire şi de cari nu-i poate fi milă nimărui.

10. Spre Slănic.

În faţă Trotuşul prăpăstuit, cu albia largă de prund şi bolovani şi apa foarte limpede şi iute, se arcuieşte, fugind. Pe un mal el udă movila, acoperită de vechi copaci, cari ascund în parte casa bătrână moldovenească, cu fereşti rotunde şi acoperişul de şindilă, a lui Costachi Negri, visătorul dela 1848, bunul tovarăş, ajutătorul politic al lui Vodă Cuza, singuratecul binefăcător din zilele bătrâneţelor sale. Casa e pustie, şi cărările ce duc la dânsa au trecut în stăpânirea buruienilor sălbatece.

Dincoace, peste lespezile malurilor, se ridică rânduri de piatră clădită, închipuind înnalte ziduri negre, străbătute de fereşti înguste, ca la o cetăţuie. O mare biserică e împrejmuită de aceste ziduri; întemeiată de Radu Racoviţă, nepotul lui Mihai-Vodă, ea poartă pe fronton o pisanie unică, pe jumătate românească, pe jumătate franţuzească, şi în această din urmă jumătate Radu se laudă că a dat:

...des leçons aux plus grands politiques.

Lângă biserică, doarme supt o cruce simplă, încunjurată de un strat de flori gălbii, Costachi Negri: pe cruce sunt

săpate două inscripţii acoperite cu sticlă, una dela Doamna lui Alexandru Ioan I-iu, iar cealaltă dela secretariul frances al Domnului: A. B[aligot] d[e] B[ayne]. Catinca Negri, sora lui Costachi, a fost îngropată dăunăzi în acelaşi mormânt. Iar Zulnia Sturdza, cealaltă soră, e în mormântul de alături.

Un cerc de înalte dealuri împădurite, cu vârfuri ascuţite ca de munte, închide zarea dincolo de adânca tăietură a Trotuşului. Trăsura se înfundă 'n valea Slănicului.

În dreapta şi în stânga, căsuţe frumoase acoperite cu şindilă, paşnice cuiburi de ţerani harnici. Sus, sus de-asupra acestor muşiroaie e clădit în înnălţime dealul singuratec, pe potecile căruia se caţără capre sprenţare: în câte o poiană spre culme se văd vite albe care privesc în adâncul văii. Într'un singur punct, vârful are locuitori statornici: la măgura de-asupra Ocnei e un adăpost de câţivà călugări uitaţi.

Slănicul ni arată calea către izvoarele lui tămăduitoare. De-odată, el e închis între adevăraţi munţi, cu pietrele aşezate în rânduri, albe, roşii, portocalii, negre, care alcătuiesc ca o spăimântătoare cetate a uriaşilor. Undevà, într'un colţ, muncitori desfac lespezile şi le prăvălesc de vale: zidul e aşà de mare, încât ei par locuitorii pitici ai stâncii, făcând jocuri zglobii cu pietricele de prund.

Iarăşi păduri pe înnălţimile mai mici, care se încheie cu aceleaşi vârfuri ascuţite. Sate nu sunt, dar pe tot cursul lungului drum bolovănos, năruit şi strâmb, cu poduri de lemn şubrede — «la pas», scrie tabla pentru oamenii cari nu ştiu carte—, se înşiră casele văii Slănicului. Tot Unguri locuiesc aici până pe la jumătatea drumului. «Odată», spune «domnul Neculae Udrea», birjarul nostru, «Ocna nu erà a Statului, ci a *anteprenorului*», şi oamenii se coboriau într'însa călări pe ciuturi. Erà greu, şi Românii noştri nu voiau cu nicio plată să facă o muncă precum e aceia. A-

tunci *anteprenorul* a adus Unguri, şi ei au rămas, s'au aşezat în sate şi s'au *moştenit* aşà în pământul nostru.»

De fapt, venirea Ungurilor din valea Slănicului e cu mult mai veche decât vremea *anteprenorilor*. Încă dela începutul veacului al XIII-lea ei s'au coborît în pământurile episcopului catolic al Cumanilor, ajungând pe această cale până în apa Siretiului. Atâtea veacuri au trecut, aducând mari schimbări care au răsunat numai foarte slab în acest colţ ferit de frământările mari ale lumii; Ungurii au luat portul, datinele, apucăturile Românilor, dar şi-au păstrat limba, vechea lor *secuiască*, şi legea. «Unguroaică eşti, fetiţo?», întrebi pe copila cu părul ca fuiorul de porumb şi ochii albaştri şters: *O* = «aia sunt», e răspunsul. «Ştiţi româneşte?», spui prichindeilor în cămăşuţe albe, cari aleargă cu mănuncheşe de flori în mână, cerând cu limbuţa scoasă un gologan. «Ştim.» «Dar ce sunteţi voi?» «Unguri», răspund ei, pornind la fugă spre casa unde mama, în catrinţă albă, cu conciul şi vălul pe cap, îi aşteaptă ca să li ieà secerişul. Întrebaţi în ungureşte, ţeranii ce stau la hanul dela Cerdac, împreună cu un Secuiu tipic, mic, uscat, spân, ca un zbârciog, care a venit de curând din Vaşarheiu, — răspund întâiu: «Poftiţi», apoi vorbesc bucuros în limba lor de acasă. Cât despre neam, ei se declară «Români unguri, Români catolici», dar, altfel, «Români, fiindcă mănâncă pâne românească». «Ce Români?», adauge pe urmă Udrea; «Români Unguri, cum e aceia; vra să zică e ca şi cum m'aş face eu Român Ţigan!».

Udrea arată mai departe cum Ungurii sunt «păgâni», oameni răi, cari nu calcă în biserica cea adevărată şi nu se ţin de «lege». Cu mirare îl auzim povestind pe urmă de sosirea în aceste părţi moldoveneşti a Ungurilor lui Bem în 1848 şi de ridicarea ţeranilor din neamul lor, cu furci şi seceri, împotriva Românilor. «Dar de atunci s'au mai domolit», mântuie el.

Şi dela hanul Cerdacului înnainte acelaşi drum, cu apa

Slănicului când în dreapta, când în stânga, prinsă une ori în lungi jghiaburi de lemn negru, alte ori întrebuințată pentru spălatul rufelor, pe care frumoase țerance le bat din răsputeri cu maiul, ori împănată cu năvoade pe care le ridică și le afundă tot femei de acestea fără odihnă. Câte un căprar cu gluga pe spate păzește neastâmpăratele și elegantele dobitoace care despoaie tufișurile unei lunci, întorcându-se spre a privì pe trecători cu ochii lor mari, sticloși. Câte o turmă de oi se odihnește în luncă.

Plouă. Nori grei plutesc de-asupra, și din bielșugul lor se revarsă apa, ca un văl de ceață, asupra dealurilor din față. Ea ne cuprinde îndată. Căruțele trec în fugă, țerancele, care poartă șiruri de pui atârnați pe câte o lungă cobiliță, sar ca niște capre, răzând de gluma cerului.

Valea se îngustează, și înnălțimile par mai impunătoare, mai întunecate: bradul stăpânește acum, arborele solemn și sigur. Câtevà case mai îngrijite decât cele obișnuite ale țeranilor din aceste părți. Un sergent de artilerie și o Doamnă cu umbrelă răsărind din vale arată apropierea Slănicului cu lume orășenească felurită, care se curarisește cu primblări ca și cu ape, și mai mult chiar decât cu ele.

În curând vederea se deschide. Nu mai e valea Slănicului, căci râulețul se strecoară la o parte printre brazi, prins în fântâni și aruncat în cascade. E un circ de munți, înveșmântați dela poale până la creștet în catifeaua adâncă a vechilor păduri. Marile oteluri: Racoviță, cel mai întins, Pufu, Cerbu, mai sus către pădure, Casinul Regal, mai elegant decât îngrijit, vilele, cam rare, se află, parte pe coastele înnălțimilor, parte în vale și parte în pădure chiar.

Această pădure este străbătută de cărări, împodobită cu bănci, cu piețe de *tennis* și luminată; ea adăpostește un bazar unde se vând lucruri dela Ocnă, sculpturi de-ale meșterilor italieni, cărți, ziare și fotografii. Cu pasul încet al bolnavilor și al oamenilor fără lucru, oaspeții trec, singurateci sau în grupe; jocurile se înfierbântă, convorbirile se

înnoadă, se desleagă, plutesc în toate colţurile. Mai departe nu se văd nici sate, nici turme, nici stâne, nici drumuri; graniţa, care e cale numai de un ceas, e foarte puţin cercetată şi nu duce, în Ardeal, nicăiri. Slănicul rămâne astfel, nu o Sinaie a Moldovei, căci viaţa elegantă se tot restrânge, deşi se înmulţesc visitatorii, şi viaţa oficială lipseşte, nici o vilegiatură plăcută, căci, cu toate concertele, reprezintaţiile de teatru şi balurile, nu prea sunt distracţii, nu atât un loc de tămăduire, căci sunt şi atâţia sănătoşi, cari se simt mai bine însă decât acasă la dânşii, — ci un fel de minune lecuitoare, împăcătoare, întăritoare şi fermecătoare a întunecatului codru de brazi, al cărui zâmbet e această minunată poiană.

11. Dela Slănic la Palanca.

Acum, cu trenul, în sus, pe valea Trotuşului.

Nu mai e valea îngustă a Slănicului, între două singure şiruri de dealuri, ci înălţimile verzi sunt risipite în toate părţile, până în depărtările vinete.

Dărmăneştii, cu exploatatiile de păduri ale d-lui Barbu Ştirbei.

Comăneştii, moşie a familiei Ghica, ramura ce porneşte din Iordachi, fratele lui Costachi, strămoşul Delenilor. Castelul, o clădire nouă în mijlocul unei grădini foarte frumoase, se găseşte în faţa gării smălţuite şi încununate cu turnuri, care se poate admirà mai mult decât locuì şi întrebuinţà.

În apropiere, e cheresteaua cu aburi a «societăţii anonime», adecă a casei Goetz. Într'un imens hambar, şeisprezece maşini lucitoare prefac în scânduri buturugele rotunde, care se aduc pe apă şi cu trenul şi sufăr aici o altă prefacere. Alături, o enormă roată de fier e pusă în mişcare de aburul ce vine dintr'o odaie întreagă de cuptoare. Larga

curte e plină de clădăriile înnalte ale scândurilor pe care trenul le duce în toată țara și, prin portul Galaților, peste hotare. Trei sute de lucrători, Români, destui Evrei și mulți de alte neamuri, fac pe zi 20—30 de vagoane.

Satul are o școală foarte frumoasă. Biserica, ce răsare din ierburi înflorite, răsună de cântările slujbei de Duminecă. E plină de o asistență foarte credincioasă. Femeile stau lângă ușă: poartă conciuri, cele măritate; îmbrăcămintea lor se deosebește mult dela una la alta: sunt fote și fuste groase de postav bătător la ochi, cămăși cu arnici și cămăși bătute cu fluturi. Bărbații, cari ocupă mijlocul naosului, poartă sumane cafenii sau podoaba grea și scumpă a cojocului. Slujba preotului, încă tânăr, e bună; dascălii stâlcesc grozav cuvintele, trăgând pe nas cântecul; țerani și ei, poartă veșmântul obișnuit al acestora. Cerșetorimea e înfățișată printr'un Țigan tânăr cu picioarele sucite.

Curtea boierească e un frumos castel, clădit de arhitectul Ateneului. Unul din cele mai mari parcuri din țară o încunjură, și un crac al Trotușului aleargă vioiu și limpede, supt podețuri de lemn și de piatră. Unii din copaci au întrecut vrâsta de o sută de ani și adunarea lor în alei umbroase face unul din cele mai desăvârșite drumuri de taină și liniște. Se zice că în castel se păstrează frumoase colecții din călătoria în Africa a domnilor Ghica, tatăl și fiul, a căror primejdioasă și costisitoare excursie a adus adevărate foloase științii.

În razele voioase ale dimineții, satul se arată vesel, tot așà de bine clădit ca și celelalte din această parte muntoasă. Pe drumurile vecine vin cete de țerani în haine de serbătoare, pe când altele pleacă în răcnetele de bucurie proastă ale bețivilor ce se clatină. Veniturile mai mari decât aiurea și necunoștința mijloacelor de a le întrebuință au răspândit și răspândesc crâșmele, înfloritoare în acest colț fericit de țară, unde pretutindeni sunt bogății ce se pot smulge pământului. La Ciobănuș e o fabrică de sticlă, la

Asău se scoate lignitul, la Moineşti e păcura, la Tarcău piatra. Apele minerale de iod, de pucioasă ţâşnesc ici şi colo, fără a fi culese încă şi întrebuinţate. Numai dacă atâta bogăţie ar folosì în adevăr neamului nostru, şi nu vânătorilor de câştig în ţerile sălbatece, neputincioase şi nevolnice !

Şi Comăneştii are teatru: de o parte a fost vechea noastră cunoştinţă Popov, de alta d. N. «Pascaly» oferă privelişti interesante şi scene tragice într'o «Kafene» condusă de un domn cu şapcă, la ale cărui învitări răspundem prin cel mai puţin politicos din refuzuri.

Întorsul dela Palanca, unde am sosit pe un drum de noapte.

Staţia e o căsuţă de lemn: vama se află dincolo de Ghimeş, pe pământul unguresc. Înnălţimea e mare, ceia ce arată şi vântul pătrunzător de rece care flutură supt cerul albastru şters al celor patru ceasuri de dimineaţă, mânând încet frânturi de nouraşi negri. Dar stânca goală, revărsarea de pietriş, sălbătăcia măreaţă a culmilor nu se văd nicăiri: munţii, cari stau gârbovi în toate părţile, ca un sobor de moşnegi, sunt înveşmântaţi într'o catifeà întunecată de brazi. Prin mijlocul lor curge Trotuşul, abià ţişnit din izvoare: e numai o şuviţă îngustă de apă neagră, strecurându-se pe prund.

De-a lungul lui duce cea mai înceată călătorie cu trenul, oprită câte jumătate de ceas la fiecare staţie. Afară de neînţeles de luxoasa haltă care poartă numele inginerului ce a construit linia, d. Ilie Radu, celelalte staţii nu sunt altceva decât case ţărăneşti mai bune, care au fost, de bine, de rău, potrivite cu noul lor scop; alte case de ţară sunt întrebuinţate pentru locuinţa personalului. Şi, când în faţă se întrec toate florile grădinilor vechi ale Moldovei, când un mănunchiu de copii cuminţi îşi ieau la fereşti «cafeaua de toate zilele», atunci aşà nişte căsuţe smerite îţi par mai frumoase

decât tot haosul de turnulețe, arcade și ferești încadrate cu smalturi, din care dorința de a uimì și a risipì a format gările altor linii nouă.

Trotușul se strecură, se rupe în ramuri, se împrăștie pe prundișul larg, se unește iar, spumegă lovindu-se de pietre, întră în hotare de lemn pentru a mișca fierăstraie și, în jocul său nebunatec, scânteie ca o platoșă de oțel. Valea lui e de o lărgime măreață, sămănată aproape necontenit cu frumoase case de lemn și șindilă, când strânse la un loc ca o turmă de oi sfielnice, când risipite rar; câte o movilă jupuită pare rămasă în drum, în revărsarea unui puhoiu urias din vremile sălbatece ale pământului. Unele înnălțimi apar spintecate de bolovani și pustii, altele, acoperite numai cu covorul de catifeà al ierbii, sunt împărțite cu garduri de nuiele și poartă câte un lan de porumb țerănesc. De două ori înjugat cu poduri, îndrăznețul muntean ni taie drumul iarăși cevà mai departe, și, ajuns acum puternic, el cară în preajma Comăneștilor buștenii codrilor către marele fierăstrău cu aburi.

El e viața unui întreg Ținut, dintre cele mai strălucite ale țerii. Odată și pe malurile lui ca și pe ale Slănicului erau vechi așezări ungurești din evul mediu; aceasta o arată și numele de astăzi ale unor sate: Agaș, Asău. Goioasa, Brusturoasa sunt, din potrivă, nume românești, iar Palanca e numită așà după o palancă, o mică cetate de graniță. Tipuri ungurești, plete și mustăți bălane, ochi mici, fețe rotunde, peliță roșcovană se mai văd încă, dar limba străină a murit de mult aice, și tot așà legea catolică a trecutului. Bărbații poartă pălării rotunde, cu margenile mici, sumane cafenii, cojocèle, adesea ori cusute în arnici, și ițari strimți. Femeile se înfășură în fote roșietece, negrii, dintr'o singură bucată, care se încheie sus, în față; unele din ele au însă rochii înfoiate, ca ale Unguroaicelor, de postav gros, roș și negru; la câtevà am văzut fuste de mătasă neagră cu

dungi albe pe poale, pieptare de catifea cusute cu fir de aur ca în Serbia şi în Turcia şi cămăşi aşà de bătute cu fluturi, încât nu se mai cunoaşte pânza. Oamenii sunt curaţi, zdraveni: pădurile îmbogăţesc, şi mine — la Asău pulberea de lignit curge printre brazi în faţa staţiei —, fierăstraie, fabrici adaugă la putinţa unei munci care răsplăteşte bine.

Vezi, în acest drum de dimineaţă, satele trezindu-se. La 4, Palanca doarme încă întreagă. La 5, se zăresc în cale fete albe, mlădioase ca o creangă înflorită, care se coboară spre Trotuş cu cofiţa sau cu undiţa 'n mână. Câte un flăcău li răsare înnainte la întors, şi ele se opresc pentru două vorbe de glumă, iar, când el pleacă, hotărît şi mândru, se întorc să-l vadă cum urcă voiniceşte cărarea lângă pârâu. Câte o bătrână gârbovită trece pe mal, depănându-şi firul din furcă. Vitele merg la păşune în luncă. Doi tineri fac calea împreună, şi el cearcă să prindă mâna ei, care se smulge sfioasă: la fântâna din răscruce el ridică doniţa pentru amândoi.

12. Dela Moineşti la Bacău.

Dela Comăneşti până la Moineşti e o vale largă, cu înnălţimile scăzute. Lanuri întinse de porumb acopăr acum coastele. Privirea se deschide în toate părţile asupra pădurilor, satelor risipite şi sămănăturilor.

Moineştii, întăia şi cea din urmă staţie a acestei linii laterale, se vesteşte prin puţurile sale de păcură, acoperite cu gherete de lemn negru, pe un deal scorburos şi despoiat.

Târgul desfăşură în vale cele câtevà strade ale sale. Un Evreu proprietar de trăsuri ne ieà în primire dela început şi se face călăuza noastră nepoftită la subprefectură, unde nu găsim pe nimeni, la Primărie, care se repară, şi în câte alte locuri, prin strădiţe cu case româneşti, prin uliţa de căpetenie, mărgenită de multele prăvălii ale Evreilor. La

urmă se dovedeşte că nu putem merge la Roznov, ţinta pe care ni-o pusesem, şi aceasta pentru că boala de vite şi paza împotriva ei au tăiat drumul cel mai scurt, iar cel lung străbate mai tot timpul printr'o mare pădure şi suie un deal care înspăimântă pe birjarii Moineştilor. E o singură mântuire: a merge la Bacău, cale de vre-o patru ceasuri, şi a luà de acolo trenul spre Piatra, sau, cum se scrie în nomenclatura Căilor Ferate: Piatra-Neamţ (spre deosebire de Piatra-Olt).

În aceste rătăciri am văzut târgul. E pavat şi are margeni de trotoare, dar noroiul făcut de ploile din urmă înnegreşte toate drumurile. Singura clădire mai bună e o «şcoală israelito-română». O grădină publică, foarte puţin asemenea cu aceia, curată şi foarte cercetată, din Târgu-Ocnei, se mai cuvine a fi pomenită.

Încolo, prin Moineşti foiesc vre-o 7.000 de Evrei, meşteşugari şi negustori. Câştigul lor e foarte mic. Puţurile de păcură au slăbit, cele cinci-şese sonde nu dau nici cât trebuie pentru fabrica de «gaz», de petrol, de mai jos, care se alimentează cu păcura adusă din Muntenia. Ţeranii din judeţ se pot duce pentru târguieli şi la Ocna şi la Bacău. Locuitorii creştini din Moineşti, dintre cari câţivà au o frumoasă stare, sunt abià vre-o 30—40 de familii. Astfel Evreii trăiesc aici ei între ei; cafeneaua are la uşă o tablă cu însemnarea: «zioniste», care arată mai mult nemulţămire şi gust de tărăboiu decât dorinţa adevărată a unei întoarceri în Palestina. În toate se vede sărăcie, lene şi murdărie.

Trăsura spre Bacău e foarte puţin vrednică de acest nume. Odată ea a fost de sigur o trăsură, dar în cei cinci ani de când o are proprietarul ei din urmă, n'a rămas dintr'însa decât un poclit pătat în tot chipul, lemne goale care tremură supt picioare, fierării dessurubate, perini crăpate şi lustru dejghiocat. Pentru ca să încapă numărul de opt muşterii — fireşte, în acest număr, numai Evrei —, cu care

se porneşte de obiceiu la drum, s'a adaus o lungă scândură acoperită cu piele, prin care curg paie, la locul unde stă de obiceiu scăunelul din faţă. Sunt înhămaţi trei cai, dintre cari unul e un biet moşneguţ ce năpârleşte de bătrâneţă. Birjarul a făcut oaste, nu se teme de puşcă, ştie că hoţii nu supără pe birjari, fiindcă ei n'au bani; el poartă, după datina neamului său, un vechiu surtuc larg, rănit la coate, şi în loc de guler alb are gulerul, ridicat în sus, al acestui surtuc. Plouă încet, apoi tot mai tare.

Întâiu tot drum prin muncele, într'o vale largă. Un sat care e cuprins în comuna Moineştilor. Fabrica de petrol, alte sate, destul de bune.

Tazlăul trece răsfăţat printre braţele moi ale sălciilor aplecate; un zăgaz înnalt, încheiat cu lemnării, apără şoseaua de mânia ce-l cuprinde când primăvara-i creşte puterile şi el se aruncă nebun asupra câmpiilor pe care începe a înverzì grâul în arături.

Tot mai departe urmează, acum în soare, lanurile de porumb şi pajiştile albe, pajiştile albastre, stropite şi unele şi altele cu flori galbene, ca un nisip de aur. De odată, în stânga, tot şirul munţilor se vede învineţind în fundul zării, — privelişte de o poesie măreaţă.

Drumul urcă un deal răpede spre satul Scorţeşti. El lasă să se vadă supt înnălţimi verzi case gospodăreşti cu curtea foarte bine îngrijită. Ele mărgenesc îndată şoseaua. În cea mai frumoasă din ele întâlnesc pe profesorul şi scriitorul P. Misir şi familia sa, cari petrec vara în acest minunat calţ de ţară.

Drumul se coboară printre arbori şi fâneţe înflorite. Muncelele scad necontenit. Lunganii, un sat mai mult de Ţigani, sărăcăcios şi urât, e străbătut răpede. Din potrivă, Mărginenii, lângă Tazlău, nu se mai mântuie. Dacă se văd locuinţi neîngrijite, altele au fereşti mari, ce se deschid şi sunt lipite une ori câte două împreună, precum şi porţi şi cerdace de

lemn săpate, perdele. Primăria e o cocioabă, dar eleganta şcoală se poate numărà printre cele mai bune din ţară.

Vecinătatea Bacăului se arată prin câtevà case între arbori departe, prin sera unui orăşean, care şi-a ales şi locuinţa lângă dânsa, prin trăsuri ce duc la ţară copii bine gătiţi, prin linii ferate, bariere şi trenuri de marfă şi prin dunga de dealurî care înseamnă, la capăt, lunca Siretului.

Dincolo de oraşul propriu zis, spre Siretiu, care primeşte Bistriţa la cinci chilometri de Bacău, se întinde o frumoasă aleie de case curate; berăria Grivel, întemeiată de câtevà zeci de ani, chiamă vara lumea la petrecere în grădină. Puţin mai departe, oraşul s'a mântuit: ţeranii cosesc un lan de ovăs; o copiliţă se odihneşte supt spice, pe când tatăl, mama, sora, aplecate, taie paiele aurii. Nu departe e bogata florărie a d-lui Radu Porumbaru. Îndată se văd clădirile înnalte ale fabricii de hârtie dela Letea, cea mai mare din ţară. Prinsă în zdraveni păreţi de piatră, Bistriţa dă puterea care mişcă vânjoşii motori de oţel. Ea aduce lostopanele de brad, pe care o maşină le taie în bucăţele, precum altă maşină rupe cârpele de tot felul. Bisulfatul de calciu, produs într'o odaie 'n care mirosul înnecăcios al pucioasei învinge pe acela acru al varului, topeşte o parte din material, lăsând slobode numai fibrele. Acestea sunt prefăcute în leşie, curăţite, colorate, încheiate. Apoi leşia ajunge un aluat care vine să se usuce pe suluri de metal ce se mişcă în aierul fierbinte, până ce la urmă el se preface într'un singur val de hârtie. Aceasta e istoria hârtiei pe care o ai în mână, cetitorule.

13. Spre Piatra.

Spre Piatra, trenul străbate un Ţinut mai jos, cu dealuri bine învelite, mărgenind o vale foarte largă. Numai după mai multă vreme de mers încet trenul trece Bistriţa, ruptă

în șuvițe, dar păstrând un puternic curs principal, pe care se văd oprite plute.

Această vale e bogată în sate mari cu luxoase curți boierești; pe alocurea satele se urcă și pe coastele dealurilor, ceia ce nu se potrivește cu obiceiul așezărilor noastre sătești, care vin totdeauna pe margenea înnălțimilor.

Buhuș are, pe lângă un rabin vestit pentru cei ce cred în minunile lui, și cea mai întinsă fabrică de postav din România. Marile clădiri trandafirii cu mai multe rânduri se văd la dreapta liniei, și înnaintea lor stau locuințile lucrătorilor străini și funcționarilor, cu ferestile pline de fetițe care flutură din batiste, râd și strigă.

Podoleni, cu un frumos castel și o biserică mare. Roznov, leagănul unei ramuri din Rosetești, cu mauzoleul-biserică, în stil rusesc, răsărind din parcul întins al colonelului Roznovanu.

Dela o vreme, în stânga sunt munții, cu vârfurile rotunzite, uriașe mușuroaie fumurii. Piatra e în mijlocul lor, cu picioarele scăldate de Bistrița limpede. Văzută noaptea, la lumina globurilor și arcurilor electrice, ea face o impresie de rânduială, de curățenie și civilisație, cu bisericile ei mari, cu grădinile, otelurile, piețile și prăvăliile ei. Muzicile rele și bune sună în toate părțile, și birjile trec până tărziu în căutarea mușteriilor.

A doua zi, orașul pare foarte deosebit de ceia ce eră acum patru ani; grija unei bune gospodării se vede pretutindeni. Cu mijloace nu prea mari, d. Nicu Albu, primarul transformator al Pietrei, i-a dat o strălucire modernă, care răspunde chemării de stație de aier pe care și astăzi o are și care-i aduce în lunile de vară sute de oaspeți. Muntele Cozla eră mai înnainte o podoabă îndoielnică și o primejdie statornică pentru oraș: plămădit din ardesie negrie, lucie și sfărâmicioasă, din piatră tare văpsită galben, cărămiziu, negru sau acoperită cu un ușor strat de ocru

fin, şi dintr'un aluat de lut, el stăpâneşte peste oraşul întreg, peste toată valea Bistriţei, până departe şi înfruntă înnălţimile din faţă. Vechi neamuri necunoscute luaseră în mânile lor această culme şi clădiseră pe coastă o mare cetate de bolovani, aşezaţi în rânduri, fără ciment: aici s'au găsit frânturi de oale roşii şi vinete, foarte tari, fără podoabe, oase de fiare, frânturi de ciocane de piatră. Poate că «Cetatea de piatră», vechiul nume al Pietrei de astăzi, vine dela această clădire barbară de lespezi abià sfărîmate.

Muntele, rău încheiat, săpat de izvoare îndărătnice, crăpà şi se prăvăliă la vale, într'o năruire înceată. Acum s'a deschis apei un drum de piatră, şi garduri de nuiele opresc revărsarea pământului nestatornic. Podoabele s'au putut aşterne astfel cu siguranţă: terase, şosele, drumuri care urcă până în vârf, porţi de stejar săpat şi un frumos casino făcut în acelaşi stil. Aceste mari lucrări costă până acum mai puţin de 200.000 de lei, cari nu sunt împrumutaţi, ci vin din economii.

Dela acest prezent mulţămitor şi îndreptat spre o mai mare înflorire, Sf. Ioan, biserica lui Ştefan-cel-Mare, chiamă spre trecut. Turnul puternic, supţiat spre vârf şi întărit de contraforturi, poartă încă mândru inscripţia amintitoare a Domnului care l-a întemeiat. Biserica, zidită mai departe, se ascunde în taina unor arbori bătrâni: ea n'a suferit nicio reparaţie; pe zidurile ei, aşà cum au ieşit din mâna vechilor meşteri, s'a aşternut numai lucrul de fildeş al vechimii celor patru sute de ani: cruţată de orice ruină şi de acea restaurare care e de cele mai multe ori tot o ruină, ea înfăţişează desăvârşita biserică a lui Ştefan. Un puternic strat de piatră lucrată se ridică de-asupra pământului; urmează altul de bolovani prinşi în ciment; vin acum trei rânduri de cărămidă aparentă, alţi bolovani şi trei rânduri de cărămidă şi smalţ verde; în sfârşit, dai pe pragul de sus al unui cadru de piatră, care se leagă cu temeiul de piatră de jos. Acum

vine registrul superior al podoabelor: după bolovani, trei rânduri de smalt verde, alternând cu cărămizi aparente, care se urmează în lungime, oblic; apoi sunt ocnițele cele mari, având la încheietura arcurilor trei discuri de smalt verzi și galbene, așezate într'o anumită rânduială a colorilor; șese rânduri de smalt și cărămidă duc la rândul de sus, al ocnițelor mici, cu câte un singur disc în arcurile lor mărunte. Apoi două brâuri de discuri încing toată biserica,

Casă veche lângă Piatra.

și smaltul duce până la ciubucul de piatră al acoperișului, care odinioară nu erà în aceiași linie, nici fără margene, cum e cel de tablă din zilele noastre, ci se ridică de-o parte și de alta a locului unde se află de obiceiu turnul și se mântuià printr'o largă streșină. La altar, sunt trei brâuri, unul de cărămidă, două de smalt. Un singur rând de ocnițe are câte trei discuri ca podoabă; de-asupra lor este iarăși smalt până la acoperiș. Pe lângă contraforturi, care, pe laturi,

sunt îndoite şi dintre care unul sprijine la mijloc absida altarului, această absidă e vrâstată de opt linii de smalt verzi-galbene, care sunt alternativ de câte una şi două cărămizi [1].

14. Mănăstirile din Neamţ.

De la Piatra spre mănăstirile de supt munte.

Înnălţimile scad răpede în dreapta, pe când, în stânga, se urmează de departe linia munţilor. Valea e largă şi acoperită cu sămănături bune.

Apoi un deal destul de răpede se rotunzeşte, ducând la o pădure cu arborii rari, ce se ridică din bogăţia florilor de Iulie, albastre, galbene şi albe. Aceasta e vestita pădure a Bălaurului, unde birjarul evreu trece cu fiori şi chiar cel român nu e bucuros că l-a prins noaptea în astfel de locuri cu faimă rea [2].

Coborîşul e tot aşà de drept, şi din pragul lui privirea se întinde 'n voie asupra frumuseţii bogate din dreapta, pe când în stânga dunga severă a munţilor stă albastră 'n zarea limpede, trimiţând adieri reci ca ale toamnei târzii.

Aici e satul Sărata, şi, fiindcă e Sf. Ilie, marele împărţitor al ploilor, pedepsitorul prin trăsnete, cârciuma din poala dealului e plină. Ţerancele, gătite ca la mahalà, au faţa îmbătrânită înnainte de vreme; unii dintre săteni au prins chef şi se îmbrăţişează, se cearcă la trântă, râd curtenitor în faţa nevestelor sau se tratează cu bineţuri de despărţire, între care aud un *mersi* «boieresc».

Satele sunt sărace în această vale, unde, dacă n'ar fi muntele aşà de aproape, ai vedeà casele de lut rău prins pe căpriori şi de stuh zburlit, semn al neîndestulării la şes. Oamenii cari trec într'o zi de mare serbătoare ca aceasta, oprindu-se la fântânile drumului, săpate într'un singur trun-

1. Vezi ilustraţia din *Drumuri şi oraşe,* p. 130.
2. S'a tăiat..... (1916.)

chiu bătrân, au cămăşi murdare; femeile, cu picioarele goale, poartă rochii şi polcuţe de târg foarte rupte şi îmbâcsite de praf. În schimb, pe moşia marelui proprietar Lupu Bogdan, unde mi se spune că niciodată sămănăturile nu «dau greş», grâul, nesecerat încă, se innalţă puternic, des şi greu, cu spicele umflate, care, înroşite de soare, par de bronz; o frumoasă biserică se vede în stânga, pentru acest sat al Dobroenilor.

Vânt rece, picături de ploaie îngheţată. Ţinut puţin locuit, cu case mai mult sărace. Ele n'au înfăţişarea de serbătoare: numai într'un loc, ţerani chipeşi, supt largile pălării ce se poartă pe aici, stau adunaţi în cerdacul primăriei; în faţa clădirii, un meşter nedibaciu a ridicat pentru nişte oameni cu simţire un monument amintitor al războiului: un dorobanţ văpsit, imitat după acel al hârtiilor de ţigară, vorbeşte minţilor simple despre trecutul gloriei celei mai nouă.

Drumul întoarce şerpuind în vale: trăsura trece pe lângă flăcăii veseli ai unui sat sărac; o fată se strecoară foarte spăsită, tocmai pe margene, pe lângă veselia lor îndrăzneaţă. Norii atârnă grei în aierul umed.

Peste puţin, o lume orăşenească se vede în căsuţele de ţară, mai bine şi mai larg clădite, ale satului Bălţăteştii, bogaţi în copaci răzleţi şi în desişuri. Dintr'unul răsare o clădire cu două rânduri, care e otelul şi salonul de cură. Oameni cari par în adevăr bolnavi apar şi dispar pe cărările ce se răşchiră în toate părţile. Pe lângă ei se văd, ca nişte brazi învingători, frumoşi ţerani spătoşi şi nalţi, bine gătiţi de serbătoare în cojoacele înflorite cu cusături, în cămăşile albe, cu cizmele curate şi pălăriile ca o roată de car, pe care le împodobesc mărgele colorate şi pene de păun.

Tot astfel de oameni se întâmpină de aici înnainte, în noua vale 'n care am intrat. Ea duce, tăind sămănăturile şi livezi înflorite, supt paza sumbrelor înnălţimi îmbrăcate cu

brazi. De departe se zăresc în mijlocul frunzişului întunecat turnurile nouă-nouțe ale mănăstirii Văratec.

Ea e ascunsă într'un colț de munte, unde vântul aspru n'are voie să pătrundă, așà de ocrotitoare sunt înnălțimile ce străjuiesc de jur împrejur. Cărări înguste urcă printre casele maicelor, ale căror grădinițe de ruje, mașcaturi și gheranic îmbălsămează. Pe aceste cărări merg acum fără scop mici funcționari cu pretenții mai mari decât rostul și puterile lor și cari au găsit un loc unde pot vorbì tare și călcà plini de ifos înnaintea călugărițelor uimite de măreția mirenilor din «lume», apoi băiețoi cu șapca de liceu, cari merg singurateci, în toată seriozitatea lor romantică, sau binevoiesc a face curte vre-unei «dudui» cu fața obosită, pe care asemenea atenții din partea unui «bărbat» cu tiuleie o încântă.

Sunt două biserici, bine ținute. În biserica Sf. Ioan, maicile mai fac slujbă, cu ochii la ușă, cotindu-se de câte ori sosește vre-un vizitator și râzând tot așà de șiret ca lucrătoarele dela o fabrică. În micul cimitir doarme Veronica Micle, al cării glas dulce a răspuns cântării puternice, pătimașe, lacome a lui Eminescu.

Cealaltă biserică se află în mijlocul pătratului de clădiri pe care-l face arhondaricul cel nou cu mobile vesele, saloane pentru miniștri și Vlădici și sonerii electrice, de-o parte, și, de alta, câtevà case călugărești, dintre care unele, ca ale maicei Safta Brâncoveanu, o ctitoră, nu s'au mai ridicat din focul cel mare dela 1890, ci zac în ruine înegrite. Biserica nu e mai veche decât secolul al XVIII-lea, și, de oare ce a fost adese ori dreasă, ea nu înfățișează alt interes decât al bogăției icoanelor, cu salbe de mărgăritare și pietre scumpe, și al grijii gospodărești — covoare și sobă —, cu care o țin maicele.

Maica ce slujește la masă în arhondaric — odaia de oaspeți, iar, literal, «odaia de boieri» — are pe o măsuță caiete de psaltichie și, pentru cetirea ei, pe lângă cărți bise-

ricești cu buchi (mai bune decât cele de astăzi), o veche Alexandrie fără început și sfârșit. «Am cetit-o și completă», ni se răspunde, «fiind că e bine să știi lucrurile mari ce au făcut oamenii de demult». Fraza-mi sună cunoscută: nu trăiește în această măicuță cu fața de tinereță veștejită sufletul unui cronicar de demult?

Spre Agapia, în liniștea căderii serii.

Case de sat, biserici de lemn, livezi. Îndată intri în drumul de țară, mărgenit cu garduri împletite, cu garduri de cătină în floare, care străbate satul Agapiei. Căsuța stă în mijlocul copacilor și popușoaielor înnalte, al căror spic răsfirat nu e mișcat de cea mai slabă adiere. Gospodarii nu s'au întors încă dela petrecerile serbătorii, dar gospodinele au gătit de masă, și prin ușa deschisă se văd fluturând flacările pe vatră, supt ceaunul de mămăligă aurie.

Satul a încetat, și acum se întinde pretutindeni împărăția gingașă a câmpului înnalt-înflorit. Un copil s'ar pierde în această pădurice cu vârfurile albastre și galbene și albe, prin care pătează ca de sânge floarea roșie a scaiului. Așà își vor fi închipuit cei vechi nesfârșitele întinderi mirositoare ale Câmpilor Elisei, prin care înțelepții și poeții omenirii trec vorbindu-și în zâmbet.

Acum locul se înnalță în dealuri pe care le îmbracă bradul sever. În dreapta, în stânga, în fund, aceiași perdeà a milioanelor de ace întunecate, care nu suspină, nu freamătă, nu chiamă, ci se mișcă numai de un tremur ușor, — pădure vie cu înfățișarea morții, ca zeii cari, pogorându-se pe pământ, ieau fața oamenilor, dar nu simt, nu zâmbesc și au glasuri care vin din alte lumi.

Între zidurile codrilor e apărată Agapia.

Aceiași aleie de case gospodărești ca la toate mănăstirile de maice. Cele mai bune, acoperite cu o zale fină de șindile bine legate, au un cerdac pe stâlpi, la care ajungi printr'o scară, patru odăi, — două de-o parte, două de alta, cu o sală la mijloc; apoi odăi jos, pentru ucenice, care vin

ca slujnice şi rămân, după moartea şi moştenirea ocrotitoarei, călugăriţe; bucătărie, livadă, curte, împrejmuire înnaltă, bine lăcătuită, împotriva oamenilor răi cari pot venì din vale, de supt păduri, unde nu păzeşte nimeni.

Pătratul de ziduri şi biserica au astăzi o înfăţişare neorânduită şi nenorocită. Schele, lemnărie nouă, dărâmături negre. Anul trecut, focul a fost aice grozavul oaspete care distruge. Pornit dela clădirile de lemn ale unei infirmerii, la un ceas de noapte adâncă, el a răsărit ca o făclie roşie a nimicirii de-asupra frumoasei şi trainicei clădiri cu două rânduri, boltită şi împodobită cu cerdace, a Hatmanului Gavril Lupu, frate de Domn, a cărui soţie purtà feciorelnicul nume de Liliana. Ca un zmeu furios el a zburat arzând asupra întregului coperiş, crăpând zidurile groase supt puterea avântului său sălbatec. Nici biserica din veacul al XVII-lea n'a scăpat: dacă zidurile au rămas întregi şi icoanele, odăjdiile au fost mântuite, fumul ce se coborià de pe acoperemântul în flacări a înnegrit picturile din boltă şi din susul păreţilor ale maiestrului Grigorescu: se văd însă din minunile pe care le-a săvârşit, când erà un băieţandru, marele pictor, sfinţi singurateci şi scene care sunt vrednice de buna pictură italiană a veacului al XVII-lea sau de maieştrii direcţiei *clasice* dela începutul veacului trecut; din înnălţime, faţa curăţită, pentru încercare, a unui sfânt priveşte senină şi frumoasă ca un fericit aplecat asupra grozavului întunerec al Iadului.

Oamenii sunt aici tot aşà de interesanţi ca şi încunjurimea naturii, ca şi clădirile. Întâlnesc pe bătrânul preot, cu faţa împietrită, de prooroc centenar, care e tatăl poetului Vlahuţă, şi iată, în vesela casă a surorii sale, Vlahuţă însuşi, care şi-a tuns aripile negre ale părului şi apare astfel, mic şi slab cum este, ca un tânăr puţin cam bătut de brumă; vorba lui rară, cu adânc răsunet, nu e nicăiri mai potrivită decât în acest cadru de religie a naturii şi de religie a oamenilor. Iar lângă acest poet liniştit şi trist zglo-

biile lui fetiţe blonde par nişte neastâmpărate spirite ale pădurii care pătrund prin fereştile deschise ale bisericii şi flutură cu aripe trandafirii în jurul vechilor policandre greoaie.

În cerdacul casei sale, «maica Albu», mama primarului din Piatra, care ne-a primit părinteşte, vorbeşte uşor ca despre lucruri ce ar fi fost ieri şi senin ca despre lucruri ce ar privì pe alţii. Înnaintea noastră trece o parte din viaţa Moldovei dela Mihai Sturdza până la boala principelui Ferdinand. Inginerul austriac Oswald, tatăl povestitoarei, lucrările lui, creşterea de bărbat pe care o dă singurului său copil, o fată. Apoi gospodăria harnică, roditoare şi fericită: căutarea moşiilor, mânarea pădurilor spre şchelele Dunării, alergarea cailor, oilor pe drumurile ţerii, călătoriile în Franţa lui Napoleon al III-lea, în Germania lui Wilhelm bătrânul — «Wilhelm cel Mare» —, sosirea în ţară a principelui Carol şi căsătoria lui, vremurile de mândrie şi strălucire, care fac să se ivească o lacrimă de recunoştinţă către Dumnezeu în ochii bătrânei maice. Acum, în linişte celor şeptezeci de ani trecuţi, ea priveşte în urmă, cu o mândrie înduioşată, lungul drum străbătut al vieţii, şi sfârşitul muncii ca şi al nedesăvârşitei odihne de aici i se înfăţişează în aureola mângâietoare a credinţii.

Din când în când, ca răsunetul unei vechi dureri, buciumul străjerilor sună în tăcerea mănăstirii adormite.

Spre schitul din deal. Abià s'a făcut ziuă, şi din nourii plumburii cari cuprind tot cerul, cade o ploaie de dimineaţă, îngheţată, când în stropi rari, când în pânză. Din satul sărac, cu casele rare, ţerani se suie pe cărarea dintre brazi, purtând pe umăr coasa lucitoare. În dreapta şi în stânga vederea e închisă de păretele întunecat al înnalţilor arbori solemni.

Un zid, înnălţat cu cheltuiala Doamnei Anastasia a lui Duca-Vodă, încunjură vechea mănăstire întemeiată de Petru Şchiopul, cu câtevà zeci de ani înnaintea Agapiei din

vale. Multe reparaţii au schimbat cu totul cea d'intăiu înfăţişare a clădirii, şi interesantă e astăzi numai ruina care a crăpat adânc zidurile şi ameninţă să deà jos acoperemântul de şindilă. Câtevà case ale maicelor par a se răzimà de catapiteasma vie a brazilor.

Spre Neamţ, drumul trece printre pajişti şi sămănături în lanuri mici, felurite ca nişte scoarţe meşteşugite. De pe

Intrarea la Mănăstirea Neamţului.

o culme se vede în depărtarea limpede şirul albastru adânc al munţilor Neamţului, iar în vale pata de livezi şi case a târgului, lângă cetatea gălbuie, lipită ca un muşchiu pe stâncile cu poalele răzăluite.

Apoi ne coborîm în valea râului Neamţ, care strecoară iute apele-i limpezi, verzi-argintii, supt înnălţimile împădurite, supt stânca goală, care pare tăiată cu cuţitul, în adâncurile codrilor liniştiţi. Printr'unul din ei se trece spre mănăstirea nevăzută. Măreţii stejari se înnalţă drepţi ca stâl-

pii, unindu-şi sus frunzişul ca o boltă. Un ciudat obiceiu li-a dat nume puse pe tăbliţe: întâlnim pe ale suveranilor, ale principilor, ale câtorvà miniştri, ale unor ingineri şi persoane politice; un neobişnuit amestec de nume, dela Lascăr Catargi până la Chihaia şi... Costrobăţ. Cu timpul, toate celebrităţile naţionale îşi vor aveà stejarul, a cărui împuternicire sau slăbire va puteà slujì pentru preziceri asupra viitorului ce aşteaptă pe patroni.

După ce pădurea se încheie, turnurile mănăstirii încep a se vedeà în vale. Te-ai aşteptà să găseşti aici un zid puternic şi înnalt, o măreţie de clădiri vechi, potrivită cu istoria de peste şese sute de ani a acestui lăcaş din cele d'intăiu timpuri ale Moldovei. În sălaşul cărturarilor din veacurile al XV-lea şi al XVI-lea, în focarul de reforme călugăreşti al lui Paisie din veacul al XVIII-lea, în laboratoriul maeştrilor de tipar de acum vre-o sută de ani, ai socotì că trebuie să se găsească gospodărie, muncă şi lumină.

De la început, aceste păreri se împrăştie. De o parte şi de alta a drumului, sunt căsuţe curate, în care numai rare ori găseşti un călugăr, căci în ele se adăpostesc oaspeţii de vară ai Neamţului: acei cari străbat cărările şi drumurile şi ocupă băncile din jurul mănăstirii. Înnaintea acestei mănăstiri stă un urât capac de zid ce slujeşte de baptisteriu, clădire nouă, ieftenă şi cu totul lipsită de gust. Pătratul de ziduri ce cuprinde arhondaricul şi clădirile e rău îngrijit, şi cerdacele de lemn negru se perindează jalnic pe păreţii spoiţi de demult cu var. Turnul dela poartă, cu banca pentru musafiri şi mulţi călugări fără treabă, e o greoaie clădire oarecare: când cu vizita principilor Ferdinand şi Maria, un meşter în complimente a zugrăvit supt o coroană iniţialele lor, iar un alt meşter în complimente le-a schimbat în ale lui Partenie Mitropolitul, cu prilejul celei d'intăiu inspecţii a noului ierarh. Una din biserici e cu totul modernă şi nu se înseamnă prin nimic decât prin strălucitul aier din vremea fiilor lui Alexandru-cel-Bun, care,

pus într'un cadru şi spânzurat, se şterge de soare ca o fotografie oarecare de niciun preţ.

Cât despre biserica lui Ştefan, ea se deosebeşte prin mărimea ei, dar puţin a rămas numai din frumuseţa ce va fi avut odinioară. Vezi încă faţada, ocniţele, contraforturile, ferestile sculptate în stil gotic. Dar varul s'a aşternut peste discuri, peste smalţuri şi cărămizile aparente. Acoperişul a fost cu totul prefăcut. Turnurile apar schilodite printr'o înnoire stângace. În fund, un adaos pătrat strică armonia liniilor stranelor şi altarului. Înnăuntru, unde se vede minunatul epitaf de marmoră lucrată în relief, cu vorbe slavone şi româneşti, al lui Paisie, pietrele de mormânt au fost deslocuite: în pridvor, în naos ele sunt acoperite cu grele lespezi de marmoră, împodobite apoi cu covoare, şi într'un colţ al stranei nouă, de lemn simplu, ţi se arată un fel de mică tainiţă, care cuprinde în fund, unde nu mai vezi, piatra de mormânt a lui Ştefan fiul lui Alexandru-cel-Bun, orbitor al fratelui său şi jertfă a nepotului, care-i tăiè capul.

Pentru a curăţì cloaca multelor chilii unde nu se mătură şi nu se deschide fereasta, pentru a deprinde pe călugări cu o viaţă orânduită şi harnică, pentru a înlăturà trântorii şi vânătorii de femei, ar trebuì o mână de fier. Nenorocirea mănăstirii a făcut însă ca, multă vreme, să fie la Neamţ stăpânire de bătrâni: egumenul Veniamin Niţescu, un om mai energic, n'a stat multă vreme. Înlocuitorul său de astăzi, arhiereul Narcis Creţulescu, e un om cu cunoştinţi pentru un călugăr şi un om harnic, care a strâns în curs de mulţi ani de zile lămuriri foarte întinse cu privire la toate mănăstirile din ţară. Aceasta nu-i dă însă nici autoritatea, nici spiritul gospodăresc ce ar trebuì. Iar, cât despre folosul sârguinţilor ştiinţifice ale ambiţiosului prelat, el e de sigur mult mai mic de cum cred unii din Moldoveni. Părintele e altfel un om amabil, care onorează îndată cu «măi tu» pe un tovarăş de studii istorice, e un mare iubitor de teorii neguroase şi un tip de romantic fără şcoală, metodă şi stil. Flămând, căci vestea venise că la arhondărie

nu e decât un borş de mazăre, şi plin de grijă pentru mijloacele de a trece mai departe — căci mi se spusese că, de multe trăsuri ce s'au dat din bunătatea cerească celor ce ceruseră fără să aibă drepturi, poate să nu fi rămas pentru cine aduceà autorizaţie dela Ministeriu —, ascultam mai îngrozit decât în alte împrejurări asigurările părintelui că odinioară Cetatea Neamţului erà aici, că între clădirile ce se vedeau din cerdac sunt unele care datează dela 1200, că Dacii au avut a face cu istoria acestui Ţinut, şi, pe lângă aceste împărtăşiri atât de nouă şi de folositoare pentru mine că biserica lui Ştefan-cel-Mare e... veche.

Drumul merge prin acelaşi Ţinut înflorit de sămănături şi pajişti în toate colorile, prin aceiaşi linişte a pădurilor mari spre Cetatea Neamţului. Dela o vreme însă, el coteşte în stânga, taie apele, împărţite în şuviţe vioaie şi clare, ale Neamţului şi atinge, supt vechea clădire de apărare, şirul munţilor împăduriţi, cu temelia goală, de piatră tare, verzie-sură.

De jos se vede un zid, gol de acoperiş, zimţuit de mâni vrăjmaşe, de focuri, de lepra ucigaşă a părăsirii: o fereastă îngustă, plină de albastru vesel, se mai vede crestată în ceia ce a fost odinioară un turn.

Ca să te apropii, nu e alt drum decât acela de încunjur, din dreapta, unde suirea a fost uşurată, de altfel, în timpul din urmă prin tăieturi. Nemărgenita pădure neagră păzeşte împrejur, ocrotind spre valea prăpăstuită albe vite răzleţe. Cărarea e răpede şi presărată cu bolovani, plăci şi aşchii din osatura granitică a muntelui, care a dat şi platoşa neînvinsă a cetăţii de sus. Când ajungi la dânsa, o poartă gotică, cu arcul frânt, lăsată într'un zid de piatră sfărâmată grosolan cu ciocanul şi prinsă într'un ciment care e astăzi şi el o piatră, îţi dă intrare de-asupra şanţului, umplut în această parte. Eşti în curtea cetăţii, de-asupra căreia se ridică înnaltele ziduri din pietre verzi şi roşietice, străbătute de porţile joase şi scrijelate de ferestuice. De-

desupt, sfărâmăturile şi pulberea acopăr, de sigur, un întreg rând de beciuri şi tainiţe, în care se ţineau, ca la Suceava, mijloacele de apărare ale puternicului cuib de ostaşi. Mâni poate, când iubirea pentru trecutul nostru va fi mai mare şi se va arătà în felul ce se cuvine, comorile îngropate vor ieşì la iveală, desvăluind mai bine cultura vechilor timpuri.

Ruina a deschis o largă poartă de privire asupra văii pe care soarele de amiazi o scaldă în lumină. Apa Neamţului aleargă nebunatecă prin întinsul câmp înverzit, pe care l-au înviorat ploile din urmă. În fund, se zăresc înălţimi. Case de ţară sunt risipite într'o neorânduială veselă. Iar, în stânga, Târgul Neamţului, fiul umil al cetăţii mândre, se ascunde în bogăţia de frunziş a copacilor.

Târgul a avut altă dată o viaţă curat românească: negustori, meşteşugari, plugari, tot Români; un şoltuz şi doisprezece pârgari îl cârmuiau după datină, pe când doi pârcălabi stăteau în cetate sus. Boieri nu erau.

Ei au venit cândvà şi s'au dus: marea clădire veche în care se aflä spitalul, pe care-l păzesc plopi înnalţi şi drepţi, a fost una din Curţile lor. Evreii au sosit în veacul al XVIII-lea, după ce târgul începuse a decădeà; ei au luat locuri cu «bezmen» dela mănăstirea ce erà odată în cetate, ori le-au cumpărat dela particulari, şi au ajuns răpede stăpânii acestui colţ sărac din vechea viaţă orăşenească. Azi, cu toate firmele naţionale: «la Mihai Viteazul», «la Ştefan-cel-Mare», «la Briciul lui Lucaciu», ei sunt mai pretutindeni în căsuţele, destul de curate, ce mărgenesc şoseaua de prund verziu de pe munte. Apucăturile lor mai bune — totuşi ce luptă între birjarii cari oferă să mă ducă la Folticeni, cu zece lei, cu şese, în patru ceasuri, în trei, în două şi cari par gata să se sfăşie pentru un câştig ca acesta! —, aceste apucături vin dela curăţia naturii şi dela viaţa îndelungată în mijlocul sătenilor noştri. Poliţia nouă începe să se amestece şi ea, oprind revărsarea pe stradă a mărfurilor de tot soiul, pe care mai ieri negustorii le trăgeau

înnuntru cu prăjina când știau că vine supravegherea și pedeapsa; polițaiul e un om tânăr și simpatic, un Oltean care a făcut Universitatea din București, s'a pătruns de spiritul bun ce suflă tot mai puternic aici, și e dintre aceia, din ce în ce mai mulți, cari înfățișează administrația românească supt altă față decât a leneșului care doarme, a stricatului care petrece și a nerușinatului care sfănțuiește.

15. Spre Folticeni. — Pe potecile sucevene.

Drumul spre Folticeni scapă răpede din lumea înnălțimilor care se văd abià o bucată de vreme în zare. Suntem în partea de dealuri blânde și roditoare care e udată de Șomuzuri — cel mare, cel mic și cel «puturos» — și se mlădie până în Siretiu. Ovăsuri bogate, care încep a îngălbenì, porumburi verzi și înnalte mai peste tot locul, lanuri înnălbite de floarea albă a hrișcăi, nesfârșite întinderi presărate cu florile fânului care îmbălsămează în roua dimineții și în umezeala serilor pașnice. Casele satelor se prind ici și colo pe coastele dealurilor, unde bisericile de zid, cinchite, par niște cucuvăi la pândă.

Și ce râuri frumoase! Sunt ape de munte, dar nu săritoare, spumegânde, nebunatece, împiedecate de bolovani, așà cum se arată cât timp se luptă între stânci, ci înseninate, mănoase, largi, și totuși pe deplin limpezi, dulce albastre, vioaie în tremurul lor iute, pe care lumina de Iulie îl preface în solzii de zale ai unui balaur fără capăt. Pe alocurea, cară sunt oprite pe maluri, supt copacii vechi cu lungile crengi răsucite, și cărăușii își cufundă trupurile mușchioase în răcoarea vie a râului. Aiurea, la izvor, femeile în cămăși albe cu arnici și fote întunecate nălbesc sulurile de pânză, care se usucă apoi pe pajiștea cu mii de flori. Câte o fetiță se întoarce cu volocul într'o mână, ținând strânsă în cealaltă recolta-i de chitici lunecoși. La cutare fântână — satul însuși se numește după dânsa, și e Fân-

tâna-Mare, — apa sare în trunchiul scobit, gâlgâie peste margenea lui roasă, se prăvale în alt trunchiu, și, scăpată de aceste căpcane, în jurul cărora băltăcăiesc copiii în cămeșuici, cu palmele întinse, fuge la vale ca o șopârlă, presărând cu argint viu dunga prundișului. La Baia, un sul prins din Moldova, apa care a dus pe Românii maramurășeni, pe «Ungurenii» lui Bogdan Voevodul în acest raiu de îmbielșugare și zâmbitoare pace, trece întunecat, tulbure de părere de rău, lângă gardurile de nuiele împletite și hrănește vechi sălcii argintii ce-și ínting apa în luciu, pe când flote de rațe trec cârmuite de grasele gâturi rotunde.

În stânga, când ajungi la podurile cele două ce se întind peste Moldova limpede, albastrul înnălțimilor carpatine se ivește iarăși, culme după culme, vale după vale; în dosul tuturora pândește Împăratul munților, Ceahlăul cu cununa de nori albi a bătrânețelor sale.

Folticenii se vestesc prin bisericuțe pe dealuri. Căzărmile supt table roșii stau în dreapta; orașul e cufundat în livezi spre stânga. Ciudate porți de lemn nouă, ca niște arce chineze, dau, în văpseală tricoloră, marca țerii și inscripția cu numele orașului și al împărțirii—«tractului»— spre care duc. Mi se spune că Evreii ar fi purtat cheltuiala, ca unii ce sunt îndatoriți prin legea lor a locuì în orașe închise.

Ei sunt, firește, toată viața acestui târg-oraș, ai cărui locuitori creștini stau de-o parte, sus, în casele albe, împodobite cu flori și copaci. Ei împănează acum cu trăsurile și căruțele lor tot drumul cel mare spre Târgu-Neamțului. Căci e vestitul iarmaroc al Sf. Ilie, la care alergà odată toată Moldova, aducând vite, grâne și cumpărând fabricate străine, care veniau mai mult din Bucovina, ce se atinge în cevà mai mult de jumătate de ceas cu trăsura.

Acum iarmarocul acesta e în necontenită scădere și nu aduce mai pe nimeni din alte Ținuturi. El privește pe țeranii din Suceava și pe orășenii din Folticeni. Pe un câmp plin de paie și gunoiu, la capătul unui murdar colț de Ji-

dănime nespălată, se întinde o aleie de panorame, circuri, tiruri, expoziţii de fenomene, prăvălii de lucrişoare ieftene şi jocuri de noroc. Perdeaua roşie ascunde minunile războaielor şi figurilor de ceară, artiştii ambulanţi se mişcă pe scânduri — program viu al reprezentaţiei —, negustorul cu puşca cu aier comprimat dovedeşte cum se pot atinge ţintele albe şi pune în mişcare figurile; impresarii feminini, cu cârpa pe cap, poftesc la fata cu capul mare, la cei doi copii graşi, la uriaşul din Olt, pletos şi spân, cusut în haina-i cu rotocoale roşii. Turcii din Albania, cari pătrund, călări, până prin văile cele mai ascunse ale munţilor, vând mărgele, oglinzi şi trâmbiţe. Roatele mari şi mici se învârtesc, şi locul unde se vor oprì arată dacă jucătorul va luà păharul de sticlă albastru sau ceasornicul care nu umblă, sau se va alege cu o tristă urare: «sănătate, boierule». Colo, un vânător de noroc pe care-l ispiteşte strălucirea marii oglinzi oferite ca premiu, aruncă fără izbândă — după obiceiu — discurile de piele care ar trebuì să acopere *complet* un anumit loc de încercare. Şi, prin jumătatea de întunerec a nopţii cu ultimul pătrar de lună, prin sărăcia de felinare şi lipsa de gardişti, publicul român şi evreo-român al serii, «boieri» şi *nighistori,* vorbesc, pierd gologanii sau beau bere proastă în praf, supt cârpele unor corturi improvizate 'n mijlocul drumului.

În oraş chiar, Evreii au, într'o grădină, un teatru al lor anume, cu o trupă de operetă care se reclamă dela Residenz-Theater din Berlin. La Iaşi, altă trupă pentru Evrei reprezintă o comedie cu subiectul polon. La Botoşani, o grădină din centru răsună de glumele şi canţonetele în dialect şi de râsul grosolan al publicului care-l poate înţelege, pe când în altă parte, şi în Botoşani şi în Iaşi, actori ce se hrăniau cu câte cinci bani pe talger spuneau pe româneşte — unii dintre ei, Evrei munteni — lucruri necuviincioase cam de acelaşi fel. Cultura română înnaintează văzând cu ochii în oraşele Moldovei !

Prin lungul şir al căsuţelor albe, cu cerdace de lemn şi grădini, al Stradei Nicoreştilor, prin jugul «tractului» tricolor plătit de Evrei, spre Rădăşeni, sat vechiu şi vestit pentru cultura şi exportul fructelor, pe care-l face în mai mare măsură decât orice alt sat din România.

Luăm şoseaua, şi ne înfundăm într'un drum săpat prin lut, care duce tot la vale. Pe acest rău drum trec cară şi căruţe şi săteni sprinteni şi curaţi, în îmbrăcămintea îngrijită şi elegantă a muntelui. Gardurile de nuiele rupte din sălciile ce mărgenesc ca o aleie, cuprind gospodării foarte întinse, cu case solide şi înnalte, cu câte trei odăi, cu fereşti ce se deschid une ori, cu frumoase cerdace de lemn. Lemnul clădit şi lucrat se vede pretutindeni în acest prag al pădurii nesfârşite. Şi biserica e făcută din lemn şi, fiindcă uşa de intrare în naos e puternică şi împodobită cu săpături, locuitorii o atribuie cu mândrie lui Ştefan-Vodă Tomşa, dela începutul veacului al XVII-lea, în care ei văd un fiu al Rădăşenilor.

Dar bogăţia satului nu vine din lemnul îmbielşugat, ca la Baia, unde se lucrează cofe ce merg până la porturile Dunării. Marfa Rădăşănenilor sunt poamele, pe care le cumpără misiţi pentru Berlin şi Praga chiar, ceia ce Cârmuirea ştie aşà de bine încât favorizează transportul de fructe, nu dela Folticenii apropiaţi, ci dela depărtaţii Paşcani, ca şi cum ea ar voì să încurajeze specula Evreilor. Nicăiri nu stăpânesc mai mândri pomii bătrâni, în frunzişul felurit al cărora se ascund şi se ocrotesc toate, lucruri şi oameni.

Am găsit aici pe un «popa Tanda» al lui Slavici, în preotul L... Ce gospodărie frumoasă, ce livadă cu iarba înnaltă, ce desiş al pomilor dătători de bogăţie! Părintele are albine, şi cai, şi vite, şi fălci de sămănături «la câmp». În satul ai cărui locuitori se răspândesc în cea mai mare parte din an, vânzând poame până departe prin târguri şi oraşe, el s'a făcut, fără leafă — în aceiaşi odaie un învăţător, nici tânăr, nici bătrân, se plânge că e prea puţin răsplătit pen-

tru a dà o muncă așà de grea cum e a lui, — propoveduitor al cuvântului culturii, evanghelia cea nouă. Înfruntând vorbele rele și amenințătoare, el a dat satului ogoare de trifoiu și de cartofi bucovineni și arată prin înflorirea casei sale felul cel mai bun de a strânge bogăție.

*

Șoseaua veche a lui Mihai Sturza trece, largă, netedă, printre lanurile fericite. Prin aierul desăvârșit de limpede al dimineții fără aburi și fără praf, Folticenii se văd în urmă zugrăviți. Munții se zăresc fumurii, întâiu în dreapta.

Granița Bucovinei se atinge îndată. Ea e pretutindeni aproape: și aici, unde casa vămii răsare la capătul unei șosele, în față cu risipitul sat bucovinean Băieșeștii, și la Bodești, de vale, supt mănoasele dealuri rotunde, în valea de papură înnaltă a Șomuzurilor limpezi. Cursul acestora, o cărare, o potecă între lanuri, un grănicer cu pușca pe umăr arată că pământul românesc nu mai este al României, ci al altora cari prin dibăcie au împlântat în mijlocul lui stâlpii galbeni-negri, cu inscripție nemțească.

Prin zăvoaiele de sălcii ale șesului Moldovei, prin mijlocul domeniilor, desăvârșit îngrijite, ale Coroanei, cu clădiri cochete de administrație, garduri de oprit muntele, plantații de brazi, grădini, parcuri, muzee silvice. La Mălini, e parcul de cerbi. Într'o largă câmpie mătăsoasă, tăiată de garduri, blândele fiare ale pădurilor adânci trăiesc strâns unite ca oile într'o turmă. Învingătorul în lupta cea din urmă pentru stăpânirea ciutelor sfioase e călăuzul pe care-l recunosc cu toatele: el poartă înnaintea supușilor săi fruntea împodobită cu coarnele 'n ramuri. De cele mai multe ori, ei se înșiră liniștit, păscând iarba înnaltă, dar, la cea d'intâiu primejdie, căpetenia se oprește în loc, ochind împărătește toată zarea, cercetând văzduhul cu nările lui deschise. Și, la un semn al lui, mușchii strânși în așteptare, încordați spre avântul mântuitor, se destind într'o sin-

gură mişcare şi, cu un ropot răsunător de copite, toată ceata mănâncă pajiştea, fugind.

Pe la Drăceni, alt sat mare din stăpânirea regală, un drum la dreapta, către munte, duce la mănăstirea Slatina, prin sămănături şi bune sate de munte. Bradul apare pe înnălţimile tot mai mari, şi peste puţin el le-a cucerit pe de-a'ntregul, ca în munţii Neamţului. Doi munţi în dreapta şi în stânga; în fund un altul, albăstriu, închide zarea. Supt el se văd turnuri de biserică, scânteind din acoperişurile de tablă. Acolo e Slatina.

Ctitorul, Alexandru Lăpuşneanu, care rătăceşte în mintea urmaşilor ca o stafie cruntă cu mânile pătate de sânge, a vrut să întreacă pe toţi înnaintaşii şi strămoşii săi prin clădirea acestei puternice mănăstiri. Nici odată Ştefan-cel-Mare sau Petru Rareş n'au avut îndrăzneala şi dărnicia ce trebuie pentru a durà o clădire aşà de mare, aşà de bogată şi de felurită.

Un înnalt zid de bolovani legaţi cu ciment înnegrit se desface pe verdele negriu al brazilor vecini. Îl străbat fereşti înguste, de multe ori despărţite încă în două printr'un strat de cărămidă fină. La poarta de întrare se ridică un turn zdravăn; în fund, la fiecare colţ al zidului de spre codru, care merge până în Bucovina, pe drumul Sucevei pierdute, alte două turnuri. Unul se zice a fi fost acela dela paraclisul lui Vodă; cellalt, aşà de masiv încât cu greu i s'ar puteà găsì părechea, duce la bisericuţa de sus, care se numeşte paraclisul Doamnei Ruxandrei.

Alexandru-Vodă a făcut şi clădiri încăpătoare, pentru el, Curtea sa şi călugări: casele domneşti nu s'au păstrat decât în parte. Într'o aripă a zidirii umbroase, cu două rânduri, cerdace, arcade şi ferestuici adânci e arhondaricul şi chiliile fraţilor, paisprezece la număr, cari au în fruntea lor pe un bătrân din părţile Bistriţei, călugărit aici de Meletie (fratele lui Nicolae Istrati din Rotopăneştii apropiaţi), odinioară el însuşi stareţ aice. Restul vechiului palat, spoit cu galben, e un spital sau e dat spre locuinţă medicilor.

Trapezăria şi bucătăria, care fac la un loc o singură clădire, s'au păstrat mai bine, adecă tocmai aşà cum le-a lăsat ctitorul la 1559, când s'a sfinţit noua mănăstire. Bourul stemei moldoveneşti, săpat într'o formă nouă, cu gât cu tot, având în stânga soarele şi luna şi întovărăşit de doi lei şi de arabescuri, stă de-asupra uşei, Uşa aceasta are mai multe ciubuce în cadru, şi, sus, un *lintel* mare. Întreaga faţadă, prelungită cu un cerdac, înfăţişează în stânga două ferestuice cu lintele şi ciubuce, iar, în dreapta, pe altă linie, două ferestruie mai mici. În dos, ferestile sunt prefăcute, dar într'un colţ se vede o săpătură, al cării rost nu se mai poate lămurì. În bucătărie, o enormă vatră, cu arce largi în toate părţile; ea slujeşte şi astăzi la pregătirea mâncărilor grosolane, care fierbeau în mari cazane de aramă. În total, e unul din rarile specimene ale vechii arhitecturi civile.

Biserica are o faţadă ca acea dela Neamţ sau Piatra, cu trei fereşti mari gotice şi un rând de ocniţe, sprijinită pe două puternice contraforturi. Pe laturi sunt alte trei contraforturi şi încă un rând de ocniţe: fereştile se deschid mărunte, simple, cu arcul sfărîmat. Turnul, mic, samănă cu al bisericilor lui Rareş şi e încins de trei ori cu ocniţe.

Întrarea se face pe laturea de spre trapezărie, unde, iarăşi, sus de tot, stă bourul cu soarele şi luna. O uşă joasă, fără de podoabe, duce într'un pridvor întunecat. Altă uşă, care trece în naos, încadrată cu trei rânduri de ciubuce aurite, e poate cea mai frumoasă întruchipare a întrărilor obişnuite în veacurile al XV-lea şi al XVI-lea. Zugrăveala nu e tocmai veche, dar reproduce cu credinţă, într'o desăvârşită armonie a împărţirii şi a formelor, pe aceia.

Un singur mormânt, cu bolta joasă, sprijinită de stâlpi săpaţi şi acoperiţi cu o minunată placă de marmură, acopere rămăşiţile Domniţei Teofana, fata lui Alexandru-Vodă. După câtvà timp, un alt mort a fost coborît acolo, un bătrân copleşit de blăstăme, care ieşise din lume prin haina de căinţă a călugăriei şi prin otrava boierilor: călugărul Pahomie, care fusese Alexandru Lăpuşneanu. Şi pen-

tru dânsul s'au sculptat slove pe marmură şi tatăl blăstămat a fost aşezat spre odihnă lângă marmura albă care purtă numele curat al fiicei sale, moartă fecioară, în tinereţă.

Un al treilea mort mare a venit pe urmă. Veniamin Costachi, fost Mitropolit al Moldovei, vestit şi sfânt Mitropolit, scos din Scaun de duşmănia celor puternici, s'a stins aici. El a fost înmormântat întâiu lângă zidul bisericii, cam pe locul unde cu câţivà ani în urmă s'a aşezat un grilaj de fier cu iniţialele numelui, familiei şi vredniciei arhiereşti a răposatului. L-au strămutat apoi în biserica însăşi, şi colţul de umbră cu mormântul copilei şi al tiranului a primit oasele bătrânului sfânt. Dar ele au fost strămutate pe urmă în noul şi ultimul lăcaş al Mitropoliei din Iaşi, restaurate, şi astăzi numai lespedea de marmură a Teofanei se vede pecetluind ţerna de acum cinci sute de ani, înveşmântată în vechile stofe şi vechile coperişuri de cap ale vechimii.

De-o parte, în bibliotecă, unde e strânsă aproape toată opera de traducere şi tipărire a lui Veniamin, se păstrează două aiere ţesute în fir de aur pe mătasă roşie. Între sfinţi, chipul lui Alexandru şi al soţiei sale Ruxada se văd, cu feţele zugrăvite pe mătasă şi rochiile de brocard sau de stofă scumpă, cu podoabe de blană, fireturi, gulere şi brâie de aur. Iar lângă mormânt, Alexandru, soţia şi fiii săi se înşiră, în chipuri senine de sfinţi: în locul bărbii mărunte negre de pe aier, ctitorul poartă aici lunga barbă sură a bătrâneţelor.

*

Înnapoi către Râşca, al cării drum se desface după câtvà timp din calea cea largă spre Folticeni.

Supt înălţimile întunecate din dreapta, Baia se înfundă 'n livezi. În mijlocul văii cu popuşoaie arse de secetă, ruina bisericii lui Ştefan-cel-Mare apare singuratecă, fără coperemânt, cu păreţii pătaţi, ca un vechiu plăieş prăfuit şi copleşit de rane. Apoi până departe satul se răsfiră, casă de

casă, livadă de livadă, pe când un crac al Moldovei, închis în șanțuri, strecoară luciul lui de ardesie. Copii cu părul bălan lăsat ca o căpiță pe ochi, cu fața rotundă trandafirie, cu ochii senini albaștri, copii cari vădit nu se țin de neamul nostru, amintesc vechea întemeiere prin Sași a Băii orășenești, a Băii de aur și argint de odinioară. Ea e amintită și prin îngrijirea mai deosebită a caselor și a uliței. Și în sfârșit de dânsa vorbesc numele locurilor vecine: Horodnicenii, «satul pârgarilor», Bogata — altă Bogată e dincolo, în Ținutul ardelean al Bistriței —, Bogata, unde poporul arată ruinele din trecut, astăzi astupate, Sasca — satul unei femei de Sas —, Băiășeștii, dincolo de granița Bucovinei, numit așà după strămoșul, care a fost un băiaș, un lucrător de mine. Ici și colo, și în celelalte sate, la Fântâna-Mare, și aiurea, îți râd, în negrele porți de lemn, ochii albaștri, de lumină blândă, ai copiilor cu părul de mătasă bălaie. Limba, legea s'au dus, dar pecetea rasei rămâne, și, în isolarea vieții de sat, ea trece înnainte, din neam în neam.

Suntem acum în satul Bogdăneștii. Sălcii, garduri de răchită, frumoase case de lemn. Un țeran cu însușiri neobișnuite a clădit singur, bucată cu bucată, în forme ce nu se mai întâlnesc aiurea, o locuință cu zăplazuri capricioase, cu coșare îngrămădite, cu un al doilea rând ce se poate deschide pentru a primì lumina răcoroasă a lunii; meșterul fără noroc a făcut până și un velociped pentru unul din copiii săi. În altă casă mare stă un Bulgar îmbogățit, care-și pierde acum bogăția. Tipul nu mai e aici cel săsesc decât în exemplare puține; oameni frumoși, nalți, spătoși, cu ochii negri, de îndrăzneală sigură, ei mărturisesc despre rasa curată care a întemeiat, care a apărat și acoperit de glorie Moldova eroică.

După munți, rânduiți în șiruri până la fumuriul foarte depărtat al Ceahlăului, soarele scapătă roșu, într'o ultimă luminare de aureolă a cerului palid.

Un râuleț limpede, ce fuge pe patul său de prundiș mă-

runt, ne îndreaptă către Râşca. Aici nu mai sunt munţi, nici codri de brazi. Dar iarăşi, ca şi la Slatina, trei înnălţimi se întâlnesc în fundul zării, şi supt amestecul lor de păduri chiamă turnuri albe.

Râşca veche e o fundaţie a lui Petru Rareş, care se vede ca un Domn încă tânăr, cu mustaţa supţire lăsată în jos, pe păretele de-asupra ocniţei unde se odihneşte episcopul cărturar Macarie, scriitorul faptelor stăpânului şi ocrotitorului său. Odată erà numai o biserică rotundă cu un singur turn, zugrăvită şi pe din afară, cum se mai văd unele biserici bucovinene; un coperiş de şindilă cu streşina lungă păzià de bătaia ploii şi de arşiţa prea mare a verii icoanele smerite ale sfinţilor. Pe urmă s'a adaus un pridvor răzimat pe opt stâlpi, total nepotrivit cu vechiul stil; un al doilea turn după asămănarea celui d'intăiu s'a ridicat de-asupra înnăditurii, iar între ele scânteie acum şi un turnuleţ de tinicheà, care strică şi mai mult întipărirea totală.

Înnăuntru, biserica e prefăcută: foarte multe icoane îmbrăcate cu argint împodobesc păreţii, mijlocul şi chiar catapiteasma. O frumoasă icoană din Atos a fost adusă de stareţul de acum. Ceia ce e mai vrednic de luat aminte şi de laudă aici e gospodăria egumenului: biserica însăşi, chiliile unde stau călugării, clădirea cu cerdace de lemn în care e stăreţia şi arhondaricul, curtea, grădinile cu arbori înnalţi cari se pierd în noaptea aromită, luminată slab de pulberea de foc a stelelor, — toate acestea sunt fapta şi grija acestui bătrân de peste cincizeci de ani, ce pare un tânăr cu douăzeci de ani mai tânăr. Ca toate lucrurile în Romănia, şi mănăstirile nu sunt aceleaşi pretutindeni, şi cea mai aleasă gospodărie e adese ori vecină cu cea mai mare destrăbălare.

16. Spre sate tecucene.

Dela Agiud spre satele Tecuciului.

În staţie, căldura toropeşte; aierul înfierbântat zace greoiu asupra câmpului uscat. Un lan de popuşoiu înnalt cres-

cut a fost dogorit cu totul de arşiţă, care i-a ucis frunzele late. Ca pe dealurile Cotnarilor şi Iaşilor, pe lutul şi nisipul dealurilor acestora de de-asupra Siretului nu e nicio altă viaţă de plantă decât măruntă iarbă negricioasă pe care o pasc oile: o turmă trece într'un lung şir supus, cu un tremurat fricos al mantiilor de lână.

Siretiul curge supt malurile de lut, năruite şi rupte. O largă şuviţă e aşà de puţin adâncă, încât un Ţigan, a cărui piele de bronz străluceşte la soare, se primblă prin apă ca printr'o grădină. După o adevărată câmpie de prundiş, cealaltă şuviţă se strecoară pe lângă mal, în albia cea mai bine săpată. Trecerea se face peste un pod foarte lung, care tremură, pârâie şi-şi clatină toate scândurile despărechete şi putrede. El e făcut de proprietarul lanurilor arse; un Evreu percepe taxa de 50 de bani: el vorbeşte plângător, şi cu o compătimire adevărată, de pagubele pe care le-a făcut soarele, de lipsa de nutreţ şi vânzarea silită a vitelor, care sfarâmă pe lungi ani de zile buna stare a ţeranului.

O pădure cu înnalţi arbori răzleţi: umbra lor e prea slabă pentru a ocrotì verdeaţa înflorită a pajiştilor; ei se înnalţă de-o dată din pământul gol, sfarogit de căldurile unui Iulie fără ploaie.

În vale, popuşoiul e încă verde, şi la câţivà paşi de Africa pustie şi seacă sămănăturile sunt înviorate de aierul umed ce se ridică de-asupra râurilor.

Un sat bine ţinut, cu coşare împletite, cu case care se pot asămănà une ori cu casele-model din partea muntelui. Locuitorii au alt traiu şi altă faţă decât ale ţeranilor noştri. Ploscuţenii, întemeiaţi cândvà de Românul Ploscuţă, sunt, în adevăr, un sat de Unguri, pripăşiţi aici din Ţinutul de faţă, al Bacăului. Ungurii păstrează până astăzi îmbrăcămintea lor, care nu se deosebeşte întru nimic de aceia a sătenilor de prin Bacău şi Roman; bărbaţii poartă pălăria cu margeni mici şi panglică roşie; femeile sunt îmbrobodite cu ştergarul ca un văl aruncat peste cozile făcute conciu, sus (birjarul nostru, un băietan român, numeşte cu despreţ

«coarne» această podoabă albă, învoaltă a frunţii); fetele au panglici întreţesute cu părul lor bălan şi flori de târg prinse în ele; cămaşa largă, cu arnici roşii pe mâneci şi la sin, fota neagră, dintr'o singură bucată, strânsă pe şolduri, mântuie îmbrăcămintea.

Satul e catolic, deşì parohul trebuie să vie tocmai din Focşani, aşà încât toată slujba o face dascălul, sau n'o face nici el. După îndemnul învăţătorului şi notarului, locuitorii au cerut un preot statornic, ameninţând altfel cu trecerea la ortodoxie.

Legea singură şi aici îi ţine aşà de deosebiţi de Români. Ea a păstrat de sigur şi limba. Sunt copii cari n'o ştiu mai de loc pe a noastră; femeile spun că învaţă româneşte numai pentru nevoia de a se înţelege când iese din cuprinsul satului. Râzând şi ghiontindu-se, o grupă de neveste tinere, strânse într'o colibă de pază, în margenea lanurilor, spun că nu s'ar fi măritat cu un Român, şi ele adaugă că aceia care ar face aşà cevà ar trebuì să meargă cu dânsul în lume. Ei se socotesc toţi Unguri, numesc pe Români *Oláh,* şi unii dintre dânşii cred chiar că ţara e o ţară ungurească: întrebaţi mai de aproape, lămuresc că «ţară ungurească» e satul, dar că, încolo, e tot «ţară românească», *(Oláhország).* Sunt în cele mai strânse legături cu cellalt sat unguresc, destul de depărtat, al Ţinutului Tecuciu, şi vin totdeauna când este la dânşii hramul.

Drumul se urcă îndată spre culmea dealurilor lutoase. Întâiu, e o pădurice rară, cu copaci tineri. Frumuseţa e însă aiurea, o mare frumuseţă: a priveliştii de o strălucită lărgime. Te uiţi asupra şesului întins, vărgat cu sămănături, tăiat de drumuri şi poteci, smăltat cu livezi şi sate. Siretiul îl străbate ca o săgeată de argint aproape dreaptă, pe când Trotuşul vine încolăcindu-se, când strălucitor la lumină, când ascuns în sălcii, până ce urma i se pierde în zarea înnălţimilor împădurite, verzi, albastre, fumurii. Vederea bate astfel până în zidul munţilor apărători şi despărţitori de ţară.

Un schit în codru, aproape de culmea dealului. Poate să fie vechiu acest lăcaş al «sihastrului» pe care legenda-l lămureşte prin cunoscuta întrebare de către un războinic a pustnicului sfătuitor. Dar astăzi el se înfăţişează dres, curăţit, reînnoit de evlavia mai nouă a unei familii care până mai ieri erà stăpâna aice, o ramură a Şendreştilor. Astăzi Casa Bisericii are schitul şi averea lui; vechiul proprietar e arendaş. Pe masa modestei locuinţi văd *les Rois en exil* a lui Daudet; într'un colţ, o bibliotecă de literatură clasică, franceză şi germană. De jur împrejur, sălbătăcia pădurii, bogată în fiare şi chiar şi în oameni răi.

Ea se face tot mai deasă; de-asupra copacilor atârnă sfărîmături lutoase; iarăşi, printr'o deschizătură a zidului gălbiu ce se împrăştie în praf înnecător, se descopere câmpia verde şi îmbrăţişarea Siretiului cu Trotuşul. Un han «unguresc» pierdut se isolează în vârf.

Scoborîşul se face de-a lungul unei oştiri dese de stejari tineri, ce-şi ridică sus de tot vârfurile suliţelor vii. Satul din jos e Buciumenii. Ţinutul de vii al Nicoreştilor începe.

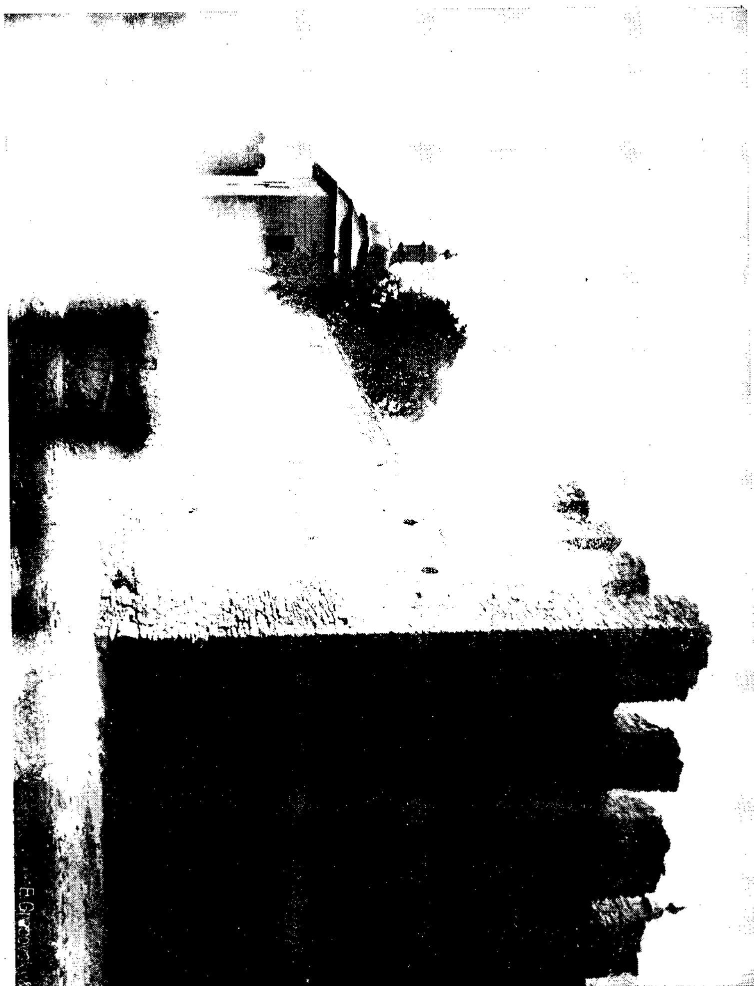
17. Iarăşi în Suceava: Pobrata, Dolheştii. Înnapoi spre Neamţ.

Mănăstirea Pobrata, zisă astăzi Probota, se ajunge după o scurtă călătorie dela staţia Lespezi, târguşor de Evrei pe marea arteră mijlocie a Moldovei.

Popuşoaie înnalte încununate cu spice şi împodobite cu mătasa verde a cocenilor, pajişti în care învinge albastrul dulce al cicorii sau lumânărelele înnalte, cu floarea galbenă, lucie ca de ceară, şanţuri înflorite cu romăniţe înstelate şi cu măruntul crin umil, trandafiriu sau vărgat cu vioriu, al rochiţei-rândunelii. Drumul merge pe o culme moale a dealurilor de lut, de-asupra Siretiului.

În pacea lină a podişului roditor şi înflorit, Pobrata se înnalţă 'ntr'o măreţie fără păreche. Ziduri grozave, de

piatră de cremene, încunjură într'un brâu cu totul neîncolţit de vreme clădirile; ferestuici mici privesc bănuitor întinderea netedă. Două turnuri dinţate, turnuri ca acelea ce au

Poarta şi zidurile dela mănăstirea Pobrata.

fost odată la Cetatea Neamţului, păzesc colţurile. De-asupra uşii de intrare stă bourul cu gât, stemă a Moldovei supt Petru Rareş, cu luna şi soarele în dreapta, şi un cadru de

chenare şi un altul pătrat, cu podoabe aurite, în colţuri. Opt ctitori, aproape şterşi de bătăile ploilor, se înşiră de o parte şi de alta, având în frunte un Petru Rareş poate, al cărui cap s'a cojit de vechime.

Casele călugăreşti de odinioară, puternice şi întinse clădiri, au fost mistuite de un mare foc acum şepte ani: numai mormanul cărămizilor temeliei şi adâncile beciuri deschise amintesc ce a fost aice. Casele domneşti, răzimate pe un turn greoiu, stau, din potrivă, şi astăzi în picioare, de şi scriijelate, înnegrite, fără uşi şi cercevele, goale şi năpădite de dărâmături. Dar micile fereşti încadrate cu piatră lucie, bolţile grele şi joase, ocniţele, scaunele săpate în zid, locul scărilor, înlocuite astăzi prin şubrede trepte de lemn, au rămas ca în vechile timpuri ale întemeierii.

Biserica însăşi nu e mai mică decât Slatina, căreia i-a slujit de model. Ea are deci acelaşi fronton, răzimat pe două contraforturi: cele patru mari fereşti gotice, ce-l străpungeau altă dată, au fost zidite. Întrarea e tot pe o margene, cea din faţa chiliilor nimicite; o pisanie în cadru pătrat dă data de întemeiere: 7038, adecă 1530. Câte două contraforturi pe margene, un rând de ocniţe, care se întreieşte numai la altar; două fereşti mari şi două mici de fiecare parte. Turnul, cu temelia şi ocniţele sale îndătinate, nu se deosebeşte prin nimic.

Dar Pobrata are însuşiri ce nu se mai află aiurea. Pe de o parte, în pronaos nervùri de piatră, întreite, cu podoabă de capitèle, se ridică până sus în boltă, tăind o zugrăveală care s'a păstrat întreagă aici înnăuntru, pe când, afară, abià au rămas slabe urme, supt paza acoperişului. Pe de alta, uşile cu cadru bogat împart biserica în patru părţi, şi nu numai în trei, ca în toate celelalte clădiri religioase vechi ale Românilor. Din pridvorul plin de pietre de mormânt, care pomenesc neamurile lui Simion Stroici, pe Hâra, pârcălabul credincios al lui Rareş bătrânul, pe vechiul boier Frăţian, pe un «Petru-Vodă fiul lui Ştefan bătrânul», treci în marele, înnaltul pronaos, şi de aici te găseşti, nu în naos

chiar, ci în mauzoleul ctitorilor, care formează o despărțire deosebită. Aici se odihnesc, în dreapta, supt minunate lespezi de marmoră măiestru cioplită, Petru-Vodă Rareș și soția sa, fata de Despot Elena, cărora fii nevrednici nu s'au îngrijit să li sape anul și ziua morții; în biserica părăsită, unde numai Dumineca și serbătoarea mai slujește preotul înnaintea a foarte puțini credincioși, domneștii soți cari au împărtășit împreună cele mai mari bucurii și durerile cele mai cumplite ale vieții, dorm somn sfânt, supt àripile credinței și facerilor de bine. În față, supt o lespede lipită chiar pe pământ, și nu înnălțată, ca dincoace, pe un piedestal de piatră, zac rămășițele lui Ștefan-Vodă fiul lui Rareș, ucis într'o noapte de boierii necinstiți de dânsul și pus în acest colț sfințit de mânile compătimitoare ale surorii sale Ruxandra, soția Lăpușneanului, căci mama nenorocită, Doamna Elena, murise acum, zugrumată de acest strașnic ginere.

În vale, mai sunt ruine și o biserică păstrată încă, dela Ștefăniță-Vodă nepotul de frate al lui Rareș. Dar pietrele de acolo au fost culese și aduse aici, în noua biserică a Sfântului Nicolae din Poiană. De acolo vine piatra lui Petru-Vodă fiul lui Ștefan și nepotul lui Alexandru-cel-Bun, și tot de acolo mica piatră, sfărîmată, lucrată însă cu îngrijire și frumos scrisă, care acopere, lângă zidul în fața mușuroiului chiliilor arse, rămășițele sfinte ale acelei Oltea, care n'a fost soție de Domn, dar din iubirea ei cu un Domn viteaz a dat naștere, într'un ceas fericit, lui Ștefan-Vodă cel Mare, mântuitorul neamului românesc [1].

Țerani din sat ne încunjoară, și ei ascultă cu evlavie numele mărețului străbun, a cărui amintire au serbat-o acum câtevà săptămâni în chiar această biserică a Pobratei, pe ușa de întrare a căreia atârnă cununi de frunze uscate. Sunt oameni frumoși, voinici, harnici, curați și isteți la vorbă. Ei au cunoștinți, știu că Iaponezii bat pe Ruși și se bucură,

1. Piatra a fost mutată în lăuutru, lângă una nouă care lămurește rostul celeilalte, în 1904, cu prilejul serbărilor amintitoare ale lui Ștefan.

împreună cu bunul preot bătrân, că aceştia sunt pedepsiţi pentru lăcomia lor; unul din ei, întrebat despre Rareş, gân-

Biserica dela Pobrata.

deşte o clipă şi răspunde bine că a domnit mai încoace de Ştefan-cel-Mare şi că i-a fost fiu. Totuşi n'au urmat la

şcoală, al cării folos îl recunosc. În vorbă cu primarul, deosebit de deştept şi de cărturar, ei recunosc şi mărturisesc relele de care sufăr: năpădirea de Evrei, pe cari-i îndură, ba chiar îi chiamă, dela cari împrumută şi cărora li vând roadele pământului, întrecerea în sporul muncii până şi de Bulgarul greoiu, care a năvălit şi în Moldova cu grădinile lui de zarzavat. Nu se plâng de Cârmuire şi pricep că ea li vreà de câtvà timp binele. Dar, ca şi cei mai mulţi dintre orăşeni, de almintrelea, ei n'au încredere în silinţile ce ar puteà face, şi li se pare că sunt oarecum datori să îndeplinească un rol trist, care nu poate cădeà pe umerii nimănui altuia. Numai şcoala poate trezì şi hrănì voinţa mântuitoare în aceste suflete nobile, înţelegătoare şi bune, cărora atâta li lipseşte.

Drumul urcă şi coboară spre Dolhasca, printre case slabe, acoperite cu stuh, ai căror gospodari nu sunt acasă. Popuşoaiele se ridică înnalte peste gardurile de răchită şi asupră-li se razimă une ori câte un chip de copilă oacheşă, cu faţa lungăreaţă, fină şi ochii trişti, care pare o Domniţă căzută în robie, ce visează de-acasă. În vale, Siretiul de argint se desfăşură supt maluri înnalte, lutoase, şi dealuri mari păzesc la dreapta cursul lui, închizând zarea cu coastele lor bine lucrate. Şi iată acum Dolhasca, înşirată în voie, cu grădinile şi casele ei albe, pe când de departe priveşte, albă, armonioasă, biserica întemeiată de Iordachi Cananău, la începutul veacului al XIX-lea.

*

Din Folticeni iarăşi, spre Răsărit, pe drumul ce merge lângă calea ferată, străbătând cel mai minunat Ţinut de dealuri înverzite, de lanuri de ovăs şi de porumb, de fânaţe cu toate florile. Şanţurile drumului neted îţi iese înnainte cu strălucite mănunchiuri de rochiţa-rândunelei, mare, albă, de lumânărele galbene, de cicoare albastră, iar, ici şi

colo, câte un des sfiştoc de flori roşii îmbrobonite. Sus, pe culmi, aleargă pădurile, cruţate; iar în adâncurile de văi se prind apele Şomuzului limpede, înnăbuşit de papură: iazuri largi, sămănate cu ierburi înflorite, lucesc ca o oglindă. În ovăs înnaintează secerea: vătavul măsură cu prăjina, iar sătencele răsar din desişul de aur aplecate ca spre o îmbrăţişare sau privind mândre cu secerea sclipitoare răzimată în şold. În sate, se spală, se diretică, se bat grânele cu îmblăciul, pe când copiii bălani, cu ochii negri, vioi, se caţără pe parii gardurilor de răchită ca nişte veveriţe şirete şi sperioase.

Dolheştii-mari sunt un sat de Ardeleni, cari au venit aici pe la începutul veacului trecut, şi-au clădit casele de pribegie şi au dat aşezării lor vechiul nume romănesc după care s'a luat acela, slavon, al satului vecin, Dolhasca, întemeiat de colonişti ruteni în vremuri mai nouă. El au dres şi vechea biserică, acoperind-o şi înnădindu-i un pridvor grosolan şi un turn bine clădit.

Vechea clădire erà mică, dar armonioasă şi interesantă, într'un fel unică printre bisericile veacului al XV-lea, din care vine şi ea. Întrarea e împodobită cu dungi săpate în piatră; în pronaos zac supt frumoase pietre săpate trei morţi vechi: unul din ei e Şendrea, Portarul de Suceava al lui Ştefan-cel-Mare; soţia lui, Maria, sora lui Ştefan, se odihneşte lângă zidul din faţă. Catapiteasma se razimă pe un zid puternic. Fereştile, dintre care cea din mijloc e deosebit de meşteşugită în săpături, se află toate către curte, pe când de către drum e deschisă abià una din îngustele ferestuice ale altarului. Biserica n'aveà turn când a sfinţit-o ctitorul.

La întors ne abatem la biserica satului Huşi, aşezată pe un tăpşan de-asupra şesului înflorit. De şi relativ nouă, tencuiala i se cojeşte de pe păreţi şi mormintele boiereşti albe tânjesc părăsite. De-o parte şi de alta a cărării, flori puternice, înnalte, aromesc sălbatec în căldură şi cântă prin

musica de vioară depărtată a albinelor, prin fâşâitul întețit al greierilor, care se desface ca în tăieturi ritmate de coasă.

Înnapoi spre Târgu-Neamțului, în mijlocul ploii mărunte, care înfăşură toate în promoroaca-i mişcătoare. O pătură groasă de noroiu s'a întins asupra stradelor şi ulicioarelor târguşorului. Hanul la «Ştefan-cel-Mare» ni oferă iarăşi bere de Bragadiru, la care se adaug acum struguri din «Asia-Mică», mărunței şi înnăcriți.

18. Mănăstirea Secu. Durăul. Pe Ceahlău. Valea Bistriței.

«Birja» care ne va duce la Secu e o biată ruină, trasă, sau mai bine târâtă de doi cai cu coastele înşirate: «birjarul» e un băietan trist, care, rămas fără tată, şi-a înhămat cei doi căluți de moştenire la un hleab de brişcă, pe care a dat 60 de lei împrumutați dela un Evreu cu o sută douăzeci la sută camătă pe an, şi acuma umblă drumurile ca să câştige, veştejindu-şi tinereța nenorocită, cei doi lei pe zi ce trebuie pentru hrana cailor şi leul din care se pot hrănì, Dumnezeu ştie cum, mama şi cei patru frați mai mici. Palidul erou fără nume ține obosit hamurile rupte, pe când picăturile reci ale ploii se tot împuținează în apropierea serii.

În margenea târgului, o biserică nouă şi lângă dânsa o căsuță lungăreață, care poartă o firmă cu numele lui Ioan Creangă. E o bibliotecă a elevilor nemțeni dela liceul din Piatra. Cărțile şi revistele sunt aşezate în bună rânduială, un catalog după materii a fost redactat de băiețaşul care e «bibliotecar», şi el asigură că fel de fel de lume, şi chiar țerani, vin să culeagă aici învățătura cărților.

Drumul e acelaşi care duce şi la Mănăstirea Neamțului. De-o parte şi de alta, înnălțimi împădurite; în mijloc, pădurea cu numele contimporanilor mai mult sau mai puțin celebri. De pe creştetul şi din văile munților se ridică şfi-

chiuri de neguri, ce se răsucesc şi pier în văzduhul care se limpezeşte.

Spre Secu se apucă la stânga, pe când mănăstirea Neamţu zace în vale. Te strecori printre pajişti înflorite sau pe margenea fânurilor cosite, care umplu de balsam întinderile. Câte un flăcăiaş păzeşte vitele ce pasc în umbra sălciilor împleticite.

Cărarea se face tot mai îngustă; roatele ciocnesc boabe mari de prund şi bolovani sfărîmaţi, pe cari i-au cărat apele vijelioase; ele se cufundă ici şi colo în şuviţele de apă limpede ce se risipesc, răpezi. În dreapta, în stânga, muntele se ridică drept ca o tâmplă de biserică; în el se înfundă desişul de stejari şi câte un brad pletos sau uscat, sus pe vârf, de lovitura unui trăsnet. Rare ori trece câte un car, câte o mică ceată de ţerani pletoşi cu pălăriile largi. Peste toate, amurgul umed aruncă un zăbranic de pace.

Grozava cărare de pietre ascuţite pare că se înfundă într'un zid împădurit, când, de-odată, o mică întorsătură face să se vadă jos turnurile albe ale mănăstirii, desfăcându-se pe întunerecul stejarilor şi brazilor.

Întri printre sfărâmăturile negre ale turnului din care s'a apărat la 1821 viteazul căpitan Iordachi, cu rămăşiţele eteriştilor. O cărare duce de-a lungul zidurilor foarte înnalte, clădite din rânduri neregulate de bolovani înnegriţi. Ea se opreşte la un greoiu turn de întrare, lângă care egumenul a pus să se facă un parmaclâc de lemn văpsit cu colorile ungureşti. Caii unei cete de excursionişti pasc pe dâmbul d'innaintea turnului. Puţine mănăstiri din ţară vor fi având o înfăţişare atât de liniştită, atât de senină în vechime, atât de cuviincioasă în decadenţă, ca aceasta. Pare că n'ar fi fost şi pe aici atâtea întâmplări vrăjmaşe, pare că volintirii n'ar fi schimbat gloanţe cu Turcii şi flacările nu s'ar fi ridicat acum aproape o sută de ani de-asupra acestor ziduri. De jur împrejur, cu pivniţi, cu cerdace de-asupra altor cerdace, cu stâlpi de lemn negru, cu chilii moarte, aleargă clă-

dirile care de trei sute de ani adăpostesc pe călugării Secului.

Biserica a fost prefăcută foarte mult de din afară şi cu desăvârşire înlăuntru. Odată întrarea pe lature şi păretele de faţadă trebuie să fi avut liniile celor dela Galata, care e aproape din aceiaşi vreme. De jur împrejur, se desfăşură şirul de zimţi de supt acoperemânt, ocniţele de sus, un brâu tivit şi el cu zimţi şi rândul de către temelie al ocniţelor; altarul, pentagonal, aveà aceleaşi podoabe.

Pe urmă s'a adaus un pridvor şi o întrare prin faţadă, o veşmântărie de-o parte şi o proscomidie, de alta, care strică liniile altarului. La întăia vedere, vechea alcătuire a bisericii se recunoaşte cu greu.

Înnăuntru, totul e nou: stranele, sobele, icoanele. Ctitorii Nestor Ureche şi Mitrofana, soţia lui, dorm în fundul unor gropi copleşite de scânduri mucede, care se 'nfundă în dosul stranelor. Alţi ctitori nu sunt mai fericiţi: piatra ce acopere rămăşiţele marelui Mitropolit Varlaam, care prin scrierile şi prin îndemnul său a fost unul din binefăcătorii neamului românesc, se sfarămă de umezeală, şi nu s'au găsit, în marele avânt de clădire de strane şi sobe, câţivà pari pentru o îngrăditură la cest mormânt [1]. Pe marmura sepulcrală a Mitropolitului Sava cresc bureţii din apa ce se scurge necontenit asupra ei. Piatra Vlădicăi Ioan e păstrată numai pe jumătate.

Dar odoarele au rămas, şi ele sunt marea minune a Secului. La lumina unei făclii se desfac din umbra veşmântăriei crucile de abanos argintate, aurite, stropite cu pietre scumpe, pe care le-a dat, la întemeiere, Nestor Ureche, panaghieriul de aur hărăzit de acelaşi şi acoperit de săpături măiestre, celalt panaghiar, care a fost lucrat în cea mai aleasă horbotă de filigrană de aur din porunca lui Alexandru-Vodă Iliaş, la 1621, veşmântul lui Varlaam, strălucitor din sutele de mărgăritare mărunte, care-i sunt şi ţesătura

1. Mi se spune că piatra a fost pusă la adăpost. (1916.)

și podoaba, — strălucit sacos de catifeà verde întunecată, cu înflorituri grele și mari inscripții de aur în jurul gâtului, patrahirul aceluiași, purtând două câte două în gros fir de aur chipuri de evangheliști și de sfinți, evanghelia, scump legată, a Mitropolitului Ghedeon — și el îngropat aice —, care e o minune de arta caligrafică. Iar în paraclis se desfășură, nou-nouț ca în ziua sfințirii, largul aier care s'a lucrat, din porunca lui Nistor Ureche, de o călugăriță din Constantinopol și a fost totdeauna cel mai frumos odor al mănăstirii [1].

Noaptea e foarte liniștită, și, pe când ploaia se scurge zgomotos de pe acoperișul de tablă și tălăngile dela vite răsună de departe, stelele scânteie limpede în adâncul întunerec al bolții.

*

Trăsura mănăstirii ne duce a doua zi spre Ceahlău. E o căruță fără arcuri, nevăpsită, primitivă cât se poate, dar trasă de doi cai buni. Suntem asigurați de două lucruri: că vom ajunge de sigur și că vom fi scuturați cum nu poate să fie scuturată mai mult o ființă omenească.

Și am și fost. Răsuflarea noastră a căpătat un ritm deosebit, un ritm de sughițuri nebune; dinții noștri au clănțănit ca într'o zi de Ianuar, mânile și picioarele noastre au fost mutate în dreapta și în stânga ca niște bețișoare; vorba noastră s'a rupt în gângăvituri neînțelese. Toate grămezile de prund, toți bolovanii părăsiți, toți colții de stâncă crescuți în drum au produs neuitate vibrații în oasele noastre.

Dar frumuseța Ținutului ce străbați răscumpără și aceastà strivitoare osteneală.

Lași drumul Mănăstirii Neamțului și apuci înnainte spre Pipirig, unde se grămădesc mai înnalți munții, pe cari acuma îi luminează soarele vesel. Un gard de lemn încunjură, în dreapta, «cerbăria Statului», ai cării locuitori sunt undevà în cele mai adânci desișuri și n'au de loc curiozi-

1. Unele din odoarele dela Secu au fost apoi furate. (1916.)

tatea străinului. Trec câţivà ţerani cu cojoace cusute în flori, cu iţari strânşi, cu opinci; faţa lor energică şi frumoasă e umbrită de pălării largi; pletele lungi se desfăşură în vânt. Ţerancele în hainele de Duminecă au tulpane colorate, cojoace de acelaşi fel sau cămăşi cusute cu arnice negre la piept, la umăr şi la mâneci, brâie roşii şi o singură catrinţă cărămizie cu dungi în lung, mărgenită cu alte dungi negre şi roşii; picioarele sunt înfăşurate în pânză groasă şi se pierd în opinci cu vârful ascuţit. Copiii sunt foarte drăgălaşi în hainele lor, care sunt aidoma ale părinţilor.

«La cantoră.» Se vinde brânză, păstramă şi pâne veche. Un Neamţ, cu toate documentele la îndămână, cerşeşte pentru «eine Familie» pe care singur o alcătuieşte — o familie betivă! — un ajutor, arătându-şi piciorul bolnav. Din păduricea apropiată răsar trei Ţigănuşi, cari schiaună ca nişte căţei aruncaţi: Neamţul îi pune pe fugă, declarând că sunt mai răi decât «hoţii», pe când el are «eine Familie» şi nu-i ajung cei 20 de bani ce i s'au dat.

Îndată începe satul Pipirig, şi merge, şi merge, ca un Câmp Lung ce este: de-o parte şi de alta sunt case destul de rău clădite şi îngrijite; coperişul de şindilă veche se strâmbă în toate părţile, păreţii sunt făcuţi din loadbe orânduite cu cât mai puţine cuie între cei patru stâlpi de butuci; ferestile sunt de tot mici şi nu se deschid. În loc de garduri de nuiele sunt aici zăplazuri de scânduri neegale, prinse iarăşi fără fier. Curţile se văd goale: abià din când în când câte un lan sărac de popuşoiu. Case nouă nu zăreşti nicăiri.

Încă puţin, şi muntele lui Pătru-Vodă se înfăţişează în strălucitu-i veşmânt de brazi seculari. Cărarea drumului se furişează printre desele, înnaltele trunchiuri, de câte douăzeci-treizeci de metri, de pe care crengile se desfac grele de ace verzi, ca nişte mâneci de preot ce binecuvintează. Trunchiu lângă trunchiu cât cuprinde privirea, iar, sus, nemărgenirea frunzelor tari, lucioase. Pădurea răsuflă blând prin uşorul vânt încărcat cu miros de răşină.

Singurătatea e deplină; nicio pasăre nu zburătăceşte prin frunzişul întunecos; lighioile târîtoare şi săltătoare ale pădurii s'au ascuns departe de drumurile tuturora. Numai, din poiene, greierii beţi de lumină cântă focos.

Câte o casă albă de pădurar, câte o ceată de copii frumoşi cari se uită limpede din margenea drumului. Apoi coasta se prăvale prin bolovani până la cutare şipot rece, care saltă din stânca de cremene neagră şi lucie.

Pe aceste drumuri a zburat ca vijelia, mânat de groaza morţii şi de dorinţa de a vedeà pe ai săi, adăpostiţi în Ardeal Petru-Vodă Rareş, Domnul trădat şi părăsit de cei din urmă tovarăşi ai nenorocirii sale. Pe atunci numai poteci sălbatece brăzdau codrul nemărgenit, şi brazi bogaţi în frunze adăpostiau şi ascundeau pe drumeţ. Schimbat de haine, hămesit, rupt de oboseală, purtătorul pribeag al Coroanei moldoveneşti fugià înnaintea Turcilor şi a boierilor înţeleşi cu dânşii.

Drumul se rupe în adâncuri de văi, sămănate cu pietrele pe care le-au adus apele furioase. La capătul acestor văi sălbatece, împănate cu căsuţe şi bordeie ţigăneşti, Bistriţa trece supt maluri înnalte. E cea mai măreaţă din apele Moldovei, largă, adâncă, limpede, strălucind din toţi solzii săi de ardesie. Pe alocurea o încarcă plute aspru încheiate, care se odihnesc, aşteptând plecarea. O piatră înnaltă, care samănă întru câtvà a cruce, răsare din verdeaţă, de-asupra râului răpede: dracul, spune povestea, a vrut să răpadă în Bistriţa această fărîmă de stâncă, dar l-a apucat ziua, şi nicio putere omenească nu poate clintì de acum povara pe care a lăsat-o în loc Duhul rău, trăsnit de lumina soarelui.

Satul de lângă râu se chiamă Călugăreni; fiindcă e Duminecă, sătenii sunt adunaţi la crâşmă, pe care o ţine un Evreu. Negustorul a deschis oaspeţilor mai toate odăile sale: ţerani în haine albe, ţerance în fote roşii şi negre stau pe scaunele acoperite cu cit, supt cadrele cu cromolitografii; ei se ridică pentru a beà unul în sănătatea celuilalt şi atunci se ieau în braţe şi-şi strâng voiniceşte mânile. În

altă odaie, bâzâie cobza, şi părechi joacă foarte cuviincios un danţ de munte. Iar, în odaia de spre drum, oameni mai săraci, cărora li se înseamnă pe părete datoria de băutură, şi Ţigani flenduroşi se bucură şi ei de Dumineca odihnei. În această mulţime aşà de rezervată, cu tot danţul şi cu toată băutura, face o ciudată impresie ivirea unui domn cu pasul greu, vorba aspră şi căutătura stăpânitoare, care merge drept la oglindă, se priveşte mulţămit într'însa şi dă scurt instrucţii Evreicei: e un German aşezat în ţară care pregăteşte o excursie.

Cevà mai departe, laşi malul Bistriţei, şi Bistricioara îngustă îţi aleargă acum supt ochi, cu acelaşi mers şi aceiaşi faţă ca şi puternicul râu în care se varsă. Dela Răpciuni, un mare sat foarte curat, cu frumoase livezi şi case bune, pe laturile unei şosele largi, te urci spre Durău.

E o lungă vale, strânsă între înnălţimi sămănate cu copaci şi vechi case de munte, un Câmp Lung iarăşi, pe care-l taie o sfoară de apă ce gâlgâie pe pietriş. Pe un deal se văd trunchiuri de brad curăţite, şi o linie de fier se urcă spre fabrica de cherestea. În răcoarea serii, aromită de florile fânului cosit, drumul se 'nfundă tot mai mult spre întunecatul părete de munţi. De-asupra unui vârf care întrece cu câtvà pe celelalte, stă o cunună zimţuită, de piatră goală, sură: acesta e Ceahlăul.

Tot căsuţe de lemn negru, în curţi mărunte: spre una din ele se îndreaptă o biată băbuşcă năcăjită, care cere un loc în trăsură pentru băieţaşul ei fără tată, pe care l-a bătut un frate vitreg ce râvneşte partea lui de moştenire; din alta iese deznădăjduite două femei care se plâng de preot, pentru că nu vreà să îngroape fără taxă pe o nenorocită.

Acum, suntem pe coasta muntelui, în aleia tăcută a brazilor bătrâni. Cea d'intăiu deschizătură în zidul lor verde cuprinde schitul Durăului.

Schitul vechiu — şi nu prea vechiu — a fost înlocuit cu o clădire nouă, în veacul trecut. Biserica aceasta albă, cu coperemântul de şindilă neagră, e încunjurată de căsuţe

curate, în care locuiesc călugări zdrenţeroşi şi oaspeţi din oraş, — în fruntea cărora stă ocrotitorul Durăului, d. Gh. Panu. La un loc şi văzute de departe, ele alcătuiesc o paşnică insulă în mijlocul oceanului întunecos al brazilor, cari suie învălmăşiţi, ca o oaste de mii de suliţi, spre vârful de stâncă. Vântul, încărcat cu miros de răşină, al munţilor adie rece în clipa căderii nopţii cu stele vii. Iar clopotele turmelor aţipite sună dulce, şi izvorul rămas singur îşi şopoteşte cântecul veşnic.

Des de dimineaţă, ne gătim de suitul muntelui.

Peste munţi zac neguri lăptoase, din care nu se mai alege nimic. Singură pajiştea cu miile de flori înnalte mai răsare înnaintea codrului, şi la acest ceas aşà de vreme cosaşii s'au apucat de lucru şi culcă pale groase. Cărarea spre vârf se deschide între brazi printr'un revărsat sălbatec de bolovani pe care i-a prăbuşit pârăul de munte, deschizătorul drumului săpat.

Pacea brazilor ne învăluie: nicio rază nu răsbate prin atâtea trunchiuri ce se îngrămădesc şi se încalcă; în adâncurile negre zac bătrânii şi învinşii, tăind piezîş calea cu crengile uscate, negre, ca şi cum ar fi trecut prin focul dogoritor. O lumină nehotărîtă, înşelătoare pluteşte în strâmta cărare.

Călătorul nu merge aici, el se luptă. În calea lui stă ţerna umedă, cleioasă, care lunecă, prundişul ce se rostogoleşte supt picioare; e blagoslovită piatra ce iese la iveală din loc în loc şi face ca o scară neorânduită pentru duhurile uşoare, săltăreţe ale muntelui prăpăstuit. Inima bate puternic, gâtul se usucă, sudoarea scaldă fruntea şi muşchii parcă se rup în avânturi.

Oboseala te opreşte în loc. De jur împrejur, niciun zgomot şi nicio viaţă. Palatul farmecelor zace încremenit. Numai din când în când suflarea vântului trezeşte în această uriaşă alăută un sunet ca al mării îndepărtate, sau câte o cascadă foşneşte mătăsos în fundul prăpăstiei. Şipote re-

varsă grăbit o apă ca ghiaţa, care taie dinţii de durere când se ating de dânsa.

Privelişti se deschid din loc în loc, răsplătitoare. Zeci de culmi mărunte îţi stau supt picioare, cu colţurile lor de pădure şi covorul lor verde; crestături arată mersul râurilor şi pâraielor; case albe se înşiră în margenea văilor; câte un coperemânt stecleşte singuratec.

Dela o vreme stânca răsare prin brazi, cari se răresc întăiu, apoi se micşurează ca nişte tufişe îmbâcsite, până ce la urmă, sus de tot, ei sunt numai un covor pâslos, frate bun cu muşchiul, mântuit şi el cu şfichiuri verzi şi frunze ascuţite. Atunci, pe lângă dânsul, nu mai sunt decât buruienile înnălţimilor: clopote umflate, albastre şi vinete, potire mărunte, albe, mierea ursului cu floarea bătută, ferega dinţată ca un pieptene. În câte un colţ de stâncă se ascunde *edelweissul,* cu floarea albă, moale, ce pare moartă.

Muntele nu e durat din stâncă, ci din acel amestec de pietriş, din acel conglomerat cu grăunţe mici, albe, care se desvăleşte de odată, la câte o surpare a vegetaţiei. Piatra goală, trista lespede sură, e un adaos, o podoabă măreaţă. Ai zice că ea a fost adusă de departe, ridicată şi clădită de mânile unor fiinţi cu puteri nemărgenite, a căror operă a fost dărîmată într'un mare cutremur risipitor de lumi. Pare că deosebeşti trei rânduri de zid, la înnălţimi deosebite: dintr'unul au rămas colţi, din altul un larg părete drept, din cellalt, tocmai sus, frânturi de turnuri, cum nici pe a cincea parte nu le poate clădì omul. Acolo e Panaghia, masa de piatră în jurul căreia, din cele patru părţi ale lumii, se luptă vânturile. Acum nu se mai văd de jur împrejur decât culmi curăţite de orice amănunte, de orice deosebiri, cazane albăstrii răsturnate în şase, în şapte şiruri şi bătute de bruma fumurie a depărtării.

Iar la întorsul spre poale, în căldura şi în puternica lumină de după amiazi, priveliştile, adinioarea aşà de severe, de pustii şi reci, par numai o veselie. Florile îmbălsămează toate şi fluturi albi zboară să le caute, afinele negre, ca nişte

nasturi mărunţi, rodul celor mai mari înnălţimi, chiamă la o hrană răcoritoare din mijlocul foilor lor lucioase ce se întind până departe, ca o reţeà. Răşina picură mirositoare din trunchiurile dogorite ale brazilor. Razele se răsfrîng în apa de argint a şipotelor, lângă care vitele sună din tălăngi. În colţuri de adăpost, excursioniştii au aprins focuri roşii pentru mâncarea de amiazi. Băieţii cari au închiriat cai drumeţilor vânează prin scorburi edelweissul, căţărându-se ca nişte veveriţe, sau pândesc fragul, zmeura, ascunse la picioarele brazilor.

Şi, când ai ajuns jos, câmpia înflorită aromeşte nebună, freamătă, foşneşte şi cântă prin aripile neastâmpărate ale sutelor de greieri, ce proslăvesc biruinţa zilei luminoase şi calde...

Bagajul nostru, geamantanul roşu, geamantanul negru şi cutia de pălărie, — credincioşi tovarăşi arşi de soare, bătuţi de ploaie, pătaţi de praful multor drumuri, — se leagănă pe spinarea răbdătoare a unui biet cal slab, pe care-l tot îndeamnă înnainte, ţiind puşca noastră în mână, o băbuţă zbârcită, dar plină de putere, care se dovedeşte că este în stare să salte pe un umăr tot acest bagaj. Mergem în urmă, prin pădurea Durăului, prin casele satului sărac, printre livezile de pe coasta muntelui, pe supt ruina de cărămidă roşie şi bolovani suri a bisericii dela «Palatul» lui Mihai Sturza, cumpărătorul Hangului şi al întregului Ţinut până la graniţa Tulgheşului; trecem pe lângă linia ferată a cherestelei şi, străbătând, pe alături de drumul căruţelor şi carelor, o potecă de sat, ce desparte curţi goale şi tăcute, suntem la vale, la Răpciuni. Aici aşteptăm vehiculul ieften, trăsura care duce pentru 5 lei de persoană până la Piatra, diligenţa ce vine dela Borsec, staţia de băi ungurească dincolo de pasul Tulgheşului. O căutăm la o casă de Unguri emigraţi, cari ni vorbesc în limba lor ca şi cum ar fi lucru firesc s'o ştim, apoi la dărîmătura umplută cu fân, unde se

schimbă caii, de aici la «Curte» şi la un fost hangiu evreu, care mârâie mânios din odaia unde doarme la 8 ceasuri

Schitul Rarăul (Suceava).

somnul unui bogătaş, şi, în sfârşit, la curatul han al lui Lăcătuşu. De aici o vedem îndată trecând, cu totul plină de lăzi, geamantane, cutii, pălării, mustăţi şi favorite, supt co-

manda supremă a unui conductor galonat, care ni trimete într'un gest condoleanțele sale.

Norocul călătorilor ce nu mai încap în trăsura publică din toate zilele sunt caii țeranilor, cari au, pe lângă aceste harnice dobitoace, cu mai multă bunăvoință decât carne pe coaste și cu mai multă hrană de harapnic decât de ovăs, de orz sau de fân, și câte o căruță fără arcuri — lugubră amintire! — sau câte o trăsură de dar din partea vre-unui vechiu stăpân. Noi găsim la un moșuleț slab, cu ochii cenușii blânzi și buza ruptă un docar spălat de ploi și uscat de soare. Bătrânul merge acasă, se ceartă cu baba, adună chingile și hamurile unul câte unul, prinde caii, li trage un biciu de îndemn și începe drumul, gata de poveștile cele mai felurite despre oricine aproape, căci a cunoscut multă lume în câte un colț al vieții sale de vizitiu boieresc și de birjar întâmplător.

Prin minunatul Ținut al munților împăduriți trecem încet-încet la Hangu, la Buhalnița, cu frumoasele case risipite, la Bicaz, cu clădirile cochete ale Administrației Domeniilor Coroanei, cu teatru popular, cerc de lectură, farmacie — o frumoasă vilă —, ocol silvic, școală elementară de meserii, lucrând după comandă pentru săteni, cu plantații de brazi pe laturile drumului, cu bere neagră de Azuga la o crâșmă cu două rânduri. Apoi Tarcăul, îndelung desfășurat în vale, cu muntele său de piatră masivă, care se sfarmă în carieră și se aruncă pe coastă, cu fierăstraiele mari ale societății Götz — «Compănia Ghețu», lămurește moșul —, care acopăr de scânduri un mal întreg și trimet șiruri de cară pe șoseaua la capătul căreia se află Piatra.

Pe tot acest Ținut minunat, stăpânul, podoaba, viața, mișcarea e Bistrița. Moșul ni-o arată cu mândrie: «Ghistrița», și dă din cap fudul când îi spun că nu mai este în țară un râu ca dânsa. De ardesie posomorîtă în umbră, de cătran când prelinge rădăcinile brazilor și stejarilor, de smarald între poiene, de argint în îmbrățișarea focoasă a

soarelui, ea nu fuge, nu se strecură, nu curge, ci înnaintează măreț, cu toată mica ei adâncime din vara secetoasă, plutește regal supt straja munților. Câte nu se țin de dânsa și nu vin dela dânsa, Împărăteasa văii fără pereche! Patul acesta larg de prund ea l-a răsfirat în clipele ei de mânie, fierăstraiele acestea ea le mișcă în parte printr'o ramură prinsă din fugă; plutele acestea așteaptă impulsul ei, în ziua când se deschid sus *haiturile,* marile depozite ale râului, și un val puternic se aruncă, mișcând toate în pornirea lui nestăpânită. Și tot în ea caută ciutele, la ceasuri adânci și tăcute de noapte, băutura lor; tot în ea se răcoresc din zbor rândunelele ce trag prin văzduh cercurile lor elegante; tot din ea își culege apa 'n pumni săteanca voinică, aplecată spre undă, și în ea zburdă, într'un cuget curat ca apa însăși, copiii și copilele, flăcăii și fetele satelor.

Sus, pe malul înnalt, trecând podurile de lemn înnegrite de păcură, sprijinite pe pile umplute cu prund, hoinărind de pe un țerm pe altul, fuge șoseaua largă, al cării drum nou atârnă de cursul foarte vechiu al râului. Margeni de piatră șlifuită, păreți cari sprijină dealurile, parmaclâcuri care opresc carăle lăsate să meargă în neștire, podurile trainice și frumoase fac din acest drum unul din cele mai mândre ale țerii.

Mari pricepători ai frumuseții, Domnii cei vechi ai neamului nostru și-au însemnat evlavia pe malurile Bistriței. Ici și colo, pe înălțimi, acolo unde în alte țeri stau pânditoare castele de pradă, privighează aici lăcașurile pașnice de rugăciune, pe care numai neînțelegătoarea vreme nouă le-a înstrăinat dela menirea lor.

Pângărații arată de departe un părete alb, cununat cu un roșu coperemânt de table și întrecut de un puternic turn de biserică. Pătrunzi la mănăstirea de odinioară printr'un drumușor de țară între căsuțe și câmpii mirositoare, de pe care, în lovituri de coasă ritmate, se dau jos florile înnalte ale fânului. Un suiș răpede începe, sămănat cu prund

bogat, în ţerna lutoasă. Soldaţi în bluze albe păzesc la poartă, pe când alţii, cari au făcut schimbul, se coboară la vale, cântând din plămânii întinşi credinţa oştilor pentru «Majestatea Sa».

Între clădirile nouă şi cele vechi prefăcute, care se mai cunosc numai prin grosimea straşnică a zidurilor, printre salele de dormit, de mâncat, de lucru, spălătoriile şi bucătăriile osândiţilor, cari sunt toţi recidivişti, «recidive», şi părăsesc cu durere temniţa — însă hotărîţi să se întoarcă răpede la sânul ei —, abià se mai vede bisericuţa lui Lăpuşneanu. Tot ce-a fost zugrăveală, piatră de mormânt, odoare, s'a dus, dar ciudata alcătuire a vechii clădiri a rămas neschimbată. Pe o uşă de piatră cu ciubuce, întri într'un foarte mic pridvor, şi de aici, în loc să urmeze mai departe, rotunzindu-se în abside şi încheindu-se în altar, biserica se îndoaie în unghiu drept. O sprijină contraforturi puternice, printre care se deschid ferestuice frumoase.

O scară de piatră învârtită, în care te înnăbuşă aierul de putregaiu, murdărie şi părăsire, duce la o a doua biserică, supt pământ, pe care o luminează slab două fereşti scunde. Astăzi această bisericuţă nu primeşte alţi oaspeţi decât pe osândiţii a căror viaţă se mântuie aici în închisoare şi cari trec apoi la ţintirimul din deal, între pajiştile de fân înflorit.

Bisericanii se ivesc, insulă albă în bogata verdeaţă a munţilor, la locul unde se întretaie două culmi. Drumul spre această înnălţime porneşte mult mai departe spre Piatra, din alba şoseà largă. El urcă întâiu culmea prăpăstuită, de pietre galbene, roşii şi negre înfipte în lutul sterp şi gol. Bariera de lemn taie calea; curţi ţărăneşti singuratece, încunjurate cu răchită, se văd arare ori în pustietatea dogorită de arşiţă prin care trece, tot mai sus, obositorul drum săpat. Nici şipotul de munte, nici puţul dealurilor, nici fântâna şesului nu răcoresc pe drumeţul care nici nu-şi vede ţinta, ci descopere înnainte aceiaşi suviţă gălbuie a drumului.

În sfârşit o pădure rară cuprinde de amândouă părţile, dând umbră, răcoare şi frumuseţă. Sunt tot arbori de dealuri, înnalţi, vechi, printre cari nu se amestecă încă bradul pe care-l cresc pepinierele ce împăduresc codrii împuţinaţi de exploatatori. O icoană e prinsă de un trunchiu lângă o căsuţă: aici Maica Domnului a ieşit în calea stareţului Iosif, cel d'intăiu ctitor al Bisericanilor, şi l-a întors înnapoi spre menirea lui. Îndată se vede şi mănăstirea.

Aici a fost până dăunăzi un penitenciar, şi clădirile acestuia, câtevà locuinţi răzleţe şi marile locuinţi centrale, se acopăr de plantele ruinei. Curtea din lăuntru, spre care duce un călugăr sălbătăcit, cu privirile sfioase, e un raiu de flori înnalte, între care se desfac potirele roşii, foarte rare, ale *zmeoaicei,* cu o petală supţire, mai mică decât celelalte.

Prinsă în ziduri mai nouă, biserica albă a suferit reparaţii însemnate în veacul al XVIII-lea, fiind mântuită în 1786. Dar liniile arhitecturii d'intăiu, din vremea lui Ştefan-cel-Tânăr, nepotul de fiu al celui Mare, sunt desăvârşit păstrate. Întrarea e pe margene, unde, de-asupra uşii cu ciubuce de piatră ce se taie în pătrate şi dreptunghiuri, o pisanie nouă înlocuieşte pe cea veche, pierdută. Faţada o alcătuieşte un puternic turn, străbătut de două fereşti săpate şi sprijinit pe două zdravene contraforturi. Ocniţe zimţuite, răzimate pe un ciubuc încunjurător, aleargă pe păreţii bisericii şi fac un brâu întreit turnului de stăpânire. Spre altar, zidul se taie în unghiuri ascuţite.

Trei călugări, dintre cari doi sunt şi preoţi, trăiesc în preajma mănăstirii decăzute, adevărat «pângărite» prin sălaşul hoţilor şi părăsite. Şi totuşi odinioară, în veacul al XVIII-lea, care e vremea de strălucire a Bisericanilor, ce mulţime de închinători locuiau chiliile, şi despre aplecările lor spre carte dau mărturie cărţile slavone scrise cu mâna celor morţi de demult, care se păstrează încă în pridvor.

Mănăstirea Bistriţa se ascunde în aşà-numita «gură a Bistriţei» într'un unghiu ţerănesc simplu, puţin la stânga şoselei, atunci când ea mai are numai un chilometru până la Piatra. O vezi abià când întri prin bolta marelui turn vechiu, în care se mai află un paraclis sărăcăcios. O curte largă, bogat luminată de soarele lui Iulie, e mărgenită 'n stânga de căsuţe şi de locuinţa, nouă, a stareţului. În fund, se află vechile case domneşti drese şi prefăcute în biserică — şi aceia astăzi goală, despoiată — de Ştefan-cel-Mare la 1498. Caracterul acestei clădiri e neobişnuit; de o parte puternicul turn sprijinit pe cele două contraforturi, ca la Sf. Ioan din Piatra, şi străbătut de două fereşti sculptate, dintre care cea mai mare poartă un desemn nou de ciubuce întreţesute; un mâzgălitor a tămânjit la 1849 nişte chipuri pe care le-a calificat de Ştefan-cel-Mare şi Petru Rareş, Maria Doamna şi Elena Doamna, «tictorii» bisericii. De altă parte, la stânga, o clădire cu două rânduri; în cel de jos sunt deschise două uşcioare, pe când cel de sus are, pe lângă un brâuleţ îndoit, supt coperemânt, şese ocniţe, pătrunse de două fereşti şi de o uşă cu un balcon de lemn, nou, şi şese săpături triunghiulare în zid.

Biserica însăşi stă la mijlocul curţii. Ea a fost clădită în vechi timpuri de Alexandru-cel-Bun, care-i va fi dat chipul ctitoriei sale dela Moldoviţa, bisericuţa mică, cu streşina mare. Domnescul patriarh al Moldovei a astrucat aici oasele Doamnei sale Ana, zisă Neacşa, mama moştenitorului său Ilie, şi tot aici a lăsat să i se coboare şi lui trupul după moarte. În mâna dreaptă a camerei ctitorilor se vede şi acum un mormânt înnalt, săpat frumos pe lature cu sculpturi ornamentale gotice: acolo zace, de sigur, Alexandru, cu toate că pe urmă s'a făcut loc în acelaşi mormânt văduvei lui Ştefan Lăcustă, Doamna Cneajna. Ştefan-cel-Mare puse o nouă piatră pe mormântul Doamnei Ana, după care se numeşte până astăzi *Doamna* satul din apropiere. Petru Rareş, gonit de Turci, a trecut pe aice, venind din

Piatra, şi lacrămi de durere şi mânie au curs din ochii lui pe lespezile sfinte.

Poate că, în aceste tulburări, vechea biserică se ruinâ. Alexandru Lăpuşneanu, ajungând Domn, nu uitâ pe vechiul şi marele Alexandru şi dură o mândră biserică nouă în locul unde stătuse mănăstioara străbunului. Clădirea samănă întru toate cu mănăstirea Slatina, cealaltă operă a Lăpuşneanului. Aceiaşi intrare laterală, prin uşa sculptată, lângă care se aflà pisania cu bourul, strămutată acum mai sus, la o reparaţie. Acelaşi pridvor căptuşit cu morminte, care dă, printr'o minunată uşă, ale cării ciubuce, sculptate la bază fiecare în alt chip, se încrucişează sus, în pronaos, şi aceiaşi odaie a ctitorilor. Şi zugrăveala e împărţită în acelaşi fel, dar ea a suferit în timpuri mai nouă schimbări hotărîtoare: numai turnul supţiratec mai păstrează urme din veşmântul de sfinţi al vechii biserici.

Acum mauzoleul lui Alexandru-cel-Bun e lăsat în părăsire. Doar câţivà particulari se interesează de dânsul, şi în micul cimitir se vede, într'un grilaj de fier, lespedea de marmură pe care se va scrie numele acelei femei sfinte care e văduva lui Alexandru Ioan I-iu [1]. Excursioniştii din Piatra nemeresc şi aice. Iar locuitorii statornici sunt vre-o trei patru călugări, al căror conducător se intitulează cu amărăciune: «şi egumen şi servitor».

19. O călătorie de primăvară în Putna. Schituri. Dălhăuţii.

O plecare altă dată, într'o dimineaţă de April, îngheţată, care erà să se urmeze printr'o amiazi de arşiţă ca să se încheie cu o frumoasă sară, trandafirie şi blândă. Abià 5 ceasuri, dar toate zările sunt limpezi şi s'au trezit pentru ochii omeneşti. O trăsură mânată de un Ardelean care poartă şapca de pânză a Evreului pe care-l slujeşte, străbate, în

1. Doamna a fost astrucată acum câţivà ani la Soleşti, şi acest mormânt va rămâneà pentru totdeauna gol. (1916.)

sunetul de îndemn al clopoţeilor, o mahală a Focşanilor. Şoseaua e bună, şi căsuţele, încă pustii, pare că-ţi zic o cuviincioasă «bună-dimineaţa».

Acum şiragurile de case s'au mântuit. Tărâmul se prăvale într'o largă albie de nisip, sămănată cu pietre de toate mărimile, dela bolovanii târîţi în zilele de curgere furioasă a apelor până la firicelul de prund care va fi mâne precăcut cu totul în nisipul moale din fundul albiilor. În capăt, un râuleţ iute se azvârle tulburat la vale: el e destul de adânc pentru ca să ajungă până la genunchii cailor. Malurile din faţă sunt de lut găunos, înflorit cu pietricele. Mai departe, în stânga, e un şes întins, sămănat din loc în loc cu grămezi de arbori. În dreapta, înnălţimi se urmează necontenit, cu linia vârfurilor dreaptă: de sus până jos le înveşmântă păduri cu verdele triumfător, păduri de stejari, de frasini, de fagi, care nu lasă să se vadă nimic.

Această apă e Milcovul, hotarul părăsit pentru totdeauna, şi, străbătându-i apa, care-i înviorează, caii ne-au strămutat de pe vechiul mal moldovenesc pe malul cel vechiu al Ţerii-Româneşti. Din Putna am trecut în Râmnicul-Sărat.

Apucăm spre stânga printr'un Ţinut de vii, distruse ieri şi ridicate iarăşi prin munca ţeranilor, cari ştiu să dureze din ostenelile lor casele frumuşele, bine clădite, bine împrejmuite mai totdeauna, bine acoperite cu şindilă, frumoasele case prieteneşti care se înşiră pe margenea drumului, cu gardurile lor de vergi sau cu ostreţele lor de lemn geluit. Într'un loc, Bulgarii au închis un ogor pentru grădinile lor de legume, din care hrănesc Focşanii; ei au făcut o roată de scos apă din pârăul apropiat şi au lucrat o pepinieră încunjurată cu stufărie: sunt oameni urîţi, cu faţa ciolănoasă şi sălbatecă, cu ochii răi şi îmbrăcămintea disgraţioasă.

Satul Coteşti, un sat de vieri, cu casele şi pogoanele răspândite la înnălţimi deosebite, într'o fermecătoare neorânduială, are o frumoasă biserică şi un fel de piaţă centrală,

cu două prăvălii. Dela el o cărare pe care numai cu greu înnaintează trăsura, un vechiu «drum săpat», duce printre garduri de vii la schitul cu acelaşi nume, odată locuit de oaspeţi ruşi, Paisieni dela Neamţ, cari ştiau une ori, pe lângă cele sfinte, şi cevà politică.

În jurul frumoasei bisericuţe, gospodăriile albe ale maicelor se ascund supt coperişurile de şindilă neagră, pe când florile din straturi îmbălsămează în vântul uşor, foarte rece, al dimineţii. La arhondaric, spre care ne îndreaptă o vorbareţă şi vioaie arhondăreasă, e însă, ni se spune, *bejănărie,* şi vechile mobile simple sunt grămădite la un loc pentru aierisire. Întrăm în biserică: la strana din dreapta şi la cea din stânga, două maici tinere cetesc cu un glas limpede, răspicat şi cuviincios. Câteva bătrâne care desăvârşesc soborul femeiesc al acestui lăcaş de singurătate şi odihnă, stau încotoşmănate în pridvor ca nişte momâi greoaie. Sunt tot mahalagioaice şi ţerance din satele sau oraşele vecine, care ştiu ce e lumea, în care şi-au avut rostul obişnuit al femeii, şi ele privesc mănăstirea cu totul altfel decât ca un loc întunecat al pocăinţii înnainte de moarte.

Pe supt turnul clopotelor, unde pe la 1840 s'a scrijelat sus o inscripţie nedibace, care se înţelege abià, treci spre dealul care se rotunjeşte blând, acoperit acum de iarbă deasă, pe când zarea e prinsă de o înnaltă perdeà de pădure. În dreapta e împrejmuirea cimitirului, cu o biserică dărâmată, în bolţile de jos ale căreia se aruncă oasele desgropate, ce stau în vederea oricui. Abià câteva cruci sărace răsar din desişul verde presărat cu flori sălbatece.

*

Din Coteşti un drum între vii, între case cum numai arare ori le va fi având prin alte părţi ţeranul român, duce, încovoindu-se de două ori, spre Dălhăuţi, mănăstire de călugări, pe care o ascund sus, cu totul, pădurile cele mai

vechi, mai îmbielşugate, mai deplin triumfătoare, ce se pot închipuì.

O biserică de sat foarte chipeşă într'o întinsă curte îngrădită. Lângă gardul de nuiele din faţă, o cruce mare de piatră e înfiptă în râpa drumului: inscripţia îngrijită, în slove chirilice, pomeneşte peirea, de «boala năprasnică a ciumii», întâmplată la 1829, a doi soţi pe cari *moartea neagră* i-a îngropat împreună. Câtvà drum încă, şi priveliştea se deschide largă asupra şesului verde, asupra Milcovului cuprins între râpi, asupra Focşanilor ce se înşiră în mai multe pâlcuri, lăsând să se vadă întâiu pata albă a unei căzărmi. Şi mai departe încă, acelaşi şes verde, care de aproape e frământat de modâlci lutoase, aleargă până în zare, unde curge Siretiul.

Această frumuseţă care se desface în fiecare dimineaţă din negurile reci şi se cufundă 'n fiecare sară în aburii fumului, o vede călugărul ardelean care păzeşte la mitocul din vale al Dălhăuţilor. Ea arată calea ce duce la schit, un drum de lut frământat cu prund şi cu pietroaie, când mai înnalt, când mai adânc, când mai îngust, când mai încăpător, după toanele apelor de munte ce se zbeguie aici când cad ploile multe sau când zăpada se topeşte de blândeţa primăverii. Copaci bătrâni fac strajă cât vezi cu ochii, iar în stânga toată valea, toată coasta, toată culmea e o împărăţie a crengilor verzi, care nu mai îngăduie nimic, care înghit, acopăr, ascund totul. Depărtările răsună, şi din desişuri e o întrecere de glasuri, şi mai supţiri şi mai groase, printre care cântecul surd al cucului, veşnic acelaşi, pare că socoate clipele. Pe supt tufişuri şi prin uscături se strecoară, răsucindu-şi fricos lungile trupuri verzi ca frunza, mari şopârle foarte agere. Dintr'o poiană se apropie lătrăturile furioase ale dulăilor de stână, cari au mirosit om străin, în aceste Ţinuturi sălbatece unde, iarna, ei duc războiu cu lupii flămânzi. Aceasta e viaţa de aici, astăzi ca şi acum două mii de ani.

Tot mai adânc pe cărarea aspră, al cării lut a fost

prefăcut în cleiu de ploaia din ajun. În sfârşit un alt drumuleţ se deschide la dreapta, şi încă dela obârşia lui vezi o biserică gălbie. E schitul. Patru dulăi păzesc întrarea la dânsul. Călugării cari lucrează la o parte într'un câmp se uită la noi ca şi cum am aveà darul de a îmblânzì fiarele. După multă desbatere, se desface în sfârşit un argat cu favorite, un bătrân foarte bătrân şi foarte vânjos, care face linişte între credincioşii paznici ai pustietăţii sfinte. Tot aşà de bătrân, se apropie egumenul.

Dălhăuţii au trei biserici, un frumos arhondaric nou, o stupărie, din rodul mirositor al căreia gustă şi oaspeţii, şi o sumă de căsuţe risipite. A fost odată şi o şcoală, dar ea e în risipă. Câtevà cărţi bune le-am mai găsit încă pe rafturi. Călugării sunt abia unsprezece la număr, şi nu se găsesc oameni destoinici pentru ca să li ieà locul, atunci când ei trec la pacea cimitirului verde, lângă heleşteul secat; casele lor se dărâmă în acelaşi timp ca şi trupul culcat supt-brazda din care răsare crucea.

Amiaza caldă ne găseşte în pridvorul arhondaricului, supt coperemântul de şindilă, pe băncile ce încunjură masa de ţară, din care lipseşte numai cocoşul făgăduit, care nu s'a putut găsì, din fericire pentru dânsul. Curtea mică e pustie. În faţă, ochiul se cufundă 'n marea adâncă a frunzelor liniştite. Şi pădurile nestrăbătute cântă, cântă...

Un părinte cu ochii vioi şi lungul păr alb, rar cere voie să cânte şi el, şi-şi drege gâtlejul cu un păhar de vin profir. S'a aşezat acum în faţa mesei, drept ca în strană. Zimbeşti puţin privindu-l, de şi a înştiinţat că în Atos el a învăţat cântece meşteşugite dela cel mai vestit dascăl de cântări din Răsărit. Dar, când glasul se înnalţă, el capătă sonorităţi metalice, puternice şi clare, şi vechiul imn bisericesc străbate văzduhul ca un răsunet de trâmbiţă războinică. Cântăreţul stă nemişcat, ochii vioi sunt pironiţi în pământ, numai glasul limpede şi tare pluteşte de-asupra noastră şi, peste pacea curţii de biserică, se uneşte cu simplul cor al psalţilor pădurii, cari au învăţat aceiaşi închinăciune dela un meşter şi mai mare decât cel dela Atos...

20. Spre Odobeşti şi Miera.

Focşanii văzuţi noaptea, cu stradele frumoase aproape cu totul cufundate în întunerec. Singură aleia gării se desfăşură la globurile luminii electrice.

*

Drumul spre Odobeşti străbate întâiu un fel de Sahară de lut, acoperită cu pâsla galbenă a ierbii uscate şi smăltată cu mici lanuri de popuşoiu chircite şi arse de secetă. Apoi arborii prind a se ivì în grupe: ei ocrotesc acum popuşoaie înnalte, care se împotrivesc arşiţei; printre dânsele verdele viţei de vie se iveşte fraged. Se începe Ţinutul de vii care merge la Odobeşti şi se întinde până departe dincolo de acest centru.

Târguşorul e legat cu eleganta gară nouă printr'o lungă şi frumoasă aleie plantată. O biserică cu trei turnuri, destul de veche, de şi mult reparată, se vede într'o adâncitură, pe când departe pe un deal se înnalţă o alta, supţiratecă, mântuită printr'un turn de lemn căptuşit cu tinicheà. Câtevà strade despart vile curate şi liniştite, casele gospodăreşti ale podgorenilor şi prăvăliile Evreilor, puţini şi săraci.

Firmele anunţă o «frezerie», restaurante, casine: calificativul de «naţional» nu lipseşte nici aici. În singurul loc unde suntem asiguraţi că se poate mâncà, găsim cromolitografii care privesc insula Creta: iată chipul principelui Gheorghe, guvernatorul nou al insulei, şi singur şi încunjurat de amiralii Europei: Noël Pothier, Bettolo şi Scrâdlov, comandantul de ieri al flotei din Vladivostoc; iată ceremonia debarcării aceluiaşi principe, iată alegoria care înfăţişează Creta liberă, desrobită de Ţar, de Félix Faure, de regina Victoria şi de regele Umberto, pe când nemângâiatul Sultan Abdul-Hamid meditează într'un colţ. Hangiul declară că e din «Greţia» că locuieşte în România de

cinsprezece ani şi dovedeşte că ştie foarte puţin romăneşte. Fiind ziua de Blagoveştenie, el ni dă un ciudat borş de carne de vacă şi de puiu de aceiaşi vechime, peşte fiert şi peşte fript, acesta din urmă într'un untdelemn care miroase a muc de lumânare. Vinul de Odobeşti aminteşte apa caldă.

Odobeştii au trăsuri: pe stradele bine pietruite rătăcesc schelete prăfuite de birji pe care le poartă somnoros drâgle de cai cu coastele numărate. Cei mai mulţi dintre Evreii cari mână funebrele vehicule nu se încumetă a merge cale de două ceasuri până la Miera, fiind siguri că nu pot cere cailor lor o astfel de jertfă. La urmă, se găseşte un docar ca al moşului din Răpciuni, şi un Jidănaş, care e tată de familie, îşi înhamă la el caii cu nişte căpeţele vechi, cu două curele şi două bucăţi de funie. Caii aceştia, cari sunt foarte voinici, sunt şi foarte blânzi, şi astfel ei înnaintează cu aceste uşoare mijloace de stăpânire.

Urmăm valea Milcovului. Apa e sorbită în cea mai mare parte de soarele aprig, lăsând în urmă bălţi, scursuri trunchiate menite să piară, prunduri glodoase; ea s'a strâns într'o şuviţă îngustă, în care totuşi copiii mai găsesc unde să se scalde, iar femeile din sate unde să scotocească o mână de chitici pentru borşul de sară al Blagoveşteniei.

Dar un imens pat de prund presărat cu bolovani puternici se întinde dintr'un mal într'altul, gata să primească puternicul râu de primăvară în care se adună zăpezile bogate ale munţilor Vrancii. Dacă Milcovul de vară pare puţin potrivit pentru graniţa dintre două ţeri — precum a fost dela Alexandru-cel-Bun până la Alexandru Cuza —, albia lui poate să împlinească vrednic această menire.

Malul din dreapta eră al Moldovei, al Putnei moldoveneşti, pe când cellalt se ţine de judeţul Râmnicului-Sărat, muntean. Ele samănă între ele. Înnălţimi mari de lut frământat cu pietriş ieau chipurile cele mai deosebite: piscuri, movile rotunde, râpi, prăpăstii. Ceasuri întregi nu vezi o pădure: pe ţerna modâlcoasă sau crestată de dungi, cresc

copaci răzleţi sau vlăstări strânse împreună ca nişte puternice tufişuri. Pe alocurea, lângă Odobeşti de pildă, nu ai decât lutul gol, abià presărat de o verdeaţă săracă, şi te gândeşti la dealurile Cotnarilor şi ale Iaşilor, vestite şi acelea pentru vii. Tot acolo câte o prăvălire veche a spintecat dealul ca lovitura unei uriaşe săbii; de-asupra apei atârnă forme nelămurite, din pământ gălbiu, şi vierii cari găsiau mai dăunăzi, când erà vie şi pe aici, fiare de războiu şi ghiulele, puneau în legătură această *Cetate*, de sigur preistorică, cu isprăvile lui Ştefan-cel-Mare.

De-a lungul drumului, aproape neîntrerupt se înşiră gardurile de răchită şi de spini care cuprind vii şi case bune, ca acelea din mahalalele oraşelor mari, decât care sunt mai vesele şi mai curate. Acoperişurile de tablă se sprijină pe păreţi de vergi încleiate cu lut. Oale cu flori, maşcat roşu, gheranic dinţat, se înşiră pe câte o tăbliţă între stâlpii de lemn ai cerdacului.

Şi drumul întreg e însuşi o necontenită privelişte. Serbătoarea i-a dat o viaţă vioaie: trec târgoveţi cari au păstrat vechiul port orăşenesc, cu pălăria mică, haina fără mâneci şi pantalonii largi ca nişte şalvari; cară se urmează încet, ducând ţerani în cămeşi albe ori femei cu frumoase cusături de arnice şi fluturi pe umeri şi, în dungi bogate, pe piept şi cu fota neagră mântuită în lungime, în faţă, printr'o dungă roşie. Mocani cu căciulile turtite călăresc spre munte, unde li stau turmele. Cete de Ţigani zburdă pe urma cărucioarele încărcate cu zdrenţe; o Ţigancă bătrână cu fesul în cap călătoreşte singură, cu pasul unei vrăjitoare ce fuge în zori: un porc de origine îndoielnică se lasă greu la capătul unei funii prea scurte.

Casele se urmează într'una pe malul moldovenesc, pe când cel muntean apare mai mult pustiu, ca acela care multă vreme a avut să sufere dela cellalt, unde erà puterea mai mare. Într'un loc a rămas pe acest mal o veche casă de pază, clădită din bolovani prinşi între rânduri de cărămidă. Când locuinţele se fac mai rare, o cărare se rupe la

stânga, suind, printre căsuţe, un povârniş răpede. Sus, un zid ruinat încunjură mănăstirea lui Constantin-Vodă Cantemir, Miera —, căreia cărturarii îi zic greşit «Mira» şi «Mera».

Constantin Cantemir, un ostaş norocos, care ajunsese Domn la adânci bătrâneţe, făcù aici o biserică de lemn. Apoi fiul său Antioh se hotărî să clădească în locul ei o biserică după chipul ctitoriei dela Cetăţuia a lui Duca-Vodă, care şi ea reproduceà în mai mic Trei-Ierarhii lui Vasile Lupu. Astfel răsărì o zidire de proporţii mijlocii, cu o faţadă răzimată pe contraforturi şi păreţi laterali scobiţi prin ocniţe şi pătrunşi de trei fereşti, cu ciubuce întretăiate şi lintèle. Totul erà însă mai ieften, după micimea vremilor: uşile purtau şi ele cadre de piatră şi rosete, dar lipsià împodobirea lor complicată, şi ciubucul şerpuitor din jurul bisericii se prefăcuse aici într'o singură linie dreaptă. Ca element nou, doi stâlpi groşi, despărţiţi prin ogive, mărgeniau între ele naosul şi pronaosul, iar pridvorul începeà şi el printr'o formă arhitectonică asămănătoare.

Amândoi ctitorii cantemireşti se văd la dreapta vechii uşi de întrare, împreună cu boierul Moţoc, figură mică, cu supţiri mustăţi albe, şi soţia lui, Ursa. Constantin, tatăl, poartă o haină roşie blănită, cu mânecile de postav albastru, având margenile de cacom, şi cu mânecare verzi vrâstate, ca şi rochia de desupt; fiul, cu scurta barbă neagră, e îmbrăcat în verde şi roş cu galben, iarăşi cu margeni de cacom, şi e încins cu un brâu albastru.

Dar nici Antioh nu isprăvì mănăstirea; ea întrase totuşi în stăpânirea moşiilor sale, aşà încât egumenul grec Mitrofan Calerghi putù s'o mântuie în sfârşit la 1734—5. El făcù aceasta într'un chip cu totul meschin, puind să se văpsească pisania, care s'ar fi cuvenit să fie săpată, şi înjghebând un trunchiu de turn oarecare. Locul de îngropare al ctitorului domnesc, în cufundătura de pământ din strana dreaptă, a rămas fără piatră şi fără pisanie. Zugrăveala fu încredinţată însă unui meşter priceput şi conştiincios, şi ea înfăţi-

ṣează astăzi ce au dat mai bun pictorii noştri din veacul al XVIII-lea. Stranele şi catapiteazma, măiestru lucrate, sunt şi mai noi, şi cea din urmă n'a căpătat niciodată acoperişul ei strălucitor de stuc aurit.

Egumenii greci îşi clădiră aici un castel cu trei rânduri, în mijlocul vechiului zid. Ei făcură şi o cişmeà, pecetluită cu o placă de marmură. Păcatele lor faţă de mănăstire vor fi fost, de altminterea, câte vrea cinevà, însă ruina căzù asupra ei numai după plecarea lor. Astăzi toate clădirile de locuit, palat şi chilii, sunt o jalnică ruină, şi buruieni cresc, ca un strălucit veşmânt sălbatec, pe arcadele de cărămidă ce nu se ţin de nicio clădire, şi pivniţile părăsite îşi cască gâtlejurile din dărîmături.

Supt deal se vinde vin roşu de Odobeşti la crâşma domnului primar, care-şi zice mândru «proprietar» de crâşmă şi nu serveşte decât prin soţia sa, care e îmbrăcată în frumosul port de munte.

21. Vizantia şi Soveja.

O falnică trăsură cu patru cai, un adevărat faeton, mai comod decât potrivit pentru strâmbele şi ingustele cărări de munte: mână, ca locoţiitor al Evreului proprietar, un Român din Vaşarheiu, cu favorite ungureşti, cu o căutătură şi nişte strigăte de pisică sălbatică.

Călătorim îndelung în năbuşeala şesului, printre mirişti şi lanuri de popuşoiu, mai mult sau mai puţin dogorite. Drumul e pustiu în această a doua zi după serbătoare. În stânga, se văd liniile fumurii, îmbrumate ale dealurilor, la poalele cărora Odobeştii se revarsă ca o turmă albă ce se odihneşte. Alte înnălţimi, mai nelămurite, aşteaptă în faţă. În dreapta, unde, îndată, răsare o înnaltă dungă de lut, se strecoară ultima şuviţă a Milcovului.

Din această pustietate eşti strămutat, de-odată, într'una

din cele mai înfloritoare aşezări ţărăneşti de munte. E un şir neîntrerupt de case, încunjurate de livezi, porumburi şi vii. Împărţirea în sate: Baloteşti, Găgeşti, nu taie hotare adevărate. O clădire vine după alta, şi gardurile de lemn se ţin într'una. Coperemințe bune de tablă sunt aşternute pe păreţi de cărămidă sau de pământ prin care sunt aruncate fărâme de cărămidă, ce întăresc. În faţă, câte două fereşti legate împreună, de-o parte şi de alta a uşii de întrare; pe

Casă ţărănească din Vrancea.

margene, o fereastă mare şi una mai măruntă, la cămară. Iarăşi oalele de flori sunt aşezate cu îngrijire pe scândurica dintre stâlpii de lemn ai cerdacului. Une ori vezi şi ciubere cu oleandri. La un han, unde mocani smoliţi se cinstesc cu pepene galben, hangiul ni dă vin de Odobeşti şi caş dulce, şi, nefiind Grec, pierde prilejul de a ne prădă.

Când lanţul de verdeaţă şi de locuinţi vesele încetează, arşiţa stăpâneşte peste drumul înnecat în praf şi peste popuşoaiele ofilite. În dreapta se vede largul pat de prundiş pe

care lunecă puţinul ce a mai rămas din învălmăşitul torent al Putnei. Înnaltul mal de dincolo nu mai e acum al Râmnicului, ci se ţine până în Siretiu de acest Ţinut al Putnei.

Apoi arborii răzleţi cari străpungeau lutul prăfos se adună în huceaguri şi alcătuiesc pe încetul o pădure urîtă şi rară, fără apă, fără răcoare, fără taină. Câtevà căsuţe foarte sărace stau la margenea drumului; cară trec încet, Ţigani îşi strămută calicia nepăsătoare, şi o matronă de bronz, împreună cu fiică-sa, goale până la brâu, îşi piaptănă cu ochii în pământ bogăţia lungului păr încâlcit şi plin de praf.

Un lung pod de lemn taie acum albia sacă a râului, ducând spre un Ţinut de valuri învălmăşite, haos de lut, acoperit neîndestulător cu iarbă leproasă, cu copaci răzleţi şi cu porumburi încă verzi. Sus, de-asupra râpei, stă satul Vidra.

Satul e o singură uliţă, şi un mare iarmaroc a umplut-o de lume. Mocani cu pantaloni strâmţi, de abà albă, şi cu înnalte căciuli turtite, femei purtând pe cap ştergare de pânză, de borangic gălbiu, de horbotă chiar, Ţigani dela sate, cari au luat portul ţeranilor, şi Ţigani rătăcitori, câte un negustor român sau grec; Evreii lipsesc, şi tabloul câştigă supt toate raporturile. La crâşmă vioarele scârţie, cobzele bondănesc şi un părinte lăutar dă cele d'intăiu lecţii ale meşteşugului unui dănciuc cuminte, care-şi încoardă toate puterile minţii pentru a face ca scripca să zică frumos; într'un colţ, mama arămie se pierde de bucurie văzându-i. La capătul uliţii, familii ţărăneşti petrec în colibe de frunzar, lângă carele desjugate.

De aici întri în coclauri pustii, dealuri şi râpi de lut aproape sterpe. Şuşiţa e râul care a tăiat jos o nouă albie de bolovani; astăzi ea nu mai este în stare nici să-i spele, ci apare în lunile de vară ca o adevărată «şuviţă» adecă, sau «şuşăniţă», în care doar copiii bălani ai satelor ce nu se văd găsesc unde să se scalde sau femeile unde să-şi nălbească pânza. În căldura năprasnică a soarelui, ciobănaşii dorm pe

aşternutul sumanului, pe când turmele scociorăsc firicele de iarbă în gropile malurilor.

De-odată, un petec de pădure se prinde pe muchea innălţimilor din zare. Case răsar pe laturile drumului, bine acoperite cu o îngrijită zale de şindilă, care se razimă printr'o bagdadie de lemn bine lucrat pe stâlpii cerdacului. În locul nucilor, merilor, salcâmilor din părţile mai joase, prunii se înşiruiesc, cu verdeaţa lor fără lustru, presărată de vânătul brumariu al roadelor. Satul e Vizantia, şi numele i se trage dela mănăstirea al cării zid puternic, de pe la sfârşitul veacului al XVI-lea, se năruie pe un dâlm stăpânitor [1].

Pomelnicul Vizantei începe cu numele lui Ieremia Movilă, care rămâne să fi fost cel d'intăiu ctitor. El nu va fi durat biserica de lemn cu multe colţuri şi podoabe, al cării schelet negru putrezeşte astăzi între bălării, chiar lângă acele ziduri straşnice, cu frumoase bolţi de cărămidă, care nu se poate să fi fost clădite pentru ca să apere numai atât. Vechea biserică trebuie să fi fost asemenea cu alte ctitorii domneşti: deci de piatră sau de bolovani. Pe vremea când văduva lui Gheorghe Ştefan, Doamna Safta, stăpânià moşiile putnene ale acestuia, trăià încă această biserică. Ea a ţinut poate până la cutremurul din 1802, care a dat jos şi jumătate din mănăstirea Soveja, mai sus în aceste părţi, şi va fi căzut numai atunci. Biserica de lemn fu cioplită şi încheiată în acest an. Iar la 1859, egumenul grec ce erà atunci acolo, Visarion, neprevăzând secularizarea averilor şi clădirilor mănăstireşti, aduse piatră din carierele apropiate, puse să o taie şi să o potrivească bine şi alcătuì din ea o nouă mănăstire, care avù în toate infăţişarea bisericilor din Grecia sau Constantinopol. Aceasta e Vizantia de astăzi, al cării chip se potriveşte mai bine cu înţelesul de «Bizantina» al numelui, adus într'o vreme când Petru Şchiopul numià Galata, după o mahalà constantinopolitană, ctitoria sa de lângă Iaşi.

---

1. Nu e înlăturată însă o origine ungurească a numelui (dela *viz*, apă).

Vizantia e locuită de Unguri bălani, cu copii foarte frumoşi, precum foarte frumoşi sunt, de alminterea, toţi copiii din satele Putnei, toţi locuitorii lor, cu tipurile de o armonie şi o fineţă rară. De un timp, orăşenii se adună aici pentru aier, şi întâlnesc un cârd întreg de Jidani perpeliţi, cari au venit să-şi împrospăteze sănătatea. «Centrul» cuprinde hanuri curate, o prăvălie de ziare şi «bufetul» unui Armean, care oferă zaharicale pişcate de vespi şi bere caldă, pe când vecinul său român ştie ce înseamnă ghiaţa.

Dincolo de sat se întinde câtvà timp un platou bine lucrat. Peste tufele măcieşului din margenea drumului se desfăşură lăicere de popuşoiu frumos, de cânepă, de ovăs; sătenii lucrează, femeile coase şi torc, copiii păzesc vitele albe.

Iarăşi un prăvăliş de lut prăpăstuit; ai crede că începe de iznoavă pustiul dealurilor nestatornice, dar te afli 'ndată într'un lung, foarte lung sat, cu gospodării alese, cum nu se prea află în alte Ţinuturi: supt platoşa strânsă a şindilei, cerdacele paşnice lasă să se vadă alba locuinţă încăpătoare a unor ţerani cu spor la muncă şi cu gust în cele ce fac.

Când ai trecut de case, de carăle încărcate cu scânduri dela fierăstraiele muntelui, de fântâna cu cumpănă, la care vin cu cofiţele în mână copiii şi codanele, eşti pe drumul pădurii. A început acum, după pământurile despădurite ale răzeşilor, pământul mănăstirilor, acum pământul Statului, unde pădurea e păstrată şi îngrijită. De-asupra Şuşiţei străbaţi cărări înflorite — de şi nu ca ale Sucevei —, pe când arborii păzesc în ziduri întunecate. În stânga, muntele de lut e bine acoperit. În faţă se înnaltă şirul albastru al vârfurilor Sovejei.

Prin căsuţele Sovejancăi, ajungi răpede marele sat al Sovejei, care înşiră pe margenea drumului locuinţi cu streşinile mari şi cerdacul ridicat de-asupra pământului. Prin lanuri de cânepă femeile cu ştergare albe pe cap culeg, în cete, buruiana înflorită, pe care o razămă, ca să se usuce, de margenea prispelor.

Mănăstirea lui Matei-Vodă e tocmai în capăt, acolo unde munţii din stânga întind un părete negru de brazi. Zidul sfârtecat de dintele lacom al vremilor se rupe în frânturi de cărămidă roşie, se deschide în turnuri năruite; casele de locuinţă s'au prăbuşit până la bolţile beciurilor. Biserica a căzut pe jumătate de cutremur, şi greaua armătură a fereştilor zace la pământ; înnaintea uşii de întrare, care poartă, într'un gingaş chenar, pisania şi stema munteană, aşezată aici, ca semn de împăcare, pe pământul Moldovei, s'a adaus un pridvor de nimica. Morminte şi alte amintiri nu sunt.

În jur foşneşte pădurea de brazi, care aleargă apoi cale lungă până în graniţă, acoperind Ţinutul cel mai înnalt. În mijlocul lor se clădeşte un otel al oaspeţilor ce vin pentru aier, şi aceşti oaspeţi se întâmpină pe cărări şi în poiene, mâncând, bând, plimbându-se şi convorbind în acea promiscuitate de prietenie trecătoare care e pentru mulţi marea isp'tă a staţiunilor de vară. Hanul, ţinut de un Român, dă mâncare bună, şi pentru dormit un bătrân şi bătrâna lui, cari nu-s Mocani cum sunt cei mai mulţi dintre locuitori, ci Ţigani din ai mănăstirii, dau odăi goale, dar curate, unde laviţe largi, acoperite cu mindire, asigură un somn bun, fără pureci.

22. Spre Caşin. Dela Caşin la Agiud.

Întoarcerea până la Brătuleşti, unde Şuşiţa se înfundă 'ntr'un vălmăşag de umflături lutoase. Pe alături, întrăm în uliţa unui sat ca Soveja: gospodarii sunt duşi la câmp, copiii zburdă pe dealuri, şi paza caselor, grija crâşmelor şi hanului o au femeile, straşnic de voinice, care ni arată calea, făcând mişcări din mâni parcă ar îmblăti grâul. O ceată de băieţaşi în cămăşi prăfuite aduc în triumf un biet cocostârc cu aripele răşchirate, care a căzut de oboseală în mânile micilor tirani.

Îndată suntem robii pădurii, care ne încunjură de pretutindeni. Nu e o pădure strânsă pe laturile drumului, ci o

largă întindere de pământ lutos sămănat cu arbori deşi; poieni de fân se deschid în toate părţile. Soldaţi tescuiesc cu maşina stogurile risipite, care sunt, în acest an de secetă, o bogăţie pentru cine le are.

Pădurea ne fură tot mai adânc pe drumuri înguste în mijlocul verdeţii. Ea închide toate zările, şi nimic nu mai este supt cer decât farmecul ei sălbatec, decât aroma fânurilor ei cosite, decât vuietele uşoare ce vin din adâncurile nemişcate. Greoaia trăsură cu patru cai se înfundă tot mai mult pe poteci care sunt o rătăcire: duhurile zglobii ale codrului acum şuguiesc cu drumul nostru, ele ne smomesc spre desişurile închise, cu vechi căsuţe moarte de mult, unde nu mai trăieşte nimic. Unde suntem, căci vărfurile cărării s'au pierdut în tarea iarbă uscată, pe care luneci, — altă glumă a duhurilor uşoare ce sunt stăpâne aici? Un puşcaş, cu tovarăşul lui, săteni ce se plâng amar de secetă şi spun că ar fi fost mai bucuroşi de moarte, ne lămuresc. O jumătate de ceas înnapoi, şi apoi pe acel drum din dreapta care trece pe lângă alt bordeiu mort.

Într'una, ceasuri întregi, copaci mari, tăcuţi, râpe ce se afundă, maluri ce se caţără, ape limpezi zbeguindu-se pe largul pat de bolovani căraţi de dânsele. Trăsura face minuni de echilibru, caii luptă din răsputeri, strângându-se între dânşii, căţărându-se pe povârnişuri grele, poticnindu-se, îngenunchind; birjarul mână mocnit, şi o ceaţă de ciudă-i acopere strălucirea ochilor de pisică sălbatecă, îi taie glasul asupru. Iar noi ne dăm pe deplin în voia marii pădurii pustii, care ne suie, ne coboară, ni întinde scări de lut şi de bolovani, ne lasă încet pe coborîşuri moi, ne răcoreşte prin cursul de apă asupra căruia e întins un pod capricios de bolovani, ne oboseşte şi ne odihneşte, ne încălzeşte şi ni dă răcoare.

Câţîvă Ţigani săteni într'un adăpost lângă râuleţ; un puţ de păcură părăsit, cărăuşi şi văcari singurateci se ivesc şi pier răpede în marea pace prietenoasă. De-odată, căsuţe se fac de-asupra malului, cu sămănături împrejmuite, ici una,

colo alta; bolovani mari, lespezi grele sparg malul de lut, iar jos, larg acum și vioiu, aleargă într'un vast câmp de pietre răspândite un râu de munte, despărțind două maluri înnalte.

Pe cel din față, trăsura se strecoară hodorogind de-asupra prăpăstiei adese ori năruite. Trecem îndată prin satul Mănăstirea Cașinului, primiți cu neobișnuite semne de cinste, care se datoresc celor patru cai ai bietei trăsuri hodorogite și prăfuite. Acum vedem mănăstirea.

Mănăstirea Cașinului.

Marele zid, întreg, a fost dres între anii 1820 și 1830, dar cea mai mare parte a lui e veche, din vremea ctitorului, Gheorghe Ștefan-Vodă. Acest urmaș al lui Vasile Lupu pe care-l prăbușì de pe tron prin răscoală a vrut să nu rămâie prea mult mai pe jos decât înnaintașul său, care lăsase a se zidì minunea Trei-Ierarhilor. El a durat această strălucită mănăstire din trainice materiale de piatră și a acoperit-o cu podoabe alese. Puternicul turn dela poartă,

răzimat pe contraforturi grele, poartă pe el capete de lei, două împletituri de ciubuce în lung la margenea fereştilor şi o dungă, apoi un arc de plăci în formă de floare, ca la Cetăţuia. Podoaba uşii urmează însă şi mai departe; din uşorii de piatră iese două mânere sculptate; un altul se găseşte în partea de spre curte a turnului; altele la ieşire. În interiorul bolţii, de două ori se taie două ciubuce împodobite cu plăci şi având la mijloc o floare. Partea cealaltă a turnului are fereşti împodobite cu cadre sculptate şi, sus, capete de leu.

Biserica însăşi e foarte mare; cele trei turnuri prea mici care o încunună se datoresc, ca şi multe alte lucruri, lipsei de gust a egumenilor greci. Preaosfinţitul Ieroteiu din 1806 şi Preaosfinţitul Isaia din 1839 au nimicit pietrele de mormânt —, între care a Domnului întemeietor însuşi, care a fost adus tocmai de pe malurile Balticei, din Stettin, pentru ca astăzi să nu se mai ştie unde i se odihneşte cenuşa; ei au ras pisania lui Gheorghe Ştefan şi au scris pe piatră o alta, care-i pomeneşte pe dânşii ca întăi ctitori. Dar n'au putut schimbà liniile frumoase şi ornamentaţia bogată a bisericii. Păreţii sunt căptuşiţi pe din afară cu colonete, fereştile au cadre săpate: cele din faţadă poartă şi bourul între plăci sculptate. Uşa de întrare în pronaos înfăţişează ciubuce, vase şi alte săpături. Până şi beciul, păstrat încă, al vechilor locuinţe, are gura de piatră tivită cu flori sculptate.

La biserică se adună o grupă de săteni, între cari un fost primar, care e aidoma Gheorghe Ştefan, aşà cum se vede în chipul care-l înfăţişează la bătrâneţe. Ei vorbesc frumos şi răspicat despre multe lucruri, arătându-se, cum e de obiceiu Românul, mai buni critici şi dătători de sfaturi decât îndeplinitori. În comună sunt vre-o 700 de locuitori, şi, dintre dânşii, niciunul nu se pricepe la meşteşug, care e lăsat unui Ţigan tembel şi Evreului care se întâmplă să nemerească pe acolo. La şcoala de meserii şi-ar trimete copiii, dar li se pare că e prea departe, şi apoi n'au acasă la ei

școala elementară, pe care o doresc. Din vorbă iese însă mai departe că acei cari vorbesc mai cu căldură pentru meșteșug sunt cei cari au lăsat ca fiii lor să li urmeze munca de plugari.

Satul Cașinul, aproape un târgușor, se ajunge răpede printr'un drum care nu mai samănă cu acelea din Putna. În dreapta și în stânga se urmează înnălțimile, dar ele sunt în cea mai mare parte împădurite, și numai din când în când se vădesc măruntaiele de lut și humă, galbene, roșii, albăstrii, sure ale muntelui. În mijloc nu mai este aici cursul îngust al unui râu pierdut printre bolovani, ci o largă vale e prinsă neîntrerupt de lanuri de popușoiu. În fund, plouă peste munți îndepărtați.

Biserica cea veche din Cașin chiamă de-odată privirile. Ea amintește, întru toate, bisericile muntene, și e un foarte frumos tip al acestora. Clădită din cărămidă, dar cadrul fin sculptat al fereștilor este de piatră. Pridvorul e deschis, având patru stâlpi, despărțiți prin arcade ogivale. Alți stâlpi ca aceștia fac ca o perdeà între naos și pronaos. Pe păreți — sprijiniți astăzi grosolan cu contraforturi informe — se înșiră sus ocnițe, iar supt ele fine coloane, foarte supțiri și, ținându-se samă de material, minunat lucrate. Catapiteasma a fost reparată în 1797, dar clădirea e, neapărat, mult mai veche.

Caracterul ei muntean s'ar lămurì prin obârșia locuitorilor. Odată erau aici în Cașin două cete, care se feriau a se înrudì între ele, Rucărenii și Dragoslăvenii. Cum au venit aici acești țerani din schelele Câmpulungului, din Rucăr și Dragoslavele, — și la Soveja însă se întâmpină aceste două cete —, nu se poate hotărî, de și e probabil că aceasta s'a întâmplat pe vremea lui Vasile Lupu.

Trecem prin iarmarocul Cașinului, care începe a se pregătì pentru ziua cea mare de 15 August, cu căruțele, carăle, oaspeții, panoramele, — vechi cunoștințe dela Moși —, și Jidanii săi. Iarăși valea cu porumburi înnalte. Ea se des-

chide de-odată, lăsând să se vadă cel mai minunt cerc de culmi albăstrii depărtate.

Eşti acum în Oneşti, un mare sat frumos, despărţit printr'o şoseà cum n'am întâlnit de mult şi înviorat prin mişcarea mărfurilor ce vin la gară. Lumea începe a sosì la hanuri şi se îmbată pentru a puteà beà mai bine la iarmarocul din Caşin.

Petrecem noaptea la un Evreu cu miros de ceapă şi grăsime de gâscă în odaia de cinste, unde cărţi poştale ilustrate sunt răvăşite pe masă. Fetele oaspetelui nostru îşi mărturisesc gândul de a se mărità cu un Român, fiindcă... Românul cere mai puţină zestre. Avem şi noi deci însuşirile noastre.

Din Oneşti dai îndată 'n Borzeşti prin valea Trotuşului, în care vioaia apă de munte se răsuceşte şi lunecă, supt înnălţimi acoperite cu păduri. De cealaltă parte, altă spinare de dealuri se întinde, când sămănată cu arbori, când acoperită cu sămănături, când goală, jerpelită. La mijloc, tot valea largă şi desişul popuşoaielor înspicate. Cară aşteaptă în margene; sătenii încarcă pe dânsele braţe de popuşoiu ce n'a legat şi a rămas o biată buruiană cu pămătuf; alţii coboară, aducând frunzare acasă, — amintiri ale secetei şi sărăciei. Linia drumului de fier se prelungeşte curată, pe când şoseaua fumegă de praful pământurilor lutoase. În fund se vede iarăşi linia dealurilor Siretiului.

Borzeştii, Borozeştii — cum zice poporul — e un mare sat de Unguri, într'un Ţinut foarte bine lucrat, având şi grădini de legume. Sus de-asupra clădirilor revărsate în neorânduială pe coastele dealurilor, păzeşte încă pe un tăpşan, rupt de colţi de piatră, care sunt rămăşiţe de zidărie, biserica lui Ştefan-cel-Mare. Legenda pune leagănul chiar al Voevodului în această bogată parte a Bacăului, între Siretiu şi munte.

Biserica de astăzi are adausuri care o îngreuie: cele două

contraforturi urâte ce năzuiesc până la coperemânt, clădite din bolovani, din cărămidă, în care s'au lipit şi fărâmături de pietre mormântale, contrafortul, tot aşà de grosolan, care sprijine altarul, au fost adause de un vechiu stăpânitor al satului, Manolachi Ruset, care şi-a îngropat aici soţia la 1716. Nişte nepricepuţi şi nişte săraci au tencuit şi văruit partea de sus a clădirii şi au trântit un acoperemânt de şindilă, care se drege acum, în loc să se înlocuiască prin altul de olane. Pe dinnăuntru n'a rămas nimic din ceia ce fusese, decât nervura bolţilor şi podoaba uşii care duce în naos. Turnul clopotelor nu mai este.

Altfel, ai toată zidirea veche. În fund, se văd cele două rânduri de ocniţe şi rotilele de smalţ: la ocniţele de sus ele stau deosebit, una verde, alta galbenă; la cele de jos, sunt grupate câte trei, într'o ordine triunghiulară, care se schimbă în ceia ce priveşte coloarea. Se văd rândurile de smalţ şi rândurile de cărămidă pe aceiaşi faţadă. Inscripţia frumoasă stă încă supt micul ei coperiş de piatră. Fereştile sculptate, fereştile gotice, ferestuicile — toate câte una pe fiecare lature — au fost astupate în parte, dar n'au suferit nimic. Absida-şi are ocniţele de cărămidă aparentă, presărată cu rotile de smalţ.

Fireşte că această clădire nu poate sta alături, ca material şi ca îngrijire şi bogăţie, cu bisericile de mănăstire sau cu bisericile din oraşe ale lui Ştefan-cel-Mare. Dar, aşà cum este, biserica din Borzeşti e cea d'intăiu printre acelea care împodobesc satele României.

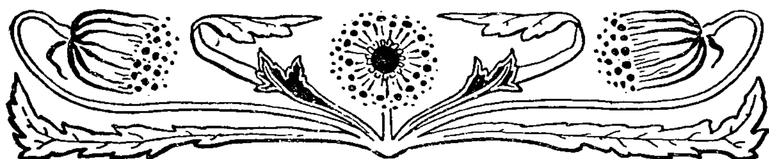
Îndată, prin monotonia unui drum ce înneacă în praf, ajungem la Agiud şi poposim la un hangiu căruia-i suntem mai mult o povară, aşà de greu scoate la iveală ce trebuie unor drumeţi obosiţi.

CARTEA A II-a.

ȚARA-ROMĂNEASCĂ

și

DOBROGEA.

23. Din Buzău la Ciolanul. Răteştii.

Am străbătut apoi cu trenul şesul Siretiului, mărgenit necontenit în dreapta de culmile Vrancii şi de dealurile dela picioarele lor, am cotit spre dreapta, în judeţul Râmnicului-Sărat, cel d'intâiu judeţ muntean, am străbătut păşuni arse, am trecut printre lanuri de porumb moarte şi printre întinse mirişti de grâu, cu păiuşul fără verdeaţă, am întâlnit Buzăul rupt în mici şuviţe pe albia-i largă şi prăpăstuită, şi, prin verzi grădini de zarzavat, bine udate, am ajuns în oraşul Buzău. Un otel evreiesc ni dă adăpost pentru somnul tulburat de soneriile furioase ce anunţă accidentul de trăsură întâmplat unui comisar care petrecuse prea mult.

O «trăsură dĕ podu», adecă o birjă de piaţă, întitulată astfel pe tăbliţă, ne duce în faptul zilei spre mănăstirea Ciolanului. Mahalale cu case mici, pe laturile şoselei foarte prăfoase: negustorii din aceste părţi către barieră sunt une ori de acelaşi neam cu aceia ce au pus stăpânire pe piaţa mare: cetesc numele, romanizate, cum se vede, ale doritorilor de cetăţenie Ţinner, Buiumescu şi alţii ca dânşii.

Apoi şesul din margenea munţilor se întinde, cu nesfârşite mirişti, uscate şi pustii, pe care se odihnesc cirezi de vite flămânde. Porumbul urmează în mici lanuri ţărăneşti, nimicite de dogoare; bieţii oameni seceră buruiana mare

ce foşneşte din frunzele-i galbene şi clădesc triste maldăre de sărăcie, din ceia ce erà să li fie hrana şi bogăţia.

Şoseaua e plină de drumeţi, cari nu samănă între dânşii. Unii, cei mai mulţi în aceste părţi, sunt ţerani cu înfăţişarea de mahalagii ai oraşului; ei poartă pălării mici sau căciuli scurte, aproape ca nişte fesuri, pantaloni largi din stofă de târg şi scurteice de postav: roşii, vinete, albastre, care sunt în legătură cu trecutul de luptători călări, de Roşi ai lui Vodă, pe care l-au avut înnaintaşii acestor ţerani. Alţii sunt Ţigani foarte urâţi şi zdrenţoşi, cu câte o lungă căciulă ţuguiată, ca un simbol al nepăsării acestui neam pentru toate ale lumii. Rare ori câte un Muntean în cămaşă şi iţari de pânză albă, încins cu brâul roşu şi purtând o pălăriuţă sprinteană. Femeile, aproape fără deosebire, sunt îmbrăcate ca la oraş, cu polcuţe, fuste şi pestelci; un tulpan li acopere capul. Mai adesea vezi feţe neplăcute, late, umflate, cu ochii mici, care arată puternicul amestec cu străinii din valea Dunării.

Cel d'intăiu sat e boieresc, adecă locuitorii muncesc boierului, luând o parte din roadă, care nu e nici cea mai mare, nici cea mai bună. În Simileasca se vede clădirea bătătoare la ochi a unei Bănci populare, dar casele sunt puţine, urâte, sărace. Îndată însă Verneştii înfăţişează altă privelişte.

E un sat de moşneni, cari din cele mai vechi timpuri, de când strămoşii lor erau boieri de Buzău, şi-au avut pământul. Casele sunt sămănate în cea mai mare neorânduială, încunjurate de sămănături împrejmuite şi de întinse livezi de pruni, din care seceta a dat jos cea mai mare parte din rod. Aici locuinţa nu se mărgeneşte la cele două odăi clasice ale ţeranului român. Dar clădirea, mult mai încăpătoare, nu e totdeauna croită în acelaşi chip. Vechimea şi gustul fiecăruia se oglindesc în alcătuirea casei. Cei mai mulţi şi-au durat-o dintr'o foarte deasă ţesetură de vergi, peste care a fost aruncat pământul lutos care e temeiul terenului, şi une ori frânturi de cărămidă rotnude. Şindila veche a coperemântului, formele, ce nu se mai întrebuin-

ţează, ale ferestilor, arată că timpul de întemeiere e depărtat; unele case vin din vremea lui Bibescu sau Ştirbei, altele, cerdace de zid de-asupra beciului, cu ferestile înnalte şi mici, de *cula*, sunt şi mai vechi. Se găsesc pe aici şi unele zidiri de cărămidă, împodobite bătător la ochi mai dăunăzi. Întipărirea generală e o veche bună stare, care nu înnaintează decât la foarte puţini, şi neprietenia unuia faţă de cellalt, nevoia hursuză şi pizmătareţă de a nu vedeà pe vecini, de a nu sămănà cu dânşii, marele păcat al micilor proprietari de pământ din moşi-strămoşi.

Îndată am ajuns la o *gură*. *Guri* se chiamă în Buzău, în Prahova deschizăturile prăpăstuite prin care dau în şeş văile adâncite ale muncelelor de lut şi de nisip. Gura Nişcovului se numeşte aşà după apa de torent în care se strâng primăvara revărsările înnălţimilor ce şi-au topit zăpada.

Satul acesta, ca şi cele următoare, Siliştenii şi Haleşul, nu e nici moşnenesc, nici ţărănesc: în el ca şi în cele mai multe din judeţ se amestecă vechiul proprietar şi împroprietăritul cu acel ce nu are pământ şi cu Ţiganul de mănăstire. De aici marea deosebire a locuinţilor, care, de altmintreiea, fiind cele mai multe nouă, se orânduiesc, ca în Moldova, de-a lungul şoselei. Ţiganul stă trântit într'o rână pe prispa de lut a unei case cu ferestile goale, sau sparte, sau cârpite cu lut, în care acoperişul e de stuf rar şi nepieptănat; împrejmuirea lipseşte; în vre-o pădure din apropiere, baba sau fata păzesc, pe jumătate goale, o vită pipernicită. Ţeranul se mulţămeşte cu două odăi, acoperite cu stuh şi încunjurate cu un urât gard de spini prăfuiţi; dar curtea lui e împărţită cu socoteală după nevoile gospodăriei; o a doua locuinţă, dărâmătură sau cocioabă, slujeşte pentru oploşirea vitelor, uneltelor; un coşar, care nu e, ca în Moldova, împletit din vergele, ci alcătuit mai statornic dintr'o împletitură deasă unsă cu pământ şi dintr'un fel de cerdac de lemn, de-asupra, păstrează grânele şi boabele. Cuptorul mare, larg boltit, foarte curat ţinut, e aşezat în sala care desparte cele două odăi sau el se află de-o parte în curte,

ca o clădire deosebită. Partea slabă a acestor case e acoperişul, din stuh prost, vechiu, stricat, în aşezarea căruia nu e acea pricepere de a păturì rânduri şi de a face o streaşină deasă, trainică, pe care o vezi la ţeranul moldovean sau la acela din încunjurimea, bogată în bălţi, a Bucureştilor; fereştile sunt apoi mai proaste decât la casele nouă din Moldova: acolo ele se cumpăra gata dela Evreul din târg sau din oraş şi clădirea se potriveşte după dânsele, pe când aici, dacă se întâmplă vre-o stricăciune, trebuie să se aştepte sticlarul ardelean, care vine prăfuit, alungând cânii cu băţul, cu strigătul său obosit: «jamúr, jamúr»; iar, până ce vine acest rar oaspete, cercevelele se umplu cu hârtie albă ori cu zdrenţe de ziar, de se întunecă în odăiţă.

Casele cele mai bune şi, aproape în toate aceste sate, şi cele mai multe, au trei-patru odăi într'o clădire care nu e totdeauna aceiaşi. La fereşti flutură perdele albe, în locul şervetelor cusute ce se văd la ţerani, clădării de scoarţe minunate se aierisesc în cerdacul măiestru săpat în lemn, cum n'am mai văzut aiurea; flori în oale se înşiră pe poliţile dintre stâlpi, alcătuind, de altminteri, singura grădină. Împrejmuirea e de scânduri, însă numai une ori de bună ostreţe drepte, fiind mai adesea o cârpeală din ce a găsit omul la îndămână. Gustul de a împodobì e vădit pretutindeni: colonete cu tencuială săpată în flori se razimă de păretele din faţă, bagdadia coperemântului — care e de şindilă, câte odată de oale — e şi ea lucrată ca o horbotă; cutare chiar şi-a înfrumuseţat uşorii porţii cu câte o statuetă de ceramică luată dela oraş. Dar nu se văd acele mari porţi de lemn lucrat, cu streaşină şi uşori puternici, care fac frumuseţa atâtor case din Putna muntoasă, din Gorj, din Vâlcea sau din Ardeal.

Bisericile sunt mici şi urâte: peste o clădire oarecare, făcută din cărămidă, se înnalţă unul sau două turnuri de lemn acoperit cu tablă văpsită albastru-vânăt sau roşu ca sângele uscat. O turlă de zid se pomeneşte ca o minune. Bisericile cele bune din Moldova le-au făcut în cea mai

mare parte proprietarii, şi micile mijloace ale moşnenilor, strânse la un loc, n'au putut isprăvì dincoace cât bogăţia risipitoare a unui singur om dincolo.

Dar cimitirele sunt ca o florărie, bine îngrădite şi sămănate des cu cruci văpsite tare. Îngrijirea morţilor e un semn deosebitor al locuitorilor din aceste părţi, şi cu sutele răsar la răspintii, în margenea, în mijlocul drumurilor, în poienile pădurilor, pe vârful înnălţimilor, crucile mari, tăiate în lespedea aspră şi grăunţoasă a munţilor Buzăului. Unele negre, şterse de vreme, săpate cu vechi litere cirilice pe care nu le mai înţelege nimeni, altele cu inscripţii latine, cu văpseli şi aurituri câte odată: ele amintesc o moarte năprasnică, sau sunt pomelnice ale răposaţilor dintr'o familie, sau, în sfârşit, mărturisesc despre evlavia unui călugăr care urmăreşte pe această cale iertarea păcatelor sale, ştiute şi neştiute, cu voie sau fără voie.

Toate mănăstirile din acest judeţ sunt înnoite cu totul sau clădite chiar din nou: pe fondul gălbiu al dealurilor, pe verdele pădurilor, ele zugrăvesc vesel pete roşii şi albe, care se văd foarte departe, făgăduind drumeţului de o stare mai bună răcoare, apă rece şi o primire prietenească, iar bietului sătean obosit o cană cu apă la fântână şi poate câtevà rămăşiţe din prânzul, ce se ieà aici totdeauna împreună, al călugărilor şi al călugăriţelor.

Mănăstirea Barbu, la care se ajunge printr'un mic drum învălurat, între porumburi bune, e făcută pe temeliile unui vechiu schit, al cărui ctitor d'intăiu a fost un Vel Căpitan de Margene. Din întăia clădire a rămas numai pisania, pe o tare piatră de Buzău, cu faţa aspră.

Un drum în pădure duce la mănăstirea Ciolanul. Muntele lutos e prins întreg de fagi supţirateci şi de stejari măreţi, cu trunchiul scrijelat şi ramurile vânjoase, larg întinse ca ale unui policandru. Seceta a nimicit pajiştea bo-

gată dela picioarele uriaşilor, şi numai un luciu de aur palid, ca un muşchiu, îmbracă pământul înnaintea stâlpilor înnalţi, negri, pe când adâncurile sunt pline de giulgiul roşiilor frunze moarte. Aici nu sunt nici poiene, nici case, nici drumeţi singurateci: pacea desişurilor e nemărgenită.

Am ajuns pe un tăpşan păzit de o cruce de piatră. Într'o adâncitură neaşteptată, stă mănăstirea.

Chilii de o exemplară îngrijire,— case-model pentru orice viaţă împreună a oamenilor —, încunjură cele două biserici cu urâte turnuri de lemn şi tablă roşie. Cea mare e înnălţată «din temelie» de episcopul de Buzău Chesarie, între 1822, anul întoarcerii Domniei pământene, şi 1828, când, spre marea bucurie a Sfinţiei Sale, ţara stăteà în mâna «armiei prea-puternicii Împărăţii a toată Rosiia». Clădirea n'are, fireşte, nimic deosebit, dar un cleric care-şi amintià tradiţiile de artă ale vremurilor bune a săpat cu o mare măiestrie cadrele uşii şi ale ferestrelor, în flori care samănă, de te înşeală, cu acelea ce se lucrau din daltă în veacul al XVII-lea.

O reparaţie de mai dăunăzi — 1857 — a stricat cu totul înfăţişarea micii biserici vechi, a cării ctitoare ar fi însăşi Doamna Neaga, soţia lui Mihnea Turcitul, înnaintaşul lui Mihai Viteazul. Numai colonetele fine mai amintesc întru câtvà ce a fost această zidire.

Prin poteci lunecoase ce se înfundă în marea pădure pustie, ajungi la un înnalt punct de privire. Un singur călugăr păzeşte noua biserică din Cetăţuia, unde de sigur că au stat odinioară ziduri, ca întemeietor al cărora e arătat Matei Basarab, unul din Domnii ce au făcut danii Ciolanului. Biserica e încheiată toată din piatră tare, care nu ţine nici zugrăveala, aşà încât a trebuit să se întrebuinţeze plăci de zinc.

Zugrăveala aceasta are şi ea o însemnătate: afară de acea de pe catapiteazmă, ea e făcută de un călugăr al Ciolanului, părintele Eftimie Georgescu, care a învăţat la Tă-

tărescu și la unchiul lui, «dascălul Nicolae, cel mai bun zugrav de biserici ce am avut», mărturisește și astăzi ucenicul lui. Părintele Eftimie — om tânăr cu ochii buni, vii, lungă barbă neagră și mânile albe fine — trăiește o adevărată viață de artist în atelierul său, la care duce o aleie de butuci de vie, cu struguri ce atârnă, ca în Italia, din bolțile verzi. Județul Buzău îi e foarte bine cunoscut, în toate lucrurile de artă ce cuprinde, și pe care le înșiră cu dragoste: mormântul dela Izvoranu al Mitropolitului Luca, biserica dela Berca din deal, cea din Bradu, cea din Aluniș, pe care o crede foarte veche, mănăstirea lui Mircea Ciobanul, ușile dela Cislău...

De pe vârful Cetățuii, întreg Ținutul se desfășură, în ceața gălbie a prafului ce plutește pe alocurea. Muncelele dorm subt soare, ca niște fiare sătule. În unele părți, verdele pădurilor acopere liniile blânde, ce se supțiază pe alocuri în piscuri ca gurguiele; de cele mai multe ori însă, lutul gol, împistrit numai de dungile și petele tufișurilor și copacilor mărunți răzleți, are înfățișarea țestului unei broaște uriașe ce se odihnește. În vale, Buzăul se sucește alb supt pereții goi ai malului. Grupe de case albe, puncte de mănăstiri cu acoperemintele roșii sunt sămănate în această împărechere de galben șters, de verde prăfuit, care dă impresia munților chirciți ai unui pustiu.

Pădurea se prăvale acum într'un coborâș iute, șerpuitor pe care se încearcă o șoseà. Doi boi albi, dintre cari unul se chiamă Târzian, bun nume pentru acest răbdător drumeț, trag încet la cale trăsura, pe când caii, duși de frâu, trec înnainte, umplând desișurile de sunetul tălăncilor. Apoi, iarăși cu caii, te înfunzi tot mai mult în povârniș, cu hurducături și scuturături năstrușnice, când lutul s'a surpat în gropi sau bolovani rup cărarea. Schitul Nifon, acum un spital, încunjurat de pruni și capaci sălbateci, înseamnă un popas de lumină în codrul fără poiene.

Îndată suntem în șoseaua care încunjură apa Buzăului

şi duce, pe lângă un frumos han cu oleandri, pe lângă casele răsfirate ale unui sat sărac, la Răteşti. Copii bălani aleargă înnaintea cailor, ţerani foarte blânzi scot pălăriile înnaintea noastră — adecă a trăsurii noastre —, cei ce n'au pălăriile pe cap, pun mâna la frunte; femeile apleacă elegant capul.

Salcâmii se înşiruiesc de-a lungul gardurilor de vreascuri şi spini; marea nevoie de nutreţ a făcut pe locuitori să li ciocârtească toate ramurile, şi trunchiul ciung se ridică jalnic în văzduh ca o icoană a mizeriei. O pădure cu trunchurile rare ne încunjură o clipă. În stânga, şi iată schitul.

De şi are şaizeci de maice, de şi în cercul căsuţelorchilii străluceşte frumoasa biserică nouă, care a împlinit abià cincizeci de ani, pare că te găseşti mai curând într'o staţie de aier. Oaspeţii se văd mai mult decât maicele, şi unele din locuinţile acestora sunt mai mult nişte vile în stil nou. E departe vremea când, la 1784 întâiu, Mihaiu-Vodă Suţu hotărià ca săracele călugăriţe strânse la Răteşti în jurul schitului de lemn să aibă un număr de şese scutelnici, scutirea de dijmărit şi vinăriciu, precum şi 78 de lei, dintre cari 45 pentru «15 bucăţi abà neagră dă înbrăcămintea maicelor», iar alţi 9 «pentru 12 perechi papuci cu meşi !»

Întorsul în seara blândă, lăsând în urmă soarele roşu care se cufundă în dosul dealurilor goale. Cârlomăneştii — satul urmaşilor lui Cârloman — se deşiră în margenea marii şoseli prăfoase, care coboară încet la vale. Se ajunge la o vale de pietriş, unde fuge o apă săracă. De-asupra, pornind dela câtevà căsuţe, care vin înnaintea satului, un mare părete de lut se ridică de-asupra văii; pe vârful lui se vede o biserică veche, lângă o lungă perdeà de zid ruinat, cu fereştile oarbe.

Satul se chiamă Berca, un sat de munteni săraci cari se coboară la câmp să câştige, câtevà luni din an, 40 de bani pe zi. Niciodată el n'a putut să aibă vre-o însemnătate, dar

un Domn, poate Matei, patriarhul cu Domnie lungă, a făcut aici o mănăstire; zidul de încunjur e clădit dintr'un rând de cărămizi puse în lat şi din alt rând de bolovani de râu prinşi în cărămizi puse în lung, sistem care se vede şi în zidurile Târgoviştei. Biserica aveà un pridvor răzimat pe doi stâlpi cu podoabe săpate de flori şi struguri; stâlpi ca aceştia despărţiau pronaosul de naos. Cele două fereşti de pe laturi, fereasta mai mică a absidei pentagonale, fereasta altarului, alt pentagon, fură cuprinse în cadre de sculpturi alese, deosebite dela o fereastă la alta.

Egumenii de mai târziu au pus un zid grosolan în locul stâlpilor pridvorului, cari au fost surguniţi să sprijine un cămin. Ei şi-au făcut case încăpătoare într'o formă fără stil. Apoi, acum vre-o cincizeci de ani, şi ei se duseră, şi ruina puse stăpânirea pe zidurile de locuinţă şi de încunjur: în anumite zile, un singur preot slujeşte în biserica frumoasă.

Se face noapte când ne oprim la hanul mare al unui sat de moşneni. Hangiul ni dă ouă proaspete şi caş sărat, pe care-l fierbe pentru a-l muià; plata e foarte mică. În faţa satului adormit şi marilor întinderi doborîte, din care se ridică o duhoare caldă, el vorbeşte de anul rău, de bolile ce bântuie în mocirlele ce au fost bălţi, de lipsa de porumb şi de nutreţ, de greşala ce crede el că o face Statul impuind băncilor populare garanţia, ruinătoare pentru ele, a împrumuturilor de bani ce vor face sătenii, de zădărnicia împiedecătoare a formelor ce se cer dela ţeranii ce au nevoie de frunziş, de puţina deprindere ce au oamenii cu nenorocirea. — Şi ce vor face acum? — Vor strânge de gât pe cei ce au.

Plecăm cu aceste cuvinte cobitoare în urechi. Din când în când, sate: la unele case, fereştile sunt încă luminate, deşi ne apropiem de 10, la altele focul mai pâlpâie în curte sau în cuptor. Câte o femeie trece răpede, ca o pasere înnoptată, câte un ţeran tăcut, cu copilul de mână. Buzăul lunecă în râpă, supt un cer înnourat spre dreapta, senin

încolo: un pod nesfârşit huruie supt roate. Din nori pornesc picături mari, în urma cărora se închide iarăşi nemilosul cer de aramă...

Iar în grădinile Buzăului, «teatru de vară» cu bere şi femei uşoare; muzica militară cântă până târziu în piaţă. Parcă am văzut una după alta două lumi duşmane.

24. Spre Brăila şi Galaţi.

Trenul duce prin şesul întins ca o apă, cu mirişti sămănate de mici tufe verzi, cu porumbişti încă bune. Ţerani cu scurteici roşii mână căruţe încărcate cu saci spre magazinile gărilor.

Apoi la Făurei, de unde pleacă în jos o linie a Ialomiţei, tai un colţ de Bărăgan, cu totul pustiu. Grâul rar s'a cules, miriştea n'are nicio viaţă; în locul imaşelor e pâsla galbenă a secetei. Nu vezi nici măcar ticăloasele case cu stuh şi păreţii de pământ nevăruit ce se pitiau ici şi colo până acum, lângă locuinţa nouă, puţin strălucită şi ea, a proprietarului şi arendaşului. Aici a ajuns exploatarea pământului, dar colonizarea e încă abià la începuturile ei.

Pe pământul Brăilei, luat gol dela Turci, acum şeptezeci de ani, cresc câtevà lanuri de porumb încă bune, apoi stârpiciunea se desfăşură stăpână. Din şoseaua de lângă linia ferată praful gâlgâie ca un fum uriaş şi cuprinde totul, până sus la bolta descolorată, în urâtu-i abur gălbiu. Un vânt nebun, pornit din fericitele ţeri unde a plouat, mână neobosit pulberea secetei.

Câtevà pădurici prăfuite, şi Brăila se vesteşte prin căsuţe netrebnice cu păreţii de ţernă mârşavă, — urât început de mahalale pentru măreţul port dunărean.

*

În câte un colţ râpos, arbori, case, sămănături. Apoi pământul ars şi norii de praf.

Când însă ai ajuns la Bărboşi şi la malul Siretiului, priveliştea se schimbă. Insule de papură înnaltă, verde, apoi larga apă liniştită, cu nisipuri ieşite la iveală în mijloc. Pe urmă, ca în pământul Tecuciului, muncele de lut, şi mai înnalte aici, şi mai rupte de vechile puteri mari ale naturii. Lostopane hâde de ţernă gălbuie se înfruntă, pe când pe margenile prăpăstiilor sunt îngrădituri, vii, porumburi moarte, câte o rămăşiţă de pajişte: vitele urmăresc lacome aceste slabe rămăşiţe de nutreţ. Înnaintea unor căzărmi cu coperemântul roşu, soldaţi păzesc în năvala colbului nemilos.

Apoi trenul se înfundă 'ntr'un foarte înnalt defileu de înnălţimi lutoase, pe care-l urmează un tunel şi alte strâmtori fără verdeaţă. Câtevà bune căsuţe de mahalà, şi te opreşti în Galaţi. Dunărea e la doi paşi, şi, cu toată seceta, valurile ei grele se rostogolesc, frământate de vântul ce goneşte norii, şi cu dânşii, roada.

25. Dela Tulcea la Constanţa.

Acelaşi drum pe Dunăre, dela Galaţi la Tulcea. Portul cel mare al Moldovei e însă pustiu; abià câtevà mici corăbii greceşti şi şlepuri. Înnaintea docurilor aşteaptă clădării de scânduri coborîte din munţi.

Astăzi nu pleacă decât vaporul rusesc. «Cnïaz Obolenschi» e un vapor destul de mare şi de vechiu al «societăţii ruseşti danubiene»: «russcoe dunaïscoe parohodstvo». Îl conduce un căpitan posomorît şi un ajutor strălucitor de grăsime şi de mulţămire; marinarii sunt murdari şi zdraveni, afară de un nu-ştiu-ce cu faţa ca pământul, care se târeşte leneş, cu toţi cei abià douăzeci de ani ce poate să aibă. Vaporul însuşi pare rău îngrijit şi foarte învechit. Preţurile la mâncare sunt scumpe. Călători foarte puţini: doi Ruşi ce merg la Odesa şi nişte Bulgari din Tulcea, iar în clasa a doua câtivà Turci şi nişte Muscali fără guler.

Malul basarabean e mai sterp decât oricând; înnaintea şi după vărsarea Prutului, e acelaşi ţerm de lut pustiu, presărat cu pichete în umbra unor rari copaci. Din partea Dobrogei a rămas verdele des al pădurilor în mijlocul pajiştilor îngălbenite; pe alocurea papura arde, ridicând mari flacări roşii ca sângele şi un fum ce pluteşte îndelung în văzduh.

În Tulcea, fac cunoştinţa otelurilor. E, altfel, destul de bine, dar pentru orice vei cere se va înfăţişà un băietan bulgar, un *banabac* turc, care ţi-a făcut îndatorirea; dacă vei dà însă afară pe unul, şirul poftitorilor de bacşiş se va întrerupe dela sine. Sunt 3 ceasuri după amiazi, şi Tulcea piroteşte în aierul cald, stricat de mirosul mlaştinilor apropiate şi al rogozului ce se usucă pe prispe. În stradele de sus, care duc spre monumentul încunjurat de o grădină foarte rău îngrijită, cu plantaţii de brad uscate, se urcă doar vre-o Turcoaică, cusută în veşmântu-i de stofă cu dungi albastre, pe care vântul îl umflă ca o pânză de corabie: buşmachiii lunecă fără zgomot pe granitul margenilor de trotoar. Nişte Turculeţi hazlii se bucură într'o căruţă deshămată, într'o mare căruţă de lemn văpsit, cum se fac în Bulgaria, şi care poartă leatul din 1903. Lipoveni lucrează la biserica «bezpopovţilor» cu coperemântul verde deschis. Lângă o poartă, pe pământul uscat, bătut cu prund, al hudiţei, un cerc de Lipovencuţe cu rochii roşe fac, foarte harnice, o operaţie de gospodărie ce nu se înţelege. Doi Bulgari urâţi vântură o legătură, strigând ascuţit: «calde popuşoi». Un soldat în bluză murdară coboară dealul cu o sacà.

Centrul, cu Prefectura, Primăria şi cele câtevà vile de pe coastă, e cu totul pustiu. Numai pe un trotuar trece măreţ un domn tânăr, care trage cu ochiul în dreapta, iar pe trotoarul din faţă calcă mărunt o cocoană elegantă care trage cu ochiul în stânga.

În stradele comerciale, după închiderea târgului ţeranilor, e odihnă. Negustorii stau în faţa prăvăliilor, sau se

închid la câte un joc de table, pufnind ascuns când vine mușteriul. Iar cafenelele înșiră pe scaune unele lângă altele căciuli bulgărești, căciuli mocănești, pălării țărănești, pălării orășenești, fesuri turcești, turbane tătărești și hainele corespunzătoare, într'o tărcată expoziție etnografică.

Trăsura care ne duce la Babadag străbate o lungă stradă, foarte curată, care e începutul șoselei ce leagă capitala de județ a Nordului cu capitala de județ a Sudului, Tulcea cu Constanța. Se văd câtevà clădiri publice: pare să fie unul din cartierele nouă.

El se mântuie lângă o cazarmă mică, unde păzesc soldați murdari, pe când alții se grămădesc la fereasta cârciumei din față. Mai departe, câni și cioare curăță lacom gunoaiele aruncate pe câmp.

Șoseaua, trasă încă de pe vremea Turcilor și făcută numai supt Români, e de sigur cea mai bună din țară. Așternută cu piatră tare, necontenit cârpită, măturată de cantonieri ce locuesc în bune căsuțe de piatră, ea face să lunece ca pe asfalt roatele elegantei trăsuri de piață din Tulcea, pe care o conduce un Ardelean de loc din Sibiiu.

Întâmpinăm sau lăsăm în urmă cărucioare de lemn, — căci pe aici nu sunt carăle încete, nici boii blânzi, precum nu sunt nici fântânile cu cumpănă ale vechilor noastre sate românești. În ele se înghesuiesc, împreună cu mărfuri de târg sau cu săculețe de grâu, Bulgari fălcoși, cu barba aspră și ochii înfundați, Lipoveni cu barba blajină; abià descoperi câte un țeran de-ai noștri care dă bună-ziua, privindu-te blând.

Ținutul e făcut tot din movile mici, dintr'o nesfârșire de mărunte umflături ale scoarței lutoase. E un pustiu tulburat și răscolit: pe alocurea pare că ar fi o miriște cu firele slabe, rare; câtevà foi de porumb închircit se clatină jalnic în bătaia vântului sălbatec, ce aleargă neoprit asupra cocoașelor de lut. Pajiștile sunt cu totul arse, și puținele turme și cirezi ce rătăcesc pe departe, nu-și află îndestu-

larea. Pe margenea şanţurilor numai, flori albastre de scaiu răsar singuratece.

În dreapta, un sat se oploşeşte într'o adâncitură; abià se deosebesc puţini copaci mărunţi, faţade albe, acopereminte de stuh. E Cataloiul, unde locuiesc alături Germani, Români, Bulgari, chiar Italieni, — se zice.

Ceas de ceas în singurătatea stearpă, unde învălmăşeala moviliţelor pare că se repetă necontenit. Satul bulgăresc Ieni-Chioiu, pe care-l străbate şoseaua, se arată foarte păcătos şi înnapoiat, cu casele-i spoite cu lut murdar, amestecat cu paie. Frumoasa şoseà lucie e în această parte a Dobrogii încă drumul viitorului.

Se înserează. În stânga se fac, tocmai la margine, întinse lacuri albe, fără maluri. De-asupra lor se ridică luna, o lună plină roşie, fantastică, asemenea cu un balon aprins, plutind foarte aproape de pământ. E o eclipsă, e un nor ce nu se vede? Un inel de întunerec străbate discul înflăcărat, apoi el se coboară rătezându-i arcul de jos: până ce, pe încetul, luna învinge, înnălţându-se uşor în cerul albăstriu şters şi limpezindu-şi tot mai mult aurul. Şi, în mersul iute al trăsurii, ea pare că se pogoară pe vârful unui deal golaş, că se deslipeşte de pe acest razim pentru a luminà liniştită, până ce pe urmă înnalte maluri gălbii închid vederea şi în dreapta şi în stânga.

La capătul acestei strâmtori e acel Babadag care a avut un rol în istoria Dobrogii turceşti. Întâiu, ca locul de îngropare, al *santonului,* al sfântului musulman Saltuc-dedè, spre mormântul căruia călătoriau hagii din multe părţi ale Islamului. Apoi ca popas al oştilor împărăteşti ce mergeau, în bulucuri învălmăşite, spre Moldova, spre Polonia şi căutau, după lungi drumuri prin pustiu, răcoare şi apă bună în această veselă *derè,* în această primitoare «vale verde». Mai târziu, în veacul al XVI-lea, ca reşedinţă, bine locuită şi falnic întărită, a unui Paşă, beglerbeg de armate, care poruncià de jos, dela Silistra, pănâ hăt în sus, la ma-

lurile băltoase ale Niprului şi aveà înnalta supraveghere asupra provinciilor nesigure ce erau ţerile noastre. În războaiele ruso-turce din veacul al XVIII-lea, Babadagul erà un punct de întâlnire, un arsenal de arme şi muniţii, un mare hambar de grâne. Însemnătatea aceasta a ţinut până la 1830, de când a început decăderea, înceata putreziciune a cetăţii mândre din vechile timpuri.

Acum, minunata şoseà netedă trece printre şiraguri de vii, împrejmuite cu ziduri de piatră dobrogeană cenuşie, foarte tare, cu faţa ca metalul. Când tufele pe care le-a înnegrit noaptea încetează, vezi frumoase locuinţi, încunjurate de locuri goale, de curţi fără verdeaţă. Cele mai multe copereminte sunt de oale, din acele oale dobrogene care la lumina zilei au o blândă coloare roşiatecă şi pe care le crestează dungi albe, în lung. Zidurile sunt făcute din *chirpiciu,* cărămida ţerii, frământată cu paie şi uscată la soare, fără a mai trece prin cuptor; pe din afară însă, cele mai bune au o pavăză de piatră; astfel se capătă locuinţe foarte trainice, care nu ţin însă rece în timp de iarnă. După vechea datină a Turcilor, cari socot că privirea străinului pângăreşte casa, fereştile sunt strânse sus de tot, mai-mai supt coperemânt, de care le desparte o dungă albastră, ca o sprinceană. Prăvălii cu arcade se adună la un loc în câtevà puncte, alături cu clădiri nouă, care nu mai amintesc întru nimic trecutul.

Din acest trecut a rămas casa cu două rânduri şi balcon de lemn a Caimacamului, din care Românii au făcut subprefectură şi locuinţă pentru subprefect, aşternând în faţă şi o grădiniţă. Am norocul să scap de hanul ce mă ameninţă şi să fiu găzduit în odăile care au văzut schimbându-se două stăpâniri cu înfăţişarea aşà de deosebită. Au mai rămas câtevà case de Turci, cu chircipiul nevăruit, câtevà bojdeuce vechi pe la margene. A rămas, în sfârşit, paşnica moscheie, care apare, în lumina lunii, gârbovă, cu toate reparaţiile nepotrivite: copacii plâng în curtea pustie, cu poarta totdeauna deschisă, izvorul cu apă bună gâlgâie un

veşnic cântec limpede; mormântul pătrat al «sfântului», clădirea goală, cu ferestile astupate, a fostului seminariu se încunjură de o taină tristă.

Iar în multele case ale târguşorului de astăzi stau Bulgarii veniţi din coloniile basarabene: oameni tăcuţi, ursuzi, strângători şi bogaţi. În 1878, ei aşteptau pe Ruşi şi au văzut cu ciudă pe Români, înnaintea cărora au cutezat să scoată steagul străin al Ţarului. Noii stăpânitori li-au luat cocioaba de biserică, dar puterea proprietăţii de pământ şi a banului nu se smulge prin măsuri de Stat, ci prin cuminţenie şi muncă.

*

Târguiala pentru trăsura până la Constanţa începe. Birjarul din Tulcea a cerut încă 70, apoi încă 50 de lei ; un Turc se împotriveşte la toate sfaturile şi îndemnurile şi rămâne la cererea sa de 40; un biet Găgăuţ mărunţel, fricos, nervos, cu barba sură şi faţa gălbie, se învoieşte cu 35 de lei. A doua zi ne aşteaptă trăsura-i hodorogită cu trei cai, graşi, blânzi, — şi tembeli !

Întâiu mergem spre cetatea dela Ieni-Salè. Pe dealuri se adună nişte nori grozavi, pe burdufurile cărora se răsucesc scame albe cu mare răpeziciune. Vântul se ridică rece, şi cel d'intâiu potop cade asupra povârnişurilor galbene care-l aşteaptă de şese săptămâni.

Pe lângă spitalul frumos, cu pavilioane, poteca trece, despărţind pajişti mai verzi decât cele de până aici. Mirişti rămase pe urma grânelor sărace. Satul se vede peste puţin, risipit într'o înfundătură.

E un sat românesc, dar în nimic, nici în ordinea caselor, nici în clădirea lor, nici în împrejmuire, nici în port, nici în feţe nu recunoşti neamul. În toate părţile sunt aruncate căsuţe de chirpiciu văruite numai în faţă, unde chenaruri cu albastru încunjură, ca singură podoabă, ferestile mă-

runte. Marea biserică, înnălțată după războiu, cu 20.-30.000 de lei strânși «prin analoghie» dela acești sărmani locuitori, pare o clădire uriașă, în mijlocul locuinților pitice. De supt ușile joase, din curțile pline de bordeie și coșere unse pe de-asupra cu lut, iese țerani cu căciuli bulgărești, cu scurteice și cu poturi ca șalvarii, femei îmbrăcate în cituri și lânării murdare și legate urât la cap, pe care nevestele și-au tuflit și un fel de cauc mănăstiresc pe care-l acopere tulpanul. Fețele frumoase lipsesc cu totul: în pelița gălbăgioasă, ochii se uită neîncrezător și supărăcios.

Lămurirea acestor împrejurări o ai când știi că vezi Români din Basarabia, din Bugeacul unde se amestecă toate neamurile: de acolo au venit ei de mult, încă din «vremea Turcilor», odată cu Bulgarii, Lipovenii, Nemții și Rușii, și ei vor fi venit chiar cu aceste porturi și cu aceste obiceiuri de a zidì. Preotul, care e fiul altui preot din același sat, deși Săcelean din Ardeal, pare să fie dintre Săcelenii strămutați și ei în partea de Miazăzi, *colonizată*, a Basarabiei.

Cetatea stă în vârful unui munticel care se mântuie cu lespezi cenușii, gălbii, roșietece. Pe această temelie firească sunt durate ziduri puternice, înnalte, dar nu groase, din bolovani de toată mărimea, prinși cu ciment de cel mai prost. Cea mai mare parte din cingătoarea de piatră e dărăpănată, și până daunăzi se luà de aici material pentru bojdeucile Turcilor. În partea care privește lacul Babadag și lacul Razim, mai depărtat — largi pânze de apă, despărțite acum de secetă, care se pierd în zare —, se mai înțelege cevà dintr'un turn. Altul, la intrare, a păstrat încă cele trei deschizături ale fereștilor ce se urmează în lung. După felul cum sunt alcătuite zidurile, după locul unde ele se înnalță, după mărturiile scrise legate de numele Ieni-Salei (azi Ieni-*Salà)* se vede de o potrivă că n'avem a face nici cu o ruină antică, nici cu un castel bizantin din vremea lui Heracliu, cum s'a propus, ci cu o întăritură grosolană făcută de Turci la sfârșitul veacului al XIV-lea, când ei ve-

niră aici ca să înlocuiască stăpânirea «bulgărească» a unui Dobrotici şi Ivanco şi stăpânirea romărească a lui Mircea Munteanul.

Printre miriştile şi fâneţele, mai verzi, ale *derelei,* ajungi la Visterna, alt sat românesc de felul Ieni-Salei, mai sărac decât acesta. Peste puţin, trăsura străbate cu greu potecile înguste ale pădurii Babadagului.

Pentru Dobrogea e o pădure, şi se vorbeşte chiar cu teamă de furturile ce s'ar fi săvârşind aici. Pentru noi, nu poate fi decât un crâng: copacii se ridică puţin de-asupra pământului, cu trunchiuri supţiri, strâmbe, ce se împleticesc între ele, împiedecând vederea de a se întinde. Puţină iarbă uscată creşte în umbra chirciturilor, în care vezi cu mirare foile glorioase ale stejarului. Puţină răcoare, tăcere deplină şi lipsa oricării taine.

După ce s'a mântuit cu desişurile mărunte, te cobori la vale printre sămănături aproape cu totul stricate şi mari întinderi goale. Vântul puternic ce bate din stânga aduce un greoiu miros de putregaiu băltos care-ţi amorţeşte plămânii şi-ţi îngreuie capul.

În drumul cel mare spre Constanţa, pe care-l ajungem acum, e înşirat satul Canlâ-Bugeac, cu casele destul de proaste. Numele înseamnă «unghiu sângeros», amintind astfel cine ştie ce veche răzbunare păgână, şi Neniţescu, care schimbase toate numele de sate din judeţul său, voià să se zică în loc: Cantemireşti, ceia ce, neapărat, n'a prins. La început au fost aici Turci, Tatari, Cerchezi, apoi Bulgarii i-au înlocuit. Românii ce au venit pe urmă, foşti soldaţi, *Cojani,* adecă săteni din şesul muntean, Mocanii chiar, un element mai puternic, n'au putut până acum să-şi cucerească un loc însemnat. Ei sunt puţini între mulţi Bulgari, şi cele opt hectare dela început ale lor, împreună cu ce au adaus ei pe urmă, nu se pot luptà cu moşioara întinsă a Bulgarului. Se mai amestecă apoi şi căsătoriile cu Bulgarce, care aduc zestre bună, şi astfel rasa al căreia e Statul, pă-

rășește în folosul celei supuse portul și chiar limba. Copiii vorbesc cum vorbește mama, iar hainele românești, fiind luate în râs, sunt răpede înlocuite cu poturii. Din partea lor, cu îndărătnicia lor minunată, care li slujește așà de mult, Bulgarii nu părăsesc nimic din datinile lor, și mi se aduce înnainte cazul unui ginere român care n'a putut luà fata până nu s'a îmbrăcat bulgărește pentru nuntă. În schimb, prin satele cu mai mulți Români, la Măcin, Bulgarii fiind însă foarte puțini, ar merge în cămașă albă mocănească.

Doi Evrei țin prăvălie la cele două capete ale satului: unul vinde ouă, prăjește pește pentru dânsul și se supără când îi ceri vin, căci doar el nu e cârciumar! Cellalt vinde vin, e cârciumar, dar spală paharele în tinicheaua cailor. Mântuirea noastră e primarul, un Român din Buzău, care întinde masă în cancelaria lui și ne face astfel în stare să mergem mai departe.

Drumul se ridică puțin. Două sate la care nu ne oprim : Ciamurlì și Hamangì, se urmează în șesul pe care nu mai plutesc acum mirosurile otrăvitoare ale bălților. Dela Sarighiol în sus, un deal înnalt se ridică, ducând spre o culme pe care par că se razimă nori negri.

E o adevărată cetate de întunerec, cu umflături ca ale turnurilor, cu dungi ca de streșini, o cetate mișcătoare, care înnaintează, în bătaia neprevestită a unui vânt de ghiață.

O picătură cade, grea, rece. Abià ai simțit două-trei altele și apele se revarsă înverșunate, dese ca o singură pânză, pe când vântul deslănțuit întinde până în fundul tuturor zărilor aripa neagră a norului. Cu un pârâit ca de prăbușire năprasnică, trăsnetele cad, lovind cu săgeata lor, într'o clipă desfășurată, pământul înnecat al coastelor pustii. Ciobani prinși pe câmp fug zăpăciți. Șivoaie sălbatece, negre de noroiu prin crăpăturile dealului, albe pe luciul șoselei, se răpăd în vale, în *dereaua* care preface apele furtunii într'un râu de câteva zile.

Ne-am întors în sat. Români sunt în el numai capi de fa-

milie: preotul și învățătorul, dintre cari cel d'intâiu se găsește de multă vreme în Dobrogea. Ceilalți sunt toți Bulgari, și acesta e cel mai bun sat bulgăresc ce am văzut (l-ar întrece însă Gargalâcul-Mic, ai cărui locuitori, au, spune Găgăuțul nostru, «jumătate județul Constanța»). Casele sunt în cea mai mare parte nouă și foarte bine clădite, acoperite cu oale dobrogene: «arhitecții» lor nu sunt țeranii, ci «maistorii». Acești *maistori* sosesc odată cu vara din Bulgaria și se întorc odată cu frigul acolo, ducând cu ei banii câștigați dela sătenii, de orice neam, ai Dobrogii. E o adevărată rușine că noi, «civilizații», nu li putem pune la îndămână meșteșugarii cari trebuie pentru clădit; școala de meserii dela Babadag e nouă, făcută acum vre-o trei-patru ani, și nu știu dacă absolvenții ei, specializați în lemnărie ori în fierărie, sau în alt meșteșug anumit, vor fi în stare să facă singuri o casă întreagă sau să se întovărășească pentru aceasta, cerând, firește, prețuri mici. Numai astfel «maistorii» de peste hotar n'ar mai fi o nevoie chiar pentru Românii din aceste părți.

Curțile mari gem de coșere, de grajduri, de șuri, de adăposturi pentru vite, de căpițe de fân; podurile sunt încă pline de grâul anului trecut, care a fost bun, și aici nu e grija grozavă a foametei, a vânzării vitelor, a împrumuturilor ce înlănțuiesc pe o viață întreagă. Îmbrăcămintea e lucrată în casă, din lână bună; femeile poartă cămăși albe, pieptare și scurteice roșii-aprins. Fetele nu sunt greoaie, umflate, galbene ca în alte sate bulgărești, ci rotunde, albe. Aș crede că acești Bulgari n'au venit din Basarabia, unde pare că toate rasele au decăzut.

* * *

O casă arde în capăt, atinsă de trăsnet. Dar norii sălbateci, rupți în fâșii, plutesc nesiguri, fără putere, sau călătoresc în gloată mocnită, scăpărând fulgere slabe, spre Mare. Vitele încep să iasă din curți, țerani cu poturii sumeși băltăcăiesc prin noroiul nisipos, care se usucă văzând cu ochii; șoseaua e curată, pe când râul alb, de apă, și râul negru, de

tină, se azvârl tot aşà de desnădăjduite în canalul de adunare al *derelei*. Aici nu e ca în ţară, zice, peste câtevà ceasuri, la Cogealac, un Mocan: «apa nu stă locului, să rodească pământul, ci se strecură şi piere fără folos».

Călătorim pe acelaşi drum: verdeaţa e peste tot locul mai vie; simţi avântul de viaţă ce s'a trezit într'însa; margenile şanţului, curăţite de şivoaie, arată acum temelia lor, de puternică piatră verde. Dar Ţinutul e şi mai părăsit, mai gol: furtuna, noaptea au gonit turmele, cirezile, căruţele ţărăneşti, drumeţii singurateci. Din cerul fără lună întunerecul se lasă răpede asupra întinderilor înnalte.

O potecă de pământ negru pe care apele l-au făcut cleios, duce în noapte spre satele nemţeşti din dreapta şoselei. Tariverdi, care pomeneşte numele unui Turc de odinioară, e o adunătură strânsă de case foarte bune, cu o biserică mare de lemn şi un han. Nu e nicio lumină la fereşti; un stol de copii ne arată cu degetul, strigând cevà într'o nemţească stricată, din care nu se înţelege nimic.

Mirişti şi pajişti; un lan de porumb bunişor (e al unui proprietar din România, căci aici puţină lume se hrăneşte cu mămăliga de toate zilele; după Bulgari, Ruşi şi Nemţi s'au luat şi Românii, ajungând mâncători de pâne).

Casele din Cogealac, mari, cu largi curţi plantate, fac o aleie şoselei. Aleia duce la o piaţă, unde se află prăvălia, ţinută de un Mocan, şi Primăria, cu locuinţă pentru notar, staţie pentru jandarmi şi odaie de oaspeţi, bunişoară.

Satul a fost întemeiat de Turci: din ei au rămas însă astăzi numai câţivà săraci în căsuţele cele mai depărtate. «Nemţii», stăpânii de astăzi, au venit din Basarabia, unde făcuseră un stagiu printre Muscali, dela cari au luat şăpcile şi portul întreg, fără a-şi pierde însă numele şi limba, legea. Sunt oameni cam mândri, bucuroşi de cântec — la acest ceas de noapte flăcăi cu cămăşi roşii fac să se audă preludii de armonică —, mâncători de carne, fabricanţi de şuncă, băutori de vin; li trebuie case bune cu mai multe odăi, mobile, dar la lucrul câmpului nu se duc bucuroşi

— mi se spune — şi vreau mai bine să-şi încerce banul; când li se pare că el ar puteà să rodească mai mult aiurea, pleacă lesne, cum n'ar face Bulgarul, Rusul şi alt Român decât Mocanul iubitor de călătorii; ajung până în America, încearcă alt câştig, pierd, şi peste câtvà timp Cogealacul îi vede din nou pe strada sa.

Alţi Români decât Mocanii nu sunt. Dintre aceştia, unii mai umblă în hainele munteanului, pe când alţii s'au luat după Neamţ. Petrec noaptea la un Mocan care locuieşte într'o casă cumpărată dela Nemţi. E un fost primar, om voinic şi vioiu, bucuros de cei şese copii ai săi, în vrâstă de la 16-17 ani până la trei luni; priceput la vorbă, el îşi desluşeşte rostul tuturor lucrurilor ce-l încunjură şi, din ziarele ce-i cad în mână, ştie şi despre războiul asiatic, pe care-l judecă bine. Pentru oaspeţi are două odăi mobilate, pe pereţii cărora sunt atârnate icoane ruseşti, polone, chipurile suveranilor, ale principilor şi litografia după Ajdukiewicz care înfăţişează pe regele Carol comandând la Bucureşti defilarea înnaintea Împăratului Francisc-Iosif.

*

A doua zi e Sântă-Măria din August. Dar şi pe drumuleţul de lângă vii şi mai departe pe şoseà e pustietate deplină. Cele câtevà case, unele foarte înstărite: Gargalâcul Bulgarilor, Caramuratul Românilor, sunt ascunse undevà prin văile dela dreapta sau dela stânga. Catifeaua verde a dealurilor, pe care le tot suim, e sămănată cu lanuri bune de porumb; multe, foarte multe vite, — aici se ară şi cu boii —, oi grase sunt răspândite la păşune, supt paza ciobănaşilor. Dar, altfel, nicio casă afară de cantoane, niciun car, niciun drumeţ. Nori negri se adună în fund şi la dreapta, ameninţând pustiul înverzit.

Cei 123 de chilometri cari despart Tulcea de Constanţa sunt pe sfârşite, când priveliştea se schimbă. De pe culme se vede la dreapta, dincolo de apele unui lac, linia malului Constanţei care taie marea fumuriu-albăstrie. Apoi în vale

se zăresc case albe, coperemințe roşii, zgârieturi ale lutului lăsând să se vadă stânca.

Un «han regal» într'o căsuţă cu tavanul jos oferă ouă, caşcaval, fierturi, pepeni verzi, cari se văd de-acum înnainte cu movilele înnaintea oricărui han şi pe atâtea pieţe de sat; hangiul e un Grec. Îndată ce ai prins puteri la acest popas aşteptat de multă vreme, te afli înnaintea malului de piatră, hăcuit de cazmale, al satului Canarà, unde e cariera Constanţei. Necontenit găseşti de acum înnainte copaci răzleţi, locuinţe mari şi mici, uliţe de sat; drumul e tot mai plin de căruţe tătăreşti, ducând Nogai îmbrobodiţi în turbane şi Nogaice cu faţa urâtă, fără vălul pe care Islamul îl impune femeilor; bărbaţii salută, ducând uşor mâna la turban. Grupe de Turci pe jos, sprinteni în scurteicile lor, în pantalonii lor de lână suptire, albăstrie, strânşi pe glezne, în papucii lor uşori. Trec Bulgari cu faţa încruntată; ţerani de-ai noştri se zăresc adesea în mulţime: judeţul Constanţa şi-a păstrat Turcii, el n'a primit cu grămada Bulgari bogaţi din Basarabia, şi locuitorii săi s'au strâns în chip amestecat, după împrejurările colonizării.

Iată Anadal-chioiu, prefaţa turcească a Constanţei. Marea se vede, împăcată după furtuna de ieri, pregătindu-se prin odihnă pentru luptele de mâne: luciul ei are colorile gingaşe, de vioriu şi albastru-slab, de roz, ale sidefului.

Oraşul e plin de lume din împrejurimi, pe care a strâns-o serbătoarea. Oaspeţii bucureşteni au năpădit otelurile pline, ei ocupă trotoarele, călcând rar, solemn, cu figuri de ocazie foarte caraghioase, cum îi place Românului dela oraşe să şi le ieà, de câte ori poate; trăsuri poartă în toate părţile ilustre personagii anonime.

Lângă gară se clădesc două mari palate administrative, care dau o înfăţişare bună acestui început al oraşului. Iar ce e la gara măruntică a Constanţei, ce încurcături, ce îmbrânceli, ce strigăte, ce silinţe la casa de bilete, — cine ar puteà să spuie!

Iarăşi, Dobrogea de Miazăzi, Dobrogea cea frumoasă, desfăşură, cât treci dela Constanţa la Cernavoda, mai tot ce cuprinde ţara întreagă: câmpiile, pădurile, dealurile rotunde, dealurile prăpăstuite, înnălţimile de lut şi de piatră, satele şi târguşoarele. Cernavoda, la capăt se vede foarte delicat, cu casele-i nouă, dintre care biserica stăpânirii româneşti priveşte cu despreţ, pare-că, din înălţimea ei la smerita moscheie, din vale, a învinşilor.

Apusul aruncă pe Dunărea largă scânteieri de armă oţelită.

Din vârful terasamentului, priveşti insula Borcea, de atâtea ori prada apelor crescute: smocuri de iarbă verde, de iarbă roşie sunt prinse pe pământul nisipos, rarişti de sălcii rotunde cuprind zările. Staţii, dar niciun sat, nicio casă, niciun locuitor.

Când ai trecut braţul Borcei, scăzut acum, în valea mărgenită cu prăvălişuri de lut, eşti în Bărăgan, care începe deci chiar dela cel d'intâiu sat ialomiţean, Feteştii. A plouat mult şi aici, şi va plouà, căci norii negri se gătesc de un nou potop târzielnic. Pajiştile au prins iarăşi putere şi se îmbracă în verde tânăr, porumburile uscate, prin unele părţi par că se întremează, arăturile sunt negre ca un cărbune; lacuri albe au rămas prin adâncituri. De şi satele sunt puţine şi departe de linie, care trece numai pe lângă case sărace, singuratece, deşì e un pustiu şi acesta, inima nu ţi se mai strânge ca înnaintea nemărgenirilor moarte din Dobrogea. Câte un grup de ţerani, de sătence gătite, care râd, amintesc veselia marii serbători a lunii lui August, Sântă-Măria.

26. În jurul Bucureştilor.

Mărcuţa se află tocmai în fundul aleilor şi curţilor închise ale casei de nebuni. Cum vii dela Bucureşti, ţi se înfăţişează dărâmăturile de rugină ale zidurilor şi vârfurile turnurilor fără frumuseţă.

Până la bisericuţa de cărămidă străbaţi însă, — cu o jale care nu te poate împiedecà totuşi de a râde une ori, aşà de ciudate sunt unele vorbe, aşà de neaşteptate anumite mişcări, — mulţimea totdeauna neliniştită şi mai plină de noutate, de originalitate, decât orice altă adunătură de oameni, a nebunilor. Oaspeţii Mărcuţii, «bolnavii», cum spun gardienii, cari arată oameni blânzi şi miloşi, samănă numai prin trista haină pe care o poartă; încolo, fiecare se depărtează în alt fel de omul care trăieşte în tovărăşie liberă cu semenii săi. O învăţătoare ţupăie ca o vrabie, mlădiindu-se pe şolduri; un ofiţer palid comentează cu glas puternic şi rar ştirile despre războiul ruso-iaponez pe care le culege din gazeta deschisă în bătaia vântului: e mândru pare că ar fi fost şi el pe acolo. Chipuri paşnice, umile, zgribulite, fricoase trec şoptindu-ţi că au nevoie, o *neapărată* nevoie de cinci bani: ba unul cere *douăzeci şi cinci* (mai puţin nu). Un biet băiat merge lângă părinţii lui bătrâni, gârboviţi de vrâsta şi de nenorocirea lor, cari împart câte un gologan fiecărui tovarăş de boală al copilului lor (ofiţerul refuză, ridicându-se elegant: «sărut mâna, Doamnă; eu primesc bani de acasă»). Un flăcău care s'a smintit fiindcă i s'a cerut de ai lui să înveţe mai mult decât îl taie capul şubred, merge neobosit, căutând cu ochii lui aprinşi de mânie pe acela care l-a nenorocit. Ce falnic trece Ungurul care e încredinţat că trăieşte în India şi că vânează lei şi tigri: el înfruntă în treacăt pe supraveghetor pentru că obişnuieşte a fierbe oamenii (el însă nu se va lăsà, o nu!). Un om cult, un scriitor se uită cu ochii îndobitociţi, întreabă unde se află Regele şi Regina şi se plânge că în vacanţa aceasta n'a putut merge nicăiri. De peste un zid răsună cântecul de o patimă straşnică, sălbatec, ascuţit, care pare desprins cu silinţi uriaşe dintr'un gâtlej sângerat, al unei femei care se întoarce necontenit asupra aceluiaşi şir de sunete. Iar o bătrână, dintr'o familie de moşieri, stă într'un colţ, adâncită în gânduri negre; apoi se ceartă, batjocureşte, se face a lovì, a aruncà pietre; ea se ridică în sfârşit

ca o fiară ce stă să se răpadă, şi peste o clipă joacă zimbind cancanul înnaintea ofiţerului, care o priveşte despreţuitor; încă o clipă şi păru-i, despletit în şuviţe albe, flutură 'ntr'o curte între nebuni ce fug speriaţi, pe când pumnii ei strânşi bat pieptul ei galben, dezgolit.

Abià se deschide poarta din zidul nalt de cărămidă tare, şi ajungi în curtea bisericii. Clădirea e veche, fiind făcută întăiu cu câţivà ani înnainte de Mihai Viteazul, din evlavia acelui Logofăt Dan în casa căruia au fost ucişi la 1594 Turcii din Bucureşti de către oştile răzbunătoare ale Voevodului răscoalei. Pe atunci ea erà numai mănăstirea Logofătului Dan; în vremea lui Brâncoveanu, la vre-o sută de ani dela întemeiere, o coborâtoare a ctitorului, fata Armaşului Marcu (sau Mărcuţă), Vişana, a cheltuit pentru înnoirea zidirii. Dar, dacă de atunci vin cele două rânduri de ocniţe, stâlpuşorii rotunzi de cărămidă cari întră în făptura lor şi tot planul cu abside octogonale, — pridvorul cu doi stâlpi, zugrăveala, întăia clopotniţă, cadrele frumos sculptate ale uşilor şi fereştilor pornesc dela altă înnoire, supt Grigore Matei Ghica, un mare ziditor de clădiri sfinte, ctitorul Frumoasei şi al Pantelimonului, lângă cele două Capitale. Chipul Domnului, al Doamnei Zoiţa, ale celor cinci copii se văd făcute în biserică, la dreapta, de un foarte bun meşter, care a dat o înfăţişare dulce feţelor cuminţi ale beizadelelor. Peste vre-o patruzeci de ani, Alexandru Ipsilanti, alt Domn bun din vremurile rele, înnălţă şi mai sus turnul şi durâ zidul din lăuntru, paralel cu zidul de împrejmuire, şi pentru aceasta păretele din stânga al bisericii poartă chipul său şi al Doamnei Ecaterina. Din timpuri mai nouă vine tencuiala groasă, spoiala trandafirie care s'a aşternut peste vechea cărămidă, precum şi turnuleţul de lemn de pe coperiş. Iar din vremea noastră este ruina care jupoaie şi năruie acuma toate.

Pantelimonul a fost totdeauna o clădire de gospodărie bună, de milostivă alinare a suferinţelor; sfântul tutelar, harnicul şi blândul doftor fără arginţi a ocrotit bine zidirile ce i s'au închinat de un Domn evlavios.

Odată fusese aici numai o umflătură a pământului din marele şes băltos cu drumuri mocirloase sau prăfuite. Grigore Matei Ghica făcù să se ivească toată frumuseţa de astăzi, ca printr'o năprasnică minune.

De la el vine parcul ca o pădurice, care urcă dealul, străbătut de alei şi de cărări, de drum pentru trăsuri şi sămănat cu foişoare vechi şi nouă, cu semne amintitoare şi cruci. De-asupra oglindindu-se în heleşteul care nu lipseşte mai dela niciuna din mănăstirile acestui Ţinut, zidurile de vechiu castel, multe, înnalte, impunătoare, în care e aşezat astăzi unul din cele mai curate, mai luxoase spitale din milostiva Românie. Treci printr'un mare turn înnalt şi împodobit, în gustul, cam fiştichiu, al veacului al XVIII-lea, şi acum vezi biserica. Reparaţiile nu-i vor fi schimbat mult întâia înfăţişare, care e foarte simplă: păreţi puţin înnalţi, cari se taie în unghiuri drepte. Frumuseţa o găseşti însă, pe de o parte, în minunatul pridvor boltit în toate părţile, printre stâlpii supţiri cu capitèle săpate, lăsând lumina să bată asupra strălucitei uşi de piatră, frumos lucrată, care nu-şi are părechea. Uşa de lemn sculptat, cu bourul Moldovei şi vulturul împărătesc, e vrednică de acest cadru. Înnăuntru două morminte domneşti pironesc luarea-aminte: o lespede de marmură împodobită, pe un înnalt postament, cuprinde laudele în stihuri ale lui Grigore Ghica, ale cărui rămăşiţe se odihnesc aici, împreună cu ale Doamnei sale, Zoiţa, moartă nouă ani după «iubitul» ei soţ. Iar un urmaş al lui, Alexandru-Vodă, Domnul de pe vremea Regulamentului Organic, Caimacamul d'innaintea Unirii, e astrucat în faţă, în sicriul răzimat pe vulturi cu aripile desfăşurate, de-asupra căruia stă, ca pecete, coroana, şi mantia domnească cade în faldurii grei ai marmurei de Carrara.

Dela Cernica o largă şoseà (şoseaua Brăilei), printre arături proaspete şi pajişti pe care ploile de o săptămână întreagă au trezit, după seceta îndelungată, un verde nou, tânăr şi vesel ca acela din April ce se trezeşte. În zarea vânătă se zăresc copaci răzleţi.

Apoi altă şoseà, mai îngustă, se desface «la maici», adecă spre mănăstirea *Paserea*. În curând, eşti prins de pădure, înnaltă, deasă, cu trunchiurile tinere strânse unul lângă altul, ca trestiile bălţilor. La capăt, un sătuleţ cu casele foarte păcătoase, strâmbe, joase, goale; o crâşmă unde benchetuiesc nişte cărăuşi foarte dârji, pe cari-i aşteaptă cară cu scânduri. Apoi mănăstirea se vede răsărind din pădurea nouă, cu turnurile ei roşii, verzi, albăstrii-sure.

E o zidire de tot nouă, întemeiată de evlavioşi călugări dela Cernica, în zilele de strălucire ale marii mănăstiri vecine. Nu e nimic frumos în stil, dar cuprinsul e larg supt boltirile înnalte, şi icoane strălucitoare de argint nou, sămănate cu pietre scumpe, se văd în toate părţile. Un cimitir curat cuprinde câtevà monumente costisitoare ale morţilor bogaţi aduşi din Bucureşti, de unde vine, zilnic aproape, atâta lume pentru a petrece cu mai multă sau mai puţină cuviinţă —, ceia ce maicele arată că nu pot împiedecà, aşà fiind datina.

Ce întors de strălucită taină! Soarele a căzut peste hotarele zării, lăsând în urmă capetele mantiei sale de trandafiri, viorele şi aur şters, care atârnă încă multă vreme în văzduhul umezit de ploi şi măturat de vântul furtunos. Arăturile sunt negre ca miezul nopţii, şi imaşurile de un verde untdelemniu se întunecă treptat, cu drumeţi ca umbrele, cu turme ce trec tăcute, cu mişcări line ca ale spicelor supt adiere. Crengile arborilor taie cerul cu aspre dungi cernite.

Şi, pe şoseaua care nu se linişteşte, trec spre Bucureşti Olteni cu coşurile pline de struguri, băietani obosiţi, moşnegi ce pipăie calea cu toiegele, căruţe de măcelari ce duc porci zvârliţi pe scânduri şi vite ale căror gâturi atârnă,

harabale cu viței, velocipediști ce se opresc la restaurantele cu câte două rânduri din margenea șoselei, trăsuri de piață întorcându-se grăbit, cu oarecare frică, printre toată această mulțime de Țigani, de Sârbi (adecă Bulgari) și de orășeni rău nărăviți. Frumoasele sate cu copereminte roșii nu se mai deosebesc, dar Pantelimonul negru e încins de brâul luminilor electrice. Mai departe, prin drumul fără felinare al șoselei, prin stradele bune și cele rele, prin nesfârșita piață a Oborului cu rămășițele de paie ale ultimului târg și scheletele de chioșcuri ale Moșilor, ajungi în Bucureștii de lumină și zgomot ai centrului european.

27. Într'o zi de April spre Căldărușani. Snagovul. Țigăneștii.

Bucureștii se mântuie prin drumuri bune între case rele. Sunt mahalalele-șosele, care înșiră locuinți sărace, sprijinite strâmb în stâlpi gârbovi, bojdeuce ce se chiorcoșează la soare prin ferestuici turburi, ca niște pisici bătrâne. Astfel e și șoseaua Colintinei.

Ea aleargă dreaptă înnainte, tăind un șes cu modâlci de movile, asupra căruia April a zvârlit acum mantia-i de rege tânăr, numai în catifeà verde și în flori albe. Apoi șiragul de căsuțe e alcătuit tot mai rar, până ce singură dunga cenușie a drumului desparte nemărgenirea câmpiei învălurate.

În stânga se văd acum două grupe de arbori și de clădiri în jurul a două biserici. Biserica d'intâiu e veche și o împrejmuiește un zid de cărămidă ce se risipește pe încetul. E Plumbuita, care înșiră încă toată împrejmuirea de acum trei sute de ani, pe când biserica, păstrând la jețul domnesc rămășițe în piatră dela începutul veacului al XVI-lea, stele cu multe ramuri, lei săpați grosolan, se acopere cu zdrențele unei reparații ieftene[1]. Aici, de o parte și de alta a

1. V. mai departe.

șoselei, pământul e mai frământat decât aiurea. El pare făcut pentru ascunzători viclene, pentru răpeziri prăpăstuite asupra dușmanului. Și cu adevărat o luptă s'a desfășurat acum aproape patru sute de ani, în Octombre 1632. Matei Basarab, Domn nou ridicat pe scutul unei ràscoale, erà între Dudești și mănăstirea lui Mărcuță sau a Mărcuții. Dușmanul său, Radu-Vodă, Domn legiuit, cu tuiuri dela Împăratul turcesc, își așezase tabăra între Obilești și această Mărcuță, căreia i se zicea atunci mănăstirea lui Dan, Vistierul lui Mihai Viteazul. Lupta s'a dat lângă Plumbuita. Matei, pe care-l dorià țara, învinse pe aceste locuri, a căror verdeață palidă de toamnă a fost smăltată cu floarea neagră a sângelui.

Astăzi clopotnițele scânteie vesel supt focul vioiu al soarelui de dimineață, cirezi străbat în fund pășunea grasă și din adâncul crengilor care adăpostesc pe cântăreți se înnalță cântece pentru lupta de iubire prin care se ține lumea. Ce puțin e pentru atotputernicia naturii o vărsare de sânge ca aceasta, care ține două zile și se încheie, lăsând numai gropile proaspete până la cea d'intâiu țișnire de iarbă și hoituri uitate pentru corbii unei singure ierne!

Am ieșit de mult din București, dar amintirile lui se văd încă ici și colo. În mijlocul câmpului, o foarte frumoasă biserică tânjește singură fără preoți, fără poporeni. Un cutezător din timpurile de beție a goanei după câștig a socotit că până aici va pătrunde Capitala în revărsările ei de mlaștină neorânduită. A pus deci pe un arhitect priceput să înnalțe o clădire ca aceasta, care ar împodobì orice colț bucureștean. Dar venì clipa de sărăcie și timpurile de înfrânare, și biserica rămase singură. Vizitiul mai vorbește de un meșter evreu care ar fi căzut de pe coperemânt și ar fi murit pe lespezile clădirii sfinte, profanând-o. De aceia s'ar fi oprit slujba pe nu știu câți ani. Ei vor trece însă, și viața nu se va deșteptà în această ruină nouă-nouță, — sentinelă pierdută către Bucureștii unui viitor care nu va sosì poate niciodată.

În dreapta şi în stânga se înnalţă păduri, tivind margenea, sprijinind în vârfurile lor învălmăşite marea întindere de albastru zimbitor.

Două sate în cale: Vărăştii şi Moara-Săracă; căsuţele gospodăreşti se înşiră albe în mijlocul curţii încunjurate cu garduri de nuiele. Pe un ogor, mulţimea se strânge în jurul prapurilor ce se ridică 'n cerul albastru al dimineţii. E slujba pentru roada câmpului: binecuvântarea ogoarelor.

Într'un loc, pădurile par a se atinge, împrejmuind cu totul zările. Câmpia se prăvale la dreapta într'o «căldare», o «căldăruşă», în care izvoare puternice au întins o pânză de apă ce se reînnoieşte, sorbită de-asupra de soare. Lacul se înfundă în malurile înnalte, înfige în ele mici golfuri ascuţite: din loc în loc, ostroave mărunţele îşi arată ţepii de rogoz şi ierburi înnalte: li se zice *cociocuri,* şi în desişurile lor se prind peştii ce fac ici şi colo vârtejuri luminoase când se zbat de bucurie în apă călduţă. Luntraşi cu comănace şi haine de şaiac cafeniu vâslesc în vechi bărci dintr'un singur lemn, înguste, scorojite şi brăzdate de adânci tăieturi de bătrâneţă.

Părinţii pescari, cari urmează pilda lui Petru Apostolul în luntri care nu sunt mai bune decât ale ucenicului credincios al Mântuitorului, vin dela frumoasa mănăstire care se desfăşură mândră în faţă. Pe fondul de păduri dese şi înnalte, pe care le-a cruţat până acum vremea noastră de speculă fără mustrări de cuget, se desfac zidurile înnălţate de Matei Basarab şi turnurile de lemn dela trei biserici.

Întri prin livada catifelată, sămănată cu flori galbene răşchirate în raze, cu măciulii de puf înstelat care zboară la fiecare pas şi atârnă scânteietor în aier, cu frunze cărnoase ce se desfac albe din merii în floare. O turmă paşte, într'o necontenită clătinătură moale a blănilor sure şi negre, pe când măgarii cari o întovărăşesc în rătăciri, măgari groşi, buhoşi, foarte neţesălaţi, smulg lacomi iarba vânjoasă. Un cioban cu comănac, închircit şi cu mutra îndobitocită, se lasă în genunchi, făcând cruci şi mătănii.

înnaintea egumenului dela Căldăruşani, care ni arată îngustul pământ pe care-l stăpâneşte astăzi după secularizare mănăstirea lui Radu Mihnea şi a lui Matei Basarab, care s'a hrănit odinioară din rodul a «patruzeci de moşii».

Biserica dela Cocioc şi biserica din cimitir sunt nouă. Biserica mănăstirii e prefăcută de iznoavă, în 1838, cu geamlâcuri în faţă şi sfinţi simandicoşi, cum nu-i ştià vechea zugrăveală religioasă [1]. Dreasă după gustul timpurilor noastre şi bolniţa, din care răsare câte un moş bătrân care-şi mişcă abià picioarele în mijlocul bucuriei primăverei ce se vădeşte în lumină şi cântece. Din vremile Regulamentului Organic sunt, aşà cum se văd astăzi, şi casa stareţului şi casa de oaspeţi şi atâtea case particulare, ale călugărilor înstăriţi. În aceia din margene stă, când nu-şi mângâie, călătorind, ambiţia rănită fără de leac, vestitul fost Mitropolit Primat Ghenadie. Mitropolitul Iosif a fost la stareţie în timpul când Ghenadie se află în Scaunul păstoresc din Dealul Mitropoliei. Un alt Mitropolit a locuit aici, atunci când el erà numai smeritul diacon Grigorie, fiind totuşi una din luminile Bisericii româneşti, şi la Cocioc se arată clădirea ruinată unde prin ostenelile lui se tipăriau cărţi prin anii 1820. O amintire încă, pe care o lasă vremea noastră, — şi aceasta e o amintire frumoasă — este, supt coperişul de tablă al unei fântâni, o pânză de Nicolae Grigorescu. Atunci când el erà un tinerel zugrav de icoane de şeptesprezece ani, mâna sa, pe care n'o călăuzise nici învăţătura, nici sfaturile, a înfăţişat cu o deplină siguranţă, în preajma sfinţilor stâlciţi ai bizantismului corcit de dăunăzi, scena Izvorului Tămăduirii: Maica Domnului de sus, sfinţii de lângă dânsa, cutare chip de Împărat bătrân sau de femeie prezic un maistru.

Vechimea trăieşte în zidurile de apărare şi de locuinţă care ascundeau biserica dela început. Un mare turn ca acela dela biserica din Câmpulung păzeşte spre Bucureşti: în el

---

1. Şi acuma s'a aşternut o nouă reparaţie. (1916.)

vor fi fost de atâtea ori străjeri la apropierea Turcilor sau în timpuri când se mişcau hoţii în aceste păduri care sunt cele, vestite, ale Vlăsiei. Dela el porneşte clădirea, cu două caturi: cel de jos are arcade de piatră, cel de sus îşi sprijină arcurile pe beţişoare înnegrite ca în cerdacele de de mult.

Erau odată cinci sute de călugări aici, şi dincolo de gratiile de fier ale ferestrilor trăià o viaţă de adevărată credinţă, de adevărată mustrare a cugetului şi une ori de adevărată muncă a minţii, căci aice, de pe la 1780 înnainte, când Căldăruşanii s'au îndreptat după poveţele lui Paisie Rusul, reformatorul din Moldova, s'au scris şi s'au tălmăcit, de Macarie şi de alţii, multe cărţi, din limbi felurite. Acum vre-o patruzeci de bieţi călugări nevolnici, şi unii dintre dânşii desgustători de murdari, rătăcesc prin întunerecul încăperilor goale, având de tovarăşi câni flămânzi, Ţigani vagabonzi şi pisici sălbatice[1]. Ei merg şi acum la slujba de zi şi la cea de noapte, dar gândul lor fuge la gazetele din Bucureşti mai mult decât la ceasloave. Marea clădire care cuprindeà pe fraţi la masa lor împreună, e pustie. Adevărata viaţă e aceia a rândunelelor negre care-şi au cuiburile supt arcade şi taie văzduhul, neprecurmat, cu trupurile lor suptiratece şi cu strigătele lor ascuţite.

*

Drumul spre *Ţigăneşti* trece prin marea comună Lipia-Bojdani, vestită prin răzvrătiri. Locuitorii, împrăştiaţi prin mai multe sate, sunt atâţia câţi ar face cinste cutărui oraş de provincie; numărul lor n'ar fi mai mic decât 10.000. Între gospodării, multe înfăţişează o căsuţă în mijlocul buruienii care creşte an de an dela sine şi nu foloseşte nimărui. Ici şi colo însă, pământul e lucrat pentru sămănături. Mai pretutindene e o bună orânduială curată. Locuitorii ce

1. Se zice că o reformă ar fi intervenit. (1916.)

stau în cerdacul primăriei arată, aşà cum li-a mers vestea, hotărîţi şi dârzi.

Ceva mai departe, un pod peste o gârliţă duce la un adevărat colţ de raiu, flori, pomi roditori, stupi şi o casă de ţară acoperită cu şovar, peste păreţii de pământ ai căreia, mai înnalţi decât de obiceiu şi mai încăpători, se caţără sfârcurile verzi ale zorelelor. Din dumbrăvile apropiate răsună cântări, calde ca soarele de amiazi, şi zborul harnic al albinelor e risipit pretutindene. Un funcţionar bucureştean la pensie a întemeiat această oază de civilizaţie foarte înaintată, de care se depărtează încă prea mult casele satului vecin. Prin locuri ca acestea se face bogăţia care înfrumuseţează şi duce înnainte ţara.

Nu trece multă vreme, şi vederea se deschide asupra unui lac, pe care păduri vechi îl mărgenesc de o parte. Apele de oţel albăstriu se înfioară de vânt, prelingând malul buruienos al unui ostrov rotund. Din el se ridică, printre cărămizi şi pietre risipite de mâna vremii ce se joacă ironic cu clădirile trecătoare ale oamenilor, un turn puternic, pe care anii l-au scrijelat adânc cu dungi de ruină. Dintre aceleaşi dărâmături se iveşte armonioasă şi clară o biserică. E mică, precum sunt mici toate clădirile sfinte ale vechimii noastre, menite să strângă la un loc pe credincioşii unui sat sau ai unei singure mahalale puţin locuite. Şiruri de stâlpi împart în trei spaţiul cel îngust al lăcaşului. Minunate picturi din cea d'intâiu jumătate a veacului al XVI-lea acopăr zidurile: pe lângă marile icoane ale Adormirii Vovedeniei. Întrarea în biserică — de şi se spune că a fost cel d'intâiu hram —, ni se înfăţişează de două ori, la dreapta pronaosului şi pe faţa de către altar a vechiului părete despărţitor, Mircea Ciobanul şi familia lui, în care deosebeşti pe Chiajna, — nu femeia străşnică din nuvela lui Odobescu, ci o faţă rotundă, tânără, cu păr bălan, sămănând cu Ştefan-cel-Mare, bunicul.

Aceasta a fost biserică de mănăstire, şi călugării vor fi în-

căput numai bine în cuprinsul ei întunecat, care miroase acum a muced şi mort, a ţărână şi a mormânt. La început forma erà o cruce, al cării mâner îl alcătuià un pridvor cu stâlpi rotunzi; un singur turn se ridicà înnaintea punctului unde se umflă în dreapta şi în stânga absidele căptuşite cu strane. Podoaba o făceau două rânduri de ocniţe: cele de jos, lunguieţe, întregi, cele de sus în arcuri; în turn, ele mergeau de sus până jos, coprinzând în boltirea lor ferestruicele înguste, ca nişte mari sprincene încondeiate de-asupra unor ochi mărunţei.

Cine a fost ctitorul d'intăiu al celei mai vechi din cele trei biserici de aice nu se poate spune, dar de sigur că un om din veacul al XV-lea, care în Ţara-Românească, ca şi în Moldova, a dat operele de arhitectură religioase cele mai frumoase în spaţiul cel mai mic, şi fără îndoială şi lucrurile cele mai originale ale meşteşugului clădirii la Români. Piatra de pomenire a întemeietorului a căzut, s'a distrus, dacă nu va fi zidită undevà în încărcăturile reparaţiilor de mai tărziu [1]. Cronica ţerii scrie însă aşà : «Vlad-Vodă Ţepeş, Acesta au făcut cetatea dela Poienari şi au făcut sfânta mănăstire dela Snagov». Ţepeş a putut fi ctitor aici ca şi Matei Basarab la Căldăruşani, ducând mai departe ceia ce altul începuse; căci mănăstirea capătă daruri încă dela înnaintaşul său Dan fiul lui Mircea. Ziditorul cel vechiu pare a fi un boier sau Domnul însuşi, încă supt Mircea. Locul erà bun şi pentru apărare, când se ridicau podurile şi năvălitorii fără luntri, după fuga pescarilor mănăstirii, se găsiau înnaintea zidurilor înnalte şi groase pe piatra cărora se linciuriau apele line, cu funduri adânci şi mâloase. Poate că aici s'au adăpostit boieroaicele şi copiii când Sultanul Mohammed al II-lea însuşi a venit să vadă ce viteji cresc pe acest pământ sălbatec.

Dacă Ţepeş a stat aici, şi sângele a trebuit să curgă, sân-

1. S'a găsit o piatră; ea trebuie să fi fost pusă în amintirea reparaţiei de Brâncoveanu.

gele care erà pentru sufletul acesta tiran ca un vechiu vin ce încălzeşte inima şi iuţeşte mersul gândurilor. Aşezată lângă Bucureşti, mănăstirea a primit din când în când trupuri de boieri mari, fiind socotită ca un loc de îngropare ales. Astfel se odihniră aici pe rând, lângă vechii boieri din vremea lui Neagoe: Pârvul din Craiova, Marele-Vornic, şi Logofătul Ioan, ajuns prin pocăinţă un smerit monah,— cu ajutorul calăilor lui Mircea Ciobanul şi lui Alexandru fiul acestuia, toţi fiii lui Dragomir Postelnicul şi ai soţiei lui Marga. După uciderea celui d'intăiu, mama cuprinsă de durere părăsì plăcerile zădarnice ale lumii şi îmbrăcă veşnicul doliu al călugăriei, numindu-se de-acum înnainte monahia Eufrosina. Ea se îngrijì ca fiecare dintre copiii ei iubiţi să fie acoperit după datină cu o piatră frumos săpată, în care i se pomenià fără niciun fel de plângere chipul morţii. Apoi cândvà — căci pe groapa ei n'a lăsat să i se însemne clipa plecării către ai săi, pe cari-i dorià de mult —, bătrâna călugăriţa murì zâmbind, căci i se va fi părut că zăreşte prin negurile sfârşitului omenesc strălucirea întâlnirii voioase cu fiii cosiţi în tinereţa lor plină de îndrăzneală. Ea se culcă la picioarele celor patru morţi tineri, ca o slugă care e gata să se deştepte şi să ajute pe acel ce sufere, şi lespedea ei supţire, îngustă pomeneşte numai că acolo se odihneşte în sfârşit o «mamă plină de durere până la moarte», o mamă ai cării patru fii au fost tăiaţi, şi o călugăriţă [1].

Câtevà zile după uciderea Turcilor din Bucureşti, Mihai Viteazul îmbogăţì şi el cu un trup descăpăţinat gropniţa Snagovului. Oamenii domneşti aduseră la mănăstire rămăşiţele sângerânde ale lui Dima, fost Stolnic supt Ştefan-Vodă Surdul şi trădător faţă de Domnul cel nou.

Apoi linişte se făcù în ţară, şi mănăstirea nu mai primì astfel de daruri domneşti. Ea îmbătrânise puţin, din timpu-

1. La o reparaţie care a înzestrat ostrovul şi cu o ridiculă şi nelocuită casă de preot, cărămida care rostià atâta durere s'a distrus ori s'a furat! (1916.)

rile lui Mircea până în acelea ale lui Matei Basarab, care-i dădù o rivală în Căldăruşani, ce fusese până atunci numai un schit în mijlocul şesului. Clădirea tragică a lui Ţepeş şi a lui Mircea Ciobanul, mândra mănăstire domnească, pentru care se culesese dijma pe atâtea moşii şi se pusese de o parte banii vămii dela Prahova şi vămii din Brăila, văzù trecând aiurea norocul ocrotirii şi al daniilor.

Venì însă o zi când Snagovul, care primise pe morţii ce căzuseră aiurea de urgia domnească, fu însăşi lăcaşul unui omor din porunca stăpânitorului. Grigore-Vodă Ghica bănuià pe Postelnicul Constantin Cantacuzino, om bătrân de vre-o şeptezeci de ani, vestit de bogat, de învăţat şi de bun, că-i sapă Domnia. Dorobanţii veniră noaptea de-l ridicară din aşternut, într'o Sâmbătă spre Duminecă. Un rădvan duse pe prins între arme la Snagov, unde luntrea mănăstirii îl primì pentru a-l trece spre moarte. Moşneagul ascultâ a doua zi liturghia căzut în genunchi, ca unul ce ştià pe ce drum se află şi ce aproape-i este sosirea. El îşi mărturisì păcatele şi primì împărtăşania înnaintea altarului care nu mai păstrează nimic din comorile de artă din vremuri. Acolo unde astăzi florile galbene bogate în raze se bucură de fericirea primăverii calde, se ridicau zidurile în care călugării îşi aveau chiliile, iar oaspeţii odăi de primire de care-şi aduceau aminte cu recunoştinţă. Ele închideau o curte pietruită în care se aflau cele două bisericuţe ale Bunei-Vestiri şi Adormirii Maicii Domnului [1], precum şi trapezăria. Când se făcù sara, în apropierea cinei, la care el nu mai erà să ieà parte, Marele-Postelnic fu zugrumat de un stâlp, la 20 Decembre 1662; ştreangul se strânse şi albul cap căzù pe piept, pe când clopotele din turnuri sunau rugăciunea morţilor.

1. Dar vezi, mai sus, observaţiile despre pictură. Mărturia e a lui Pavel din Alep, la jumătatea veacului al XVI-lea. O piatră adusă de aiurea în biserica de acum arată că la 1588 Mitropolitul Serafim a făcut biserica Bunei Vestiri. Dar piatra lui de mormânt se află acum dincoace.

Sicriul fu aşezat în biserică supt lespezile căreia se odihniau jertfele Domnilor celor vechi, trădătorii din alte timpuri şi cei ce muriseră de jalea morţii lor. O fată de Domn, Ilinca, soţia bătrână a bătrânului Postelnic, şi toţi fiii ei, şese la număr, căpătară voia să-şi iea mortul. În acest loc îngust au stat ei câteşi şese, lângă tatăl culcat pe perna somnului fără tulburare şi lângă maica plecată în genunche. Îi vezi pare-că, stând pe lespezi, de-asupra oaselor fără capete: Drăghici, menit morţii de ciumă, Şerban, care erà să fie Domn şi să moară tânăr, cu bănuieli de otrăvire, Constantin, care erà să fie şi el zugrumat, la cele Şepte Turnuri din Constantinopol, Mihai, al cărui cap uşuratec va cădeà în Adrianopol, de aceiaşi urgie turcească, Matei şi Iordachi, cari fură culeşi încă în floare, de o moarte bună, care zâmbeşte tinerilor ca o iubită. Şi luntri trec apoi pe lac, ducând spre malul de sus, către Ploieşti, către mănăstirea Mărgineni, sicriul acoperit cu stofe scumpe şi alaiul de îngropare.

Câte nu se schimbă înaintea zidurilor neînţelegătoare! Încă treizeci de ani, şi Snagovul cernit de atâtea amintiri e acum un roiu de harnice albine. Un străin a venit de departe, de foarte departe, unde stânci spintecă pământul şi se azvârl izvoare despletite, cu ţăndări de piatră în apa lor nebună, unde nu sunt zări întinse, de verde dulce şi aur curat supt cerul albastru, unde lacul nu se zbate de mulţămire între trestiile înnalte. Antim din Ivir erà un meşter de predică, un meşter de scrisoare, un meşter de tipar, un meşter de zugrăveală, un suflet curat şi o voinţă neobosită. Constantin Brâncoveanu, acel Domn strălucit prin binefacerile sale, l-a primit ca pe un trimes ceresc şi i-a dat în mâni Snagovul. Totul se schimbă în cuprinsul şi între hotarele mănăstirii: pământul dădù mai mult, oamenii îşi făcură mai deplin datoria, iar, mai bine decât toţi, Antim însuşi. În chiliile sale, buchile frumoase, zugrăvite şi turnate de dânsul, se aşezară în tipare şi însemnară pe hârtie cărţi pentru slujbă, cărţi pentru îndreptarea vieţii. Uite a-

colo unde se soreşte şopârla verde peste cărămizile calde, va fi stat adese ori într'un jeţ căruia tot el îi va fi adaus săpături alese, părintele, privind apusul răsfrânt în apa liniştită. Cina s'a mântuit, călugării închişi în chilii se pregătesc de odihna care va fi prea răpede întreruptă de slujba tainică a miezului nopţii; argaţii mână pe malul din faţă vitele ce se întorc la adăpost, cu un prelung ragăt de chemare; chiuiturile lor îşi răspund dela o cărare la alta. Printre sălcii se ridică fumul albastru al mămăligii de sară, şi un caval răsună dela stână. Soarele a trecut de pragul care pentru noi e noaptea, şi razele lui din urmă, roşii în cer, se îndulcesc trandafirii în apa lacului paşnic. Antim priveşte cu ochi umezi această frumuseţă care-i prinde sufletul întreg, sufletul lui de poet, cu multe răsunete; el se ridică şi face semnul crucii spre mulţămire şi binecuvântare.

Antim ajunse Mitropolit şi luă cu dânsul zilele cele bune ale Snagovului. Şi această străveche mănăstire ajunse pe mâna călugărilor greci. Locuitorii ei se împuţinară, fiindcă hrana lor nu trebuià să scadă veniturile Locurilor Sfinte; chiliile se ruinară, biserica tot aşà, până ce se reparâ într'un chip care e o batjocură, puindu-se un zid ordinar între coloanele rotunde, de cărămidă aparentă, ale pridvorului şi cocoţându-se un turn nepotrivit pe lângă singurul care trebuie să fie, după canonul neschimbat al frumuseţii.

Acea fiică bună a stoarcerii prin călugării greci care a fost secularizarea, duse lucrul mai departe. În locul hoţului în mantie de arhiereu, venit ca să simtă plăcerile pântecelui şi mulţămirea grămezilor de aur, venì acum hoţul în uniformă de puşcăriaş, închis ca să-şi ispăşească păcatele printr'un traiu de pedeapsă. Un pod mişcător unì malurile pentru nevoile închisorii: odată el lăsă în adâncuri un convoiu întreg din ei, pe care lanţurile-l traseră la fund: crucea de lemn de pe malul din faţă arată unde stau, iertaţi acum, cei pe cari oamenii, cari nu pot iertà, îi pedepsiseră. Biserica mai cuprindeà odoarele vechi: ele au fost luate

însă când ruina amenință să se surpe asupra preotului și credincioșilor. Zidurile din prejur avură o soartă și mai rea: închisoarea se strămută aiurea, și clădirea pe care ea o pângărise se dădù la pământ. Reparația Snagovului s'a făcut dăunăzi de așezământul nou al Casei Bisericii: înlăuntru și pe lături însă pustietatea, care moștenește pe toți, n'a fost încă scoasă din drepturile ei.

Satul Snagovului făceà parte odinioară din stăpânirile întinse ale mănăstirii: astăzi locuitorii lui se hrănesc greu din munca pescuitului, la care li s'au alipit câtvà timp și Lipoveni, aduși dela gurile Dunării, oaspeți nu tocmai iubiți pentru acei ce din neam în neam au vânat balta aici. Ca și lacul din Căldărușani, și acesta ascunde pești de mai multe feluri și raci foarte gustoși, cari, în partea locului, se mănâncă, nu numai fierți, ci și fripți, puindu-li-se spinarea pe grătar. Lacul e, ca toată vechea moșie snagoveană, a Statului și e căutat în antrepriză [1].

*

Îndată ești în șoseaua ce duce la *Țigănești*. Satul, foarte mare și risipit, se vede după puțină vreme pe largul șes verde, în care grâiele acum, în April, încep a undulà mătăsos.

Înnaintea noastră vine alergând, ca la un atac, o ceată de soldați în haine de vară, fără arme și cu bidoanele de tinicheà în mână: ei se îndreaptă spre puțul cu cumpănă, de al cărui lanț de fier atârnă donița ce se scoboară în adânc. Alte grupuri ostășești sunt risipite pe șoseà. În curți se văd piramide de arme. Câte un *leat* pașnic stă pe prispă între moșnegii casei, cari-i erau străini până acum zece minute, și vorbește cu ei cum li-ar vorbì lui taică-său și maică-sa de acasă. Alții ajută la focurile care pâlpâie în groapă, supt cazanul în care fierbe mămăligă pentru unul mai mult,

1. Acum îl țin sătenii, și speța faimoasă de raci a perit și aici ca și aiurea. (1916.)

un Român, un frate şi, zic cei de-acasă cu milă, un soldat. Lângă un gard de nuiele, un chipeş ofiţer blond înnoadă un sfat cu o fetiţă din sat în haine albe ca zăpada: fata stă dreaptă ca o statuie şi urmăreşte cu luare aminte, dar fără neplăcere, cu un zâmbet poate în colţul gurii, complimentele dela oraş, care se ascultă, dar nu se cred.

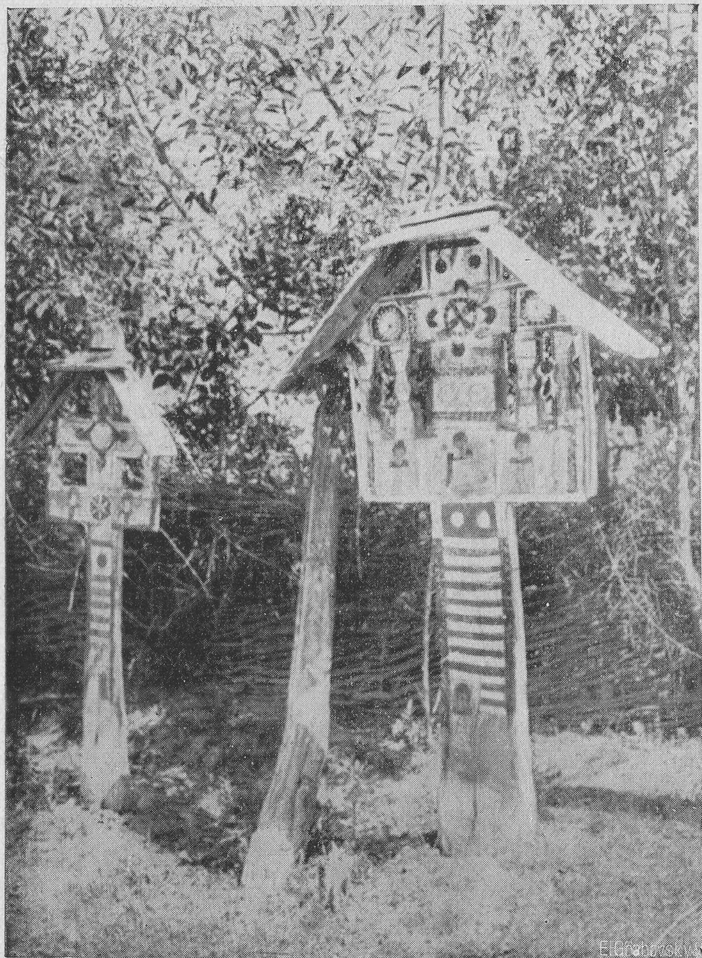
Îndată intri în pădure, o veche pădure de mănăstire pe care cruţat-o secularizarea. Soarele se lasă spre asfinţit, şi în desişul de trunchiuri înnalte e o tăcere... Huruitul roatelor, câte un cuvânt schimbat răsună clar şi prelung. În dreapta şi în stânga privirea se opreşte în pânza străvezie, însufleţită de lumină, a verdelui tânăr pe unde străbate numai ici şi colo câte o săgeată de rază roşie, pe care veşnicul arcaş o aruncă în urmă, plecând.

Dela o vreme, pădurea se preface într'un parc neasămănat: se văd alei prunduite, bănci. Câtevà căsuţe în stil elveţian, foarte cochete, se înnalţă în stânga: ele formează administraţia unui ocol silvic. Puţine învârtituri de roată încă, şi drumul merge acum între căsuţe gospodăreşti, acoperite cu solzi înnegriţi de şindilă, având fereşti mari, cerdace şi pridvoare de sticlă, iar, în faţă, meri înfloriţi şi sumedenie de flori, în straturi şi în tufişuri înnalte, care toate slujesc în această clipă liturghia de arome a serii. Cunosc acest fel de case şi astfel de grădini: în ele şi între ele am copilărit în Moldova mea rămasă în urmă. Dar acolo, la acest ceas de vorbă potolită, ca înnaintea cuiva foarte mare, de care te sfieşti să ţi se audă glasul, — sunt în cerdace şi în grădini stăpâne de case, şi fete mari, şi copii. Aici nu se vede nimeni, deşi perdelele sunt date în lături ca să nu se piardă nimic din ceia ce poate aduce drumul. Numai un biet copil rahitic, sucit în toate încheieturile oaselor sale, priveşte către desfăşurarea trăsurilor.

Suntem în faţa mănăstirii Ţigăneşti, şi în căsuţele acelea, aşà de paşnice la înfăţişare, dar în care de atâtea ori

fierb intrigi şi păreri de rău şi pofte şi împlinirea nelegiuită a poftelor, stau maice.

Pentru dânsele nu sunt ca pentru călugări ziduri înnalte,

Cruci de drum muntene.

roiul de piatră străbătut de nenumărate chilii. Fiecare gospodină ţine să-şi aibă gospodăria ei, şi în largul arc ce în-

cunjură biserica nouă, şi reînnoită încă, se orânduiesc, în curţi mărunte, cu grădiniţa în faţă, aşezări călugăreşti curate ca floarea ce le încunjură. Altele sunt de sigur sămănate pe de lături. În fund, se vede câmpul cu desăvârşire şes, fără modâlcile de movile prin care trece drumul Căldăruşanilor şi al Colintinei. Şi lacul lipseşte aici, şi numai o mlaştină năpădită de rogoz taie drumul la spatele căsuţelor : o podişcă de scânduri înguste duce drumeţii de ţară, cari se strecură unul după altul, pe când undiţi încearcă sărăcia apei noroioase.

Ţigăneştii nu povestesc nimic: frumoasa clădire cu două rânduri care primeşte oaspeţii e ridicată abià pe vremea, priincioasă pentru mănăstirile neînchinate, a Regulamentului Organic. Biserica na se deosebeşte prin nimic de atâtea altele: e foarte bine ţinută de femeile închinate lui Dumnezeu mai mult sau mai puţin exclusiv, şi turnul de lemn — căci bolţile sunt prea rău făcute ca să poată primì altă încoronare, — e văpsit cu îngrijire.

Întru la slujba de dimineaţă a Duminecii. Biserica se înfăţişează veselă, cu atâta aur pe catapiteazmă, pe icoane, pe greoaiele cadre de stuc în care ele sunt aşezate, pe odăjdii, cu atâta aur viu care năvăleşte pe ferestuice şi se joacă une ori pe fruntea sau pe bărbia albă a unei maice îngenunchiate. Stranele şi lespezile de jos sunt acoperite de chipuri îmbodolite în postav negru, cu faldurii nelămuriţi. Mai mult chipuri puhabe sau costelive de bătrâne cu ochii morţi, înlăcrămaţi; maicele mai tinere par să fi părăsit lumea fiindcă ea nu puteà să li dea fericirea unei gospodării, şi în anume ochi adânci de fată săracă şi fără noroc se şi vede o părere de rău. Chipurile liniştite de madonă fără vrâstă, obişnuite în mănăstirile Apusului, lipsesc aproape cu totul aici: eu am văzut una singură, care aveà obrajii trandafirii supt bruma celor patruzeci de ani, vorba foarte aleasă, ca a unei înnalte doamne, şi glasul ca de argint. Corurile sunt rele, şi în nepotrivirea glasurilor domneşte acel, obosit şi răguşit, al bătrânelor.

Pe şoseà, între grâne tinere, pe un şes ca o apă, cu fața de un verde fraged, umed, luminos, spre Periş. Satul se vede îndată, şi-i străbatem lunga stradă, bine aliniată. Perişul e moşie a Coroanei, şi urmele unei bune administrații se văd în toate. Casele sunt împrejmuite şi împodobite. În această zi de Duminecă răsar din uşi, în cerdacele umbroase, femei şi fete ca acele din mahalalele unui oraş în desvoltare. Iată acum hora, pe care o îndeamnă doi Țigani, cu vioara şi dibla, care strigă pătimaş şi bâzâie, ca un bas de albine. În lumină, hora loveşte pământul, şi dintr'un nou avânt uşor se duce mai departe: cosițe bălane se amestecă în mulțimea cosițelor negre şi fotele scânteie de bucurie din toți fluturii lor de aur; femei cu copii de mână, fără nici o găteală şi cu capul îmbrobodit, se uită cu jind de departe la ispita prin care oamenii se aduc spre împlinirea nevoilor mari ale vieții, pe când câte o codană căreia nu i-a venit ceasul să se prindă în danț, aruncă pe furiş o căutătură şi se strecoară iute cu picioruşele goale, ducându-şi cofa la fântână.

Perişul e gară, şi peste puțin eşti iarăşi la Bucureşti.

28. Acelaşi drum. Cernica.

Spre Moşi, unde totdeauna sunt rămăşițe din serbarea cea mare a lunii lui Maiu, când bâlciul se desfăşură şi chiamă la el lumea de pretutindeni. Strădițe întortochiate, cu case văpsite ciudat, duc spre întinderile, acuma goale, ale zgomotoasei petreceri populare. Apoi mahalaua se desfăşură mai departe, până ce ea se restrânge la căsuțele ce mărgenesc şoseaua. Tot cuprinsul omenesc al micilor locuințe smerite s'a revărsat astăzi pe margenea drumului mare. De o parte şi de alta a acestuia, mucezesc apele ploii din urmă, şi copii slabi, palizi, cari se uită sfioşi, cu ochi de bolnavi, mărturisesc şi aice despre faptele rele ale apelor moarte.

Am trecut acum în stăpânirea grâului primăvăratec și a pășunilor ce aromesc, stropite cu florile galbene ale lui April, care fac lacrimi de soare în mijlocul bogăției veșnic nouă a pământului. În fund se ridică nori albi, călătorind în bătaia vânticelului supțire, răcoros.

Întâiu răsar în cale două mănăstiri mazile, de-o parte și de alta a drumului, Mărcuța și Pantelimonul, cu năcazurile și aiurările lor[1].

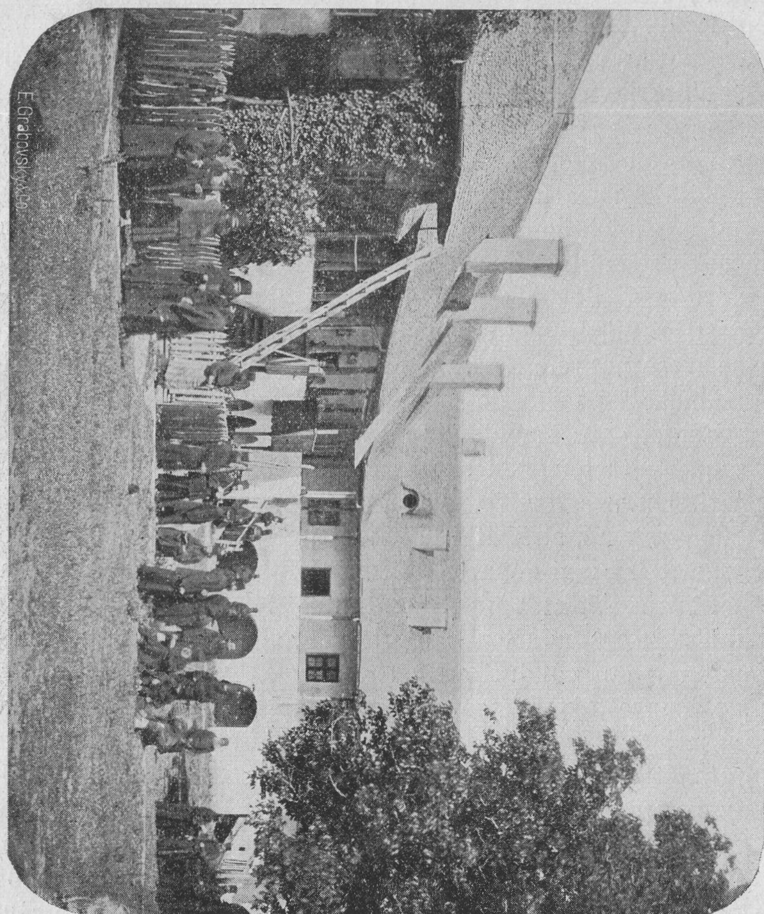
Dincolo de oazele suferinții, începe iarăși Împărăția sfântului bielșug al câmpului.

Pe o mică înnălțime, frunzișul des al sălciilor de argint cuprinde ca pe o floare ziduri albe ce se razimă pe un fond verde-clar de păduri. Drumul cotește; el trece acum de-asupra tufișurilor de papură înfipte într'o mocirlă, din care se ivesc potirele aurite ale nuferilor, apărate de noroiurile adânci. O poartă de mănăstire, păzită de un omuleț în zdrențe, care, neputându-și scoate comănacul călugăresc, face multe temeneli și plecăciuni, bolborosind binecuvântări. Un pridvor de livadă pustie se deschide acum. În stânga, lacul, străbătut de podețe, se vădește în pete neregulate, iar mai departe o biserică mai nouă. Chiliile se află într'o clădire aproape cu totul stricată și fără nicio frumuseță; arhondaricul e foarte sărăcăcios, cu păreții goi și paturile de scânduri acoperite cu cit. O pitărie veche are de-asupra o bibliotecă, de unde cele mai bune cărți și manuscripte au plecat la Academie, unde ele pot fi întrebuințate. Case călugărești deosebite abiă se văd prin drumurile înguste care rătăcesc aici mai mult decât la orice altă mănăstire. Părinții sunt oameni săraci, și în frumoasa biserică, înnălțată de Cernica Știrbei, pe la anul 1600, dar adese ori prefăcută, se văd aproape numai chipuri de țerani bătrâni, cu totul îndobitociți. Un călugăr cărunt, cu mersul prea sprinten al oamenilor cam țicniți, ține afară o mică pră-

---

1. V. mai sus descrierea lor.

vălie de lucrişoare de lemn săpat pe care şi el le-a cumpărat dela Bucureşti: e un om învăţat, spre care ceilalţi se uită cu respect. Căci el a fost la Atos pe o corabie care merge fără pânze şi fără vâsle — tot: *bum-bum, bum-bum!*

Cernica. Chiliile.

— şi e mare cât o casă; la întrebări, el lămureşte că ţara noastră nu mai dă *embatic* Turcilor şi că aşà zic domnii cari vin dela Bucureşti că ar fi neatârnată: cu toate asta nu se poate ştì bine.

Ce cimitir de minţi moarte, dintre care unele n'au trăit niciodată! Şi totuşi cimitirul a fost odată un loc de muncă şi de lumină. Călugării dela Cernica au întrat în marea mişcare paisiană de îndreptare spre lucrul cu gândul a călugărimii; ei au scris şi au tălmăcit, îmbogăţind literatura noastră din veacul al XVIII-lea. Între dânşii a trăit Macarie gramaticul, care aveà o mare faimă de învăţat şi a îndreptăţit-o prin lucrări multe şi felurite. Până în veacul ce s'a închis abià dăunăzi. Cernica, ce păzià cu scumpătate o mare bibliotecă, a dat încă prinosul ei literaturii româneşti : aici şi-a petrecut ultimii ani dintr'o viaţă întrebuinţată pentru a învăţà pe alţii Naum Râmniceanu, cronicarul cel din urmă al Ţerii-Româneşti.

Astăzi Cernica primeşte morţi din oraşul vecin, de luminile căruia nu se împărtăşeşte de loc. Din jos de biserică, e un lung şi încurcat cimitir, în bogăţia florilor sălbatece, supt seninătatea cerului albastru, care înlătură orice gând de moarte, orice semn de jale. Monumentele fără gust, fotografiile şterse, cununile de mărgele negre şi de flori descolorate, inscripţiile, stângace sau trufaşe, nu ating inima. Şi te primbli pe această ţernă care apasă de-asupra celor ce au fost oameni, cum te-ai primblà prin cine ştie ce colţ fericit, uitat de lume, al unei mari grădini sălbatece.

29. Cotrocenii. Ciorogârla.

Cotrocenii, la cari ajungi după un scurt suiş dela Dâmboviţa, printre cârciume joase ţărăneşti şi mici gospodării, e o mănăstire care nu s'a văzut niciodată. Erà odinioară o nestimată ascunsă în inima codrului, a codrului aceluia de înnalţi arbori supţiri, de *baltă,* între cari şi-a găsit adăpostul fugarul Logofăt Şerban Cantacuzino, care erà să fie peste puţin Şerban-Vodă cel nou al Ţerii-Româneşti. Codrul mergeà până 'n malul apei, întinzând în ea sfichiurile sălciilor sale, el urcà mai departe dealul şi se răsfirà larg

în dreapta şi în stânga, împrăştiind miasmele mlaştinilor în timpurile de călduri şi suflând adieri răcoroase asupra câmpiei încălzite. Frumoasa clădire de mulţămită pe care Şerban o durase într'o poiană, rămâneà supt straja codrului care ocrotise aşà de bine şi pe ctitor în ceasurile de mare primejdie. Drumeţul ce va fi trecut pe poteci, aici ca şi la Ciolan, în muncelele Buzăului, nici nu se va fi gândit une ori că-i stă aşà de aproape adăpostul cel bun al călugărilor, în chiliile lor primitoare. Numai când, la cele patru slujbe din fiecare zi, undele de sunete porniau din turnul cu clopotele la poartă, se simţià în deal şi în vale că rugăciunea orânduită, munca gospodărească în numele lui Dumnezeu s'a sălăşluit în adâncul codrului. Apoi sunetele se răriau, slăbiau din putere, şi, la ultima lovitură de clopot răzleaţă, pădurea se învăluià din nou în vechea ei taină. Bucureştii se aflau încă departe, supt dealurile celelalte, al Spirei, al Mitropoliei, al lui Radu-Vodă şi al lui Mihai-Vodă; el nu trecuse încă Dâmboviţa, aşà încât nu erà pentru Cotroceni decât un oraş *vecin*.

Vremurile nouă revărsară marele oraş în creştere şi peste graniţa de pace a mănăstirii. Câtvà timp ea păreà menită să iasă la iveală, ajungând însă numai una din multele biserici ale capitalei muntene, apoi capitală a României unite. Dar cel d'intâiu Domn după Unire, Alexandru Ioan Cuza, cerù câteva chilii pentru odihna sa de vară călugărilor greci pe cari-i gonì îndată, şi de aici, şi din alte stăpâniri ale lor, paşalâcuri adevărate pentru egumenii străini. Cotrocenii fură şi supt Cuza şi supt principele Carol o reşedinţă înnainte de toate. În umbra copacilor bătrâni, supt covorul uşor şi dulce al florilor, venì să se odihnească mica Domniţă Maria, pe care pădurea o primise cu atâta dragoste, începând a-i şoptì, în liniştea primblărilor singuratece, vechi poveşti din trecut, care apropiau de noi, de ţară şi de neamul nostru pe fiica, născută pe acest pământ, a noilor Domni români. Apoi, după un lung şir de ani, noul palat al principilor moştenitori, se ridică iute în preajma mă-

năstirii, care mucezià cam uitată până la reparațiile de dăunăzi, ce i-au dat măcar înfățișarea cuviincioasă, dacă nu strălucirea, viața, mândria din veacurile încheiate. Astăzi turnul dela poartă ține pe pieptul sau marca țerii; *ea* se înfățișează întâiu celor ce pătrund în curtea stăpânită de păreții cocheți ai palatului modern, și numai d'innăuntru se văd cuvintele de îndemn pe care Șerban-Vodă le îndreptà către aceia ce veniau să cerceteze mănăstirea lui: slovele au căzut pe alocurea și înțelesul vechilor învățăminte se întunecă prin lipsuri. Biserica, pe timpurile ei o clădire falnică, pare sfioasă, cam umilită, față de strălucirea vieții mirene de lângă dânsa [1].

Dar cine nu s'ar oprì înnaintea ei ar dovedì puțină pricepere pentru frumuseța simplă și trainică a clădirilor din trecutul nostru. Cu adevărat, Șerban-Vodă a înnălțat aici o zidire măiastră.

Un pridvor luminos, ușor, se razimă pe șese stâlpi de piatră octogonali, sculptați la bază. În fund, ușa se deschide 'n mijlocul unui cadru încă mai frumos săpat, în flori ce pornesc dela leii de jos și se împletícesc bogat până la àripile desfășurate sus ale heruvimilor de strajă. Păreții laterali se înfundă puțin, înnainte de a se rotunzì în absidă: ferești mărunte, cu frumoase rame de ciubuce tăiate în piatră, îi străpung. Un turnuleț de zid încunună acoperemântul.

Înnuntru, bolți se razimă unele pe altele; doisprezece stâlpi sculptați închid în pronaos un pătrat mai restrâns și despart acest pronaos de înnaltul, limpedele naos, pe păreții căruia se văd încă vechile zugrăveli îngrijite cari sunt măcar din veacul al XVIII-lea; în fund, fața de săpături aurite a catapeteazmei e de o bogăție neobișnuită. Înnaintea ei atârnă încă, după atâtea prădăciuni păgâne, candelele cele mari de argint care poartă stema Cantacu-

1. Reușite imitații ale vechii noastre arhitecturi împodobesc clădirea, în care întâlnești atâtea alte bogății de artă, gustul ales al acelei femei superioare, care e Maria, regina României. (1916.)

zinilor: vulturul împărătesc cu cele două capete. Mormintele au fost și ele scormonite, descoperite și pângărite în cursul vremilor fără putere și apărare, dar marile lespezi de marmură săpate în flori împodobite și în slove clare arată încă locurile unde s'au coborît în pământ trupurile lui Matei, lui Iordachi, lui Răducanu Cantacuzino și ale altora dintre ai lor. Șerban-Vodă, ctitorul, se odihnește pe înnaltul postament de supt candela nestinsă, acolo unde pomenește marmura pecetluită cu pajurea Împărăției Răsăritului.

*

Șoseaua care duce înnainte străbate un adevărat oraș militar: căzărmi, magazine de echipament, depozite de arme, ateliere, pirotehnia, mari clădiri bine îngrijite și foarte tăcute la acest ceas de dimineață, cu toată munca încordată ce fierbe dincolo de ferestuicile închise; garduri de lemn văpsite cu negru, gherete, sentinele ce păzesc cu ochii în zări, Bulgari ce dau târcoale cu covrigii și plăcintele lor murdare.

Apoi satul Militari, întemeiat abià de câteva zeci de ani: casele, unele bunișoare, altele mai rele, sunt răspândite cam în toate părțile. Prăvălii mari cu mititei «renumiți» și băuturi îmbielșugate se ațin la drumul pe care-l privesc lacom din ferestile lor cu gratii. Căci drumul acesta e bun, cu atâtea căzărmi aproape, cu atâția muncitori pe cari ele-ĭ adună, cu atâția drumeți de zi și de sară. Necontenit trec căruțe cu fel de fel de lume, mai ales căruțe cu pui, pe cari Bucureștii îi cere pentru hrana boierilor săi.

Ploaia a făcut să răsară pretutindeni vesela iarbă nouă. Ea e presărată ici și colo de mici lanuri de meiu cu frunza deasă, bogată, de pâlcurile galbene ale porumburilor uscate. Copacii răsar singurateci sau în grupe, în pânze, acoperind fortificații ale aceluiași București, care nu se mai vede acum de mult, dar se simte prin atâtea din nevoile lui.

Întrăm în satul Ciorogârlei. Ca toate aşezările ţărăneşti din împrejurimile Bucureştilor, el arată tainiţe ţigăneşti, căsuţe păcătoase şi câtevà gospodării mai bune, unde stăpânul a ţesut o împletitură de vergi în jurul curţii (pe care cei mai mulţi locuitori o lasă vraişte, cu toată calicia şi mândria răsfăţate ţigăneşte în mijlocul drumului), iar nevasta a făcut din văpseli şi din potrivirea lutului în forme ieftene sculpturi sau zugrăveli în colori tari. Cele mai adesea ori, florile ce se desfăşură pe păreţi sunt lucrate cu gust, şi fiecare meşteră caută să deà alte podoabe şi alte legături.

Mănăstirea o vezi numai când ai ajuns la poartă. E o clădire din 1808, de două ori prefăcută până acum. Mai lată decât lungă, având câte două rânduri de străni, sprijinită pe stâlpi de lemn ce-o despart în trei, ea nu samănă de loc cu tipicul şi e simţitor mai urâtă decât acelea ce-l urmează. Oarecare frumuseţă se poate găsì numai în săpăturile stâlpilor şi catapetezmei şi mai ales în cadrul de verdeaţă care încunjură biserica. În fund, e, iarăşi, un mic cimitir pentru Bucureşteni.

La întors, drumul dintre căzărmi e ca un bâlciu. Oltenii, ţeranii desfac în grabă struguri şi prune; cârciumele de pe margine sunt pline de oaspeţi, cari beau, mănâncă iute, se frământă, vorbesc, pe când alte roiuri izvorăsc din toate porţile atelierelor şi fabricilor militare, şi codane care au familie merg încetinel spre casă, râzând între ele, şi mai ales în dreapta şi în stânga. E ceasul de odihnă, de înviorare şi de zgomot al amiezii, care liberează o clipă mulţimile muncitoare.

30. Plumbuita. Văcăreştii.

Şoseaua Colentinei, care duce la moşia ce a fost a lui Grigore Ghica, Domnul dela 1822, îngropat chiar în biserica din sat, se desface din şoseaua Ştefan-cel-Mare, cu

fabricile ei puternice, uriaşi de cărămidă goală înnegrită de fum. Aceastălaltă şoseà însă nu-i samănă. E un depărtat colţ de Bucureşti, în care trecerea timpurilor a adus numai schimbări de tot mici. Pe malul de lut pe care-l taie drumul, se văd, când mai sus, când mai jos, căsuţe strâmbe, sărace, pe care chiar cea mai harnică bidineà de gospodină nu le poate îndreptà, nici înveselì. Toate sunt foarte urîte, dar urâciunea uneia nu e de acelaşi fel cu urâciunea celeilalte, ci fiecare se poate lăudà cu o nepotrivire, cu o lipsă, cu un cusur pe care nu-l împarte cu nimeni. Aici nu se mai clădeşte, ci numai rămăşiţele obosite ale trecutului, de sat oriental, pirotesc de căldura soarelui sau se posomorăsc la ploaie, ca nişte găini bătrâne, cu penele căzute.

Dar mulţime şi zarvă şi mişcare şi lucru, — acestea sunt de ajuns. Femei stau pe pământul gol cosând din degete şi din limbă; copiii se amestecă prin toate; simple războaie de ţesut se învârt pe prispă, porcii guiţă cu furie împotriva unor duşmani nevăzuţi, sacagii mână la deal cai sfârşiţi de zile, a căror spinare ciolănoasă sângeră supt biciul sălbatic, rotari încheie căruţe în mijlocul drumului, câni se răpăd înverşunaţi asupra trăsurilor, Ţigani bat fierul în colibe; supt frunzare, în prăvălii cu păreţii de coceni uscaţi, mustarii vând ghiuden uscat şi rodul cel nou, dulce şi ameţitor, al viilor.

La dreapta şi la stânga, vederea aleargă slobodă peste tăpşane învălurate, pe care le acopere de o potrivă noua catifeà verde răsărită din dărnicia ploilor. Nu e un şes şi nu sunt dealuri: pare că toate aceste case depărtate, aceste împrejmuiri de zid, aceste desişuri de copaci au fost anume desfăşurate spre vedere, ca de mâna unui copil ce se joacă. În trei părţi se văd biserici; una, mare şi nouă, arată unde aveà de gând un proprietar să facă un oraş de vile care nu s'a putut înjghebà [1]; dincolo de apa de pârău

1. V. şi mai sus.

a Colentinei, alcătuită ieri-alaltăeri din şivoaiele norilor, se vede de-o parte biserica din Tei, iar de alta Plumbuita.

De departe, pe muchea unei înnălţimi din cele mai modeste, se descopăr un mare turn de clopotniţă şi o bisericuţă pătrată cu coperemântul roşu şi cu un turnuleţ scund, ascuns ca un căpuşor fricos de broască ţestoasă. De aproape se deosebeşte înfăţişarea, vădit nouă, a turnului dela poartă şi frumuseţa, puterea zidului împrejmuitor, care a crăpat în zdrenţe roşii de cărămidă. În timpuri, el alcătuià însă o puternică cetăţuie de apărare, cu stratele-i despărţite prin var tare, cu creasta-i acoperită, nu cu oale, ca la Mărcuţa, ci cu cărămizi culcate pieziş. Din casele şi clădirile călugărilor greci s'au păstrat în trei colţuri trei ruine. Dela una se vede o cămară sprijinită pe stâlpi rotunzi de cărămidă, cealaltă înşiră un rând de alţi stâlpi frumoşi, cari sprijină bolţi de-asupra beciurilor adânci. În fund, trapezăria e mai bine păstrată: o încheie un turnuleţ jos, acoperit cu o tichie de ţigle.

Biserica însăşi, foarte trenţăroasă, se deosebeşte mult, în unele lucruri, de clădirile religioase obişnuite din aceste părţi. Pe faţadă, ocniţe se arcuiesc între două brâie de triunghiuri scobite: două ferestuici se crapă la dreapta şi la stânga uşii împodobite cu un sistem simplu de ciubuce de piatră. Încolo, e o clădire oarecare, şi aceasta vine din multele prefaceri ce a suferit biserica: din vechea zidire a lui «Petru Voevod» (Radu Paisie) n'a rămas nimic decât cutare urmă de piatră pe care am mai semnalat-o [1]; dela reparaţia lui Alexandru-Vodă Mircea se va fi păstrat cadrul cu ciubuce al uşii, dela înnoirea lui Matei Basarab ocniţele şi brâiele de triunghiuri (care, amândouă, samănă cu podoaba bisericii, de formă munteană, dela Caşin) ; iar toate celelalte elemente vin dela reparaţia făcută, în urma cutremurului celui mare, în cei d'intâiu ani ai veacului al XIX-lea.

*

1. V. şi mai sus.

Înnapoi, prin învălmăşeala şoselei cu căsuţele bătrâne. La tăierea şoselei Ştefan-cel-Mare, se văd chioşcurile părăsite ale Moşilor. Apoi *oborul* înşiră prăvăliile-i joase, din care năvălesc asupra stradei doniţe, lucruri de fier, căciuli, sumane şi şalvari, în teancuri şi movile. Dâmboviţa apare lângă clădirile întinse ale turnătoriei Lemaître. De acum înnainte Calea Văcăreştilor se târăşte spre barieră: tipuri evreieşti se strecoară pe stradă, pânditoare sau trufaşe, pe când copii murdari aleargă după trăsură, strigând şi arătând cu degetul; o dărâmătură în mijlocul unei curţi împovărate cu tot ce se poate aruncà de altfel de oameni poartă firma, românească şi evreiască, de «casă de rugăciune» şi arătarea că acolo locuieşte un haham. O bucată de vreme vin la rând case mai bune, unde se sălăşluiesc, de sigur, creştini. Apoi nu mai vezi decât cârciume de cele mai proaste, prăvălii părăsite, maidane, case fără niciun fel de împrejmuire şi copii lăsaţi în voia lor.

Pe neaşteptate, după o uşoară coborîre — aşà încât aceastà jalnică prelungire a Bucureştilor se poate cuprinde de-odată cu o privire care zăreşte mai mult verdele viu al arborilor —, ai zidurile albe ale cetăţii puternice care e temniţa Văcăreştilor.

Poarta greoaie se deschide, şi înnaintezi prin mari curţi pustii, dincolo de zidurile cărora se aud comande scurte, paşii apăsaţi ai trupei şi, pe lângă aceasta, un necontenit urlet prelung, în care se amestecă strigătele şi râsetele celor cinci sute de întemniţaţi, cari se închid în salele şi chiliile lor pentru odihna, pentru somnul dobitocesc, pentru gândurile rele şi muşcăturile de căinţă ale nopţii.

În acest cadru de ticăloşie, pedeapsă şi nenorocire — totuşi curat, orânduit, senin în clădiri, ca o şcoală de fete —, răsare înalta biserică a lui Nicolae Mavrocordat, a cării faţadă puternică îţi cucereşte sufletul.

Supt triunghiul de piatră de sus, un rând de ocniţe lungăreţe, tivit jos cu un brâu împletit; zece supţiri coloane

închid un luminos pridvor. Niciodată din vremile lui Neagoe Basarab nu s'au cheltuit un astfel de material şi atâtea silinţe pentru a împodobì o biserică: stâlpii sunt canelaţi, împodobiţi la bază cu flori şi încununaţi sus cu strălucite capitèle corintice, alţi stâlpi corintici împodobesc faţada paraclisului din fund, făcut de Constantin fiul lui Nicolae-Vodă, alţii se văd cevà mai departe, în fruntea unui cerdac din clădirea încunjurătoare, ale cării chilii de pace s'au prefăcut în celule de blestem. Dar aceia cari nu-şi află păreche în ţară şi cari, pentru vremea când au fost săpaţi, sunt o minune, se află în pronaos, unde, ca la Cotroceni, ei sprijină arcuirea bolţilor şi despart de naos: de sus până jos, ei sunt numai o sculptură înflorită, un brâu de frumuseţă îmbielşugată, care se împleticeşte urcând pe piatra greoaie. Uşa e lucrată şi ea după modelul celei dela Cotroceni, pe care o întrece însă ca bogăţie şi mărime: altfel, sunt aceiaşi lei, aceleaşi flori, aceiaşi serafimi în zbor; sus de tot, de-asupra pisaniei, coroana pluteşte peste stema îndoită a vulturului şi a zimbrului. Şi fereştile au acelaşi cadru de sculpturi. În planul de clădire, în felul zugrăvelii — care aici e păstrată aşà cum a fost la început şi impune tot atât de mult ca la Slatina în Suceava, — se vede înrâurirea bisericii ce a slujit de îndreptar. Însă, precum toate sunt aici mai mari şi mai scumpe, nu un singur turn, ci patru: două în faţă, două mai în fund spre altar, se ridică deasupra clădirii, pentru care sunt însă prea mici, dacă nu prea uşoare.

Înnuntru — şi tot astfel în paraclis — se văd supt coroane sau işlicuri de blană neagră părinţii lui Nicolae-Vodă, soţia, cei patru fii: Scarlat, Alexandru, Iancu, Constantin şi nora; îi acopăr caftane blănite de mătasă sau catifeà obişnuită fără florile de aur ale vechilor brocarde veneţiene. Ctitorul doarme supt înnalta placă de marmură din dreapta, cu slovele săpate şi acoperite apoi cu un ciment roşu, care alcătuiesc versuri eroice, în vechi metre clasice, întru pomenirea dreptăţii şi învăţăturii Voevodului mort.

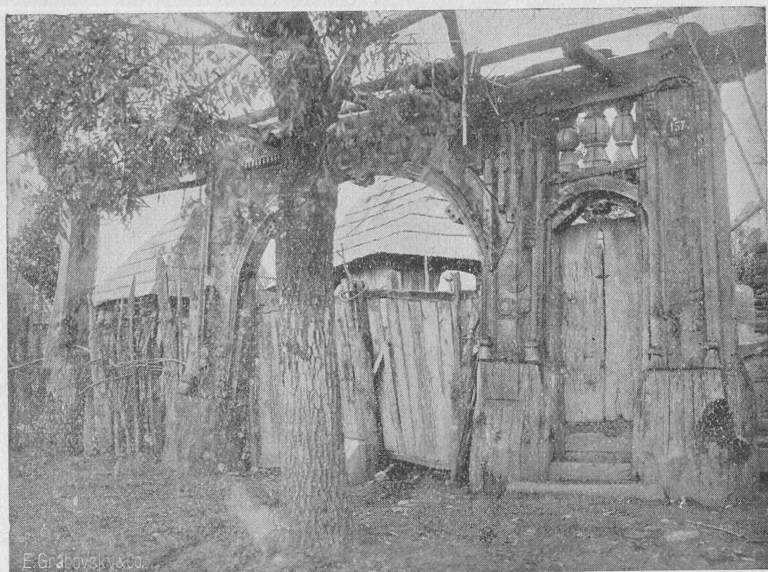
Trăsura nu se întoarce prin ticăloasele căsuțe de sat, ci trece înainte prin întunerecul păzit de stele limpezi. E o șoseà cu totul pașnică, în care te afunzi, lăsând în urmă strălucirea electrică a imensei temnițe. Abià câte o căsuță cu lumina chioară, lătrat de câni, țârâitul clopoțelului dela o bicicletă militară ce lunecă spre oraș. În dreapta, zidurile moarte ale marelui cimitir Belu, unde oaspeții stau dedesupt și n'au nevoie de nicio lumină după ce au părăsit sfânta lumină de soare a zilei. Apoi prin lunga aleie netedă, cu înnalți copaci negri, care pare că plânge acum toate durerile ce a văzut trecând pe drumul morților, — spre strălucirea clară și zgomotul vesel al Bucureștilor de sară.

31. Drumuri de Octombre în Ilfov și Vlașca: Comana, Dobrenii, Fierăștii.

Trenul străbate părți din București, câmpii drepte, modâlci de lut, iarăși case risipite, se oprește la Cotroceni, în Dealul Spirei, face un popas mai lung în gara întinsă, modern alcătuită, a Filaretului și în sfârșit își iea avântul de-a lungul șesului, larg, fără de margeni, care duce în jos, prin Vlașca, spre Dunăre, la Giurgiu. Arături oacheșe despart lanurile pe care grâul tânăr, bine răsărit acum, după ploi, în Octombre, se întinde ca un moale covor fraged, luminos și vesel. Cerul cenușiu, blând, cu norii înnalți, se boltește liniștit și trist.

Cele câtevà stații sunt întesate de țerani: preoții spun că, de când cu trenul, ei lasă bucuros slujba pentru a se grămădì înnaintea vagoanelor zorite care aduc chipuri nouă. Vezi multe croieli de trup și de față foarte străine: pe lângă linii fine, ochi buni cu tăietura aleasă, mustăți rare și supțiri, un stat mlădios, par și mai neplăcute făpturile scurte, îndesate, cu picioarele arcuite, cu fața boțită, fruntea mică, ochii înfundați, neînțelegători sau crunți, fălcile ieșite, mustățile groase. În port se vede la toți înrâurirea

bulgărească: căciula înnaltă, de-o potrivă sus şi jos, ca un ştiubeiu, se înfundă pe ochi, un mintean albastru de lână înveşmântă coşul trupului; brâul roşu, lăsat în voie, împodobeşte mai mult decât încinge, şalvari mai mult bruni se strâng în falduri grei şi urâţi, atârnând în jos ca o traistă; ciorapi, albi sau coloraţi, se ridică peste şalvari; podoabele sunt în cusături şi găitane, roşii şi verzi. Toate femeile au

Veche poartă săpată.

haine de oraş, în care nu se amestecă nimic din vechea îmbrăcăminte ţerănească, părăsită de multă vreme aici, pe când ea mai trăieşte încă 'n Teleorman, Olt şi 'n şesul Romanaţilor şi Doljului.

Pe o înnălţime stăpânitoare, un puternic castel nou, din cărămidă aparentă, se desfăşură nemântuit încă: el aminteşte risipa nechibzuită a unui coborîtor dintr'un vechiu neam, care s'a ruinat, s'a pângărit, a fugit şi a căpătat în urmă osânda tribunalelor. Încă puţintel, şi pe o altă culme

din acest şes de privelişti neaşteptate, zidurile ruinate ale Comanei, cu spârcuiri roşii ca sângele, se oglindesc în apa, mai cu totul netedă, a Neajlovului. Două turnuri cu nişte cupole grele răsar din cadrul, zimţuit şi spart de negre fereşti moarte, al dărâmăturilor. În faţă, spre râul lat, alb ca de argint, înnaintează sus, la catul al doilea, un balcon, cu patru stâlpi de piatră lucraţi la basă şi la creştet.

Zidurile aceste erau, în vremuri, de o mare putere, şi lucrul lor e foarte îngrijit, din cărămizi bune şi din puţină tencuială tare. Turnuri boltite păziau din loc în loc asupra marii întinderi uşor învăluite, sămănată odinioară cu păduri dese —, acolo unde acum sunt de multe ori copaci răzleţi. Radu-Vodă Şerban, urmaşul lui Mihai Viteazul, le-a făcut să se înnalţe, şi tot el e şi ctitorul bisericii. Egumenii greci cari au prefăcut într'o casă de locuit, şi ea dărâmată astăzi, o parte din zidurile acestea cu turnuri boltite, arcade şi chilii, au schimbat însă cu totul biserica, supusă unei înnoiri, din partea lui Şerban, fiul lui Drăghici Cantacuzino şi strănepot al lui Radu-Vodă, încă din 1699-700. Astăzi mormântul ce cuprinde rămăşiţele celui d'intăiu întemeietor, ale lui Drăghici apoi şi, în sfârşit, ale unui fiu al acestuia, înfăţişează singurul frumos lucru vechiu în clădirea meremetisită aşà de mult, încât nu se mai poate recunoaşte nimic. Radu-Vodă a fost adus aici din străinătate, unde murise ca fugar, fiind îngropat întâiu, cu voie dela Împăratul, în catedrala vieneză a Sfântului Ştefan.

Coborâm dealul mănăstirii, care e alta, dar totdeauna impunător de romantică, atunci când o priveşti din locuri şi depărtări deosebite. Satul e mare şi foarte bine ţinut: casele cu căciuli de trestie frumos clădită, cu faţade de stâlpi supţiri, albăstriţi, cu fereşti multe şi mari, sunt din cele mai bune ce se pot găsì în şes. Pătule de vergi, date cu lut în partea de jos, împrejmuiri îngrijite. O şcoală nouă, mare, şi un monument al soldaţilor din 1877 pe o piaţă cu două cârciume, dintre care una se intitulează «restaurant». Ţeranii pierd timpul Duminecii strânşi în mijlocul drumului,

mai sfătuind, mai certându-se. Puţini beau la Grecii cârciumari, dintre cari unul vinde friptură de porc şi un tulburel acru care te dă în boală a doua zi. Văzându-mă cercetător de lucruri vechi, el îmi oferă cu multă gravitate, pentru suma de 60 de lei, acea «carte veche» care e «Les Misérables» de Victor Hugo, şi se arată foarte jignit când o refuz. Cinevà, spune el, a vrut să-i deà 40 de lei pe dânsa şi n'a primit..., aşteptându-mă pe mine!

*

În căruţe cu paie, care zguduie amarnic, mergem spre satul Coeni, unde mi s'a spus că e o biserică veche şi ale cării vechi stăpâne, jupânesele Ana şi Maria, au fost mama şi bunica Domnului ce se odihneşte la Comana.

Îndată ne coborâm ca pe nişte trepte uriaşe prin pădurea Comanei, vestită printr'o luptă de acum un veac şi jumătate. Ruşii, în fruntea cărora se găsià bogatul, ambiţiosul boier muntean Pârvu Cantacuzino, au fost prinşi aici de cetele Turcilor şi prăpădiţi cu desăvârşire.

Pe locul vechilor stejari ce fură străpunşi atunci de gloanţe şi stropiţi de sânge, sunt astăzi copaci tineri. Numai în unele adâncuri, în care şoseaua trece printre două prăvălişuri adânci, trunchiurile fug mlădioase până la înnălţimi mari, răsărind dese din ţerna grasă pe care mucezeşte aurul şters al frunzelor moarte.

Suntem apoi iarăşi în şes, şi de-odată un dulce tablou de vioriu şi albastru depărtat se deschide între coastele a două dealuri joase, la stânga. Apoi ne apropiem de margenea râpei, şi de aici se desface o strălucită privelişte.

Acolo la stânga sunt tot dealuri de acelea blânde în liniile şi în coloarea lor. Drumuri albe, înguste, se strecoară la picioarele lor, şi ochiul deosebeşte prin acest văzduh limpede de toamnă punctele albastre, negre ale femeilor ce merg la horă spre alte sate, precum e, colo jos, Goştinarii. Printr'o largă albie moale, lipsit de maluri şi aproape fără

straja obişnuită de sălcii a malurilor noastre, Argeşul se răsfaţă în ochiuri mari, care par lacuri de lumină albă. În locurile unde adâncimea e mai mică, se văd pete viorii foarte delicate, şi, în de obşte, râul e aşà de scăzut, cu toate ploile de dăunăzi, încât drumeţii de Duminecă îl trec cu piciorul fără să-şi primejduuiască hainele cele bune. Nu se poate o mai liniştită, mai veselă desfăşurare de ape.

Pe mal chiar, stăpână peste minunata vedere, stăteà din vechiu Curtea celor două Doamne. Astăzi au rămas din ea trei rânduri de păreţi sau stâlpi în ruină, dintre care cel din fund, foarte înnalt, cască, în al doilea cat, două mari fereşti goale. Până şi beciurile, unde, mai dăunăzi încă, se păstrà vin, s'au astupat pentru totdeauna.

Amintindu-şi de zimbitorul Ţinut în care-şi trăise zilele tinere, Radu Şerban făcù şi o biserică, pe care o drese după vre-o jumătate de veac fiică-sa cea mică, Elena, soţia lui Constantin Postelnicul Cantacuzino, şi copiii ei mai tineri. E o lungă clădire destul de înnaltă, cu pridvor ogival, cu un singur turn, fără strane ieşite în afară, şi cu un altar poligonal. Fereştile şi uşa au frumoase cadre de piatră săpată, şi de jur împrejur aleargă brâie de zimţi, ciubuce, firide prinse câte două.

Înnuntru, din nenorocire, totul e văruit şi distrus. Ne luptăm cu «ctitorul», un ţeran beat, care, încunjurat de o droaie de alţi beţivi, ţipă la noi şi ni explică, lovindu-ne necontenit cu podul mânii, că tatăl lui, Petcu, a făcut biserica, că e a lui, că e frumoasă şi că trebuie să i se deà lui moşiile întemeietorului. Faţa ca şi purtarea îl arată Bulgar, ceia ce nu-i împiedecă să spuie că în sat nu sunt decât Români: «numai Rumâni, domnule» — aici o lovitură de afirmaţie cu podul mânii —, «nici Sârbi, nici Ţigani» — «nici Ţiganii măi», strigă el către un consătean care pretindeà că tot e şi câte unul negricios —, «numai Rumâni!». Cât priveşte limba, — fireşte că da.

*

Dela Vidra, o staţie pierdută în mijlocul câmpului, pe calea către Giurgiu, o căruţă cu fân pe care s'a prins cu cercuri de fier o băncuţă luată din vre-o trăsură sfărâmată, ne duce prin valea Sabarului. Râuleţul nu se vede decât o singură dată, în dreapta, ca un petec de iaz alb spârcuit.

Surugiu din zilele „poştei".

Dincolo de dânsul, sunt clădite lungi dealuri drepte, care mărgenesc cursul Argeşului depărtat.

Drumul străbate un lung sat, Bragadiru, apoi altele, mai scurte: Dobrenii şi Vărăştii. Cel d'intâiu înşiră case foarte bune şi deosebit de îngrijite, cum se mai află numai prin părţile Buzăului; coperemintele de stuf sunt frumos clădite, şi printre ele se află şi câte unele de tablă. Cerdacele se

razimă pe supţirateci stâlpi albaştri; pe prispă, în jurul fereştilor şi uşelor, brâie de aceiaşi coloare, care e şi a mintenelor purtate de ţerani (aceleaşi ca la Comana şi Coeni); desemnurile făcute cu tiparele puse peste tencuială cuprind flori şi câte odată două găini sau raţe caraghioase ce stau una în faţa celeilalte. Şi aceste podoabe sunt date une ori cu albastru. Curţile sunt mari, bine împrejmuite, pe alocurea cu ostreţe de lemn care pot slujì de model; pătulele arată aceiaşi gospodărie aleasă.

Dobrenii e destul de aproape, căci în această vale numai mici petece de câmpie dreaptă, acoperită cu catifeaua tânără a lanurilor nouă, despart curţile lipite una de alta. Şi aici la porţi, la cârciumă, de-a lungul şoselei vezi sătenii gătiţi de Duminecă: bărbaţii foarte curaţi în hainele lor urâte, femeile îmbrăcate cochet în rochii şi polcuţe ca la mahală, în toate colorile bătătoare la ochi. Beţivi nu se văd nici în acest sat, nici în cele din apropiere. La capătul Dobrenilor se întinde hora: deocamdată, bărbaţii singuri îşi destind picioarele tropăind şi chiuind, supt ochii râvnitori ai fetelor gătite, cu câte o floare roşie pusă de după urechi.

Dintr'un desiş de arbori supţirateci şi înnalţi, având la picioarele lor vechi crucilițe albe de piatră, despărţite prin ruginii frunze moarte, se înnalţă biserica, mare, puternică, frumoasă. Turnuleţul de lemn şi tablă, pridvorul de zid prost sunt adause în vremi cu totul nouă. Vechea clădire cu ocniţe şi fără abside, împodobită încă la uşa de întrare — pe când podoabele dela fereşti, cadrele lor de piatră cioplită, au căzut, — e zidită de fiul din flori al neastâmpăratului copil din flori dela Comana, Domni şi unul şi altul. Numai cât lui Şerban, ce şi-a zis Radu-Vodă, drepturile de stăpânire îi veniau dela mamă, dela bunică, şi nu dela tatăl necunoscut, pe când Constantin Cârnul, odrasla sălbatecă a acestui Radu-Vodă, erà născut numai din preuteasa de pe la 1600 a acestui sat al Dobrenilor.

Constantin Şerban făcù biserica pe când erà numai Serdar al lui Matei Basarab. Locul erà al lui, care stăpânià

toată moșia di'imprejur și-și durase și niște case de toată frumuseța, cu turnuri, «icoane de sfinți și înfățișări de lupte». De jur împrejurul acestei așezări trainice a lui se întindeà, ca o podoabă, ca un ajutor pentru masă și ca un minunat mijloc de apărare, marele heleșteu de care vorbesc călătorii. Aici se zice că Domnul fugar și-ar fi cufundat comorile, viind apoi în năvălirea primăvăratecă din 1660 ca să și le ieà înnapoi. Un foișor se vedeà pe un mic ostrov în mijlocul luciului de argint al apelor adânci.

Acum biserica e despoiată de vechile odoare și prefăcută cu totul pe d'innuntru, unde singurul lucru neschimbat e marea piatră de mormânt, cam grosolană, care acopere rămășițele «maicei» Domnului întemeietor, preuteasa ibovnică de Domn, care murì fără să vadă coroana lui Radu Șerban coborându-se asupra părului cărunt al lui Constantin-Vodă, feciorul ei. Heleșteul întinde numai o față de noroiu pe jumătate secat și-l încunjură bordeie sălbatece făcute din împleticiri de vergi unse cu lut. Aici, în aceste ciudate coșcovituri galbene-verzi, locuiesc Țiganii turcești așezați mai däunăzi. Fostul Mitropolit Ghenadie i-a botezat în acest heleșteu, care fusese odată Vistierie de aur și pietre scumpe, și amintirea acestui fapt e păstrată și într'un urât petec de hârtie mâzgălită cu iscălituri fudule, care atârnă, încadrat sărăcăcios, pe păreții bisericii.

O altă grupă de sate, Vărăștii, Gura-Dragului, Fierăștii, au în parte, pe jumătate sau în mare parte locuitori bulgari. Odată stăteà aici Logofătul Radu din vremea lui Mihai Viteazul, care aveà un fiu învățat în străinătate, pretențiosul pedant Udriște, Uriil, Orest sau Iorest — îșiziceà în toate limbile și în toate felurile — Năsturel și două fete. Ilina fù soție bună și cucernică lui Matei Basarab, părintele țerii; cealaltă aveà la Vărăști o casă de piatră, cu trei caturi, de care nu se puteau minunà de ajuns călătorii, chiar cei ce veniau din Răsăritul bogat în clădiri. Elena și Udriște ziseră la Fierăști și una din cele mai falnice biserici ale șesului.

Năsturelii sau Fierăştii avură şi mai departe satul de obârşie, pe când în Vărăşti, ca şi în Dobreni, stăteau Ilinca şi Constantin Postelnicul Cantacuzino, moştenitorii lui Radu Şerban. Mai tărziu, acum vre-o 70-80 de ani, prinţul sârbesc fugar Miloş, fostul porcar liberator al ţerii sale, luă dela Banul şi generalul Herescu şi dela alţii cele trei moşii ce s'au pomenit mai sus. Pe atunci graniţele noastre se deschideau pentru exportul de grâu şi câmpiile româneşti se acoperiau de holde menite străinătăţii. Proprietarii aveau nevoie de multe braţe şi, pe când cei din Moldova împănau Dorohoiul, Botoşanii, Suceava cu sate ruseşti, Miloş puneà să i se aducă Bulgari dintre acei cari răbdau, peste Dunăre, prigonirea turcească. La Fierăşti, unde erau — zice bătrânul preot — numai vre-o 23 de familii româneşti «şi taică-mieu prindeà iepuri cu fierul, aici lângă casă, din mijlocul pădurii», se ridicară cu grămada case pentru cei de alt neam. Românii se păstrară însă deosebit, şi astăzi Bulgarii încep a deprinde bine limba ţerii pe care bătrânii ajung abià să o mai pocească. În această operă şcoala-şi are datoria ei, şi harnicul învăţător, ginere de nepoată al preotului bătrân — un învăţător care sapă în lemn şi creşte albine după sistemele cele nouă—, o îndeplineşte după cuviinţă. Înnaintea purtătorilor de poturi, cari se întorceau dela o nuntă serbată după alte datine, boscorodind bulgăreşte, un băieţel vesel şi deştept îmi ceteşte fără greşală din jurnalul pe care i-l întind. Altfel, şi aşà cum sunt astăzi, locuitorii par oameni de omenie, strângători, curaţi şi feriţi de patima beţiei. Ei se vor îndemnà poate cu timpul după bunele exemple ale muncii aducătoare de bogăţie, ale prosperităţii patriarhale ce se vede în casa preotului, care e şi a învăţătorului.

Apusul soarelui înghiaţă văzduhul limpede, umed de ploaia zilei trecute. Pare o seară de Novembre, şi luna zvâcneşte de-odată în cerul siniliu, galbenă, fără strălucire, având lângă ea luceafărul păzitor.

32. Schitul Ghighiu. Dela Ploieşti la Mărgineni şi Târgovişte.

Lângă Ploieşti, de unde te duce o bună şoseà, se află pe şesul bogat, în vederea muncelelor împădurite, schitul Ghighiul [1], căruia i se zice şi mănăstire, şi cu drept cuvânt. Frumoasa biserică e încunjurată de paşnice clădiri gospodăreşti, cu coperemântul de şindilă supţire, bine aşezată. În faţă e o curte de întrare, cu arbori bătrâni, înnalţi. În fund, unde curge limpede un «izvor al tămăduirii», se înşiră pomii roditori şi via se mlădie pe haragi. Un gard trainic — dincolo de case numai pe o mică întindere mai sunt ogoare mănăstireşti — încunjură colonia de bătrâni; unul dintre cei mai vechi de zile, înfăşurat în petece de şaiac, ca o scoarţă de trunchiu secular, dă drumul, ca portar veghetor ce este, rarilor vizitatori.

Altfel, Ghighiul, a cărui biserică e prefăcută în timpuri de tot nouă, n'are un trecut însemnat. N'a fost aici vre-un ctitor vestit; în cămăruţele caselor şindilite n'a lucrat niciun cărturar cunoscut; de aici n'a pornit nicio operă literară, niciun manuscript frumos. Dar cercetătorii culturii monahale din sec. al XVIII-lea ştiu că a existat un schimb literar necontenit între deosebitele mănăstiri, că a fost o circulaţie vioaie a manuscriptelor învăţătoare şi moralizatoare. Activitatea desfăşurată la Neamţ a îndemnat astfel la lucru pe părinţii din Cernica, şi am găsit chiar manuscripte nemţene în această din urmă mănăstire. Tot aşà călugării veniţi din centre mănăstireşti mai mari, mai luminate şi mai harnice, au adus la Ghighiu cărţi tipărite şi scrise cu mâna, une ori de o însemnătate deoosebită. Cele mai multe au fost dăruite pe la 1830; celelalte au venit în deosebite timpuri, dela persoane deosebite.

*

1. Numele se scrie şi Ghighen. E luat după al târgului bulgar cu acest nume (vechiul Oescus, Οἶσκος la Dunăre).

Dela Ploieşti o largă şoseà, foarte bine ţinută, duce spre Mărgineni şi Târgovişte, tăind şesul pe care ploile l-au acoperit de câtevà zile cu vesela catifeà verde a primăverii tinere. Porumburi se mai păstrează încă, înviorate şi ele de târzia binecuvântare îmbielşugată. Prin miriştile de grâu se înnalţă ierburi fragede. În fund, la stânga, muncelele se urmează câtvà timp, albastre-închis în aierul limpede.

Frumoasa şoseà e cu totul pustie. Numai lângă Ploieşti

Poartă ţerănească din Prahova.

trec, în neorânduiala oboselei, soldaţi ce se întorc dela exerciţii, cari sunt urmaşii acelor vânători ce s'au arătat vrednici prin vitejia lor de monumentul de bronz ridicat din partea oraşului Ploieşti bunilor luptători din războiul pentru libertatea, pentru numele cel bun şi viitorul tuturor. Bluzele sunt pătate şi rupte, mersul în voie n'are puterea de a impune a marşurilor de paradă, flăcăii nu caută să câştige preţuirea nimăruia. Dar din uitătura lor fără sfială,

din alcătuirea muşchioasă a trupurilor deprinse cu munca se poate gâcì că ei n'ar rămâneà mai pre jos decât înnaintaşii lor veşniciţi în bronzul recunoştinţii.

Prahova se trece pe un lung pod de fier cu vergelele albe. Nu e un râu strâns în maluri, un bun gospodar cu socoteală, ci un risipitor nebunatec, care-şi împrăştie la întâmplare bogăţia; şuviţe largi de apă adâncă aleargă un timp alături, apoi se contopesc, desfăcându-se mai departe, pen-

Păstoriţă.

tru a găsì alţi tovarăşi de şerpuire neastâmpărată, şi brăzdând astfel în toate chipurile larga albie de prunduri uşoare. Un păstor şi-a oprit oile pe ţermul cu iarba proaspătă, şi el mână prin valuri, ţiind-o de după gât, o oaie, căreia i se curăţă lâna îmbielşugată.

Satele sunt puţine. Dela cel d'intâiu se văd numai câtevà case din care nu alegi nimic: e Târşorul cel mic, pe când cel mare, în care astăzi clădirea de căpetenie e închisoarea militară, se vădeşte în stânga prin copereminte şi turnuri

de tablă roşie. Peste câtvà timp, vine însă un sat deplin, un sat mare: sunt în el şi copereminte destul de posomorâte, ca părul buhos al unui copil ce a plâns, sunt case a căror curte n'are niciun hotar, dar vezi destule clădiri de cărămidă, din cărămidăriile ce se întâmpină une ori în margenea drumului; păreţii sunt împodobiţi cu forme de tencuială, care înlocuiesc, cu mai mult gust, stucul dela oraşe; ferestile sunt bune; curtea, împrejmuită cu gard de nuiele sau şi cu uluci, cuprinde şuri, grajduri, pătule, bine clădite din pământ sau cărămidă şi lemn. Crucile de lemn ale cimitirului se grămădesc într'o mică îngrăditură.

Acum o pădure mărgeneşte şoseaua, o pădure frumoasă, înnaltă, deasă şi mută. Arborii se caţără la dreapta pe povârnişul unor muncele joase. Ei par să se întindă până departe în zare, dar în curând o poiană se deschide în mijlocul lor, la Mărgineni.

Odată slujitorii unui Domn rău călăriau grăbit prin potecile acestei păduri, închisă încă drumeţilor, pentru a căutà şi a dà morţii pe un bun boier bătrân, Postelnicul Constantin Cantacuzino. El aflâ însă şi trecù munţii în siguranţa Ardealului, care adăpostià şi lăsà pe fugari să se întoarcă. Precum a făcut mai târziu, în împrejurări tot ca aceasta, fiul său Şerban, — Postelnicul mulţămì lui Dumnezeu făcând o mănăstire în mijlocul pădurii prielnice; dar el nu clădì din nou, ci *înfrumuseţă* numai vechiul schit al lui Udrişte din veacul al XV-lea. Lângă dânsa erau curţile încăpătoare ale bogatului urmaş împărătesc şi ginere de Domn.

Înzestrată cu multe moşii, mănăstirea a dus o viaţă asigurată, până ce un cutremur îi dărâmâ zidurile la începutul veacului al XIX-lea. Ea se ridicâ din nou altfel de cum a fost; egumenii greci îi dădură, atunci şi mai târziu, până după 1840, colonete de tencuială, o văpseală bătătoare la ochi, icoane nouă şi scumpa catapiteasmă de marmură nesculptată. Dar ei nu-i putură întregì liniile armonioase

dela început, şi din ceia ce au fost atunci Mărginenii nu se mai vede decât frântura de inscripţie cu vulturul împărătesc, ce zace într'un colţ, după ce s'a prăbuşit prin cutremur din faţada dărâmată, o tavă dela Radu Paisie şi cutare potir care înşiră, în bun lucru ardelenesc din veacul al XVII-lea, proorocii şi sfinţii săi de argint suflat cu aur.

În locul călugărilor, hoţii locuiesc acum încăperile mănăstireşti, ei lucrează pretutindeni în grădini şi lanuri supt paza baionetelor ţintite spre dânşii; ba unul din ei păstrează — şi nu fără credinţă — scumpele odoare ale bisericii. Convoiurile desgustătoare se înfundă pe drumul ce încunjură zidurile puternice ale penitenciarului, şi în tot locul vederea şi lucrul îţi sunt tulburate de uşorul sunet metalic al lanţurilor supţiri care stavilesc setea de avânturi a osândiţilor ce se întrebuinţează la servicii mai lesnicioase în lăuntrul temniţii. Dar ei s'au deprins, şi de sigur nu li mai aud sunetul.

Iarăşi pădure deasă şi singură. Apoi muncelele-ţi apar foarte aproape în dreapta, înnaintând în drepte linii şerpuitoare, verzi, pe acest timp, de arbori răzleţi, de tufişuri, de iarbă luminoasă. Un nesfârşit lan de porumb se întinde ca o mare până la poalele înnălţimilor. De cealaltă parte, sunt zăvoaiele din lunca Ialomiţei, un nesfârşit prăvăliş de sălcii schiloade, care ascund în cea mai mare parte cursul răpede al apei crescute. Satul pe care-l străbatem e încă mai bine întemeiat decât cele din Prahova, şi un hangiu român face să se zidească în margenea drumului o casă de oaspeţi care poate sluji de model.

În fund răsare acum dealul care poartă în frunte mănăstirea Sfântului Nicolae, unde se arată oricui, Român sau străin, caraghios sau om de omenie, ca o jucărie interesantă, deşănţată, capul lui Mihai Viteazul. Un alt drum aleargă pe câmpie spre o biserică ascunsă între arbori, lăsând să i se vadă numai cele două turnuri albe. Cotim spre Apus, unde soarele săgetează ultimele-i raze fără căldură

cu care aprinde rugul de lumină al serilor de vară. Trăsura taie pe rând șuvițele adânci ale Ialomiței, împroșcând stropi fără de număr, ce scânteie. Prin cufundări de mal se ajunge la un sat cu casele risipite și îndosite de vederi, din care au izvorât copii foarte bălani, cu ochii albaștri-deschis, limpezi ca o picătură de rouă: ei nu aleargă după trăsuri zbierând ca puii de Evrei din Calea Văcăreștilor, ci privesc cu sfială, mărindu-și ochii frumoși, sau zbucnesc de-odată într'un râs de argint, care e cea mai bună salutare ce poate dorì călătorul.

Părinții lor sunt la lucru într'o grădină lungă de mai multe pogoane; toți sătenii par să fie grădinari, înlocuind astfel pe Sârbii din alte părți. Aierul miroasă a mărar și a ceapă, și în verdeața câmpiei se străvăd punctele de roșu înfocat ale ardeilor, lângă care varza cu frunza cărnoasă dă colori de verde lăptos, de albastru vânăt, catifelate ca acelea de pe gușa porumbeilor.

Din acest sat care hrănește orașul vecin străbați în bunele mahalale târgoviștene, neschimbate din trecutul lor depărtat. Lângă prăvălia vre-unui «cirezar de vite», lângă căsuța modernă a unui advocat popular ce se intitulează «apărător», vezi abià prefăcute prin câte o spoială, casele vechi ale boierilor cu ferestile sus de tot și coperemântul de șindilă, livezile multe, și vântul serii trece slobod asupra amestecului pestriț de căsuțe, de case boierești, de arbori, de biserici cârpite cu tablă modernă. Peste puțin ai trecut de cingătoarea de odinioară a zidurilor și te afli în lumea de mari biserici, de ruine și de clădiri nouă, foarte îngrijite, a Târgoviștei adevărate, Târgoviștea Domnilor și Mitropoliților trecutului, a boierimii nouă de funcționari.

33. Mănăstirea din Deal. Viforâta.

Sara spre Viforâta, o mănăstire din vale, care nu se vede, pe când zidurile galbene ale Dealului stăpânesc peste toată întinderea; ți s'ar păreà că mortul de aici și-a ales

singur acest lăcaş pentru a cuprinde şi mai departe cu ochii, domneşte, pământul pe care l-a apărat cu sabia cruntă.

Drumul se înfundă pe lângă dealul cu viile şi mănăstirea Sfântului Nicolae, printre casele de ţară ale satului Viforâta, mărgenit de copacii bogaţi ai livezilor de pruni. Noaptea se coboară încet în lina învăluire a întunerecului răcoros, care înseninează sufletul.

Încunjurată de înnălţimile verzi, înfăşurată de livezi, vii şi pădure, mănăstirea-şi grămădeşte într'o adâncitură pătratul de ziduri, biserica nouă-nouţă în reparaţia ei de dăunăzi şi căsuţele răzleţe. E o veche ctitorie a lui Vlad-Vodă din 1530, dar din zidirea de atunci n'a rămas altcevà decât zidul foarte gros, a cărui formă încă a fost adesea ori prefăcută. Un cutremur aduse clădirea din nou de pe la 1830, şi acesteia i s'a dat acum câţivà ani, cu cheltuiala Casei Bisericii, spoiala din urmă. Icoana lui Leon-Vodă, înnaintaşul lui Matei Basarab, îmbrăcată în argint suflat cu aur, destul de slab lucrată însă, această lucrare din 1631 nu se potriveşte, cu toată găteala nouă, ce s'a uscat abià.

Afară de această icoană, Viforâta are cel mai bun arhondaric din ţară, întemeiat de Banul Grigore Brâncoveanu, cu multe odăi de dormit, un larg salon şi o interesantă odaie turcească.

Petrecusem sara în acest cadru de veche eleganţă a boierilor noştri, pe când stareţa, înspăimântată de singurătatea-i fără apărare, istoriseşte păţanii de tălhari, lungul şir de prădăciuni şi călcări din partea locuitorilor fără frica lui Dumnezeu ai satului vecin. «Uite, domnule, nici bieţii câni nu ni i-au lăsat în pace: unul umblă în trei picioare, altul hârcâie de tusă, pe al mieu l-au împuşcat ca să-şi răsbune».

E privighere în ajunul Tăierii Capului Sf. Ioan. Policandrele cele mari sunt stinse în biserică, numai înnantea câtorvà icoane chemate mai des în ajutor ard lumânările de ceară galbenă; altele luminează pupitrele unde maicele cântă răsfoind cărţile de rugăciuni. Chipurile veşnic cer-

nite sunt mâncate de umbră. Troparele se ridică mai mult nesigure, falşe, obosite, într'un lung cântec fornăit care sfarmă toată frumuseţa tremurătoare sau mişcată a glasului de femeie. Zidurile groase par că izvorăsc întunerec şi o apăsătoare jale, din care se desfac numai acele puţine lumini sfioase şi plânsul acela monoton al glasurilor obosite, şterse, ce vin ca de supt pământ.

A doua zi căutăm prin păduricea nouă, prin viile ţărăneşti, pe poteci şi potecuţe, pe care dimineaţa le-a bătut cu firele de mărgăritar fără număr ale rouăi, calea la mănăstirea din Deal. Vederea se deschide, când în stânga, asupra strugurelui de clădiri al mănăstirii, când în dreapta, asupra turnurilor multe ale Târgoviştei, ale căror copereminte de tablă nevăpsită scânteie la soare, într'o veşnică tremurătură de argint. Sălcii dese ascund cu totul cursul Ialomiţei. Iar clădirile galbene care cuprind acele moaşte tragice, capul tăiat, desgropat al lui Mihai se înfăţişează tot mai aproape, în sunetul de chemare al vechilor clopote, care vestesc astăzi tăierea capului marelui mucenic pe care Biserica-l numeşte Înnainte-Mergătorul, — cum numim şi noi, când visăm mai mândru, pe mucenicul nostru, care a fost în ceasurile sale de mărire «Domn al Ţerii-Româneşti şi Ardealului şi Moldovei».

34. Dela Târgovişte la Câmpulung.

Ieşirea din Târgovişte prin lungi mahalale curate. Spre Câmpulung porneşte o largă şoseà, care va fi dese ori întreruptă de drumuri desfundate şi grunzuroase, de poduri pe care le-au luat apele de munte. Deocamdată însă linia albă se desfăşură dreaptă şi netedă, străbătută de cară ce se întorc dela târg cu deşertul, şi merg încet-încet în pasul legănat al boulenilor mărunţi cu ochii mari supuşi. De-o parte şi de alta, pajişte nouă, sămănată une ori cu cicoare

şi flori galbene desfăşurate în raze, ca nişte stele. Porumburile sunt înnalte, vii. În dreapta, valurile albastre ale muncelelor; apoi pădurile se apropie, cu copacii în front des, prin care nu pot răzbate privirile. Dar sunt numai pâlcuri tinere, puţin înnalte, care nu se pot asămănà cu vechii codri moldoveni, cu desişurile de brad ale Prahovei sau cu adâncimile de stejar ale Buzăului.

Mici sate rare, în care locuinţele nu sunt de o potrivă. Găseşti şi coperişuri de stuh cu ochiurile sălbatece de geamuri mărunte ce se potrivesc cu dânsul. Dar de obiceiu şindila clădită ţuguiat acopere păreţi de gard şi lut cenuşiu, bine neteziţi. Mai pretutindeni sunt împrejmuiri. Şi aici roşul florilor de maşcat străluceşte de departe pe poliţa dintre stâlpii cerdacului. Nu e ca în satele de moşneni din Buzău, dar e bine, mai bine decât în acelea dintre satele Prahovei care sunt departe de valea muncitoare a râului.

Locuitorii au cel mai frumos port din ţară. Dacă ţeranii din Neamţ se înfăţişează asemenea cu plăieşii timpurilor eroice, în cojoacele lor ca o platoşă şi supt pălăriile lor cât o roată de car, — aceştia din Dâmboviţa, purtători de veşminte albe de pânză, bine strânse pe trup, şi de pălăriuţe rotunde, sunt icoana cea mai deplină a Românului din munte, sprinten, vioiu şi isteţ. Unele cămăşi sunt ca de borangic, şi au dungi galbene în lung. Femeile se acopăr pe cap şi se înfăşură supt bărbie cu valuri de pânză sau mătasă supţire; cămaşa, vrâstată cu roşu la umăr, e înnegrită de arnici şi luminată de nenumăratele puncte de aur ale fluturilor. Fota, încheiată înnainte, e de o bogăţie şi de o felurime de linii în lung şi de podoabe, toate în colori vesele: roşu, galben-deschis, cum nu mai poţi găsì nicăiri. Şi simţul firesc pentru artă se simte şi 'n unele înflorituri în relief ale caselor, care acopăr păreţii întregi şi dau forme pe care noua artă secesionistă a Apusului se căzneşte a le descoperì astăzi.

Ca şi în Neamţ şi Suceava, săteanul e şi aici de o cuviinţă prietenească ce înseamnă pretutindeni neamul

nostru când e curat de amestecuri şi n'a fost schimbat în suflet de destrăbălarea orşelor: în «bună-ziua» pe care ei o dau călătorilor nu e însă sfiala, umilinţa fricoasă a sătenilor din şes, deprinşi să aibă stăpâni, cărora li sunt cu totul supuşi. Cu cât înnaintezi mai mult şi te bucuri la vederea acestor alese însuşiri, cu atâta Ţinutul s'a împărtăşit mai întins de viaţa cinstită, timp de mai multe veacuri, de sufletul mândru şi războinic, foarte simţitor pentru dreptate, al moşneanului.

Ca şi în părţile Buzăului, sunt aici multe cruci de piatră pe margenea drumurilor. Nime nu se atinge de ele, pentru sfinţenia semnului îndeplinit în ele şi, tot aşà de mult aproape, pentru evlavia ce se cuvine faţă de strămoşi, al căror gând şi ale căror nume sunt săpate acolo în slovele lor bătrâne pe care nimeni nu le mai înţelege, dar pe care tinerii trecuţi prin şcoli le ştiu că sunt cele din cărţile bisericeşti. Se pomenesc în buchi întemeietorii, aceia cari au «ridicat» piatra, soţiile lor, rude, părinţi, Domnul din Scaun. Unele sunt foarte vechi, şi, lângă fântâna dela Gemenea, am găsit o înnaltă piatră, desăvârşit păstrată, care a fost pusă acum trei sute de ani, în 1597, de fraţii Buzeşti, cari amintesc în pisanie de Mihai-Vodă cel viteaz, de Doamna Stanca şi de tânărul fiu de Voevod Petraşcu, care a domnit peste doi ani şi el supt numele de Nicolae-Vodă. Dacă te opreşti şi începi a cetì, eşti sigur să vezi apropiindu-se stăpânul locului unde stă crucea, vre-un înnalt moşnean, bine clădit, cu faţa triumfătoare de sănătate, de putere şi de blândeţă, care-ţi va dà o «bună-ziua» sigură şi nobilă şi te va întrebà cu interes despre înţelesul slovelor pe care nu i le-a deslușit încă nimeni: el va înţelege perfect cele ce-i vei spune şi va fi adânc stăpânit de măreţia vechimii. Une ori va venì patriarhul în mijlocul familiei sale, rumenii băiaţi zdraveni cari au făcut şcoala şi albele fete în haine bogate, care râd ştrengăreşte de vechile date şi de Voevozii de demult. Dar astfel de pietre nu se mai ridică aici ca pe la Buzău, unde mai ales călugării urmează vechiul obiceiu

al trainicelor pomelnice sculptate. Ca în Prahova, Dâmbovicenii şi Muscelenii durează pentru sufletele lor şi ale răposaţilor lor mici paraclise de lemn, foarte văpsite şi pe din afară; se mai văd aici, supt mici acopereminte de şindilă, cruci cu câte două aripi, tot de lemn, care se ridică din pământ odată cu lemnul din mijloc, de care se tot depărtează: toate trei scândurile sunt acoperite de icoane grosolane — jos stă Adam făcătorul de rău, începătorul păcatului — şi de nume care se înnădesc necontenit.

Ne oprim pentru amiazi la cârciuma unui sat unde, dintr'o casă însemnată cu inscripţia «Proprietar Popescu», ni vin necontenit sunete de clavir puţin aşteptate într'un colţ aşà de depărtat.

Se culeg prunele din marile livezi care sunt aici, mai mult decât păşunile şi lanurile şi pădurile, caracterul deosebitor al Ţinutului. Crengile, încărcate ciorchină, ale prunilor cu frunze aspre, fără strălucire, sunt uşurate de podoaba rodului lor. Săteanul, nevasta şi toată casa sunt prinşi la lucru. Coşurile se răstoarnă în carul ce aşteaptă dincolo de gardul de nuiele sau de ostreţe foarte bine rânduite şi prinse în cuie. Şi e o bucurie pe vespile de aur, care, bete de zama dulce, zbârnâie şi înţeapă, şi e o bucurie pentru copiii numai în cămaşă cari-şi umplu burticica de prune!

Unii, cari au strâns mai de cu vreme, au şi întins prunele pe uscătoare. Alţii, tot aşà de harnici, au vărsat coşurile în buţile încăpătoare şi înnalte, unde fructele fierb şi ridică de-asupra spuma roşiatecă. Iar alţii, cei mai înnaintaţi, au şi gustat din ţuica nouă şi-ţi dau lămuriri de-ţi poţi rupe gâtul cu ele, ca acel moşneag care descrià ca un drum «boboc» o coastă pe care puţini cai ar fi în stare să urce o trăsură plină.

Dincolo de Geamăna treci Dâmboviţa. Vechea noastră cunoştinţă bucureşteană, slabă, gălbăgioasă, împodobită cu poduri meschine şi scumpe cheiuri pe păreţii cărora cresc însă buruiene sămănate cu hârtii murdare, — e cu totul alt-

fel aici, unde ea este încă ţeranca vioaie, iute, cu sufletul curat. Nu e o apă ruptă în şuviţi ca Ialomiţa, ca Prahova; într'un singur curs ea se azvârle peste prund şi bolovani, împistrindu-se de spumă, sare peste piedeci albă de furie, mişcă mori jucându-se şi aminteşte, prin neastâmpărul din vara liniştită, turbarea ce o cuprinde în primăvara cu toane, când cară pietroaie întregi, înneacă toată albia, sare de năruie şoselele şi vuieşte ameninţătoare la pragul caselor clădite înnalt. De-o parte, spre Muscel, o stăpâneşte un munte de piatră cu stratele albe, galbene, roşiatice, sure, aşezate aşà de drept ca şi cum o mână de om dibaciu, de uriaş cu bună rânduială, ar fi fost la mijloc. Iar, dincolo, o tâmplă de deal verde, împădurit, stă ca o sentinelă în faţa celei din oastea duşmană. Satul Lăicăi (urmaşii lui Laico sau Laicău) arată case gospodăreşti, foarte trainic clădite: ele au mai toate câte două rânduri, amândouă pentru locuinţă, cerdace înnalte, trepte de piatră. Dela frumosul sat pornesc doi călăraşi, pe cai focoşi cari zburdă, trezind şăgalnici nori de praf: când şi când, la răspintii, la margenea lanurilor, la întretăierea drumurilor, până la ceasurile de noapte când călătoreşti cu mâna pe revolver, vom aveà aceşti tovarăşi de cale, pe lângă cari s'a adaus un brigadier îmbrăcat ţărăneşte, care face pe jos drumul dela Văleni la Câmpulung, îngrijind de calul său bolnav.

Acum suntem în Muscel, şi îndată înţelegi numele acestui ţinut. Muscelul înseamnă acelaşi lucru ca *muncel*, adecă munticel, munte mic, deci deal înnalt, pietros. Şi aşà şi este de aici până la Câmpulung, un *singur* muscel. Nu sunt dealuri de lut ca aiurea, ci treci pe pământ negru frământat cu pietricele. Nu se văd risipituri, crestături, ruine, alunecări, ca în acele părţi, ci pretutindeni uşoara plisă verdedeschis acopere totul, afară de îngusta linie jupuită a şoselei. Nu poţi deosebì deal şi vale, şiruri limpezi de înnălţimi; toată întinderea e necontenit boţită, coşcovită, în cocoaşe mari care au nume şi sunt numai câtevà, şi în cucuie

mici, care sunt fără număr, care răsar la tot pasul şi n'au niciun nume, fireşte. De cele mai multe ori sunt numai umflături rotunde, dar pe alocurea vezi şi dungi, drepte ori

Oameni din Muscel.

strâmbe, muchi ascuţite ca o spinare de vită; în de obşte însă, pare că-ţi stă înnainte o mare închegată în toanele frământate ale clocotului. Păduri nu se află nicăiri, livezile sunt numai în sate sau în raza lor, dar copaci răzleţi, grupe,

perdele, se înnalţă pretutindeni, dând viaţă frumosului Ţinut.

Sate mari nu se strâng, ci casele sunt presărate în toate părţile, stropite pe verdele dealurilor. Din vreme în vreme, trec cară încete, dar adevărata podoaba românească a Muscelului sunt călăreţii, bărbaţi şi femei, cari răsar pe o creastă şi se pierd îndată într'o groapă, din care se ivesc iarăşi în clipa următoare; în ei pare că învie privelişti din vechile vremi ale luptelor pentru Domnie, purtate în mare parte cu aceşti ţerani. Turme de oi, câtevà vite albe sunt sămănate pe priporul drumului mare, şi băutura o dă râuleţul ce fuge nebunatec, în adâncitura din stânga şoselei.

Se face sară în singurătate. Soarele a scăpătat după nori vineţi. Încă odată, toate se aprind de o trecătoare lumină roşietecă, de o fantastică tristeţă. Apoi din cerul rece întunerecul cade ca o ploaie de cenuşă. De pe vârful unui deal se vede încă o înnălţime verde, şi, mai sus de dânsa, munţii de hotar, în linie vânătă. Între dealul cel din urmă şi Carpaţi e deschis «Câmpul cel lung», care nu se zăreşte încă.

Urcăm dealul în noapte, pe jos, pe când caii, în urmă, aburcă din greu trăsura, sunând încet din tălăngi. Întunerecul creiază păduri şi prăpăstii de-a lungul urcuşului care nu se mai mântuie, cu şerpuirile şoselei pustii. Arare ori, un car înnegreşte înnaintea noastră, venind din sus, şi trece mai la vale fără niciun zgomot, ca o fantasmă. Un singur greier ţârâie de două ori, ca de spaimă, în iarba săracă. Secerea lui Craiu-Nou e înghiţită îndată de norii vineţi pe cari-i aduce dela munte vântul iute, rece.

Şi iată că de sus Câmpulungul apare cu şirurile-i de lumini, într'o îngustă linie dreaptă scânteietoare. Mult deasupra, pe înnălţimea de dincolo, păzeşte o singură lumină de păstor, roşiatecă.

Şi spre oraşul, care asigură acum, de aşà de departe, coborâm drumul albicios printre livezi negre, printre case rar luminate şi drumeţi ce se strecoară tăcuţi. Şi trecătorii de pe podul de-asupra Râului Târgului, soldaţi, femei, par

umbre rele, care pândesc şi aşteaptă. Numai lumina întreagă a centrului împrăştie norul de nelămurită tristeţă care a învăluit pe încetul sufletele.

35. Dela Câmpulung la graniţă. Rucărul. Dragoslavele. Gura Dâmbovicioarei.

Una lângă alta, pe laturile şoselei, care e prăfoasă, câtevà zile abià după ploile cele mari, case cu două rânduri, având cinci-şese odăi, cerdace cu stâlpi şi foarte adese ori şiruri de oale cu maşcat înflorit pe poliţe. Mulţii copii voinici privesc din umbra porţilor de lemn săpate, asemenea cu ale Românilor din Şchei. În curţi, sus în cerdace ori pe margenile drumului răsar femei al căror port ţesut în arnici, în fluturi, în flori de fir de argint şi de mătasă pe fota roşie de aur nu-şi poate aflà părechea în cât Ţinut locuieşte Românimea.

Aici eşti încă în Câmpulung, dar, când ai trecut de hotarul oraşului şi te afli acum, nu pe o stradă, ci pe drumul mare, care se chiamă aici «Valea Mare», vei întâlnì, până la şchelele de odinioară, vechile vămi de munte, până la graniţă, acelaşi fel de case, ţesute din vergele de lemn, pe care le acopere lutul nisipos al muncelelor, aceleaşi curţi pline de toate cele de nevoie unei bune gospodării ţărăneşti, aceleaşi feţe oacheşe, frumoase, cu ochii negri, mari, aceleaşi veşminte cu toate florile câmpului şi stelele bolţii. Înţelegi cum din acest Ţinut de mândri oameni voinici, harnici, cuminţi a putut să plece acum cinci sute de ani descălecatul, începutul unei ţeri.

«Drumul cel Mare» e o şoseà foarte frumoasă, netedă ca şoselele Dobrogei; parmaclâcuri de fier, elegante, apără pe alocurea trăsurile sau drumeţii înnoptaţi de primejdia prăpăstiilor sau ale adâncurilor mlăştinoase.

Ele se strecură întâiu ca o panglică albă pe coasta muncelelor. Modâlcile, umflăturile, cazanele răsturnate înghiabă la un loc aceleaşi coşcovituri uriaşe ale scoarţei de lut,

nisip şi pietricele albe. Deocamdată ele nu se deosebesc bine în ţesturi gârbove, ci se învăluie necontenit cât cuprinzi cu ochiul. Dar veşmântul lor de catifeà verde e mai să-

Femei din Muscel.

rac; ici şi colo iese la iveală luturile şi nisipurile galbene, roşieteca piatră de var, ba chiar colţuri de stâncă, unele mărunte, abià răsărite, altele puternice, ţâşnind sus în colţi

de piatră sură. În locul gardurilor ce hotăresc bine moşia, care e scumpă prin multele jertfe ce a cerut, în locul livezilor cu crengile vinete de prune îngrămădite, se văd rămăşiţe încă bogate din vechea pădure seculară şi tufişuri dese. Departe pe povârnişuri se desfac case albe, mici, ca nişte flori sămănate pe pajişte. Mănăstirea Nămăieşti se zăreşte, după vre-o jumătate de ceas de călătorie, într'o înfundătură, îmbielşugată în copaci, din mijlocul cărora se înnalţă copereminte roşii şi trei turnuleţe nouă.

Dâmboviţa lunecă printre sălcii în fund, supt muncele strânse împreună, care abià lasă să treacă această călătoare tânără şi zglobie. Îndată mergem pe malul ei. Une ori râul e spârcuit în şfichiuri dezbinate, alte ori el aleargă prins în jghiaburi de lemn; în sfârşit, el se scurge la vale fără piedeci şi unit cu sine, gâlgâindu-şi apele limpezi care răsfrâng în colori de ardesie cerul uşor acoperit de nori. Roate încărcate de cutii îi fură necontenit apele ca să le verse în treucuţa de unde ele se aruncă 'n canalul ce hrăneşte sămănături. Mai departe, un fierăstrău trăieşte din puterea ei, făcând să se mişte fără întrerupere, în sus şi în jos, pânza de fier cu colţii lacomi.

Supt Piatra Dragoslavelor — căci acum movilele pietroase au înnălţimea munţilor, şi poporul li zice Pietre — înfloritorul sat întinde de-a lungul drumului casele lui albe; o biserică, zidită de cel d'intăiu Grigore Ghica, în veacul al XVII-lea, are înnaintea zidurilor modeste ale naosului un turn strivitor care e făcut în mult mai mic după acela al mănăstirii Câmpulungului, — pe atunci de curând dreasă de Matei-Vodă Basarab.

Pe aici erà odată trecerea mărfurilor braşoveneşti, în cară dusă încet şi greu, pe drumuri rele, spre atâtea oraşe ale ţerii şi spre locurile de peste Dunăre. Drumul de astăzi nu e întocmai cel vechiu, care merge prin vale; dar şi acesta se înrămureşte între calea Târgoviştii şi a Câmpulungului. Cea d'intăiu se desfăşură la vale, de-a lungul Dâmboviţei.

Încă trei chilometri, şi suntem în şchela cealaltă, Rucărul, ale cărui turnuri şi case albe se ivesc îndată, la locul unde se întâlnesc trei Pietre mari, dintre care una poartă brazi pe coastele ei.

Rucărul adăpostià odată pe vameşii Domnului muntean, oameni siguri şi cu multă trecere. Astăzi el are o şcoală, o primărie foarte mare, un otel cum nu mai poate arătà alt sat din Romănia, o frumoasă şi lungă primblare pe lângă râuleţul prins în maluri îndreptate şi pietruite şi foarte multe case de o gospodărie aleasă. Noua biserică se înnalţă mândră într'un colţ, pe când cea veche se ascunde 'ntr'un cimitir întins, unde o cruce se ajunge cu alta. Doi meşteri din Câmpulung, plătiţi de un negustor grec din părţile Castoriei, ginere de boierinaş muscelean, au clădit acest lăcaş foarte cuvincios, cu pridvorul răzimat pe stâlpi de cărămidă. Zugravi cu imaginaţie au înfăţişat în acest pridvor judecata cea de pe urmă, cu mulţi draci negri ca Ţiganii şi cornoraţi ca boii, cari au nume pline de înţeles: Zorilă, Negrilă, Trăgilă, Cocoşilă şi Zghidarcea. Frumoşii copii din sat însă li-au spart frunţile, li-au scos ochii şi li-au deschis burtele cu pietre, şi grozăviile Iadului nu par potrivite cu o aşà de blândă ţară, având atâta putere în oameni, atâta mândreţă în îmbrăcăminţi, atâta seninătate nevinovată în cuget. Crucea unui mormânt proaspăt e împodobită încă cu bradul înfăşurat în flori şi în motocei ce a fost dus înnaintea tânărului adormit, şi pajiştea e stropită împrejur de flori căzute ce nu s'au veştejit încă precum veşted e acela care a fost coborât jos.

După câtevà văpăi roşii, trecătoare, pe culmea Căpitanului, noaptea cade aproape dintr'odată. În lipsa străinilor, cari nu mai vin în Rucăr, de câtvà timp, strada se face îndată pustie: luminile, abià aprinse, se stâng la toate fereştile; şi hanul se închide cevà mai târziu. Pănă şi şuierăturile caraulei contenesc, şi tăcerea nopţii negre e sfâşiată numai de hărţăgoasele lătrături ale cânilor paznici, cari pândesc zgomotele tainice din singurătatea muntoasă.

Dimineața a coborât neguri ușoare pe coastele muncelelor pe care numai ici și colo le străbate o săgetare roșietecă de raze. Sunt opt ceasuri acuma, și răcoarea nopții stăpânește încă văzduhul limpede. De pe toate cărările și

Horă la Rucăr.

potecile izvorăsc în strada albă țeranii cu sumane negrii și cojocèle cusute, țerance a căror bogăție de fluturi și podoabe e acoperită în parte de mântăli cafenii; unele dintre dânsele poartă ștrengărește pe albul fin al vălului ce li în-

fäşură fața oacheşă o pălăriuță bărbătească. Caii trăsurii ce ne va duce la graniță, înhămați în lung, doi câte doi, scutură capetele copleşite de muşti şi de vespi veninoase, făcând să bodogănească talancele greoaie. «Domnul Avram» — prin aceste părți de vechiu bogomilism[1] oamenii se chiamă Avram, Moise, Sălăvăstru, Ghedeon, Aron, Izichil, — aşteaptă pe capră, făcând să fluture în şagă largul biciu care pocneşte îndemnător.

Strada pe care o urmăm se chiamă pe o placă de lemn «Strada Frontierei», şi ea urmează pănă în graniță, legându-se şi cu soseaua ce vine dela Piteşti. Acest minunat drum a fost mântuit în 1891 supt conducerea a doi ingineri români, antreprenorii finid Italieni. El se razimă adesea pe puternice întărituri de piatră, străbate poduri desăvârşite şi e apărat prin vergele de fier unde se deschid râpe. Nu e o linie care să se înfunde drept înnainte între firele telegrafului, care aici are altă cale; ci, încolătăcindu-se ca o biciuşcă răpezită, el înfăşură deal şi munte cu panglica-i albă. În urmă nu-l mai recunoşti în şuvița zburdalnică ce se joacă prin funduri de văi şi se prinde de gâtul aspru al stâncii; înnainte, când îl vezi alergând nebunatec în veşnice rotocoale, nu-ți vine a crede că în curând vei fi colo sus pe înnălțime. Aici, prin chefurile-i neaşteptate, drumul însuşi e o mare plăcere.

Soborul de uriaşi se ține şi mai departe. În față, în urmă, la dreapta, la stânga, unde priveşti, fără o singură spărtură, — căci drumul se strecură şi nu cutează să taie, iar bietele râuri sunt mulțămite că-şi pot căută de cale, — vezi ceaunele răsturnate, căciulile cu țuguiu, tablele întinse, zimții, spinările ciolănoase. Sunt movile de nisip curat, în care scânteie puncte de mica, mari movile umflate pe care nu se prind decât fire de iarbă săracă, sunt mormane de piatră,

---

1. Superstiție adusă la noi în evul mediu dela Bulgari. Ea se deosebeşte prin credința în puterea Dracului şi prin evlavia față de *Vechiul* Testament.

acoperite cu arbori rari. Dar piatra răsbate pretutindeni; une ori numai, ea e acoperită de crânguri şi păduri de brad de mesteacăn morocănos, cu frunzele pleoştite, de fag, care-şi răşchiră până departe ramurile cu frunze lucioase; codrii adânci şi negri, stăpâni peste toate, nu se văd nicăiri; până departe către hotar, unde sunt vârfurile mai înnalte, pădurea e numai o rămăşiţă a trecutului ei falnic, căci nevoia de bani a moşneanului a pus-o la biruri grele şi a schilodit-o pentru totdeauna, fără s'o radă însă cu totul ca în ţara de muncele ruinate a Sovejei. Prin coviltirul uşor al ierbii, printre trunchiuri şi mai presus de ele, ţişneşte însă piatra stăpânitoare: ici, ea se risipeşte în fărâmi albe, galbene, roşcate, care fac moşinoaie în margenea şoselei curate, dincolo, ea samănă coasta sau adâncul cu frânturi şi lostopane; aiurea, ea străjuieşte drumul cu plăci înnegrite, murdare, lucioase, sau cu lespezi clădite în bună rânduială ca de mâna dibace a unui meşter uriaş; de multe ori, în sfârşit, ea încunună toate cu câte o mândră creastă sură sau iea în stăpânire întreg muntele. Lângă Păpuşa verde, clădită ca o movilă, stă în faţă, peste valea Dâmboviţei, lungul părete sur, adânc scrijelat, gol, sterp, trist, al Pietrei lui Craiu, numită aşà poate după vre unul din făloşii regi cari se întorceau cu fuga acasă la dânşii, lăsând în urmă steaguri rupte, arme frânte şi voinici morţi, căzuţi în mormane sângeroase sau sămănaţi pe coaste şi prin văile înguste ca frunze roşii, veştede, de toamnă.

Iată, cam la jumătatea drumului, cazanul Posadei, care aminteşte o zi ca aceia, de strălucită biruinţă ciobănească asupra boierilor mari ai străinătăţii cotropitoare. O groapă se rupe supt munţi; colo în fund, unde strălucesc case albe, e Dâmboviţa, care trece uşoară, limpede pe prundul curat; mai în faţă e râpa goală, pustie, cu arbori şi mărăcini. Odinioară prăpastia erà împădurită, şi numai ca o îngustă crestătură răsbăteà calea negustorilor paşnici, pe care acum, spre sfârşitul veacului al XIV-lea, ajunseseră a trece aspri ostaşi cu siguranţa că au biruit şi supus. Şi, de odată,

dintre trunchiuri năpădiră săgeţi fulgerătoare, şi această furtună de ucidere împinse oameni şi cai mai în adânc, tot mai în adânc la stânga, unde sunt cheile Dâmbovicioarei, straşnica strâmtoare prin care fuge sfios râuleţul, ca o şopârlă ce lunecă pe coiful uriaşului adormit. Din pereţii înnalţi de pare că ajung cerul, căzù atunci strivitoarea ploaie a bolovanilor mâniei şi răsbunării unui neam prea multă vreme călcat în picioare. Cei ce se învredniciră de această primire abià mai găsiră, împuţinaţi şi acoperiţi de răni, drumul de mântuire al Braşovului. Mărire ţie, Posadă cu adâncurile răsplătitoare, care ne-ai ajutat să păstrăm până astăzi viaţa frumoasă, albă, bună care înfloreşte de-a lungul veacurilor pe munţii şi câmpiile noastre; mărire ţie, mormânt de duşmani pecetluit cu roşia pecete a biruinţii noastre !

Urmăm calea de stâncă înnaltă, îngustă, întunecată în care apoi, ţeranii lui Vlad-Vodă, Muscelenii aceştia cu faţa rotundă, ochii negri şi trupul vânjos, au toropit pe Ungurii Măriei Sale puternicului Craiu Sigismund, care a fost apoi şi Împărat. Un val de aier rece ne loveşte în faţă. E sufletul aspru al strâmtorii, precum Dâmbovicioara grăbită e seninul şi bucuria ei. De o parte şi de alta a cărăruşii pietroase, apărată cu parmaclâcuri de lemn, pereţii nemărgeniţi de înnalţi ai stâncii pustii sprijină o şuviţă de cer albastru-şters. Brazi detunaţi atârnă de-a lungul scoarţei sure, cu jalnicele lor crengi uscate. Iar în câte un loc ca prin minune un mândru fag hrănit de apa limpede îşi deschide braţele verzi răstignit pe stânca dreaptă. Ca o amintire a pajiştilor mirositoare, a câmpiilor înflorite din locuri senine, câte un clopot vânăt se iţieşte din smocul frunzelor mărunte.

Măreaţa temniţă se deschide: e un ochiu de lumină, de verdeaţă. Dâmbovicioara se încălzeşte la soare, înnainte de a pătrunde în grozăvia strâmtorii; apoi încă odată aceasta cuprinde în braţele ei zdrenţoase de aspră stâncă cenuşie. Acum suntem liberi.

Dela căsuţa albă de colo, la capăt, se deschide un drum

înverzit, care suie pe nesimţite la peşteră. O ţerancă bătrână, adusă de spate şi sfrijită pe oasele ei ţapene, a adus lumânări; şi pe lângă dânsa se adună, văzându-ne oameni de omenie — căci altfel se tem de Nemţii, de Ungurii cu vorba neînţeleasă şi aspră, cari se sprijină în ciomege cu vârfuri de fier —, o droaie de copii. Înnainte păzeşte un băieţel cu genunchile goale prin iţarii rupţi, cu o cămăşuică înflorită de arnici negre: şi ce mai căciuloiu ţuguiat pe părul lui bălan, tuns scurt! Apoi vin două fetişcane care mărturisesc că sunt în clasa a patra; cu cozile pe spate, o cămăşuică înflorită mult în arnici negre şi fotă roşie; şi mai la urmă altă fetiţă tot aşà, cu ochii negri şi părul bălan, zburlit şi dârz, pe care celelalte o pumnesc pe ascuns fiindcă prea se amestecă în toate rosturile. Tocmai la capăt, unde, de-asupra scărişoarelor de lemn, se deschide înnalta poartă ce pare săpată de mâni de om, se adauge o altă bătrână, grasă, roşie şi vorbareţă, care porneşte a spune că aici sunt oameni buni, cari se ceartă, adevărat, «pentru văcuţa dumitale care a întrat în curtea mea», dar se împacă a doua zi chiar, căci nu pot sta doar aşà prea multă vreme.

Acum în peşteră! Băbuţa sfrijită şi gârbovită, care tace, scoate bucăţi de lumânări albe, de făclioare galbene, şi le întinde fiecăruia: «Ţine!».

Întâiu, întunerecul din fund îţi cam ieà ochii. Vezi atât că te înfunzi într'un negru beciu sălbatec, cu păreţii coşcovi, buboşi. În dreapta şi în stânga sunt alte adâncituri, închise, pe când înnainte lumina descopere într'una gurguie grosolane, crengi groase, strâmbe, chipuri grosolan cioplite, împărţite în două lungi guri de iad, de pe care picură, *asudă* prelingeri leneşe de apă. «Astea sunt *închipuiri,* ca berbecele, ca mielul, ca cerbul, ca boul. — Jucării ale lui Dumnezeu. — Da, zice bătrâna oftând, că el face toate, şi pe noi. Şi, uite, aici e altarul, cum îl vedeţi, cu masă, cu scaune: aici a stătut pustnicul, de mult, dar de atunci au mai stricat oamenii.»

Ne întoarcem: pasul lunecă pe bolovanii umezi, luminile

zboară roşii pe păreţii îmbrobonaţi. Şi de-odată în fund năvăleşte un sul de albă lumină rece, care văpseşte crud colţuri de piatră; pare faptul unei zile de iarnă. Şi la câţivà paşi mai departe poarta se înfăţişează închizând în pătratul ei ca o tablă de argint luciu, care e lumina cea bună a zilei.

*

Şi iarăşi suişul şerpuitor, ocolirea necurmată a «pietrelor», a munţilor din ce în ce mai acoperiţi de păduri. Case nu sunt, decât numai într'un punct singuratec o vilă zimbitoare pe care o clădise un moşier pentru fiul său bolnav, care s'a stins de oftică la 20 de ani şi de atunci zăvoarele au căzut la uşa de intrare. Valea Dâmboviţei, cazanul Posadei au pierit de mult în urmă, şi nu se mai văd alte văi, alte adâncituri, alte locuinţe. Păpuşa, încunjurată de neguri care vestesc ploaie,

— Păpuşa are neguri; mâne cu siguranţă plouă, spune domnul Avram —,

luciul scrijelat al Pietrei lui Craiu se ivesc, apoi pier, şi iar se arată din nou, înşelând, cum înşeală orice îndreptare, asupra locurilor şi depărtărilor. Muntele Giuvala se ascuţeşte cu creştetul pe care dăunăzi au ars pădurile, lăsând ţerna sură şi frunzişuri ruginite de flacări. Jos, e vama românească cu acoperemântul de tablă roşie, iar după câtevà învârtituri de roată, la un luminiş între muncele, lângă crâşma lui Aron Românul — cu bere de Feldioara şi chelneriţă cu fotă roşie — stâlpul cu cele trei colori ale Ungariei, care înseamnă stăpânirea străină.

*

Întorsul se face răpede, în abià două ceasuri; priveliştile ce se desfăşuraseră în răgaz la suiş, se amestecă în goana coborâşului. Abià ai plecat de la Podul Dâmboviţei şi eşti în Rucăr, a cărui frumoasă biserică nouă îl vesteşte de departe prin turnurile ei.

Şi acum, cu toate prevederile de furtună, se lasă o minunată sară caldă, cu cerul senin, a cărui catifeà negrie e ţintuită cu stele tremurătoare. Când se închide hanul cu două rânduri şi cârcimele-şi sting luminile şi trăsurile se duc în drumurile lor şi lumea s'a culcat prin casele albe, nu se mai aude decât clocotul apelor râului fără de astâmpăr, limpede acum în atâta linişte.

*

A doua zi drumul spre Câmpulung e plin de căruţe şi cară. Pe o înnălţime scociorâtă de cazmale, femei duc pietrele cu vagonete; la acest lucru, la clăditul caselor şi la atâtea munci grele, ele sunt prin aceste părţi tovarăşul neobosit al muncitorului, tatăl sau bărbatul lor.

Iată acum iarăşi Nămăieştii, cari, văzuţi în faţă, sat şi mănăstire împreună, dau o întipărire mai puternică şi mai bogată. Pe o cărare pietruită te urci spre o biserică, al cării pridvor singur, prefăcut dăunăzi, e de zid, în afară, pe când stranele, catapiteasma şi altarul se află în stâncă. O peşteră mică a fost scobită şi mai bine şi netezită pentru a primì zilnic rugăciunile maicelor, care sunt astăzi vre-o treizeci şi nu vor fi întrecut niciodată acest număr. De-asupra creşte iarba, înfloresc florile şi se înnalţă arbori, şi pretutindeni în acest dulce colţ de pustietate aromită, pe margenea drumului, de-a lungul îngrăditurii, pe cerdace şi pe poliţi, la fereşti, în tot lungul arhondaricului trăiesc an de an, bucurând privirile maicelor şi ale drumeţilor, maşcaturile roşii şi trandafirii, garoafele catifelate, sfioşii toporaşi cu inima de aur, ochiul boului deschis spre lumină, conduraşii de ceară, gura leului cu potirul închis şi învoaltele nalbe cu trunchiurile înnalte. Şi ele fac rugăciunile lor, care nu sunt mai rele decât altele.

36. Spre Piteşti. Mănăstirea Vieroşul.

Dela Câmpulung în jos, calea ferată trece printr'o largă vale, între muncele verzi. Câte un pâlc de pădure se coboară

pănă în margenea şinelor. După vre-o două ceasuri ai ajuns la Gropeni, pe hotarul dintre muncele şi câmpia bogată în sămănături.

Călătorii lasă aici trenul pentru a merge la Piteşti fără încunjur şi aşteptare, mai răpede, cu trăsura. Cei trei birjari cari cer 2 lei pentru un drum de vre-un şfert de ceas, sunt luaţi fireşte cu asalt; al nostru are o trăsură slăbită din toate balamalele, la care sunt înhămaţi doi cai slabi. Un individ nepoftit, gros şi roşu, cunoştinţă a birjarului, s'a aburcat pe capră, spre nenorocirea şi mai mare a dobitoacelor. Dar biciul năprasnic al stăpânului, grăbit să găsească alţi muşterii, dă àripi gloabelor deznădăjduite. Şi astfel într'o licărire fulgerătoare trec pe lângă noi urâte căsuţe sărace, cârciume chioare, cu drumeţi ce se uită chiondorâş, cară de departe, ţerani în portul fără frumuseţă al şesului. Ţigani tămânjiţi prin praf. În urmă întri în frumosul Piteşti prin urâte strădiţe de mahalà şi ulicioare de târg, cu câte un Evreu pocit de pare că nu crezi că e viu sau o bătrână Evreică cu faţa uscată pe oasele ascuţite de te înţeapă numai când te uiţi la ele...

Sara, urmăm Bulevardul Ferdinand şi aleia care duce la Trivalea, printre biete case de mahalà, dintre care unele încă netencuite, cu cărămida goală, dar îndată printre desişurile de arbori frumoşi, sămănate cu chioşcuri şi alte podoabe. Abià câţivà Piteşteni se primblă prin acest minunat decor; două-trei birje aşteaptă la bufetul abià luminat; muzica militară-şi cântă marşul de plecare. Sus, Trivalea-şi înnalţă turnurile, încunjurată de o tainică tăcere; asupra vechii biserici de peste două sute de ani picură lumina slabă din stele şi din cornul nou al lunii.

Pănă târziu noaptea răsună, trezind pe somnoroşi, trâmbiţele şi tobele muzicii militare, căci în grădina publică se dă, cu un scop pios, o «serbare artistică şi literară dansantă», din care cei ce nu plătesc aud numai armonia războinică.

*

În dimineața rece, pătată de nori suri, scâlciați peste tot cerul, un birjar bătrân, gârbov, cu fața smolită ne duce încet-încet spre mănăstirea — foarte veche aceasta — a Vieroșului, căreia i se mai zice și Vierăș, pe când astăzi localnicii nu știu decât de Viereș, Gïereș.

Același drum ca la sosire, aceiași «grădină universală», aceiași stradă Eliade Rădulescu, în porțile căreia se ivește, din când în când, statueta de bronz a unui Țigănaș gol ca napul. Iarăși trecem Argeșul răsfirat, a cărui apă ajunge abià la butucul roții carălor oprite în mijlocul lui. Lunca se desfășură bogată în tufișuri și grupe de copaci. Pe șoseaua prăfoasă acum trec în șir Olteni cu panerele pline de prune și struguri, și femei cu coșuri pe cap, aducând orașului legume și fructe. Unele sunt Țigance murdare, altele sunt îmbrăcate cu rochii de cit; puține poartă cele două fote roșii, prinse de brâu, care deosebesc țerancele din acest județ al Argeșului. Se văd puțin fețe frumoase.

Iată acum atelierul țerănesc al lui «Domenico Erțegoviț», un Herțegovinean italianisat, iată halta roșie și galbenă a Gropenilor, cu cele trei birje ce așteaptă călători pentru Pitești. Pe când dunga largă a drumului mare trece spre stânga, ducând la Câmpulung, apucăm la dreapta prin luncă. O vale largă, sămănată cu arbori, cari se înșiruiesc în perdele, se chircesc în tufișuri și suie coastele în pădurici. Trăsura taie cursul lat, desăvârșit de limpede al Râului Doamnei, în care caii se înfundă cu sfială. Apoi un suiș dulce spre satul Vieroșului.

E o Țigănie urâtă și săracă. Din vergi, din lemne și lut, din cărămizi smulse zidurilor și clădirilor mănăstirii, robii ei de odinioară și-au durat cotețe rău învelite cu stuf, mai arare ori cu șindilă; ferestile mărunțele au mai dese ori hârtie murdară, scânduri sau astupători de cărămidă în locul geamurilor, care, și când le vezi, sunt crăpate sau cu lipsuri. Fețe smolite răsar din toate părțile. Și copiii mâzgâliți, trențeroși, buhoși cântă de răsună satul întreg.

Mănăstirea, părăsită la secularizare de călugării greci,

e într'un hal jalnic. Lâng fântâna satului se vede o frântură din vechea cişmeà. Aceasta, pe coasta dealului, poartă între

Femei din Argeş.

sculpturi elegante chipuri de grifoni şi o neobişnuită stemă a ţerii în care corbul nu ţine crucea în plisc, ci-l apleacă plin

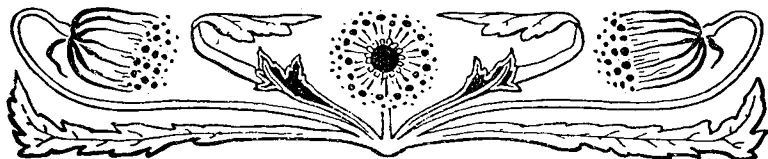
de hrană către doi puişori ce se întind lacomi spre dânsa. E o glumă drăgălaşă a vechiului meşter din veacul al XVII-lea.

Mai sus, ziduri de cărămidă cu ferestuici de piatră, astăzi în deplină risipă, şi bolţi, şi alte bolţi, supt frânturi de păreţi şi de-asupra unor beciuri înfundate de dărâmături. Chiar în vârf, e o bisericuţă care a păstrat, cu coloanele sculptate la bază, care o despart în lăţime, toată vechea ei simplicitate. În cuprinsul împrejmuirii dărăpănate se află biserica de căpetenie.

Ea a fost ridicată încă din veacul al XVI-lea, dar în starea de astăzi, cu fronton ascuţit şi stâlpi sculptaţi jos, în adâncituri, biserica dela Vieroş arată numai gustul Sfinţiei Sale arhimandritului «năstavnic» Samuil Tărtăşescu, care a durat la 1834 o nouă clădire în locul celei vechi ce se ruinase aproape cu totul. Dar în cuprinsul bisericii moderne dorm încă morţii cei de demult supt lespezile lor săpate: copiii lui Stroe Leurdeanu şi cei şi mai depărtaţi de noi, Logofătul Udrea al lui Alexandru-Vodă Mircea, Irina fiica lui Miloş, fratele acestui Voevod, Albu Clucerul Golescu, care a cruţat de peire, perind el însuşi, pe Alexandru, în lupta cu straşnicul Ioan-Vodă cel Cumplit. Pe marmură e înfăţişat viteazul călare, cu coiful pe cap, buzduganul în mână şi mantia fluturând în bătaia vântului ca în acea zi sângeroasă din anul 1574, când, murind, el a scăpat cinstea învinşilor.

CARTEA A III-a

OLTENIA

37. Lunca Oltului. În jurul Drăgăşanilor.

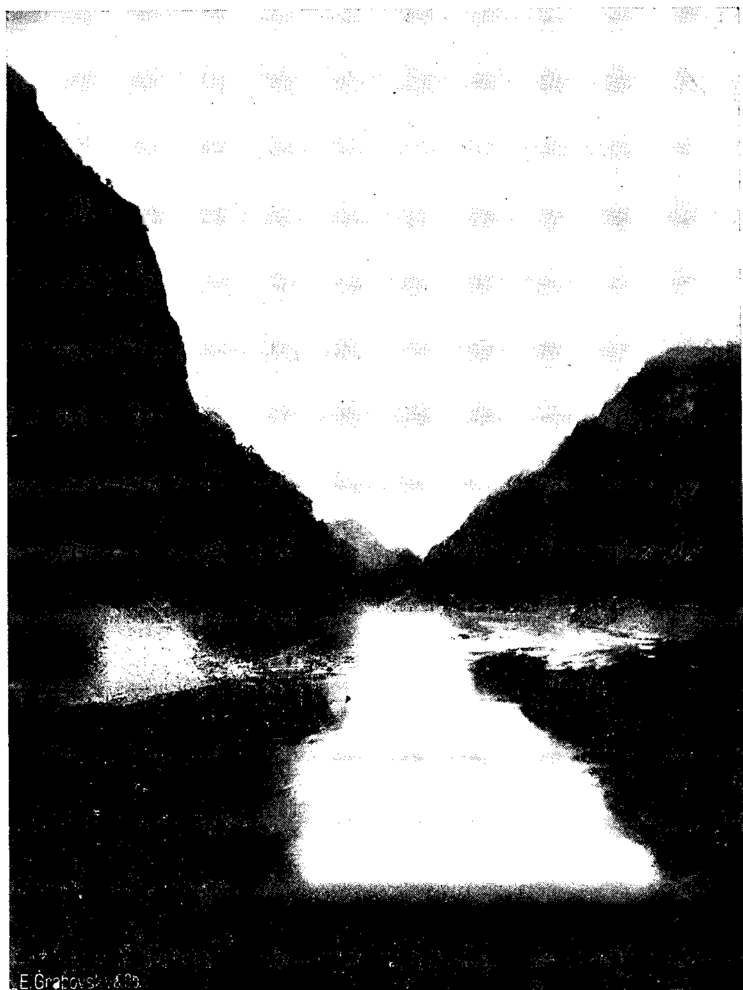
Trei-patru ceasuri în tren, şi suntem la Drăgăşani. De o parte sunt dealurile cu vii, cu case boiereşti, cu pepiniere. Jos, e câmpia de luptă în care au fost striviţi eteriştii greci dela 1821, cari fugiau din răsputeri spre Turnul-Roşu şi Ardealul de mântuire şi nu căutau câtuşi de puţin să-şi dovedească eroismul prin jertfa vieţii. Un general grec a pus dăunăzi o piatră amintitoare, a cării inscripţie a fost prefăcută apoi în româneşte după cererea Primăriei din târguşor.

De altă parte, cum ai ieşit din gară, sunt strade curăţele şi bine pietruite, cu case mici şi nu tocmai frumoase, printre care se ridică o şcoală clădită de răposatul Simulescu, care erà din Drăgăşani, o Primărie, locuinţa cutărui moşier bogat; într'o mică piaţă e o fântână frumoasă cu bustul în bronz al aceluiaşi Simulescu, lângă care se vede un Brătianu de marmură, care samănă întru câtvà.

Mergem pe o şoseà, apoi pe drumuri de ţară spre satul Ştefăneşti, unde ne aşteaptă un preot dintre aceia cari învaţă prin exemplu şi călăuzesc spre bine pe ţerani, luminatul şi gospodarul părinte Teodor Bălăşel.

Lunca Oltului se întinde larg, cu plopi strângându-şi toate braţele într'un singur avânt spre cer, cu tufani răşchiraţi în ramuri. Satele ce se întâmpină, Zlătăreii, Ştefăneştii, mai

departe Şerbăneştii, samănă cu cele din Argeş prin înfăţişarea, de cele mai multe ori foarte sărăcăcioasă, a locuin-

Vedere de pe valea Oltului.

ţelor. Păreţii sunt înjghebaţi din loadbe grosolane ce se încheie la muchi; de-asupra e aşternut un strat uşor de lut.

care une ori nu primeşte nicio înnălbire cu varul, sau bidineaua gospodinei lasă măcar păretelui din fund urâta sa faţă gălbuie. Fereştile sunt mici, câte odată cu un singur ochiu, astupate şi cu hârtie, sau lăsate aşà cum s'au întâmplat să se strice: chiar cele mai bune case se mulţămesc cu două fereşti în faţă, dintre care una, după obiceiul cel nou, se deschide chiar în trei: la dreapta, la stânga şi în sus, pe când cealaltă e vechea tăietură în zid. Sunt coperemintе de şindilă, dar de cele mai multe ori coceni mucezi sunt aruncaţi peste clădării de fân înnegrit, ca o chică sălbatecă, scărmănată şi smultă. Pătulele sunt numai de vergi şi se sprijină simplu pe patru picioare de lemn. Şura, grajdul sunt numai nişte coperişuri de paie. Dar împrejmuirea de ostreţe e mai totdeauna bună. Câni sălbateci se năpustesc asupra trecătorului rânjindu-şi, în lătrături turbate, colţii lacomi, gata să sfâşie.

Oamenii cari străbat şoseaua, sau pornesc din curţi şi cerdace, sau lucrează încă la câmp, unde se strânge porumbul şi tutunul şi se suie cocenii pe crengile sprijinitoare ale tufanilor răşchiraţi ca nişte policandre, sunt cu mult mai presus de tainiţele lor. Bărbaţii poartă o cămaşă ceva mai lungă decât a muntenilor de dincoace de Olt, pieptare lucrate cu chenare şi une ori pantaloni olteneşti ce se lărgesc jos. Femeile-şi înfăşură capul cu marame albe, pe care le aştern pe frunte ca Tatarcele sau le lasă, potrivindu-le la barbie, să atârne până la piept, pe când Argeşencele fac să fâlfâie vălul ca la miresele din oraşe; unele, la câmp, îşi potrivesc câte un testemel colorat, ca un fesişor, pe creştet. Cămaşa n'are de obiceiu arnici, dar e aşà de sinilită — tot aşà se face şi cu cămaşa bărbaţilor —, încât se vede de departe că e albăstrie. Fotele, care, când sunt, ca aici, din două bucăţi, se chiamă *zavelci* sau *vâlnice,* sunt rare ori de coloare deschisă sau înflorite. Vâlcencele se îmbracă în albastru închis, în negru simplu, cu dungi sau cu pătrăţele mai deschise .

Chipurile nu sunt aşà de frumoase ca în Argeş. Un tip

are ochii înfundați în arcade ciolănoase și toată fața îngustă scoasă înnainte; altul, cel mai răspândit, se deosebește prin fața gălbuie, lătăreață, de lună plină, în care numai ochii au frumusețа căutăturii blânde.

*

Acest județ al Vâlcii e plin de mănăstiri cum nu mai este altul afară de Ilfov în apropierea Bucureștilor. Încep cu Șerbăneștii, care s'a reparat chiar acum de Eforia Spitalelor, stăpâna moșiei d'imprejur; e o frumoasă clădire, cu două turnuri de zid, înnălțată de un boier din familia Morunglavul la 1746. Casele mănăstirești, drese și ele cu multă dibăcie în podoabe, așteaptă, se zice, să cuprindă un ospiciu de bătrâni.

Se face sara, cu nori grei, pântecoși. Ei atârnă până în hotarul zării, unde soarele apune, trecând printre ei raze roșietece asupra celor mai depărtate coaste de la Răsărit. Acea zare de Apus e tivită cu aur supt vântul scărmănat, și ca o flacără țișnește deodată și asupra tristeții amenințătoare a norilor. La căderea nopții, picură de ploaie în bătaia foarte rece a vântului.

*

Ziua următoare se începe în lătratul furios al cânilor cari apără pe cetățenii din Drăgășani. Dulăii pândesc la toate porțile, se lămuresc asupra fiecărui trecător și și-l dau în primire. Nicăiri harțagul veghetor al acestor «prieteni ai omului» nu poate fi mai neobosit decât aice.

Trăsura ne aduce înnapoi spre Ștefănești în bătaia unui vânt de ghiață care vuiește peste câmpia cu porumbiștile și imașurile încărunțite de o brumă înnainte de vreme. Carpații trebuie să fi primit undevà învălitoarea de zăpadă.

Aproape cap la cap cu Ștefăneștii e satul Dobrușa, lângă o gârlă ce se poate trece cu piciorul. Din jos vin casele de

Români pe care le cunoaştem, mai încolo stă o Ţigănime scârboasă în case ca nişte poieţi: ea n'are altă grijă decât hrana sărăcăcioasă şi ciubeica, tutunul de toate zilele.

Biserica vechii mănăstiri nu poate fi mai nouă decât veacul al XVI-lea. Acum te primeşte o cruce amintitoare de lemn vechiu, de-asupra căreia se ridică un turn de scânduri înnegrite, pe când altă dată erau două turnuleţe de cărămidă. Faţada e prefăcută în chip sărăcăcios, zugrăveala e numai din 1771-4, catapiteasma o scândurică abià săpată. Dar lucrul din bună cărămidă aparentă, ocniţele, unghiul ieşit în afară de 'nnaintea altarului arată o vechime mult mai mare. Biserica a suferit o întâie înnoire la începutul veacului al XVII-lea şi alta peste vre-o sută cincizeci de ani.

*

Pe şes până la o pădure de stejari tineri, cu trunchiul supţiratec şi frunzele mărunte. Îndată eşti în satul Stăneşti, şi pe neaşteptate te trezeşti în faţa bisericii fraţilor Buzeşti, al căror nume trezeşte amintirea unor credincioase lupte vitejeşti, pentru Domn, ţară şi creştinătate.

În vremi mai nouă s'au adaus un pridvor şi un rând de colonete pe fiecare lature. Înnainte, bisericuţa de cărămidă cu uşile şi fereştile tivite în piatră simplă şi un singur turn de zid aveà o înfăţişare mai modestă. Ctitorul ei a fost Giura, bunicul boierilor Buzeşti, fiul său Mogoş şi alt Mogoş, feciorul celui d'intăiu. În pronaos se află piatra scrisă ce acopere rămăşiţele lui Stroe Buzescu, mort după lupta lui învingătoare cu nepotul Hanului tătăresc, la 1602, şi marmura, cu pisania ştearsă, care acopere trupul credincioasei lui soţii Sima, ce s'a aşternut bucuroasă la picioarele bunului ei soţ. Un săpător destul de dibaciu a sculptat pe lespedea lui Stroe lupta cu Tatarul: acesta are o căciulă de pâslă, un laţ de prins robii, un iatagan; mustăţi straşnice-i taie obrazul. La cizme are pinteni; două tolbe de săgeţi au căzut supt picioarele calului, când mârzacul ră-

nit a primit o lovitură ce-l prăbuşeşte. Stroe, cu calpacul unguresc în cap, mantia lungă şi picioarele strâns înfăşurate, călare pe un cal cu şea, străpunge pe duşman cu o sabie

Mănăstirea Mamul. Casele.

apuseană. «Şi nu fu», spun slovele de pe piatră, «pre voie câinilor de Tătari».

La Lungeştii foarte apropiaţi, e mănăstirea Mamul, reparată de Constantin Brâncoveanu, al cărui neam se înşiră pe zidurile din lăuntru în chipuri de boieri şi Domni. Clădirea e mare; uşa se încadrează în ghirlande de trifoiu, şi fereştile au şi ele o podoabă de piatră sculptată. Printr'o lipsă de îngrijire şi socoteală de care te încruceşti, puternicele zidiri ale călugărilor, golite de secularizare acum patruzeci de ani, se năruie pe încetul [1].

*

La căderea serii ajungem la Străjeşti, sat cu stradă largă şi case bune, împpodobite şi ele la porţi cu săpături în chip de liniuţe şi de rotile. Biserica pare veche: turnul clopotelor, deosebit, poartă vulturul cu două capete: el are o putere ce nu se întâlneşte în lucrările epocelor mai apropiate de noi. Dar e numai o ctitorie a ultimului Buzescu, Constantin, care se întitulează pe piatra cea frumoasă a mormântului său din 1831 «sfârşitul neamului său». Zugrăveala păreţilor arată pe paşnicul boier îngiubelat care purtà numele strălucit al vechilor frângători de duşmani.

38. Lunca Oltului. Cozia.

În această zi de primăvară, cea d'intăiu ploaie de toamnă, adusă de vântul rece, cade înceată, în picuri mărunte, din cerul care e numai o mare de leşie. Pe drumul spre Drăgăşani, trec însă vioi sătenii în mantale, de abà albă, largi, cu cusături negre la toate margenele, sau în cojocèle şi sumane mici ca un pieptar. Femeile lasă fără grijă să li se stropească vălurile supţiri, bogat înfăşurate în jurul capului, zăvelcile care, pentru ziua de serbătoare, sunt adesea ori în colori deschise. Multe au însă în faţă o ţesătură de casă

1. S'au reparat. (1916.)

mai urîtă sau câte o pestelcă ieftenă de materie cumpărată la târg. Destule sunt cu picioarele goale. Tipurile, mai fără deosebire urâte. Ele plac însă flăcăilor nu tocmai frumoşi din partea locului, şi în acest colţ de patru-cinci sate lângă Drăgăşani se păstrează vechea datină ca gospodarul să-şi fure nevasta, cu voia sau fără voia ei, prin vre-o ceată de prieteni, şi să trăiască o vreme necăsătoriţi cu prada vitejiei sale.

*

Valea pe care o străbate trenul, mergând în sus «la deal», e lunca Oltului, care se vede din când în când alb, destrămat în peteci, printre sălciile din dreapta. De-o parte ai înnălţimile Argeşului, de alta al doilea şir de dealuri, cu şerpuirea mai chinuită. Ele se apropie tot mai mult, făcând să piară pe alocurea lanurile de porumb, crâmpeiele de vie neîngrădite ale ţeranilor: în locul lor e acuma livedea cu iarba fragedă, spălată de apă, zăvoiul sălciilor albicioase, câte odată şi grădina Bulgarului — sau şi a Românului, ca pe la Drăgăşani, — cu capetele de varză înfoiată.

În tren, care geme de lume, în căruţe, în cară, călări, pe jos, sătenii aleargă spre câştigul, cumpărăturile şi ispitele bâlciului dela Râureni. Toată lumea e neobişnuit de gătită: zăvelcile au flori mari strălucitoare, cămăşile sunt bătute cu fluturi, pieptarele scânteie de fir, care atârnă în firicele dese la capătul fotei. Târgoveţele şi-au pus pălăriile cele mai mari şi rochia de mătasă.

Ca un val de pânză albă, sinelie, stropită cu albastru închis, cu roşu, cu negru, boltit ici şi colo de umbrèle, drumeţii de Duminecă se coboară, zgomotoşi, la halta bâlciului. Şoseaua e plină, în faţă, de covergi de coceni, de prăvălii trecătoare acoperite cu şindilă, de baratce cu căluşei, de prăjini cu steaguri.

Petrecere bună! Tot înainte spre Jiblea, de-a lungul Oltului pe care-l treci în Argeş, ca să te întorci iarăşi în Vâl-

cea. Cu toate ploile din urmă, larga apă lăptotsă, unită într'o singură albie, e mai puţin răsfăţată decât Siretiul, mai puţin vioaie decât Moldova limpede, mai rău împrejmuită, mai slabă decât puternica Bistriţă cu malurile rupte. Nici acuma n'aş zice: «Oltul mare».

Jiblea e în Argeş, într'un prăvăliş de dealuri de-asupra Oltului. Marea gară de cărămidă aparentă se îndreptă-

Bâlciul de la Râureni.

ţeşte întru câtvà prin aceia că de aici se merge la Călimăneşti şi Cozia.

De fapt, nici nu sunt trei locuri deosebite acestea: Jiblea, Călimăneşti, Cozia, cu toate că toanele pământului pietros, rupt în culmi cu zimţii grosolani, te împiedecă să le vezi în şir.

Jiblea merge până în Olt. Case care nu samănă cu cele de la vale, bune case de lemn, cu negre acopereminte ţuguiate, de şindilă îngrijit aşezată, cu pridvor pe stâlpi şi fe-

reşti luminoase. Biserica veche, încunjurată cu un zid jos, de bolovani, a fost clădită de iznoavă mai dăunăzi într'un

Culă din Şuici (Argeş).

chip încăpător şi împodobit: ea se vede din depărtare cu păreţii ei galbeni-deschis, cu turnu-i de zid.

Oltul curge între maluri nisipoase, sămănate numai ici şi colo cu sălcii. El răsfrânge în valurile-i domoale jalea cerului noros, din care se scurge ploaia, mărunt, îndărătnic.

Pe malul cellalt întri în strada Călimăneştilor, care se întinde de-alungul apei. Clădiri ţărăneşti cu coperemintе întunecate, păreţi albi şi flori la rând în cerdace.

Ea trece pe lângă otelul băilor, clădit în stil elveţian, cu lunga faţadă împodobită din lemn, supt un munte înnalt, râpos, în care se înfig arbori învălmăşiţi. Stânca goală răsbate pe alocurea, şi aceiaşi stâncă-şi rânjeşte lespezile pe malul argeşean, care e tot aşà de înnalt şi acoperit cu acelaşi veşmânt trenţăros de copaci tineri. Apoi un alt castel, şi drumul merge necontenit printre viile cochete, printre pavilioane şi locuri de adăpost. Ţerani trec, pe jos şi călări, — oameni uscaţi, negri, cu chică. E aici o Sinaie a Vâlcii, cu bolnavi adevăraţi şi fără foloasele ce vin pentru Sinaia Prahovei din reşedinţa regală şi din gospodăria darnică a Eforiei Spitialelor.

Urmăm o cotitură a Oltului şi, după un drum scurt pe şoseà, Cozia se arată, cu cele trei turnuri ale sale şi zidul alb, dres de puţină vreme, al clădirilor mănăstireşti. Oltul e mânios aici şi-şi frământă apele spumegânde pe vârfuri de piatră, iar, pe un mal şi pe cellalt, două înnălţimi împădurite, cu frunţile colţurate, par doi zmei întărâtaţi ce se răpăd unul împotriva celuilalt.

La stânga drumului, pe o înnăţime, lângă o căsuţă unde stă urmaşul smerit şi sărac al falnicilor egumeni de odinioară, şi lângă o vilă nouă pe care P. S. S. Episcopul de Râmnic, Atanasie, a clădit-o mai dăunăzi — privighează bisericuţa bolniţei, de o fină armonie veche. Supt o frunte cu două rânduri de ocniţe, un stâlp gros, de cărămidă, sprijine pridvorul, din care dă în biserică o uşă împodobită cu săpături în lemn. De jur împrejurul zidirii, în forma îndatinată a crucii, aleargă ocniţele lungăreţe prin care se deschid puţine fereşti înguste; iar sus se întind mai multe

rânduri de zimţi în cărămidă. Lucrarea toată e făcută din cărămidă pusă în lung şi în lat, pe rând, închisă într'un ciment tare şi sămănată cu bucăţi de piatră tăiată.

Ea păstrează vechea zugrăveală, foarte frumoasă, — asemenea cu aceia din Slatina în Moldova —, din care se desfac, pe partea d'innăuntru a piciorului de zid din pridvor, chipurile încununate ale lui Mircea-Vodă şi ale fiului său Mihail, care e un copil încă, amândoi în veşmintele apusene ale vremii lor, luate, de bună samă, după cea d'intâiu zugrăveală a bisericii celei mari. O panglică de inscripţie ce încunjură sus pridvorul spune că întemeietorii bisericuţii au fost Petru-Vodă, zis şi Petru dela Argeş sau Radu Paisie, Domn până la 1545, şi fiul său Marcu, şi prin urmare din timpul lor vin sfinţii din pridvor şi aceia d'innăuntrul clădirii care se bolteşte puternic supt turnul roşiatec. Ctitorii se văd în mâna stângă a naosului: Petru în haină verde de brocard de aur, blănită cu cacom, căzând peste o alta roşie cu flori tot de aur, Marcu, şi el încoronat, în brocard albastru, tot aşà blănit, peste o haină de desupt roşie; Doamna Ruxanda, soţia lui Radu, văduvă întâiu după Radu dela Afumaţi şi deci fata strălucitului Basarab Neagoe, poartă cercei mari de aur, din cari atârnă lanţuri până pe umeri; haina ei de brocard alb e împodobită la piept cu o placă ţesută în fir şi două galoane de fir îi sunt cusute pe umeri; tot astfel e îmbrăcată şi fiica nevrâstnică a Domnului, Zamfira, numită aşà după o rudă, Zamfira lui Moise Voevod.

Biserica mare e peste drum, în vale, având în apropiere Oltul. De jur împrejur o cuprind clădirile de locuinţă, cu cerdacuri boltite şi pridvoare pe stâlpi, care se obişnuiau în veacul al XVII-lea, spre sfârşit. Acum eleve din Asilul Elena Doamna îşi petrec aici vacanţa, supt o supraveghere care lasă de dorit, şi de două luni de zile ciripiri obraznice răsună necontenit acolo unde cuviinţa patriotică şi omenia ar cere să fie desăvârşită linişte în jurul mormântului, ve-

chiu de peste cinci sute de ani, al lui Mircea, care a întemeiat Țara Românească.

...Și care a clădit și Cozia, supt pădurile de nuci sălbateci, care au perit de mult. Dar clădirea lui, un fel de Snagov, de sigur, «se lipsì» — spune pisania dela 1707 — «den podoaba ei cea d'intăiu, pentru mulțimea anilor», și ajunse cu totul dărăpănată. O întăie prefacere oprì mersul ruinei, la două sute de ani dela întemeiere, în 1580-90, când, supt Mihnea-Vodă al II-lea, egumenul Amfilohie ridicâ din nou, pe lângă biserica mare și bisericuța Sfinților Apostoli, un paraclis al Adormirii Maicei Domnului, care s'a păstrat pe urmă și în zidăria cea nouă a chiliilor. Peste câțivà ani se îngropă lângă Mircea bătrânul, — a cărui piatră de mormânt erà, poate, ca și astăzi, numai un bolovan ros de orice inscripție, — nenorocita mamă a lui Mihai Viteazul, călugărița Teofana, moartă cinci ani după uciderea fiului ei.

Apoi Brâncoveanu ajunse Domn al Țerii-Românești și, luând în primire Scaunul lui Mircea, el făcu pentru lăcașul de odihnă al acestuia ceia ce nu făcuse cellalt mare înnoitor al trecutului în zidirile lui sfinte, Matei Basarab. El se hotărî să zidească la loc cu cheltuiala lui Cozia și dădù această sarcină unuia care o puteà înțelege bine, lui Antim Ivireanul, meșterul cel mare în aducerea la îndeplinire a frumosului. Antim, care stăteà pe atunci în apropiere, fiind episcop de Râmnic, se puse la lucru, orânduind toate după planurile sale. Întrebuințând toate cunoștințele sale despre arhitectura bisericească a Românilor, el durâ pridvorul boltit, cu patru stâlpi în lat și câte doi în lung, făcuți din piatră vărgată prin săpături în toată lungimea ei și împodobită sus și jos cu flori. El orânduì de jur împrejurul bisericii în formă de cruce ocnițe în două caturi, ferești a căror săpătură cu frunze, flori, vulturi cu două capete, păsări, fără să samene dela una la alta, rămân totdeauna o minune de închipuire în plan, de gingășie în lucru. El dădù ocnițelor de sus un chenar de sculptură cum nu se mai află aiurea și-l prinse cu plăci săpate, al căror model se află la mănăstirea

de Argeş. Lui i se datoreşte şi eleganţa simplă a turnului din mijloc, asupra căruia se opresc privirile acelui ce descopere, în valea ei ocrotită, Cozia.

Astfel s'a mântuit de peire, prin cheltuiala celui mai bogat şi mai darnic Domn şi prin îngrijirea Mitropolitului romănesc care a înţeles mai bine frumuseţa, ctitoria lui Mircea, sfinţită totdeauna prin mormântul lui, — pe care noi astăzi nu-l mai putem împodobì după cuviinţă, ca unii ce nu-i mai înţelegem preţul.

39. Râmnicul. Govora. Mănăstirea dintr'un lemn. Surpatele.

Înnapoi la Râmnic în vagoane cu ferestile lăcrămate de ploaie, prin întunerecul negru ce cade grăbit din cerul cenuşiu. Şi iarăşi întipărirea plăcută a curatului oraş cu arbori mulţi, cu frumoasele biserici reparate, împodobite cu turnuri de zid.

A doua zi urcăm pe jos dealul Cetăţuii. A ştiut ce face acel care l-a ales, în veacul al XIV-lea sau al XV-lea, pentru a păzì Noul Severin din vale, care ajunse reşedinţa olteană a Domnilor, Scaunul obişnuit al Banilor şi al celor de-ai doilea Mitropoliţi ai ţerii. Cărări grele şerpuiesc pe pieptul umflat al înnălţimii singuratece, şi cei ce stăteau sus, — în ziduri care s'au surpat de mult, încă din vremea lui Radu dela Afumaţi cel ucis pe această culme, în biserică, — puteau prăvălì lesne duşmani în vale.

Acolo curge Oltul, care se desface din desişul sălciilor ca frânturile unei late săbii cu oţelul strălucitor. Iar dincolo de luciul apei se strâng, în paza arborilor, albe, roşii, casele Râmnicului şi multele turnuri. Un soare rece le face să scânteie.

Biserica omorului din 1529 s'a surpat, şi nici nu se mai pomeniă de dânsa, când, pe vremea lui Şerban Cantacu-

zino, evlaviosul Mitropolit Teodosie ridicâ noua clădire cu pridvorul pe stâlpi și ușa încadrată 'n sculpturi fără frumuseță, pe o piatră tare. Iar ce se vede astăzi e numai o prefacere de Mitropolitul Nifon al lui Vodă Știrbei. Cei ce au lucrat la reparație crezură că se cuvine a pune vechea pisanie jos în zid și a ridicâ o alta, care proslăvește pe ctitorul cel nou.

*

Cerul e burdușit de nori negri când apucăm drumul spre Govora. Dincolo de podul peste râpa seacă, drumul trece pe supt dealurile de nisip, goale sau acoperite 'n parte cu tufișuri și arbori răzleți. La stânga se vede o bucată de vreme Oltul, pe lângă care trece linia ferată. Râurenii întind o lungă panglică de case albe, de copereminte roșii : se văd steagurile ce flutură de-asupra clădirilor bâlciului.

Bâlciul e stăpân pe tot Ținutul : urmările lui le vezi pretutindeni, drumurile toate sunt ale lui. Dela amiazi până în sară am stat, putem zice, în fața bâlciului. L-am recunoscut în raritatea trăsurilor, în prețul de 25 lei pe zi ce am trebuit să plătim, în zăbava birjarului. Îl văd acum în carele cu doi și patru boi, care se întorc încărcate, în căruțele ce duc popi, învățători, fruntași ai satelor, în natișancele-omnibus, cu coviltire de pânză, pe care le mână, totdeauna pline, un conductor ce și-a strâns mușteriii sunând din trâmbiță și strigând : «Cine mai merge la Râureni, domnilor». El a scos din înfundături de stâncă, din văi înnalte, pe Mocanii cu căciula cât un știubeiu, cari, înfășurați în mantii albe, călăresc greoiu pe caii mărunți, clătinându-și capetele după trap. El a pus pe creștetul țerancelor în veșminte de serbătoare legăturile cu postavuri, cu pânzeturi și cu câte altele, chiar cu plapome. El a adus cârciumărese cochete la hanurile din drumul mare și a făcut ospătării din atâtea case țerănești ce se află în calea râului de oameni. El a ridicat bordeie de lemn pentru Țiganii ce potcovesc caii și boii drume-

ţilor. El face să se întâlnească cumetrii din sate aşà de departe unul de altul. El rupe postul cu câtevà zile înaintea Sântămăriei. El a toropit pe cutare gospodar care zace lângă şoseà, şi tot el a muiat picioarele atâtor călători cari vor dormì bine înnainte de a se întoarce acasă. El a răspândit neastâmpăr, bucurie, beţie şi pagubă între toţi Vâlcenii.

Prin căsuţele rău îngrijite şi cam mărunte ale satului Govora, spre mănăstire. Ea se vede din şoseà, cu turnu-i mare, alb, la intrare; la dreapta şi la stânga lui pare că se revarsă dărâmături sure cu fereşti mici negre. De jur împrejur, pe deal şi în vale, e un strălucit bielşug de verdeaţă.

Ai crede că poteca pe care apuci, la stânga drumului, te va duce la o grămadă de ruine, care să mai însemne locul unde a lucrat acum trei sute de ani tipografia lui Matei Basarab. Rămâi uimit când vezi că dincolo de bolta turnului alb sunt chilii cu totul curate şi întregi, cu ferestile lor drese şi stâlpii frumoşi ai cerdacelor; malul de nisip e întărit cu lespezi. Biserica, bine păstrată, se ridică albă în mijlocul verdelui tânăr: o aleie de viţă de vie încărcată cu struguri duce la intrarea ei.

Aici a fost întâiu o bisericuţă săracă. Apoi Radu-cel Mare, cunoscutul Domn bisericos, a făcut-o din nou, poate pentru întâiaşi dată din zid. Temeliile acestei clădiri se văd şi astăzi lângă aceia care a înlocuit-o. Brâncoveanu venì pe urmă, şi supt îngrijirea lui Antim sau a lui Ioan, arhimandritul ctitoriei sale din Horez, se durâ, cu şase ani înnaintea Coziei nouă, biserica de astăzi, cu pridvorul ei pe stâlpi, uşa frumos încadrată cu piatră, şi ea însăşi bine sculptată în lemn, cu brâiele, fereştile-i cu chenare săpate şi turnurile cele două de zid, — toate în stilul impus de Antim Ivireanul noii arhitecturi religioase muntene. Din vechea zidire n'a rămas decât o piatră de mormânt dela 1570, şi tot după ea s'au luat chipurile lui Radu-cel-Mare şi Doamnei Catalina, soţia lui. El se înfăţişează cu lungi plete buclate, într'o mantie de brocard roşu, blănită cu samur, care

cade peste un veşmânt verde, cu guler roşu, brâu roşu şi mâneci împodobite cu adausuri roşii, şi cu câte un şir de

Mănăstirea Govora. Uşa de intrare.

albe mărgăritare; cizme roşii, de coloare obişnuită la Împăraţii creştini ai Constantinopolei, îl încalţă. Doamna, în-

cununată, își înfășură capul și gâtul într'un lung văl alb; peste o rochie trandafirie e îmbrăcată mantia de brocard roșu, blănită cu samur.

*

Îndărăt până la capătul satului, apoi peste șinele trenului, peste cursuri de apă limpezi, care fug răpede pe prund, printre aceleași case de țesătură de lemn acoperită cu lut. Dealurile se țin de amândouă laturile. Către sfârșit, ele se acopăr de păduri, pe când în vale pasc nesfârșite turme de oi, ce rup liniștit verdeața ierbei fragede. În fund, peteci de nori albi atârnă pe coastele munților albaștri ai Bistriței.

O perdeà de arbori, care ascunde o pădurice, taie drumul. Și, când ai străbătut păduricea, ai în stânga coperemintele de șindilă ale mănăstirii *Dintr'un lemn*.

Odată bisericuța de lemn va fi fost în adevăr scobită într'un singur trunchiu de stejar uriaș. Matei Basarab o făcù apoi din zid, și pe urmă ea se prefăcù după asămănarea bisericilor lui Brâncoveanu, prin dorința lui Ștefan-Vodă Cantacuzino de a întrece și în această privință pe nenorocitul său înnaintaș. De atunci, din 1715, vin și frumoasele clădiri mănăstirești, cu bolți și stâlpi meșteșugiți.

*

Apoi tot mai sus, pe rând pe șoseà și pe poteci prăpăstuite, printre maluri de nisip risipite, care pentru aceasta s'au numit Surpatele. Străbați un lung sat bunișor, de Români foarte frumoși și de hâzi Țigani pleșcari: sunetele tălăncilor și înnaintarea celor patru cai înhămați doi câte doi scot din case pe mai toți locuitorii: femeile privesc la garduri, copiii țigănești umblă gâfâind după gologanul «boierului», iar o ceată de săteni vine să vadă oaspetele în curtea bisericii.

Clădirea aceasta se datorește Doamnei Marica a Brân-

coveanului, şi deci tipul dela Mănăstirea dintr'un lemn şi din atâtea altele se întâmpină şi aici. Ţeranii au pus dăunăzi mână de la mână şi au dres ce se stricase în armonioasa biserică. Dar chiliile sunt mai cu totul în ruină, şi e o durere să vezi cum se risipeşte această veche şi scumpă zidărie. Acum douăzeci de ani, călugăriţele dela Surpatele se treziră că malul se va ruinà: ele căpătară dela Cârmuire voie să plece; pentru a desăvârşì batjocura, aceiaşi Cârmuire vândù cărămida zidurilor, ce începeau îndată să cadă, şi astfel se ajunse la starea ruşinoasă de astăzi.

40. Hurezul. Bistriţa. Arnota.

În vălurile amurgului cenuşiu şi trist coborâm dealul *surpat* şi, lăsând la stânga Mănăstirea dintr'un lemn, luăm un alt drum, prin pădurici, care e al Hurezului. Odată cu noaptea ne găsim într'un sat de case înnalte ca acelea din Muscel : e Păuşeştii-de-Otăsău, care trece însă răpede şi se pierde în noapte. Cară se întorc, femei şi fete aduc vacile acasă, ţeranii aprind ţigări în porţile de lemn săpat, ciobănaşii păzesc lângă focurile roşii ce pălălăiesc în margenea porumbiştilor înguste. E mişcarea şi buna stare a unui sat de vechi moşneni.

O cârciumă în codru, apoi suiş, în întunerecul prin care se împrăştie câte o rază slabă de lună strecurată prin nori. Şiruri de cară se târesc pe şoseà, în strigătele de îndemn ale drumeţilor, în glumele grosolane ale celor ce au petrecut la Râureni; o natişancă, venind tot de acolo, îşi sună tălăncile în urma noastră: birjarul răspunde printr'un chiot, oprindu-se, unui chiot trist ce se ridică de jos, din pădure. O împuşcătură depărtată trăsneşte răsunând. Mai încolo, la o piuă, unde se opresc caii pentru adăpat, se aude în neagra singurătate pustie foşnetul răpezit al apei şi bufniturile surde ale maiurilor pe sumane.

Oamenii sunt buni, îmi spune birjarul, şi, în adevăr, în lo-

cul unde e mai multă linişte moartă, o femeie singură, strânsă de frigul aspru în mantia-i de abà, mână încet boii spre casă.

Acum ne coborîm la dreapta, pe un drum de vale. Case ţărăneşti întunecate, ici şi colo focuri pâlpâind înnaintea lor, gazorniţe prinse în cuiu, luminând golul cămăruţelor. Suntem în sfârşit la Hurez. Întrăm pe supt turnul boltit, suim drumul de bolovani între ziduri, vedem lumini fugind, trecem supt alt turn, dincolo de care, de-o parte şi de alta, sunt mari clădiri vechi, şi în capul scărilor ne primeşte maica stariţa. Doamne, ce frig a fost afară !

Cel mai bogat şi mai strălucitor dintre Domnii români, Constantin Brâncoveanu, a voit să întreacă, prin cheltuieli mai mari decât oricare se mai făcuseră până atunci pentru mănăstiri, pe toţi înnaintaşii săi, clădind un nou lăcaş fără păreche. Ruda sa de aproape, Pârvu Cantacuzino, a primit însărcinarea de a supraveghià lucrul zidirii sfinte, al cării loc fusese ales în codrii nestrăbătuţi numiţi ai Hurezului sau Huhurezului, după pasărea de noapte ce se sălăşluià în ei şi umpleà singurătatea neagră de bocete. Vărul Domnului dădù gata păreţii în 1692, dar zugrăveala nu fu mântuită decât după moartea lui înnainte de vreme, supt îngrijirea lui Cernica Ştirbei, la 1694. Îndată începeà lucrul la paraclis, care se sfârşì cu totul peste doi ani, şi, ca să fie alături cu soţul ei la fapte bune, Doamna Maria sau Marica făcù, tot atunci, din banii ei, bolniţa din deal. Peste amândouă aceste zidiri, inspravnicul fu Ioan, care avù norocul de a călăuzì timp de treizeci de ani ca egumen mănăstirea de călugări a Hurezului .În acelaşi timp, o cingătoare de chilii încunjură biserica, şi paraclisul erà cuprins între chiliile acestea.

Mănăstirea a avut şi timpuri grele, şi odată, în războiul din 1787, caii Nemţilor, ai Turcilor, ce se războiau între dânşii pe socoteala şi pentru împărţirea noastră, au mâncat fân hrăpit între zidurile bolniţei brâncoveneşti. Peste aproa-

pe un veac, călugării plecau, şi locul lor erà luat de maicele de astăzi.

Dar, ca nici într'o altă parte, toate s'au păstrat, aproape

Hurezul. Paraclisul.

cum le-a lăsat întemeietorul. Şi astăzi priveşti cu admiraţie biserica în care şi-a atins culmea meşteşugul de a zidì de pe vremea lui Brâncoveanu. Pridvorul e sprijinit pe zece

stâlpi, mai largi la bază şi împodobiţi la amândouă capetele cu foi de acant fin săpate; în faţa lui stă un amvon de

Jeţul domnesc dela Hurez.

întrare, pe doi alţi stâlpi canelaţi, având acelaşi fel de capitèle ca şi pridvorul însuşi. Pe faţadă şi de jur împrejurul

zidirii sunt linii de zimţi, apoi un rând de ocniţe rotunde, închizând cercuri împletite; după aceasta două ciubuce simple, alt rând de zimţi, un colac mare sculptat, ca acel dela Surpatele, şi altă tivitură cu zimţi. Pe laturi şi la altar se mai întinde un şir de ocniţe pătrate. Cinci fereşti de fiecare parte, cu cadrul sculptat; sculpturi, mai frumoase decât în orice biserică munteană, are şi uşa, ale cării canaturi sunt din lemn lucrat ca o horbotă. Două turnuri cu ferestuici abià crăpate în adâncul ocniţelor se urmează în lung. Printr'un adaos colţurat înnaintea altarului biserica dobândeşte o lungime mai mare decât cea obişnuită.

După aceleaşi norme de architectură, deşì mai ieften şi în hotare mai mici, sunt făcute paraclisul şi bolniţa.

Dar îngrijirea înnaltă a podoabei nu se opreşte aici. Stâlpi de toate felurile se găsesc în cerdace şi în salele chiliilor. Cei mai frumoşi, împreună cu alte săpături, sus şi la scară, se adună în cerdacul stareţiei vechi, care face parte acum dintr'un spital ţărănesc ca vai de capul lui [1]. Aici sunt stâlpi împletiţi, săpaţi cu stema ţerii şi cu vulturul bicefal al Cantacuzinilor, sunt lei şi flori şi păsări şi arabescuri, cum nu se poate mai dibaciu şi mai elegant întreţesute. Nici Nicolae Mavrocorddt la Văcăreşti n'a dus astfel de frumuseţi până în odăile de locuinţă, mulţămindu-se a sprijinì biserica pe stâlpii săi, şi mai bogat înfloriţi de sculpturi.

Zugrăveala veche e păstrată în toată puterea şi vioiciunea ei, şi pe păreţii din pronaosul bisericii se înşiră, pe lângă Brâncoveanu, cu Doamna şi copiii, în portul răsăritean din vremea lor, toate rudele după tată şi după mamă, şi chiar «moşii şi strămoşii», până la Neagoe şi Laiotă, cu pletele în zulufi şi haina de brocard tăiată la piept de dunga de aur a patrafirului.

*

1. Acum s'a prefăcut în reşedinţă regală. (1916)

Iarăşi pe drumul ce nu se vede decât la câţivà paşi, între înnălţimi sămănate fără rânduială, pe lângă porumburi înnalte, case de ţară albe şi perdele uşoare de pădure. Mergem, după întoarcerea la Costeşti, sat mare de munte, cu locuinţele larg răspândite, spre Bistriţa. De departe se vede catapiteasma de munte supt care zace mănăstirea; sus, nori albi se scămoşează, îndesindu-se spre vârî, pe care-l acopăr cu bumbacul lor albicios.

Când ai văzut mănăstirea, eşti chiar la poarta ei. Samănă cu Dealul, fiind şi aceasta o cetăţuie văpsită în galben, cu un puternic turn modern, cu o cupolă de metal care se vede de departe. Şi acum înnoitorul e Ştirbei-Vodă, dar, fiindcă Domnului îi plăceà să petreacă vara aici, la răcoare, nu numai că s'au înnălţat clădiri întinse pentru locuinţă — odată erà în ele şcoala de sub-ofiţeri, iar astăzi orfanii învăţătorilor învaţă clasele primare într'o parte a bogatelor încăperi —, dar şi biserica a fost pregătită ca biserică a Curţii.

În cei din urmă ani ai veacului al XV-lea, fraţii Craioveşti, stăpâni ai şesului jiian şi Bani olteni unul după altul, întemeiară Bistriţa şi paraclisul ei: cea d'intâiu trebuie să fi fost, ca bolniţa Coziei, clădită după vre-o jumătate de veac; cellalt păstrează şi astăzi forma de căsuţă purtând în braţe un pridvor. După stângerea neamului ctitorilor, Brâncovenii, înrudiţi cu aceştia, au avut ocrotirea Bistriţei, care păstrà acele ziduri de cetate ce siliseră pe Mihnea-cel-Rău a întrebuinţà tunuri împotriva lor şi din care se văd unele urme, alcătuite din bolovani şi cărămidă tare, la margenea zidirilor de astăzi. Încă din 1683, cu cinci ani înnainte de a fi Domn, marele întregitor al moştenirii de artă religioasă a trecutului, Constantin Brâncoveanu, înnoì Bistriţa. Ea ţinù astfel vre-o sută şi cincizeci de ani. Reparaţia lui Ştirbei nu păstrează nimic din clădirea lui Constantin-Vodă, care va fi sămănat cu Cozia. O biserică modernă fu ridicată din temelie; în ea se păstrează astăzi rămăşiţele Sfântului Grigore Decapolitul, în racla de argint aurit pe care a dăruit-o alt «Constantin Basarab», Cârnul, în locul celei răpite şi a

celei de lemn făcută din porunca lui Radu Mihnea. Dar piatra de mormânt a puternicului Ban Pârvu a fost găsită, şi ea se păstrează astăzi într'o cameră a clopotniţii. Pentru vechiul viteaz şi ctitor nu mai erà loc în zidirea de paradă a altor timpuri.

*

La doi paşi de mănăstire e stânca, înnaltă, goală, aspră; în ea se sapă o peşteră care a scăpat nu o singură dată de tâlhari şi de năvălitori străini şi comorile Sfântului şi viaţa egumenului, a călugărilor. Iar sus de tot, acolo unde atârnă negurile, deosebeşti prin ele, ca o lungă pată albă, Arnota, care străluceşte de departe, în noapte, călătorului.

Drumul merge prin cărări de sat sărac, prin prăvălişuri de bolovani, prin poteci de pădure rară, nouă, căptuşite cu frunze ruginite. A plouat, şi lupţi, urcându-te, nu numai cu răpegiunea coastei, ci şi cu lunecuşul cleiului negru. E o mare tăcere tristă, pe care o rupe numai lătratul hărţăgos al vre-unei javre, foşnitul unui Mocan căciular, care se suie pe calu-i mărunt. Pentru câţivà gologani, un flăcău rupe din pomii livezii crengi mari brobonate de prune brumării.

Am ajuns în sfârşit. Iarăşi turnul şi zidurile din vremea lui Ştirbei, care stăteà prea aproape de Arnota ca s'o poată uità; dar, mai mult nelocuite — căci călugării au lăsat ca urmaşi numai doi bătrâni paznici —, ele cad pe încetul în ruină, abià după cincizeci de ani.

Bisericuţa, spoită mai dăunăzi, are tipul curat al clădirilor lui Matei-Vodă, căci Brâncoveanu a dres aici numai o fântână. Pridvorul e închis; pe laturi zimţi, câte trei fereşti, ocniţe rotunde, deschise sus, iar în rândul de jos închise; un singur ciubuc la mijloc, fără săpături. În pronaos doarme 'ntr'un mormânt înnalt, de marmură, cu săpături ce înfăţişează tunuri, tobe, semne de războiu şi stema ţerii, — Matei Basarab, iubitul Domn şi părinte bătrân. La picioarele lui stă Danciul din Brâncoveni, ale cărui rămăşiţe au fost

aduse din Mitropolia dela Alba-Iulia, unde Danciul pierise pe vremea lui Mihai Viteazul, de fiul său acesta, Matei-Vodă. Tatăl şi fiul odihnesc singuri, în mica biserică de munte, încunjurată de neguri, bătută de ploi şi asigurată, prin greutatea şi primejdia potecii ce duce la dânsa, de lăcomia străinilor duşmani. Bătrânul Mocan ce întâmpin la întors, suind călare, pare umbra bunului patriarh ce rătăceşte încă în această pustietate aspră, prin care Bistriţa se izbeşte ciudoasă, cu iuţile ape de argint.

*

Apoi întorsul la Râmnic, printre cară, căruţe şi caravane de munteni în mantii de abale, de femei în hobote. La hanuri, Ţiganii cântă viersuri de jale, şi lume amestecată se înghesuie în odăi. Mâni e Sântămăria, când bâlciul dela Râureni strânge mai mulţi oaspeţi decât totdeauna. Şirul de prăvălii şi cocioabe scânteie de foarte departe în lunca despădurită a Oltului. Când Râmnicul apare şi el, ca un mănunchiu de lumini, e noapte de-a binelea, şi frig... Încă un ceas, şi iarăşi cataractele cerului se vor deschide pentru lunga, trista, îngheţata ploaie a toamnei timpurii.

41. Spre Târgu-Jiiului. Tismana.

Şesul oltean pe care-l străbate acceleratul nu samănă cu şesul, revărsat ca o apă, al Ţerii-Româneşti. Simţi că mergi pe o înnălţime mai mare, şi necontenit, de amândouă părţile, pământul se înnalţă încă. Läicerele, scoarţele arăturilor proaspete, ale fâneţelor verzi, ale puţinelor lanuri de porumb chircit şi uscat se cufundă şi se ridică în linii blânde. Privirea prinde astfel mai bine satele mari, strâns alcătuite.

Şi rasa e alta, mai bună, mai mândră. Faţa, albă, e uşor ovală; fruntea dreaptă, dar nu largă, ochii mici cu liniile

ascuțite, nasul puțin coroiat, gura și bărbia frumos croite tivesc în profil obrazul mare, întins, nu bosumflat, nici osos ca al Bulgarilor, cu urechea fin desemnată; mustața e mică, supțire: un «spic al grâului», cum zice în cântece. Când merg călări cu căciulile înnalte, tot una de late la bază și la vârf, cu mantiile de abà albe plutind în vânt și acoperind ca un valtrap spinarea cailor mărunți, ți se pare în adevăr că vezi ostași de lupte sau de răscoală, dintre cei ce au făcut vestite aceste plaiuri. Icoana de căpetenie tăcută, cu fruntea încrețită și buzele strânse, a lui Tudor răsare înnainte-ți, și pare că-l vezi pornind în ziua de Februar, cu un cer de plumb, greu ca acesta de astăzi, cu văzduhul tot așà rece — cer și văzduh ca și cugetul lui de om cu sufletul închis, care grămădește ura și-și hrănește dintr'însa setea de răzbunare, —, parcă-l vezi pornind, cu cetele norodului, în largi mantale de abà albă, pentru a-și înfruntà ursita.

Numai portul femeilor e mai urât decât în dealurile și în munții Vâlcei: supt ploaie trec ca niște călugărițe catolice fețele înfășurate 'n broboade, trupurile învălătucite 'n mantii albe, șnuruite.

Valea Jiiului vine din sus, cu apa largă, ca de argint topit, șerpuind încet, în falduri grele. E, neapărat, mult mai îngustă decât valea Oltului, dar pare mai lată, cu dealurile mai joase și arborii mai rari, grămădiți numai în unele părți. Porumbul s'a cules, și lunca pare pustie supt ploaia care a gonit ciobanii; înnălțimile sunt mai mult goale, cu pădurile de mult rase. În această jalnică zi de Sântămărie, scăldată în apele reci, numai unele stații mai adună pentru priveliște mulțimi înfășurate în mantii și zgribulite. Nu înțeleg cum s'au putut aprinde, cu oricâtă țuică, cei ce s'au luat la bătaie în margenea unei gări, și-au spart capetele și strigă cu înjurături răgușite: «la Primărie, la Primărie».

Cu toate ceasurile de noapte înnaintată și posomorârea cerului foarte negru, Târgul-Jiiului apare și acum vesel, bine

clădit, gospodăreşte îngrijit, clădit strâns şi cu rânduială, luminos.

Spre ziuă, coviltirul norilor se rupe în şiroaie, ce duduie ca nişte mulţimi sălbatece alergând spre pradă, şi dimineaţa înfăşurată în neguri se înnalţă cu un zâmbet de ghiaţă.

*

Drumul dela Târgu-Jiiului la Tismana se desface îndată din largă şoseà care duce la Severin. E tot o şoseà, mai îngustă şi mult mai rău îngrijită: ploile au căptuşit-o cu un strat de noroiu apos.

De o parte şi de alta, se văd uşoare înnălţimi depărtate; în mijloc, porumbiştea cu foile îngălbenite. Îndată însă linii de dealuri se ridică 'n cale, şi pădurea începe, ca să nu se mai oprească până la zidurile Tismanei, care e însăşi mai înnecată în păduri uriaşe decât orice altă mănăstire a noastră.

Deocamdată, stejari tineri se înşiră deşi, cu înnaltele trunchiuri subţiri. Vechea pădure e sfârşită, şi pe o culme goală, plină de scânduri clădite, fierăstrăul taie scârşnind trunchiurile mari jupuite. Apoi vin ochiuri de lumină, perdele uşoare de arbori. Până ce la urmă stejarii bătrâni te înfăşură, două ceasuri întregi, cu taina lor umedă. Unii au trunchiuri şi crengi tot aşà de copleşite de muşchiu verde crescut ca o catifeà, şi dungi albe arată pe aceia dintre stâlpii codrului cari vor încheià în curând supt securea lucrătorilor lunga şi mândra lor viaţă, lăsând vlăstarelor loc şi lumină.

Prin pădurea bătută de ploaie trec numai puţini drumeţi, supt glugi, cu umbrèle, călări — şi ţeranii călări au adesea umbrelă — sau în căruţe şi trăsuri. Lipseşte mai cu totul scârţâitura înceată a carelor cu boi. În luminişuri şi prin curăţituri pasc oi albe, înnaintând cu un clătinat uşor al micilor trupuri rotunde, şi vite răzleţe. Jaleşul, care a numit

odată un județ, se răpede, râuleț limpede, supt podișca drumului. Încolo, numai pacea întunecoasă a soborului de stejari. Pare că ești prin codrii Neamțului.

Un singur sat până la Tismana, Peștișanii. Cele mai multe case sunt încheiate, ca în munții Moldovei, și mai ales acolo, la Neamț, din bârne grele de lemn aspru cioplit. Cerdacul se razimă pe stâlpi tot de lemn. Două odăi alăturate au fiecare câte-o fereastă și câte-o ușă în față. Adesea ori o garnitură cu zimți împodobește spinarea coperișului și stă și de-asupra porții mari, une ori săpată. Încolo, nici zugrăveli pe păreți, nici forme de lut în chenare la colțuri sau în jurul păreților, nici flori pe polițe, ca în alte părți de muncele și munte. Biserica din acest sat e de lemn negru, și nici într'o parte întinderea verde nu e sămănată cu turnuri de zid ca la alte biserici. Mulți țerani au fața tristă, nemulțămită; de alminterea și tipul nu mai e acel de jos din margene: vezi obrazuri boțite lângă capete rotunde, cu părul și ochii negri ca în Muscel. Zavelcile sunt lucrate mai mult în roșu dungat, însă cea din față e scurtă și îngustă ca o pestelcă.

Lași calea spre Baia-de-Aramă, un vechiu târgușor mehedințean, și apuci la dreapta printr'o porumbiște întinsă.

Dela o vreme înnălțimi mari, păduroase, se văd în fund. Doi zmei par că se pândesc înnainte de a se înșfăcà cu ghiarele lor de stâncă. Drumul duce spre dânșii, trecând prin satul români-țigănesc Tismana, și te cufunzi iarăși în pădure, care aleargă pe coaste, încunună culmile și pare că vreà să-ți taie cărarea, pe când crengi se ating de-asupra în arcuri de triumf mai frumoase decât acelea ce au rămas dela o primire oficială în tot lungul șoselei. Această pădure cățărată și coborâtă în adâncuri, acest vălmășag de trunchiuri și de frunziș bogat nu se poate asămănà cu nimic din ce am văzut până acum. Apa Tismanei, negrie, fuge în necontenite vârtejuri albe de spumă.

Printre ramurile ce închid zarea privește un turn, cerce-

tând cărarea, apoi el se ascunde iarăşi, şi numai iată că la o cotitură Tismana toată: turnurile amândouă, o poartă de întrare, zidurile nouă, galbene se văd, înjghebând o cetate puternică. La picioarele ei, pornind din jghiaburi ascunse, o trâmbă de apă cristalină ţişneşte şi, arcuindu-se, loveşte un colţ de stâncă învelită cu muşchiu, pentru a se coborî apoi prăpăstuit, ca un sul de argint, spre Tismana în vale, unde zac ruine roşii, nouă. La dreapta, verdeaţa se rupe, şi un înnalt părete de piatră sură face căpătâiu tuturor clădirilor.

În stânca aceasta se arată, tocmai sus, poarta neagră a sihăstriei Sfântului Nicodim, acel evlavios călugăr sârbesc care a venit la noi pe la 1370 ca să întemeieze după normele cu bună rânduială din Atos viaţa călugărească a Românilor. Cu cheltuiala sa, din banii strânşi dela bunii creştini, şi cu cheltuiala Domnului din Scaun, Vladislav-Vodă, bunicul lui Mircea, el clădì în acest colţ de raiu, unde vara e strălucită şi iarna foarte blândă, cea d'intăiu mănăstire mare pe pământ romănesc, cea d'intăiu durată din zid: Tismana.

Ea trebuie să fi fost mică, dar armonioasă, în felul cum arta bizantină s'a înpământenit la Sârbi, sau chiar în felul lavrelor Sfântului Munte. Aici se îngropă sfântul — pe care-l aminteşte astăzi o urâtă lespede de pe la 1840 într'un meschin grilaj, lângă biserica nouă —, şi tot aici şi cellalt ctitor, Vladislav-Vodă. Din pietrele lor de mormânt, din odoarele dăruite de dânşii, din clădirea însăşi n'a mai rămas însă nimic. Dar la 1541, mântuind în ziua de 14 Septembre, Radu Paisie, care a clădit bolniţa Coziei, făcù din nou, în acelaşi stil, Tismana, cu o uşă încadrată în flori de crin sculptate şi cu păreţi foarte înnalţi, de tot sus boltiţi pentru îngustimea bazei. Se poate spune că turnuurile de acum, două mărunte zidiri octogonale, nu sunt ale lui Radu, ci au înlocuit pe acestea, care se vor fi dărâmat. Roatele săpate din ocniţe, cadrele ferestilor cu flori cunoscute ar dovedì că şi Tismana a primit o nouă prefacere, dar numai în amănunte, pe vremea lui Brâncoveanu. Glogovenii au

făcut apoi, în veacul al XVIII-lea, încă o reparație, care li-a dat dreptul — credeau ei — să-și zugrăvească chipurile de familie, uitând pe vechii ctitori, și să-și îngroape morții în pronaos. Un pridvor s'a adaus, în sfârșit, la reparația din zilele lui Știrbei. O nouă reparație pentru clădirile încunjurătoare s'a făcut dăunăzi, nu pentru cei câțivà călugări ce au mai rămas, ci pentru un Sanatoriu care nu-și poate găsì ocupanții din cauza umezelii și rămâne să fie camere de închiriat pentru vară.

Astfel pe locul celei mai vechi mănăstiri românești se înalță astăzi o clădire cam deșănțată pe din afară, într'un cerc de case fără arhitectură. Lipsește verdeața, florile, arborii, mișcarea unei mănăstiri. Pe pajiștea săracă zac trupuri mărunte de rândunele fulgerate de frigul timpuriu, pe când una din ele se zbate flămândă în bolțile bisericii, unde și-a căutat un adăpost care-i va întârzià moartea. Pare sufletul nemângâiat al bătrânului ctitor....

42. Pe valea Jiiului spre hotar.

Cerul e cu totul acoperit când pornim pe valea Jiiului, spre graniță. În lumina tristă a dimineții reci, umede se vede lungul șir al caselor din satul Vădeni, în care întri îndată ce ai ieșit din Târgu-Jiiu. Tot clădiri de bârne încheiate, coperemințe mari de șindilă, zimți de lemn înnegrit de-asupra casei și a porții de întrare, înnalte pătule de vergi împletite, movile de fân, coceni și frunzare străbătute de prăjini.

Apoi, cale de două ceasuri, între dealurile mari din stânga și cele, mai mici, din dreapta, se întinde lunca șeasă, aproape cu totul curățită de arbori, mai mult goală de case și sămănată cu pâlcuri de porumb.

De-odată un vântișor se ridică, și spărturi albastre se fac răpede ca prin minune în pânza lăptoasă a norilor. Soarele nu se vede încă, dar spre Răsărit e un frământat pripit al

negurilor de-asupra dealurilor. Departe, tocmai în cellalt capăt al bolții, costișe, văi se auresc ușor de raze al căror drum nu-l înțelegi; chiar în șes, de tot aproape, vârfuri de arbori se luminează puțin.

În sfârșit, un zimbet sfios pătrunde prin norii pe cari vântul i-a supțiat pe încetul. Soarele însuși se ivește, întăiu ca un șters disc de lună, apoi stăpân pe întreaga lui strălucire. O mângâiere caldă atinge obrazul, și în aceiași clipă câmpul și zările s'au preschimbat. Porumbul zdrențos pare înfășurat în scutece de aur, focuri roșii, galbene, albastre săgetează din roua luminoasă, depărtările se vădesc ca la ridicarea unei perdele, și tocmai în fund apar înnălțimile albastre, pe care călătorește o scamă de nori destesuți. Câte un cioban tânăr stă răzimat în bâtă și se închină puterii de lumină, căldură și viață, care a biruit și-și urmărește dușmanii pentru a-i nimicì.

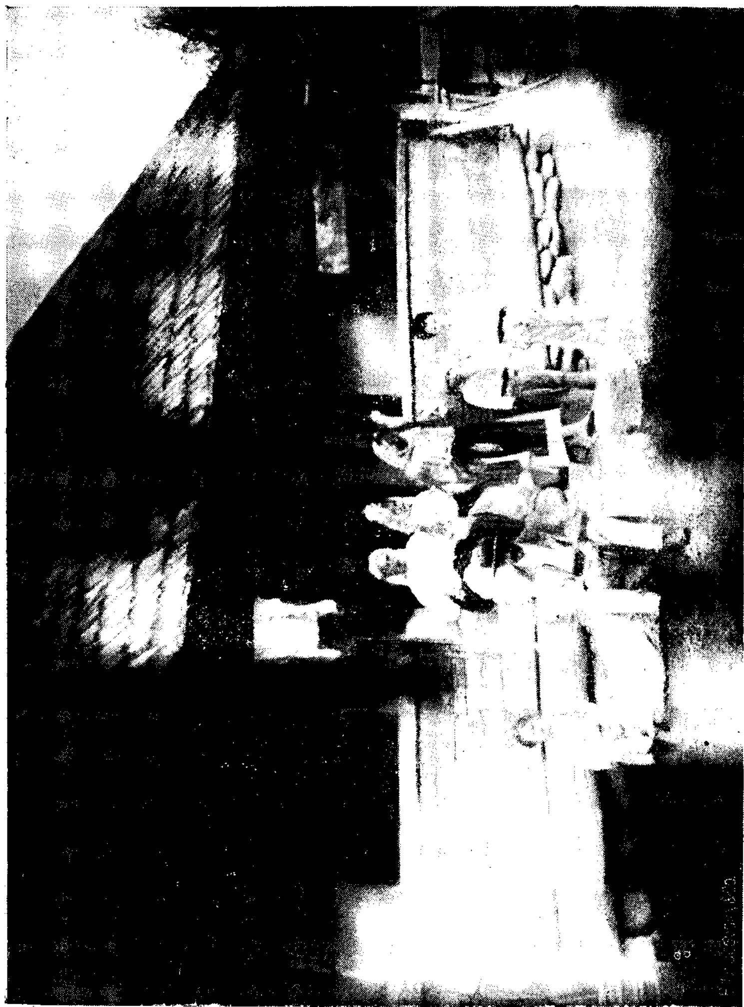
Jiiul nu s'a văzut încă, deşì e foarte aproape, căci curge colo la stânga, supt acea perdeà de sălcii, sarbede, buhoase. Odată el scânteie în frânturi ale panglicei sale de argint. Apoi iarăși sălciile-l ascund cu totul.

Acum în stânga coasta se vede bine, acoperită cu păduri și casele satului Porcenii. În dreapta, Bumbeștii se deșiră în șes, cu case bune nouă și o frumoasă biserică de zid. În față, munți mari, prăvăliți în neorânduială, par că închid drumul, cu zăgazul lor bogat împădurit.

Trăsura găsește însă necontenit înnaintea ei aceiași șoseà bună, care se face din ce în ce mai sigură, mai netedă, mai *tare,* «ca țimentul» zice bătrânul Geană, care mână gârbovit, cu un lung țuguiu de căciulă ciudoasă pe cap. Când s'ar crede că va atinge muntele, ea lunecă pe priporul lui și stăpânește Jiiul. Am intrat «în munte».

De-asupra noastră e un puternic povârniș drept, pe care pădurea de fagi, plantațiile de nuci au rămas numai sus, pe alocurea, pe când jos se rostogolesc bolovani, se scurge

praf de piatră negrie, galbenă, roşie ca sângele uscat, se înfăţişează lespezi mari în colori întunecate sau aprinse. În

Casă din Bumbeşti.

faţă, din potrivă, stânca sură, care răsbate numai ici şi colo, e înveşmântată într'o strălucită mantie de păduri şi tufişuri. Până la vamă, drum de trei ceasuri, e aceiaşi strâmtoare,

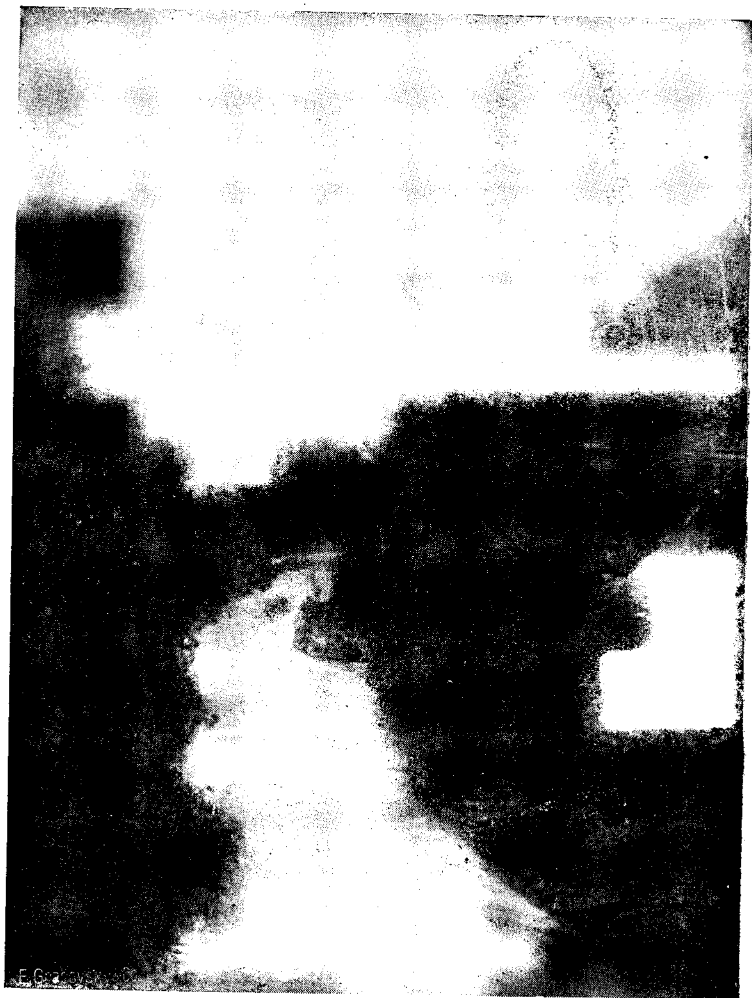
cu un părete rupt de dinamită şi de cazmale, spintecat în răni de rugină şi de arsuri sau revărsat pe margenea apei în clădării sălbatece, şi cu cellalt părete drept, nalt, trist, singuratec, cuprins de sus până jos în zalea pădurii.

Între cele două creştete înnalte, e prins un petec de cer, pe care norii s'au prefăcut acum în destrămături uşoare, lânoase, care se pierd pe încetul în albastru. Soarele ţâşneşte de-odată rotund pe culmea din dreapta. Sunt unsprezece ceasuri, şi la trei el se va coborî, tot aşà de-odată, fără să lase niciun joc de lumină în urma cufundării sale liniştite.

Jiiul nu mai este aici senina panglică de argint din vale. Umbra pădurilor l-a prefăcut într'un şivoiu verde-uleios, care-şi schimbă la fiecare cotitură, la fiecare pas înfăţişarea, după toanele patului său pietros. Aici el înnaintează iute pe un prăvăliş domol, mai departe e tăiat de dungi de spumă ca nişte coame albe ce fâlfâie, îndată el se rupe turbat în şuviţe ce clocotesc nerăbdătoare, cu un fâşâit de răscoală, apoi el lunecă răpede printre marii bolovani ce-l strâng de aproape, el se roteşte în vâltori, aruncă nisipuri colţurate, prelinge apoi liniştit păreţii unei pietre ce nu se poate mişcà din loc, şi în clipa următoare el se va întinde aproape încremenit în luciul său verde, ca o icoană a apelor fără curs din umbroasa, recea ţară a morţilor.

Şoseaua frumoasă e mai mult pustie, căci drumul acesta de stâncă, deşi leagă două ţeri, cu multe greutăţi şi uriaşe jertfe, mai ales din partea noastră, nu schimbă între ele mărfurile lor. Abià a trecut mamina greoaie, umflată, strâmbă, a diligenţii, cu conductorul ei galonat, călătorii de toate treptele, bagaje în toate colţurile şi un tânăr dela oraş cocoţat în coadă de-asupra sacilor cu ovăs. Rare ori mai vezi câte o căruţă cu drumeţi ce merg *dincolo,* grămădiţi cu lăzi, pachete, boccele şi burdufuri supt coviltirele gârbovite. Vre-un ţeran călare, vre-un biet călător sărac, ce urcă pe jos. Încolo, numai lucrătorii dela şoseà: români, italieni şi nemţi, cari dreg în mai multe locuri drumul prăbuşit sau muşcat de ruină, cu şinele de fier, roabele, fieră-

riile și întunecoasele căsuțe de adăpost ce și-au durat, țe-rănește, din lemne grosolane.

Valea Jiiului.

Odată șoseaua trece pe malul drept al râului și se înfundă 'n pădurea unde vite pasc risipite supt paza unui moș

zdrențos. Schitul Lainici, o clădire făcută din bani boierești amestecați în veacul al XIX-lea, supt Vodă Carageà, se ascunde aici: și la dus și la întors am văzut în acest ungher tăinuit de lume mai multe neveste decât monahi.

Dela vamă până la graniță, cale de vre-o jumătate de ceas, munții, Jiiul și șoseaua, de o potrivă de pustii, se prefac întru câtvà. Spinările stâncoase cresc, lespezile spârcuite la deschiderea drumului sunt mai greoaie și amenințătoare; mesteacănul ieà locul fagului, fiind sămănat mai rar decât acesta, și la sfârșit se adauge și bradul întunecat, care pătează însă numai une ori. Jiiul se zbuciumă acum tot mai în fund, și, strâns mai de aproape între păreții de piatră, care-l călăuzesc, el nu mai știe de odihna verzilor ochiuri de liniște. Iar șoseaua, cu podurile ei de piatră bine netezită și cu cantoanele roșii ca niște castele, e o scumpă podoabă pentru o țară al cării ban s'a risipit fără crutare.

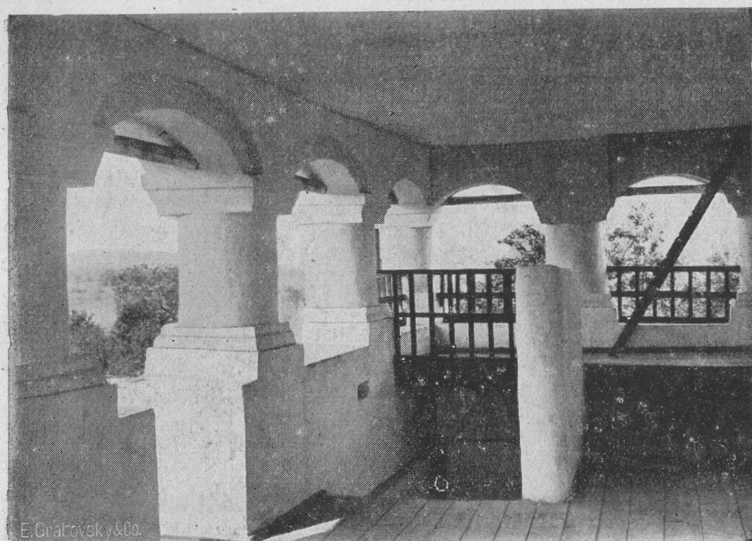
După câtevà rătăciri, ea a ajuns pe malul stâng. Un munte nalt, gol, cu fruntea ascuțită, răsare înnainte. Jos, o gheretă și o pârghie tricoloră stau în fața unui stâlp de hotar văpsit în colorile Ungariei, lângă care păzește un funcționar cu chipiul înnalt. De acolo înnainte, prin munți și vale, neamul românesc nu mai stăpânește țara lui.

La întors, apusul strălucitor de aur șters, de ruginiu ușor, se desfășură când ieșim din strâmtoare. Și, în același timp, în răsăritul siniliu înflorește fața galbenă a lunei. Lunca întreagă, cu umbre mari negre, pare înnălțată 'n lumi de taină.

43. Spre Severin. Cernetii. Topolnița.

Târgu-Jiiuui e legat printr'o șoseà cu capitala județului vecin, cu Severinul. Urmăm această șoseà într'o zi de o tristeță blândă, cu puțină lumină rece strecurată prin pânza, așternută dela un capăt până la altul, a depărtaților nori albi.

După podul peste Jiu, la capătul zăvoiului, care e grădina orașului, șoseaua înnaintează fără șerpuituri, supt dealuri împădurite, dincolo de care se văd munții înnegurați; de ceialaltă parte, alte șiruri de înnălțimi se înșiră învălurate. Bălți de ploaie, heleșteie în care femei își curăță pânzeturile, un petec de pădure rărită. Încolo, drum aproape pustiu, îndată ce te-ai depărtat de oraș, porumbiști ce se culeg, arături proaspete înseilate ici și colo.

Cula din Curtișoara (Gorj).

Satele nu sunt rare. Pe coastele înnălțimilor se ivesc adesea mari biserici nouă, frumos înnălbite, biserici de zid cu câte două turnuri. Dar casele de bârne sunt foarte proaste și stau mai pre jos decât cele mai rele din Vâlcea. La multe lipsește și varul și lutul; ferestile sunt abià căscate și le acopere câte o fărâmă de geam cețos. Rare ori vre-o poartă săpată; niciodată o podoabă, o floare. Unele sunt adevărate poieți goale, și pe d'innuntru și pe din afară.

Dar casa e mai săracă, mai nenorocită și tristă decât lo-

cuitorul ei. Pătulele sunt mari, foarte bine împletite, nutreţul de iarnă al vitelor, coceni şi fân, stă înfipt în prăjini. Copiii zdrenţuiţi merg «la boi», şi cirezile, turmele de oi şi de capre pasc în jurul caselor. Dintr'o bojdeucă neagră, răsare o femeie bine îmbrăcată, care desfăşură spre vederea unei vecine o frumoasă zavelcă nouă. Portul e bun, şi numai copiii sunt lăsaţi în cămeşuici negre sau zac în casă ca Ţiganii. Aici trebuie, nu pământ, cât învăţătură, lumină, simţ de ce este viaţa şi cum trebuie trăită. Până şi hanurile, ţinute pe aici de ţerani, şi nu de Evrei ca în Moldova sau de Greci ca în multe părţi muntene, samănă cu nişte spelunce nelocuite. Ţuicarii îşi beau prea mult ţuica, şi d. Geană e de părere că aşà fac şi învăţătorii, cari ar trebuì să stârpească deprinderile rele.

Un deal de lut acoperit cu pădure desparte Gorjul de Mehedinţi, şi de pe vârful lui se desfăşură tot ţinutul de coaste şi văi, cu poteci de verdeaţă, cu cărări şi case ce se ivesc departe. Despărţirea aceasta a judeţelor prin spinări de dealuri arată caracterul lor neatârnat din vremuri, fiecare având judele său, abià supus Voevodului; astfel aici se hotără pământul lui Litovoiu de pe Jiiuri de stăpânirea lui Mehedinţ. De cealaltă parte, e Roşiuţa, numită aşà după coloarea cărămizie a lutului pe care e întemeiată. Satul e mai bun decât Vârtopul, cel din urmă sat al Gorjului. Se văd şi case cu două rânduri, păreţi mai mari cu obloane, boltiri de zid în cerdace; câtevà sunt zidite din cărămidă. Întâlneşti feţe frumoase, rotunde, cu ochii mari. Dar lungul şir de case pe costişa dealului lasă o întipărire neprietenoasă şi tristă, prin murdăria copiiilor cu obrajii galbeni, prin puţina îngrijire a hainelor şi a caselor, prin mirosul greoiu de băligar ce se ridică din curţile mocirloase. Aşteptăm să se hrănească caii, înnaintea unui han cu geamuri sparte, clădit ţerăneşte, şi supt un coperiş înnalt, unde duhleşte de o parte grajdul, iar de alta uriaşe căzi în care fierbe ţuica. O nevastă cinchită pe un scăunel toacă varză cu to-

porul în piuitul puilor de găină şi grohăitul purceilor, pe când în crâşmă rătăceşte 'n papuci hangiţa, care se chiamă Alexandrina şi are faţa slabă, palidă a unei mari boieroaice între movilele de băligar. Un nebun ni tot înşiră dela capăt câţi copii are şi cu cine este în legătură. «Moş Udrea a murit», încheie el, «dac'aş murì şi eu după dânsul!» Iar câţi vin la han, chemaţi de o femeie grasă cu picioarele goale, au ţuică în cap, zbiară, cântă şi chiuie.

Motrul curge liniştit în vale printre sălcii, lat ca Ialomiţa lângă Târgovişte. Îl trecem într'o împroşcătură de stropi, şi apucăm la stânga printr'un ţinut verde, cu porumburi şi case albe presărate de-a lungul drumului.

Apoi începe un şir de suişuri şi coborâşuri prin păduri şi văi, tăind de-a curmezişul înnălţimile ce tot răsar în zare, albastre. Până într'un târziu nu se mai văd sate. Dar şoseaua e foarte mult străbătută; ea nu ni aduce numai cârduri de vite albe, pâlcuri de oi blajine ce fug speriate drept înnainte, păstori şi păstoriţe, unii numai în cămaşă, alţii cu sumane, cojocèle, şaluri, ba chiar cu umbrelă. El mână înnaintea noastră cară, căruţe, trăsuri, ce aduc supt coşuri, covergi şi peteci de abà murdară o lume amestecată, în care cei mai mulţi la număr sunt săteni. Portul lor se deosebeşte întru câtvà de al Gorjenilor: nădragii de abà sunt cusuţi în faţă cu flori şi găitane negre; căciulile albe, negre, sunt mântuite sus cu un triunghiu sau se apleacă la o parte în moţuri, ca vechile căciuli războinice din vremea lui Mihai Viteazul. Pe lângă zavelcile din judeţul vecin, mai scurte în faţă, se văd fote ce încunjură tot trupul ca acelea din Muscel, dar se desfăşură înfoiate şi scurte, ca rochiile ţerancelor ungureşti; une ori, un şorţ cu aceleaşi dungi pe cer roşu ca şi fota împodobeşte şi îmbogăţeşte îmbrăcămintea. Fruntea e la multe încinsă cu câte o basmà cu flori, de-asupra căreia, fără s'o acopere, e aruncat largul văl alb. Dar toate acestea se văd în cernutul neobosit al ploii mărunte ce urmăreşte. Oamenii zac în carăle ude, grămădiţi în mormane

greoaie, triste, supt cergi, sumane şi cojoace cu căptuşala miţoasă întoarsă în afară.

De la o vreme, se văd iarăşi sate, în şiruri şi pâlcuri de case curate şi bine îngrijite. Locuinţa mehedinţeană stăpâneşte de acum înnainte: casa albă cu o fereastă în faţă şi alta pe lature; pe înnaltul, foarte înnaltul coperemânt de şindilă neagră se ridică un mare ţuguiu de ogeag, acoperit cu aceiaşi şindilă veche, ca surguciul puternic al unei căciuli grele. Multe locuinţi au şoproane în faţă, pentru adăpost şi găzduire, ca la hanuri, care se deosebesc numai printr'o a doua fereastă din faţă, mai bine deschisă şi înzestrată cu obloane. Mulţime de cară desjugate aşteaptă supt aceste uriaşe umbrèle de lemn.

Un ultim deal se ridică în faţă, înfăşurat în groase neguri lăptoase. Ele se desfac din larga Dunăre, şi oraşul, în stradele pline de lapoviţă ale căruia întri îndată, e Turnu-Severin, care-şi aprinde luminile 'n sara posomorâtă, mucedă.

*

La vre-o jumătate de ceas dela Severin, peste un şes sămănat rar cu căzărmi şi fabrici, e Cerneţii, răspândit în neorânduială supt dealuri de lut gârbove. Azi nu se văd acolo decât căsuţe scunde, câte o tainiţă de Ţigani potcovari, locuri îngrădite, dar goale, şi trei biserici, dintre care una, cea mai mare, a fost făcută de Grigore Ghica în veacul al XVII-lea şi, ca şi aceia din Dragoslave, înfăţişează în mai mic turnul mănăstirii din Câmpulung. Pe când se cosiau bălării pe malul unde «turnul» răsărià de-asupra Dunării mărețe, Cerneţii erà o capitală de judeţ. Negustorii ţineau prăvăliile în vale; mai sus, drumul spart, cu fărâme de caldarâm între curţi pustii, erà cuprins de case, «de amândouă laturile, ca la Diiu (Vidin)», spune un bătrân care a mai apucat vremile acelea. Unde e culmea aceia desgolită, se înnălţau Curţi boiereşti, căci aici erà oraşul pentru

boierinaşii şi boierii mehedinţeni, Glogovenii, Miculeştii şi atâţia alţii, între cari Tudor însuşi.

Dar Alexandru-Vodă Ghica poruncì să se zidească Severinul. Cerneţii nu mai putură stà alături, cum, prin Evrei, Hârlăul, vechea capitală de judeţ, mai stă pe lângă Botoşanii cari i-au luat cârmuirea şi bogăţia. Boierii plecară după reşedinţă, negustorii după câştigul portului. Casele se înroşiră, se înnegriră, apoi căzură în grămezi de cărămidă, care se vândură pentru cele ce se clădiau în Severin. Azi Cerneţii e o mahalà răzleaţă a acestuia, locuitorii n'au pământ ca sătenii, şi, dacă n'ar fi munca la boierul de aproape şi scutirea de lucrul şoselelor, ciobanul ar trece cu oile acolo de unde s'a stăpânit trei veacuri unul din judeţele ţerii.

În Cerneţi răsună un cântec ciudat. Flăcăii în haine care nu erau de sărbătoare, mergeau câte doi, cu cimpoiul la gură sau bătând din tobă, ca să cheme la nuntă. Ei se chiamă *cumnaţi de mână* şi poftesc necurmat, des de dimineaţă, din casă în casă, la serbătoarea care se face abià după amiazi.

Nici într'un alt judeţ nu se păstrează atâta ca în Mehedinţi viaţa veche cu toate formele şi datinele ei. El mi s'a şi părut cel mai la o parte de cursul schimbărilor şi înnoirilor.

*

Pe valea Topolniţei, care nu se vede, printre pajişti şi lanuri de porumb. Înnălţimi golaşe, dealuri împădurite mărgenesc şoseaua. De-asupra unei culmi, chemaţi de vre-o pradă, vultani plutesc rotindu-se.

Din loc în loc se văd conace urâte; conac se chiamă şi aici, după cuvântul turcesc, trecut poate prin sârbeşte, locul unde stă domnul pământului, Curtea din Moldova; în Gorj se întrebuinţează alt cuvânt turcesc: *culă,* turn.

Satul Halânga are case bune, printre care se văd unele coperite cu ţigle şi zidite foarte îngrijit, din cărămidă. Hanuri cu şoproane şi cu trupuri cu piei de oaie spânzurate.

Aici şi mai departe sunt multe chipuri puternice, cu faţa mare, având profilul foarte curat, ochii bine deschişi, nasul drept, mic, buzele fine, bărbia hotărîtă şi mântuită cu o uşoară guşă, ca în unele profiluri din monedele greceşti.

Drumul apucă pe coasta dealului Gradeţ, al cărui nume înseamnă în graiul Slavilor ce au fost prin aceste părţi şi cari au rămas în Serbia: Cetăţuie. El duce la satul Balta. Coborându-te însă în vale, întâlneşti îndată cursul limpede, veşnic şopotitor al Topolniţei, ce zoreşte pe un pat de prundiş, şi schitul însuşi nu e departe.

Mergi spre el, pe pripoare de piatră, pe poteci catifelate de iarbă, şi nu-l vezi. În dreapta ai dealul împădurit, unde ar fi «Cetatea lui Mircea-Vodă», după spusa locuitorilor, cari ştiu de scările şi de poarta ei, ascunse între arborii de sus. O femeie ne lămureşte în această privinţă, şi vorba ei e plină de particularităţi dialectale şi de cuvinte nouă, cum e a tuturora de aici. Ei zic, — ca în Banatul vecin, — *carce, parce,* pentru «carte», «parte», *binie pentru bine*. Femeia arată pe înnălţime o *padină* (rostit: pagină), un *ruf* (platou). Un moşneag ce aleargă de departe ca să ni mărturisească ce viaţă grea duce, ca om fără pământ, supus la dijmă, *îndoire* şi *întreire* (adecă să deà jumătate sau a treia parte din rodul pământului ce i s'a încredinţat ca să-l lucreze), se mai plânge că, pe lângă zile de lucru, atâtea «la pogon» (pentru fiecare pogon încredinţat lui), mai dă şi zile *de ciubote* (zile pe deasupra). Acelaşi bătrân rosteşte: *vorbeaşte, socoteaşte*. Birjarul, un Severinean, spune că în anume locuri nu e nicio *ţipătă* (ţipenie) de om. Din acest graiu ca şi din îmbrăcăminte şi din clădirea caselor se desface impresia că aici eşti într'un loc deosebit de cele multe care sunt aproape de o potrivă.

Între un deal portocaliu, desgolit şi cu faţa năruită, şi între altul se zăreşte un turn alb. Peste puţin ai înnainte-ţi schitul.

E zidit de Căpitanul, apoi Aga Buliga, mort în biruinţa

dela Finta a lui Matei-Vodă asupra Cazacilor şi Moldovenilor, la 1653. Stilul e acela dela Arnota: turn cu zimţi, pridvor, ocniţe pe laturi; dar trei muchi răsar din umflătura altarului. Zugrăveala, bună, e făcută de doi meşteri cari arată ei înşii că au fost unul Grec, altul «Vlah». Buliga şi soţia, apoi o fiică a lui, dorm în pronaos, care e despărţit de naos printr'un zid străbătut de o uşă joasă. Ca în de obşte înnaintea lui Brâncoveanu, podoabele în piatră săpată lipsesc cu totul.

De jur împrejurul schitului alb sunt răspândite ca florile de primăvară multe oi albe, al căror cioban nu se vede. Supt dealurile verzi şi roşii, alba Topolniţă fuge, în şopote, la vale.

44. Spre Vârciorova. Ruinele Voditei.

Pe şoseaua, când ruptă pe margeni, când însemnată cu stâlpi, care merge dela Severin spre Apus pe malul Dunării.

Apa nu pare a curge, ci a lunecà dintr'o singură mişcare, a înnaintà într'o singură pornire lină, puternică. În fâşâitura ce întovărăşeşte această mişcare, se amestecă un surd răsunet al adâncurilor.

Dincolo, se văd pe rând biserica şi casele Cladovei, turnurile vechilor ei întărituri. Apoi, aproape unele de altele, sate frumoase, întinse, înfipte chiar pe mal, între livezi. Locuitorii lor sunt tot Români, trecuţi peste Dunăre în vremuri de restrişte. Până la Negotin, unde se vorbeşte şi limba noastră, şi pe valea Timocului se află încă de aceşti copii răzleţi ai neamului nostru.

Dincoace se înnalţă sure, într'un şir necurmat, stânci golaşe. Creasta lor e zimţuită în forme neobişnite: colo unde se pare că un om gârbov vine spre o bătrână aşezată pe pământ, locuitorii recunosc pe Moşul şi Baba. Alţi moşi şi alte babe au fost lângă dânşii, dar cu vremea piatra s'a măcinat şi a căzut la vale în aşchii şi fărâmături. Tot acolo stă crucea Sfântului Petru, pe care sătenii au furat-o înnapoi

acum câtiva ani dela protopopul, care o adusese la Severin şi lăsase astfel, după părerea lor, ca seceta să cadă asupra Ţinutului. E o cruce-pomelnic: altele ca dânsa nu se mai află însă în Mehedinţi, unde numai în părţile de sus vezi câte o cruce de lemn nevăpsită, sprijinind două crucilițe supt un coperiş de şindilă.

Satele, Şchela Cladovei — adecă portul ce răspunde acelui oraş — şi Gura Văii — locul unde o *vale*, un râu, iese din munte — sunt bogate în gospodării bune, întemeiate şi cu binefacerile contrabandei. Mai departe, Vârciorova întinde strada ei cu clădiri destul de îngrijite. Vechiul sat fusese mai departe spre Orşova, iar cel de astăzi s'a închegat în epoca Regulamentului Organic prin sosirea de oaspeţi din multe locuri vecine, şi chiar din ostrovul turcesc Ada-calè, chiar în faţă [1]. Frumoasa gară nu e însă potrivită cu acele căsuţe în cea mai mare parte puţine şi mărunte.

Un cor de glasuri copilăreşti, care înnalţă o rugăciune, chiamă la o clădire care e şcoala. Se începe anul şcolar, şi băncile sunt iarăşi pline de fetiţe şi băieţi, mai curaţi şi mai murdari, mai bine şi mai rău îmbrăcaţi, dar toţi vioi şi foarte bucuroşi că încep din nou lucrul pentru luminarea minţii. Dirigintele, un preot bătrân, care e născut aici şi conduce de treizeci de ani şcoala, pe care el a întemeiat-o, ţine o scurtă cuvântare şi la sfârşit imnul regal zboară de pe buzele fragede cu un avânt şi o mândrie care-ţi umplu ochii de lacrămi.

*

O stradă de sat, apoi o potecă prin pietriş duce la o ruină de biserică. Zidurile grosolane, de bolovani printre cari se amestecă rânduri de cărămidă, făcând şi bolţile, stau pe un tăpşan, de-asupra râuleţului limpede, o şuviţă de apă sură. În dreapta, în stânga, în fund sunt munţi acoperiţi cu păduri.

1. V. asupra ei, volumul următor.

Iar în faţă malul sârbesc ridică Gevrinul, care se mântuie cu un ascuţiş de piatră.

Biserica dărâmată e cea d'intăiu ctitorie făcută de Sf. Nicodim pe pământul românesc, şi deci cea d'intăiu dintre mănăstirile noastre, Vodiţa. Întemeietorul alese bine acest loc ascuns şi îmbielşugat în frumuseţă, de unde aveà în orice clipă înnaintea sa ţara de naştere. Clădirea a avut 19 metri în lung, iar în lat 8 alţii. Fără pridvor, ea cuprindeà un pronaos, despărţit de naos printr'un părete cu uşă înnaltă la mijloc, o absidă şi un altar, a cărui temelie se mai vede. Vor mai fi fost adaose şi lucrări în piatră, care s'au furat sau zac acoperite de pământ.

Vodiţa n'a avut norocul Tismanei. Încă în cea d'intăiu jumătate a veacului al XV-lea, Domnii munteni pierdură Ţinutul Banatului, în care ea fusese aşezată. Ungurii din Severin nu mai avură grijă de biserica ortodoxă. La începutul secolului următor, Turcii smulseră cetatea, şi poate tot atunci ei făcură un sfârşit şi Vodiţei aşà de apropiate poate. Când Radu Paisie înnoì Tismana şi Cozia, din Vodiţa nu mai erà, poate, decât cam ce se vede şi astăzi. Cea mai veche mănăstire a Românilor îşi închinase viaţa. Totuşi vedem călugări aici destul de târziu în veacul al XVII-lea.

Poporul n'a uitat însă pe Nicodim. La Ialoviţa se arată în altă ruină iarăşi o ctitorie a lui. Iar la Ponoare, pe acelaşi drum al Băii-de-Aramă, se povesteşte că locuitorii n'au vrut să-l lase a clădì, de frică să nu li ieà Domnul moşiile spre a le dăruì mănăstirii celei nouă. El pornì blăstămându-i ca nimic să nu li rodească şi să fie siliţi a-şi câştigà viaţa ca cimpoieri, cum s'a şi întâmplat. La plecare, ei ar fi pus chiar o găină în desagii sfântului şi, făcându-se a-l prinde cu furt, l-ar fi şi lovit într'un sat al cărui nume aminteşte această întâmplare [1]. Aşà ar fi trecut Nicodim în Ardeal, unde i se pune în samă zidirea mănăstirii Prislopului. Nicodim şi Mircea n'au perit din conştiinţa Mehedinţenilor.

---

1. După spusa păr. protopop Golici.

45. Mănăstirea Strehaia.

Calea ferată spre Strehaia merge întâiu pe priporul Dunării într'un vălmăşag de dealuri. Ea se înfundă apoi într'o vale, mărgenită de înnălţimi care peste puţin se îmbracă 'ntr'un veşmânt de pădure ţesută des. Strehaia se află aproape de locul unde această vale întâlneşte cursul, crescut acum, al Motrului, pe care l-am lăsat la coborîrea de pe culmile gorjene.

Marele sat e la vre-un şfert de ceas dela gară. Îl alcătuieşte un şirag de case, dintre care unele au tipul gorjan; se văd şi de acelea al căror părete din faţă înnaintează pe o lature, mântuindu-se cu o fereastă.

Mănăstirea de odinioară e acum biserica din mijlocul Strehaii, biserică foarte bine păstrată şi îngrijită. Pe acest loc supt dealuri, în mijlocul unor păduri din care au rămas numai pâlcuri, un întâiu lăcaş de rugăciune fu întemeiat de aceiaşi boieri cari sunt ctitorii Bistriţei: Craioveştii de pe la 1500.Chipurile lor se văd pe păreţii bisericii celei nouă: întâiu, Banul Barbu, dela care se şi chiamă Livada Banului unul din pământurile încunjurătoare, ce a fost în zestrea veche a mănăstirii, apoi fraţii săi, Vornicii-Mari Pârvu şi Danciul. Dar, peste vre-o sută cincizeci de ani, la 1645, Matei Basarab a făcut o nouă zidire, înlăturând şi temeliile celeilalte, care va fi fost cu totul dărâmată.

El a pus să se înnalţe turnuri ca acela, străvechiu şi neobişnuit de mare şi puternic, pe care-l dresese la întrarea mănăstirii din Câmpulung. Unul din ele stă şi aici de-asupra întrării, cellalt e turnul bisericii, aşezat de-asupra pronaosului şi făcând astfel parte din faţadă. Această faţadă a fost apoi tencuită şi netezită, puindu-i-se înnainte, la 1826 poate, când cu noua zugrăveală, un pridvor deschis, cu arcadele răzimate pe zece stâlpi în cinci colţuri. Dar pe laturi se recunosc încă aceleaşi podoabe de zimţi, de ciubuce simple, de ocniţe în două caturi — cele de sus rotunde, celelalte, pătrate — care se desfac şi pe turnuri.

În naos se vede, ca la singura Biserică domnească din Târgoviște, un cafas pentru Doamnă, care ascultă dela această înnălțime slujba. Casele lui Matei erau lipite pe lature cu biserica: cum vor fi fost însă, nu se mai poate ști, căci dăunăzi s'au ras și cele din urmă frânturi de zid, rămâind numai beciul și o fântână stricată, unde fusese mai înnainte un foișor. Dar puternicul zid împrejmuitor cu multe ferești de strajă stă încă și astăzi în ființă, neclintit. Jos o apușoară, Străhăița, se scurge în râușorul înnalt și înverzit de mucegaiu care se chiamă Uznița sau Puturoasa.

Azi e Ziua Crucii, și, când treci de ușa frumos săpată în lemn de un «Ghiura Meșterul», care și-a însemnat numele pe dânsa, te găsești ca într'o zgomotoasă piață de târg. Femei în cele mai scumpe cămăși și opreguri și zăvelce ale lor stau lângă grămăgioara de struguri, mere, pere, nuci, pânișoare în chip de cruce, lângă sticluțele de vin, între care stă înfiptă o lumânărică de ceară. Preotul binecuvintează grăbit aceste daruri ale toamnei și-și ieà partea, iar biserica întreagă răsună de desbaterile nevestelor ce-și împart acum prinosul blagoslovit.

*

În sus, drumul duce spre Baia-de-Aramă (căreia i se zice aici numai Baia), spre Târgu-Jiiului și Severin. Dealurile printre care trece sunt acoperite cu păduri mușcate, zdrențuite, foarte îngustate, sau se înnalță despoiate. În șesul larg se întind lanuri lungi de porumb, care arată că aici stăpânește proprietarul mare. În dreapta și în stânga, nu în gropi sau în ascunzători, ci pe muchi de dealuri, în vileag, se desfășură sate, care n'au nimic deosebit decât coperișurile de stuh ale unor case. Biserica din Jirov, dela 1833-5, pomenește pe «Împăratul Nicolae Pavlovici», cea din Covrigi are un pridvor cu stâlpi frumoși, cea din Corcova, zidită în veacul al XVIII-lea de Constantin Strâmbeanu, imitează ciubucele rupte dela Stelea din Târgoviște, are ocnițe asemenea

întru câtvà cu ale Strehaii, zimţi şi cadre de piatră sculptată la fereşti.

46. Bucovăţul. Calafatul.

Ieşim din Craiova prin străduţe de mahalà, care n'au însă, în cea mai mare parte, nici lungimea, nici murdăria, nici înfăţişarea păcătoasă a celor ce mântuie Bucureştii. Drumul străbate un şes întins, foarte verde după atâtea ploi. Din pădurile de odinioară, încâlcite deşisuri de baltă, în care stejarul se întâlnià cu fagul şi cu salcia pleoştită, n'au rămas decât mici pâlcuri. Primăria Craiovei caută să le prefacă în primblări, legându-le cu oraşul prin străzi şi şosele largi, plantate cu arbori. Aşà a făcut cu parcul Bibescu, şi văd că tot aşà şi cu crângul de lângă satul Mofleni. Lăfăiat trândav pe o albie de nisipuri moi, Jiiul, fără disciplina unei albii sigure, se rupe în cracuri moarte şi aruncă din mijlocul lui ostroave sterpe, goale. Prundişul şi bolovanii i-a lăsat pe drum şi tot acolo şi-a pierdut toată puterea: aici apele lui se poartă aşà de încet ca faţa suflată de vânt a unei mlaştini. Îl treci pe un pod de lemn, nou, lung şi tremurător. În faţă, se ridică dealuri destul de înnalte.

În spre Craiova e satul Mofleni, care nu-i decât o mahalà a oraşului, ce se vede din punctele mai înnalte, cu livezile, acoperemintele roşii şi puţinele turnuri, mici, rotunde, tărcate ale bisericilor sale. Casele satului stau mai mult în câmp, îngrădite cu pari şi vergi; cele mai multe au un nou tip, obişnuit la şes: în faţă, două uşi, după un cerdac cu stâlpi scos foarte tare înnainte; pe muche, încă două fereşti. Coperemintele sunt mai mult de ţigle trainice, aiurea însă, prin vecinătate, mai rele, de stuh, şindilă sau tablă văpsită roşu.

Chipurile sunt foarte amestecate: pe lângă faţa caracteristică, fină, a Olteanului din şes se văd obrazuri umflate de oameni bălani, cu croiala grosolană. Întâlneşti şi câte un

jupân în giubeà, stând măreţ în fundul carului, dar cei mai mulţi drumeţi poartă mantaua şi poturii de abà, în de obşte fără fireturi, şi înnalta căciulă turtită, fără ţuguiu, pe care au făcut-o cunoscută tuturora portretele lui Tudor. Ei arată oameni cu stare şi mândri de neatârnarea pe care li-o dă aceasta. Femeile poartă fuste scurte de postav de târg şi scurteice: faţa e încunjurată de un văl şi, când ochii sunt mari, negri în supţirea faţă albă, ţi se pare că vezi din acele Doamne şi jupănese pe care vechii zugravi le înfăţişează în rândurile ctitorilor.

*

În Mofleni e vechiul Bucovăţ, una din cele mai vrednice de văzut dintre bisericile dela sfârşitul veacului al XVI-lea. Ctitorul e Ştefan Banul, din vremea Mirceştilor, care murì în 1573 şi se îngropă în zidirea sa. Soţia lui Ştefan, Dobra, fiica, Hrisafina, poate fiul, Pârvu, care e şi dânsul socotit printre întemeietori, îşi aflară locurile de odihnă, pe care o presupuneau veşnică, tot la Bucovăţ. Clădită în chip de cruce, cu câte o ieşire de zid ascuţită înnaintea altarului, împodobită cu zimţi, cu ciubuce şi cu două rânduri de ocniţe, înflorită prin linii de cărămidă foarte roşie, perfect coaptă, care răsar din tencuiala ce acopere pe celelalte, trainică şi îngrijită în toate amănuntele sale, biserica Bucovăţului îşi ridică mândră turnul de-asupra zăvoaielor de sălcii argintii ce mărgenesc cursul Jiiului.

Astfel stătù aproape trei veacuri, şi ruina nu se putù apropià, după acest soroc obişnuit al clădirilor vechi, de zidurile ei. Numai în veacul al XIX-lea egumenul grec Hrisant Penetis, altfel un om bine-făcător, prinse frică de năvălirile râului vecin şi părăsì zidirea lui Ştefan Banul. De trei ori el se puse la lucru, după risipiri şi cutremure, până ce izbutì, la 1840, să deà gata clădirea mare, stângace şi urâtă a noului Bucovăţ, unde veniră şi pietrele ctitorilor. Cel vechiu fù lăsat să se dărâme, dar el se îndărătnicì să rămâie,

așà gol cum erà acuma. Locuitorii, cu râvna lor de a-și ținea în bună rânduială biserica, au putut numai să o strice pe din lăuntru printr'un tămânjitor, care a zugrăvit din nou și pe Ștefan Banul, zicându-i «Ștefan Barbul», și, neîncumetându-se a înfățișà pe Domnul Carol și pe Doamna Elisaveta, li-a atârnat fotografiile în naos. Biserica așteaptă încă îngrijirea luminată a timpurilor mai bune ce au sosit.

*

Calea ferată spre Calafat face să se vadă încă odată, pe dreapta, căzărmile întinse, arborii și ruina meșteșugită a parcului. Ea străbate apoi o mare livadă verde pe care pasc turmele și vite singuratece: cea d'intăiu stație și spune aceasta, prin numele ei, Livezile. O veche mănăstire lângă un heleșteu, după care i se zice «mănăstirea dela Balta Verde».

Apoi ne înfundăm în valuri înnalte de nisip roșietec, pe care cresc pe alocurea păduri dese. Când strânsoarea lor încetează, se răsfață mai multă vreme minunatele lanuri de porumb, de grâu tânăr, petecele de vie din domeniile Coroanei Sălcuța — o amintire a sălciilor albicioase, care au perit pentru a lăsà loc grânelor hrănitoare — și Șegarcea, cu una din cele mai luxoase printre gările care puteau costà mai puțin.

În urmă, șesul cuprinde tot, șesul gras cu pășuni și lanuri bune, care dau bogăție multelor sate răspândite în toate părțile. Apoi cerul se face cenușiu și pământul negru. Din când în când, stații mari se ivesc în noapte. La Băilești, clienți grosolani se luptă pentru «țapii» de bere rece. Într'un târziu un șir de lumini se vede, apoi mai departe altele ce tremură — acolo e Dunărea — și sus, și mai departe, un ultim punct strălucitor, care e pe malul cellalt. Suntem la Calafat, și trăsura ne poartă prin strade drepte, cu case mari, bune, dar aproape cu totul cufundate 'n întunerec, oprindu-ne la un mare otel somnoros, a cărui listă de oaspeți cuprinde nume de Greci și Evrei, grânari, samsari și gheșeftari.

Văzut ziua, Calafatul, o creaţiune a lui Ştirbei-Vodă ca şi Călăraşii, la cealaltă parte a Dunării, se arată ca un orăşel vesel. Stradele drepte, şoselele trase după un plan cuminte, se desfăşură între clădiri trainice cu coperemântul de ţigle, obişnuit în Dolj, ca în multe părţi din şesul ce a fost vecin cu Turcii. O aleie largă e deschisă la mijloc, de la un capăt al târgului la altul. Mari magazii de grâne, iar la Dunăre, acum ca şi în Octomvre, ca şi în tot cursul anului, mi se spune, o adevărată flotilă de şlepuri cu nume în toate limbile. În mijloc se desfăşură o frumoasă grădină publică, împodobită cu elegantul «pavilion»-cafenea.

Amintirile războiului din 1877 dau un interes deosebit acestui vesel port de provincie. Pe deal, vulturul cu crucea în plisc — cei ce l-au făcut par să fi uitat că aceasta e stema *munteană,* şi nu marca României, — aşezat pe un obelisc de piatră, arată locul unde trei obuze turceşti s'au spart lângă Domnul României, care supraveghià bombardarea Vidinului. În vale, un alt monument pomeneşte pe sergentul Popescu Constantin, cel d'intăiu ostaş mort în războiul pentru neatârnare: în zidărie e prinsă cununa de bronz pe care i-a închinat-o Doamna Elisaveta.

*

Spre Vidinul prigonitor, care a trimes atâta vreme jaf şi moarte asupra paşnicelor noastre câmpii roditoare ne îndreptăm acuma pe vaporaşul ocrotit de tricolorul nostru, care face în câtevà minute drumul, printre ostroave de salcii, până la tainiţa turcească a vechilor vremi.

De la malul care înşiră debarcaderul pietruit, cetatea — adecă partea dintr'însa care a fost reparată şi e astăzi cazarmă şi zăgaz — şi «biserica ciudată», roşie-galbenă, de care am mai vorbit şi care e Sinagoga, se desface o lungă stradă întru câtvà modernă (aici se zice: *alla franca,* pentru a nu se zice: «după obiceiul romănesc»). Câtevà case mari, fără gust, şi prăvălii ca ale noastre; la capăt un în-

ceput de şoseà plantată. Încolo, locuri neîngrădite, cu căsuţe murdare şi grămezi de coceni şi de multe alte lucruri pentru hrana oamenilor şi a dobitoacelor.

Dacă vei apucà în dreapta, hudiţe cu frânturi de caldarâm sălbatec te vor duce printre vechi case povârnite, cojite, prăfuite şi stropite de noroiu, printre şcoli creştine cu copii murdari strânşi în învălmăşiri zgomotoase, printre şcoli turceşti cu oarecare demnitate din partea şcolarilor în fesuri. Casele acestea păcătoase au rămas din «vremea Turcilor», şi multe sunt locuite chiar de Turci, dar, ca oriunde ei se află supt jug creştin şi amestecaţi cu «necredincioşii», aceşti Turci ai Diiului, urmaşi ai voinicilor lui Pasvantoglu, se lasă 'n voia unei peiri destrăbălate şi mucede. Bazarul cu ferestile chioare e un focar de mirosuri grele; oamenii cu fesuri nu sunt mai curaţi decât ceilalţi, femeile lasă să li se vadă ochii şi nasul şi gura prin deschizătura vălului ponosit; copiii, altfel frumoşi şi având acea înfăţişare în acelaşi timp drăgălaşă şi caraghioasă a Turculeţilor, par scăldaţi în baltă. Piaţa, de unde pornesc Bulgari busnaţi cu faţa posomorâtă şi musteaţa groasă pleoştită a ceartă, Turci somnoroşi şi Evrei (aici sunt destui!), purtând în mâni nespălate ciozvârte roşii, e un scârbos lac de tină. Cetatea întinsă zace în mare parte aşà cum au spârcuit-o şi răscolit-o obuzele din 1877; poduri de pari vechi duc peste gropile ei sămănate cu pui de găină striviţi şi giubele aruncate la gunoiu. Singură biserica poate fi privită ca o clădire mai bună: înnaintea ei e un monument pentru unul din ofiţerii ucişi în războiul cu Sârbii. Primăria e o hodoroagă, căreia i s'a adus un cucurig de lemn. Grădina publică, pustie şi neîngrijită. Prin potecile acestui Orient pângărit am văzut şi destui săteni ai noştri aşezaţi de mult în acest Ţinut: cei bătrâni ştiu şi turceşte, tinerii cari au mers la şcoală şi au slujit la oaste vorbesc şi bulgăreşte; ei se căsătoresc numai între ei şi păstrează portul strămoşesc, împestriţându-l doar cu câte o căciulă-fes sau cu nişte ciorapi cu vârci colorate ca ale Bulgarilor. Dar şi fără port i-ai cu-

noaşte după faţa lor senină şi deschisă, de oameni buni, vrednici şi cuviincioşi.

Acesta e Vidinul. Bulgarii sunt mulţămiţi de el, cum, dela războiul cu Sârbii, par a fi mulţămiţi de toate. Când cu oarecare împunsături de mai dăunăzi între autorităţile dela graniţă, ei nu s'au sfiit să spuie câte unuia dintre ai noştri că nu ne vom stâmpără până nu ne vor bate cu oastea lor, pe care o cred mai bună decât a noastră. Ei vor crede ce vor şi-şi vor pregătì viitorul după această credinţă, dar eu, călător fără prejudecăţi şi care nu laud pe ai miei fiindcă sunt ai miei, m'am simţit, trecând din marele Vidin în micul Calafat, ca sosit într'o lume de veselie, lumină şi rânduială [1].

1. La această carte se adaogă publicaţia precedentă, „Drumuri şi oraşe". Un al treilea volum, „Colţuri de ţară", va cuprinde un indice general şi note istorice şi arheologice asupra fiecăreia din localităţile mai însemnate.

Se menține această erată, îndreptările nefiind făcute la ediția a II-a.

Pe p. 25, r. 17 de jos trebuie a se cetì: «1626», în loc de «1625». Biserica lui Rareș e prefăcută de Iordachi Cantacuzino *Spătarul* din jumătatea *d'intăiu* a veacului al XVIII-lea.
Pe p. 27: *Acelaşi* Iordachi a făcut casele din Deleni.
Pe p. 27, r. 7 de jos: «tot *un* Iordachi», iar r. 3 de jos: «întemeietorul *şi al* mănăstirii».
Pe p. 79, r. 14 de sus: «Orlov» în loc de «oilor».
Pe p. 178. Nu e sigur că Alexandru Mircea erà fiul lui Mircea Ciobanul.
Pe p. 204. Mama lui Constantin Şerban, fata unui preot din Bucureşti şi soţia unui boier, poate să fi avut de întăiu bărbat pe preotul din Dobreni.
Pe p. 205. «*Valea* Dragului», în loc de «Gura Dragului».
Numele satelor Glodeni şi Scorţeşti, pe pp. 19 şi 69, trebuie a se îndreptà: Vlădeni şi Scorţeni.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefaţa	5
Prefaţa la ediţia I	7

CARTEA I.

Moldova.

1. Spre Botoşani	13
2. Spre Hârlău	21
3. Spre Cotnari	28
4. Spre Târgu-Frumos	30
5. Mănăstirile de lângă Iaşi	33
6. Ţinutul Vasluiului	42
7. Spre Mănăstirea Adam	47
8. Spre Agiud	50
9. Târgul-Ocnei	51
10. Spre Slănic	59
11. Dela Slănic la Palanca	63
12. Dela Moineşti la Bacău	67
13. Spre Piatra	70
14. Mănăstirile din Neamţ	74
15. Spre Folticeni. — Pe potecele sucevene	85
16. Spre sate tecucene	94
17. Iarăşi în Suceava: Pobrata, Dolheşti. Inapoere spre Neamţ	97
18. Mănăstirea Secu. Durăul, Pe Ceahlău. Valea Bistriţei	104
19. O călătorie de primăvară în Putna. Schituri. Dălhăuţii	120
20. Spre Odobeşti şi Miera	125
21. Vizantia şi Soveja	129
22. Spre Caşin. Dela Caşin la Agiud	134

CARTEA II

Ţara-Românească şi Dobrogea.

Pag.

23. Din Buzău la Ciolanul. Răteştii 143
24. Spre Brăila şi Galaţi 152
25. Dela Tulcea la Constanţa 153
26. In jurul Bucureştilor 166
27. Intr'o zi de April spre Căldăruşani. Snagovul. Ţigăneştii . 171
28. Acelaşi drum. Cernica 186
29. Cotroceni. Ciorogârla 189
30. Plumbuita. Văcăreştii 193
31. Drumuri de Octombrie în Ilfov şi Vlaşca: Comana, Dobreni, Fierăşti 198
32. Schitul Ghighiu. Dela Ploeşti la Mărgineni şi Târgovişte . 207
33. Mănăstirea din Deal. Viforâta 212
34. Dela Târgovişte la Câmpulung 214
35. Dela Câmpulung la graniţă. Rucărul. Dragoslavele. Gura Dâmbovicioarei 221
36. Spre Piteşti. Mănăstirea Vieroşul 231

CARTEA A III-a.

Oltenia.

37. In lunca Oltului. In jurul Drăgăşanilor 239
38. Lunca Oltului. Cozia 245
39. Râmnicul. Govora. Mănăstirea dintr'un lemn. Surpatele . . 252
40. Hurezul. Bistriţa. Arnota 257
41. Spre Târgu-Jiiului. Tismana 264
42. Pe valea Jiiului spre hotar 269
43. Spre Severin. Cerneţii. Topolniţa 275
44. Spre Vârciorova. Ruinele Voditei 281
45. Mănăstirea Strehaia 284
46. Bucovăţul. Calafatul 286

Pipa

Rezu

